

विजयादशमी.

कादंबरी

भाग १.

अष्टोत्तर,

१९१३.

अभिन,

१८६९.

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

वर्ष ५.

अंक ३७.

हर हालमें खुश हूँ

ग़र उमने दीया गमतो उमी गममें रहे खुश,
 और उमने जो ग़ानम दीया ग़ानममें रहे खुश
 ग़ानेसो मोया कमतो उमी कममें रहे खुश,
 जीम तार कहा उमने उस आरम में रहे खुश,
 दुःख दर्द में, आफ़तमें, ज़नालमें खुश हूँ
 पुर हूँ, बोही मर्द जो हर हालमें खुश हूँ

(नज़ीर.)

आशा बद्ध जन । काप जाणे नागयण
 कुरी इटियाची सेवा । पाहे आवडीचा हेवा
 भ्रमले चावले । तैसे उचित न कळे
 तुका लणे विषे । अन्न नाशियेले जैमें

(तुकाराम.)

बैर, प्रीति, अम्वास यश, होत होत ही होय,
 यह रहीम निज सग ले, जनमत जगत न कोय.

(रहीम.)

✓ OURSELVES.

100000

We take this opportunity to tender our hearty and sincere thanks to the numerous subscribers and patrons of Suvarnamala to whose kind support the Suvarnamala owes its success. The Suvarnamala with its preponderating element of artistic illustrations is a novel venture and we mention it with satisfaction that our efforts in the service of art are generously appreciated all over. The Suvarnamala enters into its fifth year and appears in a new garb suited to its age and will greet our reader every monthly.

In this land of our India art is fondly cherished from time immemorial. Many times in the vortex of currents and cross currents it may have been merged for some time but always it came out shining with added grandeur. It is again going through a period of transition and the devotees of art alive to the situation as they are are springing no pains for its revival. Originality and reflection of our national individuality is the ideal steadily kept in view and the Suvarnamala is contributing its own quota to this cause. Indian mythology and classical dramas and other literary works were freely and fully illustrated. We cannot but mention here that our artists ventured to express in picture the grand and lofty ideas in Shri Bhagavadgita and the popularity and consequent demand of those pictures completely prove that they have attained a large measure of success. That the majesty of the original cannot be imitated is certain. The mysticism of the whole will never be adequately illustrated yet our artists freely entered into the spirit of Shree Bhagavadgita which is plainly reflected in the pictures. Very shortly we intend to publish the whole of the Bhagavadgita with complete illustrations.

The fifth year will see also a new change in illustrations as it is intended to illustrate the lives of saints ancient and modern and also to depict social functions of our people. Historical illustrations will be our special feature and no efforts will be spared to take every opportunity to exhibit the works of best artists in India as represented in various art exhibitions. In short the Suvarnamala will be as attractive as possible in every respect.

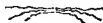
A word as to the dresses in our pictures. The dresses in which our pictures are garbed have given rise to a storm of controversy among the antiquarians and lovers of art and it is a matter of congratulations that the attention is drawn to this important subject. Of course in absence of any standard style for proper guidance the artists do garb their heroes and heroines after their own ideas and fancy. Our artists also have done the same thing yet in justice to them we must mention here that various styles are adopted and it stands to their credit that they have succeeded all through. It will be idle to enter into that controversy here yet we may be allowed to record humbly our own opinion that the best standard and style of dress can be found only in ancient fresco paintings which we find in the famous Ajanta caves. At least this much will be granted that the paintings thereof represent the dresses and figures prevailing at the time of their creation. Keeping this ideal before our eyes our artists have depicted and dressed all the pictures of Kadambari in this number in the style and fashion of the paintings at Ajanta caves. Not only that but the whole scene of royal court represented in one of the pictures is taken just after the royal court painted in Ajanta caves. We humbly hope that our art loving readers will appreciate our efforts.

Lastly we can not but express our thanks to our artists one and all specially **Mr M V Dhurandhar** who has already made a name for variety and originality of designs.

We shall consider our efforts to be of some service at least if we succeed in engaging the attention of our readers to devote their time and energy in the service of art and to replace it on the proud pedestal which it occupied once.

Please accept Dussert greetings of

PURSHOTAM VISHRAM MAWJI

Ladies bathing in the Vetrevati.

वेत्रवती स्नान.

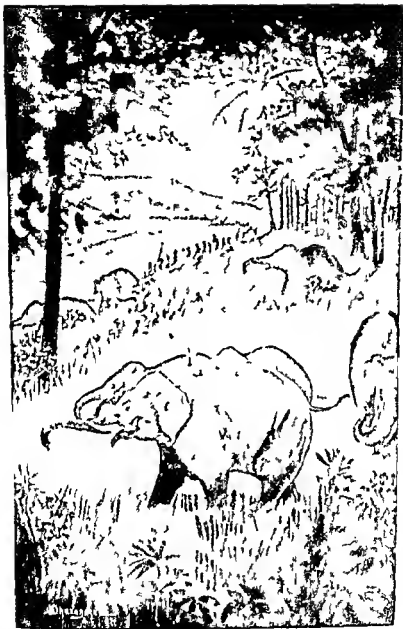
The Royal Court

शिवार

शुक्र सहर

जावाली ऋषी.

KADAMBARI.

(BANABHAT)

King Shudrak of immortal fame was ruling in his capital Vidisha by name on the banks of the Vetravati. His sway was universal and feudataries from all parts of the world paid homage to him. He was endowed with all princely virtues and was a great patron of art and learning. Poets, priests and philosophers thronged his court and he appreciated their talents, always rewarding them with princely gifts. Vidisha his capital was visited by all and it shone with splendor like the capital of Indra the King of gods in heavens. The river Vetravati surrounded the capital and it formed a girdle round it. The waters of Vetravati were stirred into waves by the ladies of the city going there and diving in waters early in the morning (see picture No 1). In beauty and splendour the waters of the river vied with the beauty and splendour of rainbow owing to the colours with which the elephants were painted and ornamented being washed there. Swans and other beautiful birds lent an additional charm to it. The prince was a handsome youth and ruled with justice tempered with mercy. One day the king attended his court when a maid servant approached the king and kneeling down and with hands folded informed the king that a beautiful and charming daughter of a chandal wished to wait upon the king and that she had with her a parrot in a cage which she desired to present to the king. The king's curiosity was excited and he ordered the door keeper to introduce the daughter of chandala in his presence. The door keeper ushered her in when she saw the king seated on a throne in the centre surrounded by a number of feudatories. With a view to attract attention the girl struck the floor with the stick in her hand. The king and the

---

The Kamala hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

courtiers turned their eyes to her when they saw first an old man standing in front of the girl. Though old his physique was remarkable in strength and form. Behind the old man one boy was standing with a cage in hand in which was seen a beautiful parrot all green. The girl also made a dignified homage to the king and the old man taking the cage from the hands of the boy presented it to the king and said "Great king, this parrot is a jewel on earth. Its name is Vaishampian and it knows all languages in the world. It is well versed in science and philosophy, has a first hand acquaintance with history, poetry and dramas. It knows the art of reconciling husband and wife, talks sweet and throws a spell of joy wherever it is taken. Therefore I request you to accept it as a present." With these words the old man presented the cage to the king when the parrot faced the king and with its right leg up and with a clear voice the parrot sang a song full of poetry and in praise of the king (see picture No 2). The king was extremely pleased with the parrot and accepted the present. The sweet poetic words uttered in a clear tone made a strong impression on the king and the king was lost in wonder at the achievements of the parrot. It was the time for taking a bath so the king left the court after issuing directions to entertain the daughter of chandala, the old man and the boy. He sent the parrot to his queen with orders to feed him well and went to bath. He was first besmeared with scented oils by the maids of court and he seated himself on a silver stand.

The maids were beautiful and some of them were lotus coloured and consequently the jugs in their hands looked like lotuses. Some of the maids had silver jugs and the jugs looked like full moon and the streams of water from the jug looked like rays of the moon (see picture No 3). After bath the king worshipped and the usual prayers were attended to. Dinner was awaiting

him and the king enjoyed the rich preparations in company of his friends and companions. After dinner he went to the drawing room which was ornamented with white screens which lent an additional charm to the already beautiful drawing-room with the golden posts. After indulging in conversation with his friends on various subjects the king ordered the parrot to be brought in his presence. The door-attendant of the queen brought the cage and with a deep bow informed the king that the queen had sent the parrot and was highly satisfied with it.

The king took the cage into his hand and inquired of the parrot whether it enjoyed the food that was given to it. The parrot said "King of kings, what can be wanting in your palace? I enjoyed the food and it tasted like nectar." When asked by the king to narrate the life history of the parrot (see picture No 4) it continued "O king, in Vindhya forest there is a beautiful lake called Pampa at the side of which the sage Agastī practised penance. Just near the hermitage grew a *Shinshipa* tree in which there was the nest of my parents. I was born in that nest when my parents had advanced in age and my mother did not survive long after my birth to enjoy the blessed happiness. Old as my father was, he brought me up with all the care of loving father and fed me with what he could collect from under the tree. In course of time I became full-fledged yet I had no power of flying. One day a great noise disturbed our quiet peace.

Lions began to roar, elephants ran here and there making a pitiful noise, the deer left off their herds and were led astray. The birds were fleeing from tree to tree to save their lives. Added to all was the big noise of hunting parties and of their weapons. All this indicated a hunt-carried on by the *Bhills* (see picture No 5). After a time peace prevailed and as I was burning with curiosity to see what happened I peeped my head out and threw a

It is **Kaminia** hair oil only that restores in full the old beauty and richness of hair

courtiers turned their eyes to her when they saw first an old man standing in front of the girl. Though old his physique was remarkable in strength and form. Behind the old man one boy was standing with a cage in hand in which was seen a beautiful parrot all green. The girl also made a dignified homage to the king and the old man taking the cage from the hands of the boy presented it to the king and said 'Great king this parrot is a jewel on earth. Its name is Vrushampian and it knows all languages in the world. It is well versed in science and philosophy, has a first hand acquaintance with history, poetry and dramas. It knows the art of reconciling husband and wife, talks sweet and throws a spell of joy wherever it is taken. Therefore I request you to accept it as a present.' With these words the old man presented the cage to the king when the parrot faced the king and with its right leg up and with a clear voice the parrot sang a song full of poetry and in praise of the king. (see picture No 2) The king was extremely pleased with the parrot and accepted the present. The sweet poetic words uttered in a clear tone made a strong impression on the king and the king was lost in wonder at the achievements of the parrot. It was the time for taking a bath so the king left the court after issuing directions to entertain the daughter of chandala, the old man and the boy. He sent the parrot to his queen with orders to feed him well and went to bath. He was first besmeared with scented oils by the maids of court and he seated himself on a silver stand.

The maids were beautiful and some of them were lotus coloured and consequently the jugs in their hands looked like lotuses. Some of the maids had silver jugs and the jugs looked like full moon and the streams of water from the jug looked like rays of the moon. (see picture No 3) After bath the king worshipped and the usual prayers were attended to. Dinner was awaiting.

him and the king enjoyed the rich preparations in company of his friends and companions. After dinner he went to the drawing room which was ornamented with white screens which lent an additional charm to the already beautiful drawing-room with the golden posts. After indulging in conversation with his friends on various subjects the king ordered the parrot to be brought in his presence. The door-attendant of the queen brought the cage and with a deep bow informed the king that the queen had sent the parrot and was highly satisfied with it.

The king took the cage into his hand and inquired of the parrot whether it enjoyed the food that was given to it. The parrot said 'King of kings what can be wanting in your palace? I enjoyed the food and it tasted like nectar'. When asked by the king to narrate the life history of the parrot (see picture No 4) it continued "O king, in Vindhya forest there is a beautiful lake called Pampa at the side of which the sage Agasti practised penance. Just near the hermitage grew a Shishupala tree in which there was the nest of my parents. I was born in that nest when my parents had advanced in age and my mother did not survive long after my birth to enjoy the blessed happiness. Old as my father was he brought me up with all the care of loving father and fed me with what he could collect from under the tree. In course of time I became full fledged yet I had no power of flying. One day a great noise disturbed our quiet peace.

Lions began to roar, elephants ran here and there making a pitiful noise, the deer left off their herds and were led astray. The birds were fleeing from tree to tree to save their lives. Added to all was the big noise of hunting parties and of their weapons. All this indicated a hunt carried on by the Bhills (see picture No 5). After a time peace prevailed and as I was burning with curiosity to see what happened I peeped my head out and threw a

---

It is **Kaminia** hair oil only that restores in full the old beauty and richness of hair

glance all round when I saw a young man strong and stout of physique seated in the middle of all the Bhills obviously their leader. The picture of a young man with no aim and object beyond enjoying himself at the cost of the lives of other poor innocent creatures put me to think out the whole problem when all the hunting party approached the tree on which I was and camped there for rest. All departed after a while except an old Bhil who remained behind and counted all the nests on the tree. After a while he began to climb the tree and began to forcibly draw out the young ones from the nest. My father was lost in terror and could not understand what to do. Finding his situation helpless he made frantic efforts to save my life but they were of no avail. Sheer love of the highest type at last gave him an idea and he concealed me completely under his old wings. Death could not be stayed and that man by turn came to our nest and there thrust his death-dealing hand in our nest (see picture No 6). My father tried to thwart him by his beak but the powerful man drew out my father and killed him and threw him aside. Fortunately being concealed under his wings I was not seen by the man and I some-how crawled to a tree and there hid myself. Thirst at last forced me out of it and I tried to go forth in search of water but could make no progress and fainted. Harita the pupil of the famous Jabali was going by the way to the lake for bath and accidentally he saw me struggling for my life and took pity on me. Good men are endowed by nature with a soft heart and he took me up and carried me to the lake. When at the lake Harita lifted me up and dropped water in mouth by his fingers (see picture No 7). After bath Harita went to the hermitage of Jabali. There I saw in the middle one Asoka tree under which sage Jabali was sitting. He was an old man and seemed to have seen many summers. His body though worn out looked strong enough. His beard was long and flowed down to his breast (see picture No 8).

कादंबरी.

(वाणमह.)

महलच देशांत वेग्रावर्ता नदीनें वेष्टिलेली विदिशा नांवाची एक राजधानी होती. त्याठिकाणां शत्रूक नांवाचा राजा राज्य करोत असे. त्याची सत्ता सर्व पृथ्वीवर असल्यामुळे सर्व राजे त्याची आज्ञा शिरसा मान्य करीत असत. तो भूलोकचा इंद्रच आहे असें सर्व लोकांस वाटत असे. त्यानें आपल्या प्रतापाच्या योगानें व प्रेमाच्या योगानें सर्व मांडलीक राजे आपल्या अगदीं हातांत ठेविले होते. सार्वभौम राजाच्या अंगा जी लक्षणे असावी, तीं सर्व त्याचे ठिकाणी होती. सद्गुणांचे राहण्याचे ठिकाणच, काव्यरूप अमृतरसाचा जणू उगमच, रसिक जनांस आधारभूत, चतुर पुरुषात अग्रगण्य असा तो राजा होता. त्या राजाची विदिशा नावाची राजधानी होती. ती इतकी विस्तीर्ण होती कीं, सर्व त्रिलोक्य तिजपामून उत्पन्न जालें आहे कीं काय असें वाटत असे ! त्या राजधानीला लागून वेग्रावर्ता नावाची नदी होती. मालव देशातील सुंदर स्त्रिया वेग्रावर्ता नदीत स्नाने काण्याकरिता जात असत व त्या त्या ठिकाणी डुंथत अमन्यामुळे त्या नदीत तरगावर तरंग उडत असत. (चित्र १ लें पहा.) राजाचे रंगविलेले हस्ती त्या नदीत पोहण्याकरिता जात असत व त्याच्या अंगावरचे रंग धुतले जाऊन नदीत पसरले, त्यामुळे सध्याकालाप्रमाणें नदीची शोभा दिसत असे नदीच्या तीरावर राजहंस पक्षांचे कळप फिरत असल्यामुळे त्याचे शब्दही त्या ठिकाणां घुमत असत राजाने सर्व पृथ्वी जिंकून वश केली असल्यामुळे त्यास राज्यातील बिलकूल काळजी उरली नव्हती. परद्वीपांहून देवीलंका राजे येऊन त्याच्या मेवेस तत्पर राहत असत. तो राजा तरुण व रससंपन्न होता, परंतु त्याला संतति केव्हां होते म्हणून प्रधानादिकांचे लक्ष तिकडे अगदीं लागून राहिले होते राजाचे लक्ष शत्रूंच्या पराभवाकडे व शरीरसंपत्ति चांगली राखण्याकडे होते. तो आपले प्रियमित्र राजपुत्र

कामोनीया तेलाचा उपयोग केल्यानें केस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याचा वृद्धि होते;

यांजवरावर कधी गायनांत, कधी शास्त्रीय विषयाच्या विवेचनांत, कधी अरण्यांत जाऊन मृगया करण्यांत आपला वेळ आनंदाने घालवात असे. एके दिवशी कमलवने प्रफुल्लित करीत भगवान सूर्यनारायण उदय पावून आकाशावर चढे लागला आहे अशा वेळीं शूद्रक राजा आपल्या सभामंडपात येऊन बसला. तो इतक्यांत एक द्वारपालिका राजाजवळ आली व जमीनीवर गुडघे टेकून व हात जोडून झणाली “ एक चांडाळकन्या वरोवर राघूचा पिंजरा घेऊन आली आहे. तिची अशी विनंति आहे कीं हें पक्षीरत्नही महाराजांच्या संग्रहीं असावे झणून ह्यास घेऊन मी येथे आले आहे आणि महाराजाचे दर्शनमुख घ्यावे, अशी माझी फार उत्कंठा आहे.” तिचे भाषण ऐकून राजाच मोठे आश्चर्य वाटले व त्याने तिला घेऊन येण्यास दासीस सांगितले. द्वारपालिकेने जाऊन त्या चांडाळकन्येस बोलावून आणिले. आंत आल्यावर तिने पाहिले तों सभेच्या मध्यभागां राजा बसला आहे व सभोवती पुष्कळ मांडलीक राजे बसले आहेत. याप्रमाणे राजाला पाहिल्यावर त्या चांडाळकन्येने सर्वांचे लक्ष आपणाकडे लागवें झणून ह्याने वेळवाची काठी त्या सभामंडपाच्या फरस-बंदीवर आपटली. राजाची दृष्टी त्या चांडाळकन्येकडे गेली तेव्हां ज्याचे तात्पर्य गेले आहे तरी शरीर बळकट व पिळदार दिसत आहे असा एक वृद्ध पुरुष पहिल्याने तिच्यापुढे दृष्टीस पडला. सत्ताच त्या चांडाळकन्येच्या मागे एक मुलगा होता त्याचे हातांत सोन्याच्या ताराचा पिंजरा होता व त्यांत हिरवा-गार एक राघू होता तो चांडाळकन्याही फारच तेजस्वी दिसत होती. त्या चांडाळकन्येने वाकून प्रीतिपणाने राजास प्रणाम केला. इतक्यांत त्या वृद्ध मनुष्याने राघूचा पिंजरा त्या मुलापासून घेतला व राजापुढे करून झगला, “ महाराज हा पोपट सर्व पृथ्वीत एक रत्न आहे. याचे नांव वैशंपायन, हा राघू सर्व भाषा जाणतो आहे. अनेक शास्त्रे, राजनीति, इतिहास, काव्ये, नाटकें, व सर्व ललित यांस जाणणारा, स्तलेल्या स्त्रियांची समजूत करणारा, मनुष्यांची व जनावरांची लक्षणे जाणणारा आणि मधुर भाषणाची आनंद देणारा असा हा आहे. याकरिता याचा महाराजांनी स्वीकार करावा ” असे बोलून त्या वृद्ध पुरुषाने पिंजरा पुढे ठेविला आणि तो मागे सरला. तो पुरुष मागे झाल्यावर त्या पिंजऱ्यातील राघूने राजाकडे तोंड करून व आपला उजवा पाय वर करून स्पष्ट व मधुर वाणीने जयजयकार केला व राजास अनुलक्षून काव्य पूर्ण असा एक आर्षा म्हटली. (चित्र २ रे पहा.) राजाने राघूच्या स्पष्ट, मधुर व

दिर्घवाला लाल्या या. धरमदासचो गवें जातीचीं उंचो
देसां अतरे एरुनेळ वापर.

शुद्ध काव्याची फारच स्तुती केली व स्नानाची वेळ झाल्यामुळे राजा उठला व चाडळमन्येस “ या ठिकाणी स्वस्थ राहून विश्रांति घ्यावी ” असे सांगून व वैशंपायनास आत घेऊन जाऊन त्याचा व्यवस्था करण्यास दासीस सांगून तो अंतर्गृहात गेला व तेथे अगावरील भूषणे काढून त्याने व्यायामशालेत व्यायाम केला व नंतर स्नानगृहात गेला त्या ठिकाणा दासी तयार होत्या त्यांना मुगधी तले व मसाले राजाच्या अंगास लाऊन व चोळून ते निर्मल केले नंतर वरुण जगा हमावर बसतो तगा तो स्फटिकाच्या चौरंगावर स्नानासिंहा जाऊन बसला काही दासींनी पाचूचे कलश हातात घेतल्यामुळे त्याच्या हिरव्या कातीने त्या कमलिनीसारख्या दिसत होत्या व त्याच्या हातातील पाणी ओतण्याचे कलश कमलपत्राच्या श्रेणासारखे दिसत होते काहा दासींना रुप्याचे कलश घेतले होते, त्यामुळे त्या शुरुषधातील रात्राप्रमाणे दिसत होत्या ! त्याचे हातातील कलश चंद्राप्रमाणे दिसत होते व त्यातील जलधारा चंद्रिनेप्रमाणे शोभत हात्या ! कलश उचलण्याच्या ध्रमाने त्याच्या अंगास धर्म आल्यामुळे, ह्या जलदेवता स्फटिकाच्या कलशात तीर्थजले घेऊनच आल्या आहेत की काय असे भासत होते ! (चित्र ३ रे पहा) अशा रीतीने निमल स्नान करून सूर्यास अर्घ्य दऊन पितरास तर्पण करून त्याने शिवपूजा केली व नंतर होम करून आपल्या अगावर भूषणे घालून उत्तम वस्त्रे परिधान केली पुढे राजपुत्रासह मोठ्या प्रेमाने स्थान उत्तम पक्वान्नाचे भोजन केले भोजन झाल्यावर राजाने तामूल ग्रहण करून आपल्या बैठकीच्या दिवाणखान्यात गेला त्या ठिकाणा चोहोबाजूस शुभ्र पडदे लाविले होते तेथे बहून ह्या स्फटिकाच्याच भिंती आहेत की काय असा भास होई ! त्या दिवाण खान्यास मुवणाचे खाव होते दिवाणखान्याच्या मध्यभागी असलेल्या पलगावर बसून शुद्ध राजा काहा वेळ राजपुत्राबरोबर इकडच्या तिकडच्या गोष्टी बोलत बसला, नंतर त्या राघूचे वर्तमान समजण्याविषया राजास उत्कट वाढून त्याने द्वारपालाकडे तो राघू आणण्यास सांगितले तिने जाऊन आज्ञेप्रमाणे तो राघूला पिंजरा तेथे आणिला त्या द्वारपालाबरोबर एक वृद्ध द्वारपाल होता तो राजास लवून नमन करून ह्याला, “ महाराज, पाणी साहेबाना राव्यास पाठविले आहे ” मग राजा त्या राघूस ह्याला “ तुला आज्ञांतात स पदार्थ खाव्याम मिळाले ना ? ” तो ह्याला “ महाराज, आपल्या येथे काय कमा आहे ? मी सर्व आवडते पदार्थ खावे व ते सब मला अमृता

सारंगे फारच मिष्ट लागले।” (चिन ४ वे पहा.) मग राजानें त्यास त्याचा सर्व वृत्तांत पुसताच तो ह्मणाला “विंध्याख्यात दंडनारण्य ह्मणून एर प्रदेश आहे त्यात अगस्ति ऋषाचा आश्रम आहे त्या आश्रमानवळाल पपा सरो वराच्या बाजूस एक शिशिपा वृक्ष आहे त्या वक्षावर एक्या जुन्या घरट्यात माझा जन्म झाला. प्रमृता काळाच मायी माता प्रसव वेदनेन पाडित होऊन परलोकास गेली माझा बाप वृद्ध होता तरी न्यानें मोठ्या कष्टानें मायें लालन पालन केलें मला पर फुट लागले एके दिवशीं सूर्यनारायण आपल्या प्रखर तेजाने पृथ्वी तापवीत असता मृगया करण्याकरिता भिन्न लोक त्याठिकाणा आले व त्या योगानें जिकडे तिकडे कोलाहल मानला त्या भिन्नाच्या बाणान जखरात होऊन सिंह गर्जेना करू लागल हत्ता कळपातून फुटून सैरावंग पळ लागल. भयभात हरीण दीनस्वरानें ओरड लागले पक्षाही घुंथावरून उडून कलमलाट करीत हिड लागले धनुष्याच्या टणत्यारानीं व कोलाहलामुळे ते ठिकाण अगदा दणाणून गेले। (चिन ५ वे पहा) मृगयेचा गलबला शात झाल्यावर बाल स्वभावामुळे एवढी गडबड कशाचा आहे ती पहावी ह्मणून मी घरट्या बाहेर तोंड काढून पाहू लागलों तों मला त्याच मध्यभागीं असलेला त्याचा मानग नावाचा महाबलाढ्य तरुण असा नायक दिसला मी त्याच्या पारस्थितीचा विचार करात आहे इतक्यात तोच मी होतो त्याच शिशिपा वृक्षाराला विभ्रंति घण्याकर्मिनी आला विभ्रंती घेऊन तो तेवून निघून गेल्यावर त्याचे पैकीच एर द्यातारा भिन्न त्या वृक्षावराल घरग मोनून वृक्षावर चढ लागला ता वर दिसत दाना व आता सब राघूच्या विलना मागती रीं काय अगें वाटत होते असा तो अपरिहार्य व प्राण घातक प्रसंग भक्क्याच वेळीं मरून टपल्यामुळे माझा वय भयाने कापू लागला व कावल्यापावल्या दर्शनें चाहाकड पाहू लागला काय करचें व काय न कराचें ह त्याग मरनागे चाड माझे रक्षण करण्यानिघरीं ता व्याकुळ झाला आणि आता दुमरा दलान नाहीं अग ममचू भयाने निघत झालेल्या आपल्या पत्नीची मग जाहून व पायासीं घट धरून बसली इतक्यांत ता पत्नी मी पाशावरून पिंग्त रिक्त आमच्या घरट्यावरून आग, आणि कृष्णमर्मापमाण भयान ताणि काळ्या दगळे अजुखण करणाग अगा अजग नावा हात याते आमच्या घरट्यात यावत त्यारडां माझ्या बापानें त्याच्या हाताम चापानें प्रहार फट (चिन ६ वे पहा) तरी रदा अपमानें त्याम न गाजतो कोण्याबाहेर काढून मागेतें मा द्याच्या पत्नीत इडन दगला हाता,

तो याच्या दृष्टीस पडली नाहा ! त्या दुष्टाने माझ्या बापाचा मान मुरगळून त्यास फेकून दिले तेव्हा मा तेव्हा निमळून प्राण वाचविण्याकरिता सरडत सरडत एक तमाल उधा होता त्याच्या बुधात जाऊन लपून बसलो ! मला तृपा पार लागल्यामुळे मा शाण्याकरिता भडपडत पुढे चाललो इतक्यात महा तपस्वा जावली ऋषाचा मुलगा हारित हा त्या रस्त्याने सरोवरावर स्नान करण्याकरिता चालला होता सायुचा मने कारणावाचूनही दयाद्र असतात माचा ती अवस्था पाहून त्याला दया आला व त्याने मला उचलून सरोवराच्या काठा नेविले मरोवराच काठा आल्यावर त्या हारित ऋषाने आपला दंड-स्मडलू खाल ठेविला आणि त्याने मला आपल्याजवळ घेऊन त्या सरोवराकडे उदरभट्ट आपल्या बाटाने माझ्या तोंडात रोडल व माझ्या अंगावरही थोडे पाण्या शिंपडल त्यामुळे मां थोडासा मावध झालो (चित्र ७ व पहा) यथा-विधि स्नान झाल्यावर मला जवळ घेऊन ता हळूहळू तपावनाखडे चालला. काहा अतंगवर एक अतिरमणाय असा आश्रम माच दृष्टास पडला. त्या आश्रमाच्या मध्यभागा एक सुंदर अशोक वृक्ष होता त्याच्या ताला भगवान् जावला ऋषी बसले होते ते माझ्या दृष्टास पडले त्या महर्षीचा देह जोन शुभ्र झाला हाता डोक पांढर दिसत होते मस्तकावराल शुभ्र जटा लाब लाब दिमत हाल्या त्यांना आपल्या कपाळावर भस्माचा त्रिपुड लावला होना मनीचा मूर्ती कुश हाती गाल बसक व नाक उंच होते डाळ्यानाल बाहुल्या वक्र हाल्या काभाराल कमाना यानाचा भोर्ने साकून गेला हाता त्याची दाढा नाभापर्यंत लोंबत होता व अंगावर स्पष्ट शिरा दिसत हात्या खाद्यावर शुभ्र यज्ञोपवीत लोंबत होने व उजव्या हातात स्वच्छ स्फटिक मण्याचा माग हाता. अंगावरची वस्त्रे फारच शुभ्र हाता. (चित्र ८ व पहा)

श्रीमद्—प्रापुलक—चित्रित

काहंभररी.

(पं. २२)

मालवा देशास आवेली निशिना नामनी नगरीना गुडक नामे न न दतो फेवेलो गगन जेभ छे तेम अर्धे नृपतिमंडन नेनी व्याजा धीन हनु अहर्नि गगनना अर्धे नराजो तेनामा हता शत्रुओ नेना नामथी न मूर्तता हता तेनामा धमनो रास हतो अने प्रगमा मान निजोमा न नृपतिमंडन निशि आवेष्ताता हता आर्थी निशि नगरीनी प्रगम मुणी हती अथ निशि नगरीनी आगे गालु वेत्रांनी नरी आरी गेली हती अथ नगरी ओगेली अथी निम्नीलु हती न नराजो

जे नभाग नाग अरी पत्ता होय अने जे ते मुन, ते त्याी न होय
ते काभीनीया ओगेल पाथी

ત્રૈલોક્યનું એ મૂળ જ હોય નહીં એમ ભાસ થતો હતો. નદીના પ્રવાહમાં માત્રવાની વિલાસનીઓના સ્નાન કરવાથી અને સ્નાન કરવા આવેશ લાગીઓનાં કુંભસ્થળ ઉપરના સિંદૂર વડે તે નદીનું પાણી સંધ્યાસ્મયના રંગ જેવું દેખાતું હતું, અને તેના કિનારા મદમત કલહંસ પશ્ચિઓના કાસાહસને લીધે ગાંજ રહ્યા હતા. આવી રીતે ચારે પાસથી ઘેરાયેલી વિદિશા નગરીના રાજ્યએ સર્વ જગતને છતી લીધું હતું અને રાજ્ય તરફની તેને યત્નિક્ષિત ચિંતા નહોતી. (જુઓ ચિત્ર નં. ૧)

આ રાજ્ય કોઈવાર મૃગયામાં, કોઈવાર શાસ્ત્ર કથામાં, કોઈવાર ઇતિહાસ અને પુરાણ શ્રવણ કરવામાં કોઈવાર ચિત્રવિનોદમાં, એમ વિવિધ પ્રકારના શ્રી વિલાસથી થતા સુખમાં મગ્ન નહીં થાયતાં, આખો દિવસ મિત્રોની સાથે ગાળતો હતો. એક દિવસ મૂર્ચ્છાદય ગ્રામ પછી થોડી વારે છડી જાતનારી પ્રતિહારી રાજ્યની પાસે આવી પોતાનાં છુટણુ જમીનપર ટેકવી નમ્રતાથી બોલી કે, હે રાજ્ય! એક ચંડાલ કન્યા કોમ પોપટને પાંજરામાં પુરી લાવી છે અને અરજ કરે છે કે “મહારો આશ્ચર્યકારક પોપટ અભિજ્ઞ જુનનું એક રત્ન છે એમ જાણી આપના દર્શનની અભિલાષાથી આપના શરણ પામે તે પક્ષીને લઈને આવી છું.” મારે આપની શી આજ્ઞા છે? રાજ્યને પણ આશ્ચર્ય ઉપજવાથી તેને અંદર લાવવાની આજ્ઞા આપી.

અન્ત શોકાનનની પામે સ્નનયુગ, અનુથી બીનુ,
ભજે વિમુક્તાદાર, વનને નજો, રિપુ સ્ત્રીનુ.

આ સાબળી ગગને ધણો સ્તિમય થયો (ભુઓ ચિન ન ૨)
અને તેણે પોતાના નીનિશાસ્ત્રમા પ્રીણુ કુમારપાનિત પ્રધાનને પક્ષી
ગતીની વિચિત્રજુતા માટે કૃત્ય મધ્યાન્હ થયા એટલે સર્ રાજ
મહાનને વિમર્શન કરીને ગગન ગુરુક સભામ્થાનમાથી ઉઠ્યો રાજપુત્રો
માથે સ્મન્તગાળામા કમન્ન કરી ગગન આન દરરાની ભૂમિ તરફ ગયે.
મુગ્ધ મણિના બાન્હ ઉપર ગગનએ મેક લીધા પછી આન કરાનનાર
મણિગોએ ગગનની ઉપર સુનર્મ કનચયા ચદનયુ ન સુગધથી જગની
ધાગઆ કરી તેના શરીરને અભિષેકથી સ્વસ્થ કર્યું (ભુઓ ચિન ન ૩)
સ્નન થઈ ગયા પછી બે મંદેદ ઝીણા વસ્ત્ર તેણે ધાગણુક્યા અને રેશમી
નજનો માથે ફેટો બાધ્યો પછી પોતાના નિયમાદિક કર્મ કરી બીજા
રાત્રઓની સાથે તેણે આનદથી ભોજન કર્યું

ભોજન થ્યા પછી મુખરાત્ન લઈ રાત્ર સભામડપ તરફ ગયો
અને એ બીઠાવેના પનગ પર બેઠો તેની તનનાર પકડનાર દાસી તેના પગ
આપવાબેઠી બીજીબી ચમર ઉગડનાલાગી રાત્રનું મન રેશમ્પાયનનું વૃત્તાત
જાણુવા અધીઃ થઈ રહ્યુ હતુ તેથી પોપન્ને બઈ આનના એક દારીને કુકમ
કર્યો નામાએ પોપન્ને પાગનાસાથેજ લારી રાત્ર પામે મુકયો રાત્રએ
પોપન્ની પાસેથી તેને રાણી તરફથી મળેના ભોજનાદિક અબધી સમાચાર
જાણી તેને તેના જન્મ, દેશ તથા નામ, માતાપિતા મિત્રે બામત પ્રશ્ન કર્યા
વળી નધારેમા પૂછ્યુ કે વેદાબ્યાસ તથા શાસ્ત્રાબ્યાસમા શી રીતે પ્રીણુ
થયા, પછીના વેગમા આપ ઈર્ષ ગુપ્ત પુરૂષ છે પાગરામા ક્યાથી
પડાયા છે આજબના હાથમા શી રીતે આ યા છે આના જવાબમા
વૈશામ્પાયન વિચાર કરી આદરથી બોલ્યો કે દેવ નાન ધણી લામી છે,
તો પણ જો આપની ઇચ્છા ટોચ તો સાબળો (ભુઓ ચિન ન ૪)
પોપન્ના આ જવાબથી સર્ આગયચમિત થઈ તેના પ્રતિ જોવા લાગ્યા

પોપન્ બોલો - રિધ્યાટવી નામે પૂર્વ અને પશ્ચિમ મિનારાને અડમ્તી
વનભૂમિ છે તે વનભૂમિ મ દડકાણુયની અદર ધર્મે રાજની ઉત્પત્તિ જેનુ એક
આશ્રમસ્થાન છે જેમા મહાર્ષિ અગત્ય તથા તેમના પત્ની હોપામુદ્રા રહે
છે, આ આશ્રમની પામે અગાધ જગથી ભરેલુ પપા નામનું સરોવર
છે આ મગેવરની પશ્ચિમ બાજુમા મોહુદુ જનનું શામ્ભરી (શીમળાનું)
વૃક્ષ છે જ્યા ધણા પ્રકારના પક્ષીઓ વસે છે.

તે ઝાડની એક જુની જખોનમા મહારા ગદ્ધ પિતા મહારી સાથે
ગેતાહતા મહારી માતા મદાગ જન્મ પછી પ્રસવવેદનાથી ચતુ પાની હતી
મહારા પિતા વૃદ્ધ હોવાથી પામે પડેના દાણુ લાની મો ખરરાવના તે વધે તે

કામીનીઆ તેન માપામા નાખવાથી કડક આવે છે આખની ગરમી દૂર થાય છે જેથી
વીલાથીઓ અને મગજ સ્વબધી કામ કરનાતાઓને ધણુ જ ગુણકરક છે

मध्य भागमा ओ अओ नु जोड हनु दे तेरी शरमा नदानी
 भुनने मेरेना महे जेना वृक्षास्थाओ ओमन शरीर धोगु री नाभ्यु
 नु ओमना नानमा लम्भनु निपुः देनु हनु, दलनी वनरो
 मोतानी ह नती आगनीओनी रथमा देवना हता यनमाथी बुभाज नी गी
 न्धा हता अरी गीने मय्यभपः रेरेना मदाभुनि न नानीने जेता भने
 रियाः धरो ? अरो नपतो देवो प्रभात ७। (लुओ धिन न ८)

वाणभट्टाचार्य प्रणित.

कादंबरी.

मालव देशम नेत्रावती नडासे उदित विदिशा नामक एक
 नगरी थी।

वहापर शूद्रक राजा राज्य करता था। राजान
 अपने बाहुबलम सब अन्य राजाआका अपन मांडलिक बनाये थे
 मरिचौम नृपतिक जा जा चिह्न होत है ये सब शूद्रक राजा म थ
 वह सद्गुणोंका वास्तव स्थान, काव्यरूप सुधाका उगमस्थान, रमिक
 चनोंका आश्रयस्थान, आर चतुर पुरुषोंमें अग्रगण्य एसा था
 विदिशा नगरी इतना तो विस्तीर्ण था का तानहा लाख उमीम पैदा
 हुए है एसा भास होता था। विदिशावासी सुंदर ललनाओं धरावता
 पर स्नानार्थ जाना थी आर वहा अनेक त हास जल्कांडा करती था
 नाना त हाक रगम रगे हुए शूद्रक राजाके अनक गजभी जल्कांडार्थ
 जात थे तब उनके शरीरक रंग था जानेस पानीपर अनेक सुंदर

कामिनिआ तब बाउसा सुंदर कालागाह नरम बनाकर घुड़ी
 करताई

दृश्य नजर आते थे. अनेक राजहंसके यूथभी वहा जल प्राशनाथ आते थे. राजाने सर्व अन्य राजाओंको अंकित कर लिया था जिससे उसको राज्यसंवन्धी कुठभी चिंता न थी. परद्वीपस्थ अनेक राजाओ उसके मेधामें निरंतर रहते थे. (प्रथम चित्र देखो) शूद्रक राजा तक्षण तथा रूपमंषन था परंतु प्रधानादि सर्व सेवक राजमंततिके लिये अत्यंत उत्सूक थे. राजा अपने स्नेही राजपुत्रादिसह कभी गायनमें, कभी शास्त्रीय विषयके वादविवादमें, कभी शिकार खेलनेमें अपना समय आनंदमें व्यतित कर रहा था.

एक समय राजा प्रातःकालमें अपने दरबारमें आकर विराजमान हुआ था इतनेमें एक द्वारपालकाने हाथ जोट अति नम्रतामें कहा. 'एक चांडालकन्या एक तांता साथमें लेकर आई हैं और उमका कहना है कि वह तांताभी एक संग्रह योग्य हैं तथा मैं राज दर्शनभी लेना चाहति हूं.' राजा यह सुन आश्चर्यमग्न हुआ और उस चांडाल कन्याको बुला लानेको आज्ञा दी. द्वारपालिका उसे ले आयी. प्रवेश करतेही चांडालकन्याने उस दरबारमें अनेक राजाओंसे परिधेष्टित ऐमा शूद्रक राजा देखा, सर्व दरबारस्थ जनोकी दृष्टि खेचनेके लिये उस चांडालकन्याने अपने यष्टीका जमीन पर प्रहार किया. राजाने उमके तरफ देखा तत्र एक वृद्ध परंतु जिसकी देह्यष्टि पुष्ट तथा अत्यंत बलवान है ऐमा पुरुष उस चांडालकन्याके आगेमें चल रहा था वैसाही उसके पिछे एक बालक हाथमें एक पिंजडा लिया हुआ था. वह चांडालकन्या अत्यंत तेजस्वी थी. उसने नम्र हो प्रोत्तामें राजाको प्रमाण किया. उस वृद्ध पुरुषने वह पिंजडा लेकर राजाके सामने रखा और बोला, "हे महाराजा. यह

दिहोयाला लाला री. धरमदाम्म का गुरुमा. विश्व मोहिनी हेअर ओइल
और गुलाब जलका उपयोग करो.

शुक एक रत्न है इसको वैशंपायन कहते हैं. यह सर्व भाषामिज्ञ. अनेक शास्त्र, राजनिति, इतिहास, काव्य, नाटक, ललित आदि जाननेवाला, क्रोधवश स्त्रियोंको समझानेवाला, मनुष्य तथा पशुओंको लक्षण पहचाननेवाला और मधुर भाषण करनेवाला है. इसका स्वीकार किर्त्ताये." उस वृद्धका भाषण संपूर्ण होतेही उस शुकने राजाके सम्मुख हो अपना एक पद उठा राजाका जयजयकार कर काव्यमय राजाकी प्रशंसा की. (द्वितीय चित्र देखो) राजा वह उत्तम काव्य सुन प्रसन्न हुआ. राजाने उस चाडालकन्याको थोड़ा आराम करनेको कहा और उसकी योग्य तजवीज करनेको मंत्रीको कह स्नानार्थ जलमंदिरको स्नानगृहमें गया सर्व मिद्धता थी. परिचारिकाओंने नाना तन्हाके सुगंधी द्रव्य मर्दन किये. बादमें वरुण जैसा हसाखूड होता है वैसा राजाने स्फटिकासनपर आखूड हो स्नान किया. अनेक परिचारिकाओं हाथमें सुवर्ण तथा रौप्य कलश ले राजाको स्नान कराता थी. (तृतीय चित्र देखो.) इस तन्हासे स्नान करके पितृतर्पण तथा पूजादि कर्म कर राजाने उत्तम भोजन किया. बादमें अपने मित्रोंके साथ दिवानखानामें वार्तालाप करते बैठा था इतनेमें उस मोतेका वृत्तांत श्रवण करनेकी उसे इच्छा हुई. द्वारपालिकाको उसे लानेके लिये आज्ञा की. मोता आ जानेपर राजाने उसको कुशल प्रश्न किये. (चतुर्थचित्र देखो.) बादमें राजाने उसे अग्रता वृत्तांत कह सुनानेको आज्ञा की तब मोता कहने लगा—“दंडकारण्यमें अगस्ति ऋषि के आश्रमके समीप पपा सरोवर हैं. उसके बाजूमें एक शिशिपा वृक्ष है. उस वृक्षपरके जुने पुराने शेंसेलेमें मेरा जन्म हुआ पसूतीके समयही मेरी माता मेरेको तज गयी. मेरे पिताने वृद्ध होतेभी बहुत कष्टसे मेरा पालन किया. एक दिन 'मिह लोक मृगया के लिये वहां आ पहुंचे.' और उनके

फामिनियाके उपयोगमें पुगतन कालमें प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है.

आगमनसे उस अरण्य में भयकर कौलाहल मचा. (पंचम चित्र देखो)
 वह कौलाहल शांत होनेपर बाल्यस्वभावसे वह अशांतता का कारण
 क्या है यह देखनेको मैं घूमलेके बाहर देखने लगा तो एक भिल्ल
 उस वृक्षपर चढ़ रहा था. यह अपरिहार्य तथा प्राणवातक प्रसंग
 देख मेरा पिता अत्यंत भयभीत हो मेरा रक्षण करनेके लिये कुछ
 इलाज देखने लगा. इतनेमें वह पापी शिकारी हमारे घोंसलेके पास
 आया और उसने अपना एक हाथ अंदर टाला मेरे पिताने उलके
 हाथपर अपने चोंचसे बहुत प्रहार किये (छठवा चित्र देखो) परंतु
 उस दुष्टने मेरे पिताको मार नीचे फेंक दिया तब मैं मेरे प्राणरक्षणके लिये
 वहांसे भागा और बाजमें एक तमाल वृक्ष था उसके जड़में जा छिपा
 मैं बहुत तृपाकृत होनेमें पानीके ग्वाजमें था इतनेमें जाबालिपुत्र
 हारित उसी मार्गसे स्नानार्थ जा रहा था. मेरी वह श्रुति देख उसने
 मुझे उठा लिया और सरावरपर ले जा मेरेको उठक प्राशन करा
 स्नानमा कराया जिससे मरंकां बहुत होशियारी आई (सातवा चित्र
 देखो.) उसने अपना स्नानमण्डप त्रिभि पूर्ण किया तब वह मुझे
 साथ ले तपोवनमें गया. उस तपोवनमें एक सुंदर अशोकका वृक्ष
 था उसीके नीचे अत्यंत दैदिप्यमान शुभ्र जटा यज्ञपवित धारण
 किये हुए ऐसे भगवान जाबालि रूपी मैंने देगे. (आठवा चित्र देखो.)

THE FLAVOURING POWER DEFIES COMPETITION
OTTO MOHINI. *Regd*)

The celebrated delightful flavouring and lasting perfume of the age Only a few drops will convince you of its durable and marvellous fragrance A trial solicited

Price Large Bottle Rs 2

SOLE PROPRIETORS —

THE ORIENTAL DRUG & CHEMICAL Co

3 Fida Building Juma Masjid — Bombay

ओटो मोहिनी. (रजिस्टर्ड.)

सुवासिक आनन्ददायक मसुर, मनमोहक आणि जगप्रतिम सेंट मात्र त्याचे चार पाच धव
 गमलावर टाकले असता शिथिल दिवसप्रयत्न चवेवीच्या गान्धा फुलाचा सुवास देता फक्त एक
 वेळ वापरून खानी करावा

विमत मोदी बाटली रु २ लहान कुपीस आणि १२

ओटो मोहिनी सुवासिक वाटें एव दशनास बारा आणि

साक प्रोप्रायटर्स घी ओरिएण्टल ड्रग एन्ड केमीकल कंपनी

फ्रीम विन्हींग जुमा मस्जिद,—मुंबई

LATEST NOVELTY!!
SIMLA HAIR OIL.

Telegrams —
SACCHARIN
BOMBAY

An Up-To-Date Hair dresser
Promotes the growth of the
Hair, Stops falling and refreshes
the Brain Removes baldness
itching and makes the hair
glossy, and beautifies the face

A trial will convince you

Price Re 1/- per bottle

Postage extra

SOLE AGENTS

H R MODY & Company

Chemists, Druggists & General Merchants

No 10 Princess Street

Fida Building BOMBAY

હાનરોમાં ફક્ત એકજ બીનહરીફ

न श्च

३६८.

ਅੰਤਰ

શ્રીમલા

હેચર ઓધલ.

શેણજી રખતમા સડગી રંગના હાનરો સદ્ગુહ્ય કુટુંબોમા
 વાલુજ પમદગી પામ્યુછે આજ કાન સેકડો નવકે દળારા સુમધી તેવો
 મળારમા હિવારાજી વપડે પશુ
 હુઆર એઈલ સડગી બામ
 કરી શકે તેનુ નથી હીગની પ
 હુઆર એઈલની એકર રખત અગમાવસ કરો એઈલે ખાત્રી થશે

આટલી ર ની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦, પોસ્ટેજ, રૂ. ૦ ૪-૦.

મોલ એજટમ, એચ. આર. મોહીની ક.

मोक्षसाधनो सामान निरायती हरायो तथा पद्मयुमरीना वेपारीना, १०

પ્રાનમેસ ઝટ્ટી, રીદ બી રીગ-મુખ્યાઈ.

7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 104

બાબુ એમ. ડી. ગુપ્તેનાં ઈનામી

શ્રી-પુત્ર-બાળક, તમામ માટે
માયામાં નાખવાનું સર્વોત્તમ

૨૭૨૮૨ તં. ૧૦૮.

વિશ્વમોહિની.

હેર ઑઇલ

અને

ઈનામી ચાહ.

દરેક બાટલીમાંથી અને

દરેક ડબામાંથી

ઉપયોગી કિંમતી

ઈનામી ચીજ

નીકળે છે.

કિંમત વિશ્વમોહિની હેર ઑઇલ

એક રૂપિયા.

ચાહના ડબાના આના બાર

ચુગંધીદાર અને કેશ વધક
વિશ્વમોહિની હેર ઑઇલ.

ગંગા ગુલાબ બળ, દેવબ્રજ મુરખ્યાઓ ચુગંધીદાર તેલ,
આતર, દેશી દવાઓ, વિગેરે અનેક પવિત્ર
વસ્તુઓના વ્યાપારી.

દિલ્લીવાલા લાલા બિંબ હરમદાસ.

અમદાવાદ.

अमारां दिपावली

—अने—

नवा वरसनां

फॅन्सी कार्डो.

जथा बंध तयार छे.

व्हेराइटिज माटे आवीने जुओ.

लखो—

धि लक्ष्मी आर्ट प्रॉटींग यक्स-भायखळा, मुंबई.

अत्तरोके शौखीनोको खुपखबर.

हरकिस्मके फुलोंके अर्कसे तैयार किया हुआ नया इत्र.

ओटो मंजरी

हरकिस्मके फुलोंकी बहार.

विलकुल नये किसमे यह ओगे मंजरी सेट (इत्र) हमने तैयार किया है। अटो मंजरी कालूरी, चमेडी और अनेकानेक विलकुल नये नये सुगंधी द्रव्योंमे बनाया हुआ है। आगे मंजरीका सुवास मनोह्लादक, मधुर और दिमाग तर करनेवाला है। इस ओगे मंजरी इत्र का एक बूट का स्माल का और कोई बपटेपर डालनेसे माना अभी २ बगोचैमेमे लोचकर लये दूबे मनोहर सुगंधकी बीछारमे तमाम मखन या आराम भवन गूँव का उठता है। इस ओगे मंजरी इत्रका सुगंध दूरतक फैलकर कई दिनोंतक बराबर वायम रहेता है। एक समय इस ओगे मंजरी का व्यवहार करके खात्री करो
एक डाम (या पावलोना) के शीशीका मूल्य निरंक ०० रु। डाक माहगूल अलाहिदा।

के आर फाटक सुगंधी.

दरारदार-बरां नं० ४

INDIAN GOLDEN SERIES.

RUTUSAMHAR OF KALIDAS.

—and—

RAMAYAN PART II.

— o —

Will be out shortly.

The Indian Golden series means Hindu mythology and old Sanskrit dramas in pictures. It is a charming series of books beautifully bound and attractive in appearance. The ancient Sanskrit literature has no doubt its own unique value but the reality is ten-fold increased by choicest illustrations. The whole series stands unrivalled in get-up and apart from its value as presentation-copies it is a worthy addition to literary publications. The designs are the triumph of artists and no library will be complete without these books. All books are artistically printed on high class papers and are an all round pleasure.

No I. Meghaduta or cloud messenger.—A great poem of Kalidas with translation of Sir William Jones

No. II The Ramayan part I.—The great Indian epic poem of Valmiki with translations of Griffith

No. III. Shakuntala or the lost ring.—The best drama of Kalidas with English narrative

No VI. Rutusamhar of Kalidas —with brief sketch in English Will be out shortly

No V. Ramayan part II.—Ajodhya kanda of Valmiki will be out shortly

Paper Bound Rs. 2-8   Cloth Bound Rs 3-8.

De-Luxe Rs. 15 Each.

The Lakshmi Art Printing Works,
Sankli Street,
Byculla BOMBAY.

Book Your orders Now.

DIVALI CARDS!

NEW YEAR CARDS!!

READY! READY!! READY!!!

Beautiful designs beautifully set in one colour two colours and three colours. Pictures ranging from **One Anna** to **One Rupee**. Special rich cards prepared to order and also ready for high class gentry. You need not repent for sending cards with unIndian designs. Our cards breathe India and Indian Art.

For particulars inquire of:—

The Lakshmi Art Printing Works,
Sankli Street,
Byculla, BOMBAY.

Printed at The Lakshmi Art Printing Works Byculla Printed by

by G. N. Desai and published by PERSHORE & Co

Sankli Street Byculla BOMBAY

વાળને મુદર બનાવનાર ઉચ્ચી બનાવનાર.

કામીનીયા ઑઇલ.

આ તેન ખરી પાના વાળને અમરી મુદર, તેજવી અને ચુન્દાદા બનાવે છે કામીનીયા ઑઇલ પ્રવળ સુગંધી તેન નથી પણ તેમા વાળના મુળને પ્રક્રિયત આપ નારા અને મગજને તાજગી પ્રદાનાર તત્વો સમાયતા છે તેથી જે સ્ત્રીઓના વાળો સારી રાતરમા હોય તેમજ વીધારથી અને મગજ મળધી પ્રમ પ્રનારાઓ અને જેઓને મગજમા ચાતુ દુ ખારો ગરેતો હોય તેઓને પણ ધણુ જ શુણ્ભાન્ન થઇ પડે છે

તેની ઉત્તમ બનાવટ માટે માર્ગસીરના પ્રદર્શનમા સોનાનો ચાંદ મળ્યો છે અને બીજા સ્ટ્રોઝ અભીમાયો મળેલા છે, જેમાથી ઘોડાક પાછળ આવેલા છે તેવાથી અને વીરોશ ખાત્રી તમે પોતે કામીનીયા ઑઇલ વાપરીને કરી જુવો.

કી ખા ૧ નો રૂ ૧ વી પી ૪ આના
કી ખા ૩ નો રૂ ૨-૧૦ વી પી ૭

અત્યત સુગંધી, આનંદકારક ઓઇલ બહાર (રજીસ્ટર્ડ)

આ અનંતરના એક અયત્ના જે દીપા રૂમાન ઉપર નાખનાથી બટ મોગરા ફૂલોની સુગંધીથી બહેન બહેક થઇ રહે છે એનાર વાપરી ખાત્રી કરો.

કી નાની બાટલી ના રૂ ૦-૮-૦
અડધા ઓઇલના બાટલીના રૂ ૦-૨-૦

તા ક.—કેટલાં વેપારીઓ હલકા માનમા સારો નફા મળી ની આશાએ હનપી જતનુ તે! સાર અને સસ્તુ છે એમ કહી આપવાને કોશિશ કરે છે તો તે લેતા નહી પણ કામીનીયા ઑઇલ માગળે અને ખરીદતી વખતે સીનમધ બામ્સનાળી બાટલી લેજે કામીનીયા ઑઇલ દરેક ગામમા પ્રસીધ દુકાનદારો વેચે છે જે તમારી ગામના નજદીકના દુકાનદાર પાસે ન મળે તો નીચેના પતેથી મગાવળે

ધી ઑગ્યો ઇડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કાં,

નં ૧૫૫ જામ મસીદ મુબરક.

हिंद एजन्सी एक आणा माला.

जास्त प्रशंसेची जमरी नार्ही मालेचा वाढत्या प्रमाणावरील स्वयं हाच
मालेची लोकप्रियतेचा शृण मालेने वक्तुद्वारे प्रसिद्ध होऊन अद्भुत, बाबपर मनारानक
गोर्गने वाचकांचे एका आश्चर्यात मन वेधून घेतले आहे इतकेहि असून

दिफकाळीचा खास अंक.

लक्ष्मीपूजनाच्या दिवशी प्रसिद्ध होईल.

हा आमचा खास, माघीन अर पाहून आपणपर्यंत आमच्या व्यवसाय
वधूनी आपआपल 'खास अंक' सादर दारविलेल्या धाड्याचा
कामच आहे असे प्रत्येकाम वागेल. यात नाशानलत्या लग्नान लेख प्रसिद्ध कवींच्या
रविता असून प्रमणाला धरून मुद्राचित्रे आहेत मत्तू डगल असून ग्लन पेपर
वापरला आहे किंमत एकच आणा शिवाय

हिंद एजन्सी विविध विषय ग्रंथ माला.

पुष्प १लें.

हेच योग्य !

विजया दशमीला प्रसिद्ध होईल

हा मालेत वर्षातून तान किंवा चार पुस्तके प्राप्त होतील आठ आणे
प्रवेश फी भरून मालेचे वगणादार हाणारास प्रसिद्ध होणारे प्रत्येक
पुस्तक अर्ध्या किंमतीत मिळेल पुस्तकाची मूळ किंमत दाड रुपयापेक्षा
अधिक आणि आठ आण्यापेक्षा कमी असणार नाही

बुन्नेलम पब्लिशर्स व्यवस्थापन हिंद एजन्सी

भायवनाग मुंबई.

सूचना—गर्व नह्या पुस्तके विस्तृत मिळतात

—सादर—

सुवर्णमाला.

अनुक्रमणिका .

- १ दत्तजयंती
२. मुखपृष्ठ
३. गुरुपूर्वजन्मस्था
- ४ शोकाकुल विलासपती
- ५ तारापीड जिज्ञासा
- ६ सृतिनागृह
- ७ विद्याभ्यास
- ८ नगर प्रत्यागमन
- ९ राजकन्या पत्रलेखा
- १० दिग्विजय प्रस्थान

Our next issue SANKRANTI contains the
pictures from life of RAMDAS

पृष्ठ १०

अंक ३०

दत्तजयती.

कादंबरी.

भाग २

दिम्पल,
१०१३

मार्गशीर्ष,
१९७०

पुष्पोत्तम विश्राम माधजो

BEWARE OF THESE THIRTEEN MISTAKES

- 1 To yield to immaterial trifles 2 To look for perfection in our own actions 3 To endeavour to mould all dispositions alike 4 To expect uniformity of opinion in this world 5 To measure the enjoyment of others by our own 6 To expect to be able to understand every thing 7 To believe only what our finite minds can grasp 8 To look for judgement and experience in youth 9 Not to make allowances for the infirmities of others 10 To worry ourselves and others with what cannot be remedied 11 To consider everything impossible that we cannot perform 12 Not to alleviate all that needs alleviating as far as lies in our power 13 It is a grand mistake to set up your own standard of right and wrong, and judge people accordingly

(The Great Illusion 1911)

शोमावुल विलासवती

तारापीड जिज्ञासा

विद्याभ्यास

Chandrapida returns to the capital

राजकन्या पत्रलेखा

दिग्विजय प्रस्थान

KADAMBARI.

(BANABHATTA.)

Under the cool shade of Asoka tree I saw the sage Jabali shining with spiritual splendour. Harita his son took me there and placed me softly under the very Asoka tree. My sight excited the curiosity of all and they requested Harit to relate to them how and where I came to his hands. Harita explained to them that while he was on his way for his usual bath in the adjoining lake he saw me fallen down from a nest in a tree and just on the point of death. He told them that I was dead to all purposes but was spared by the kindness of Harita who took me to the lake where some drops of water were put in my mouth. Sage Jabali listened with interest the whole account related by Harita and turning his head towards me fixed his holy gaze towards me. I thought as if I was being purified by the holy fire in his eyes and was glad to be favoured thus. After a little time the Sage Jabali said, "This parrot is reaping the fruits of his sinful actions" All the Rishies there were astonished to hear Jabali's words and requested them to tell them my story which Jabali promised to do. (See Picture No. I) At night-fall after performing their night prayers all the Rishies assembled together round Jabali and Harita took me there and the sage Jabali began to relate my story. He said, "Formerly there was a great king named Tarapid who ruled in Ujjain his capital. Ujjain was a very beautiful city and its fame spread all round. King Tarapid conquered all the kings on earth and became their sovereign. He had a minister named Shukanas who was well-versed in all the

---

The Kaminia hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxurient growth of hair.

arts King Tarapid enjoyed his life fully but his cup of happiness was not full having no son King Tarapid bitterly felt absence of a son and the same was the case with his queen Vilasvati One day king Tarapid went to Vilasvati and to his greatest surprise found her weeping bitterly She had thrown all her ornaments aside and was there sitting, a picture of grief At the sight of the king she got up but was again seated by the king who asked her the reason of grief (See Picture No 2) The king was told by the maid-servant that queen Vilasvati heard it related in Mahabharat that the sonless persons could not go to heaven, and that was the cause of grief The king tried to appease her in various ways Some days having elapsed the king one day saw in a dream the moon entering the mouth of his queen After some days the queen became pregnant to the great joy of the king and his minister The king went to see his queen and asked whether the news that he got was true and upon which deep blush spread in her face and she said, "What does it avail to ask me this question" (See Picture No 3) Nine months elapsed and on one auspicious day the queen gave birth to a son The news spread in the city instantly and people expressed their intense joy by decorating the whole city in honour of their new prince The king also went to the queen's apartments where to his great joy he saw the queen with the prince in her laps (See Picture No 4) The minister Shukanas predicted that the prince would be a sovereign and would rule the earth for a long time News came at the same time that a son was born to Manorama the wife Shukanas the minister The king congratulated him and celebrated the occasion with costly gifts The prince was named Chandrapida while the son of the minister was named Vaishanpian Both soon passed through their childhood and grew to be

---

Always have " **OttoMohini** " (Regd) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

young boys and were sent to a learned teacher to learn the arts and sciences. Chandrapida and Vaishanpian grew to be bosom friends. Both were always together and confided in each other perfectly. (See Picture No. 5) Both soon became proficient in all arts of war and peace and the king sent his commander-in-chief to bring Chandrapida back to the city. The king sent a beautiful charger named Indrayudh as a present to his son, and the son learning his father's wishes to return to the capital took permission of his preceptor and escorted by a big army and numerous princes with peacock umbrellas which shone like clouds in the sky he started on his return journey. (See Picture No. 6) Men, women and children flocked to all places of vantage whence they could get a good view of the prince who was honoured by the citizens with costly presents. The procession stopped at the palace where he saw his parents who embraced him and blessed him fervently. Afterwards he saw the minister Shukanas at his residence. Prince Chandrapida soon won the hearts of all his subjects and thus became immensely popular. One day his mother queen Vilasvati sent him as a present one young girl with a word that she was born of a good family and was the daughter of king Kuluta. She was brought up by the queen and she was presented to the prince. Patralekha stepped forth and saluted the prince who accepted her in obedience to his mother. (See Picture No. 7) Shukanas gave him lessons in politics and then as a crown-prince and heir-apparent to the throne he set out with his big army to make conquest of all the kings on earth. (See Picture No. 8).

कादंबरी.

(घाणभट्ट.)

महपा^१ जायाली याचें पवित्र दर्शन झाल्यानंतर हारित ऋषीनें मला अशोक वृक्षाच्या छायेत ठेविलें व आपण आपल्या पित्यास वदन करून आसनस्थ झाला मला पाहून सर्व ऋषींना जिज्ञासा उत्पन्न होऊन “हा शुक्रबालक कोठून आणला ?” असे त्यानीं हारित ऋषास विचारिलें तो म्हणाला, मा स्नान करण्याकरिता चाललों अस ताना उन्हांनें घाबरा होऊन मरणोन्मुख झालला हा घरट्यातून पडलेला आढळला मला याचा दया येऊन मा त्याला येधें आणिलें आहे ’ या प्रकारचें भाषण ऐकून भगवान जाबाला मान वळवून मज फड कीतुकानें पाहू लागले बराच वेळ शांत दृष्टानें पाहिल्यावर ‘हा आपल्या दुर्गुत्तपणाचें फळ भोगीत आहे ” असे ते दृष्टाले हें ऐकून सर्व ऋषिमंडळी चकित होऊन स्वानीं त्या भूत, वतमान व भविष्य जाणणाऱ्या तपस्वी जाबालीला माया सब वृत्तांत सांगण्याची विनंती केली (चित्र १ ले पहा) व त्यानींही सब वृत्तांत त्या रात्री सांगण्याचें कबूल केलें चार घटका रात्र झाल्यानंतर सब ऋषी मंडळी बसली असता भगवान जाबालींना माझा वृत्तांत निवदन केला त म्हणाले “अवता देशांत उज्यायिना नावाचा नगरी आहे त्या नगरांत प्रौढप्रताप तारापाड या नावाचा राजा राज्य करीत होता त्याचा शुक्रनास नामक मुख्य प्रधान होता तो नातीनें ब्राह्मण हाता तारापीडानें सर्व पृथ्वा जिंकून निबर कला व आपण शुक्रनाम प्रधानावर सब कारभार सोंपवून आपण तारुण्य सुखाचा उपभोग घेत स्वस्थ राहिला बराच काळ गेला तरी राजास पुत्र दर्श नाचें सुख मात्र मिळालें नाहीं म्हणून पारच बार्देट वाटत होतें त्याची विलास

ओटोमोहिनी—आनंददायक व मनमादक अप्रतिम सेंट

(पुढें पहा)

वती नावाची पट्टराणी होती. एके दिवशी राजा विलासवतीच्या मदिरात गेला अमना त्याच्या दृष्टीस आश्चर्यकारक देखावा पडला विलासवतीने आपल्या अगावराल अलंकार काढून टाकिले आहेत, डोक्यातून वाहणाऱ्या अश्रुविंदूनी तिचे वस्त्र भिजले आहे व डोक्या हातावर मुखकमळ ठेवून ती चिंताक्रांत झाली आहे राजास पाहताच विलासवती उठून उभी राहिली पण राजाने तिला पलंगावर बसवून शोकाचे कारण न कळल्यामुळे भाषावून तिचे अश्रु पुसून तो म्हणाला, प्रिये, तू कशा करिता सुखाच्याने भोग करित आहेस? आपले अगावर तू अलंकार का घातले नाहीस?" (चित्र २ रें पहा) विलासवती उत्तर देत नाही असे पाहून राजाने तिच्या मस्तिष्का नावाच्या दासीस विचारिता तिने निपुत्रिणास उत्तम गती मिळत नाही असे महाभारतातून ऐकताच राणीसाहेबास दुःख होत आहे "असे सांगितले राजाने नंतर तिचे अनेक प्रकारे समाधान केले एके दिवशी राजास आपल्या घाईच्या मुखात चंद्र प्रवेश करीत आहे असे स्वप्न पडले व पुढे लयस्वरच विलासवती गर्भवती राहिली आपली स्त्री गर्भिणी आहे असे राजाचे दृष्टीस पडताच त्याला फार आनंद झाला मग तो विनोदाने म्हणाला, "मला कळलेले आनंदाचे वर्तमान सारं आहेना?" विलासवती लाजून तोंड खाली पाळून बसला व म्हणाली, "मला उगीच वारंवार लाजवायाचें हें काय?" (चित्र ३ पहा) अशा रीतीने पुष्कळ विनोद करून राजा निघून गेला नऊ महिने पूर्ण झाल्यावर एका उत्तम दिवशी विलासवतीस पुनरुत्पन्न झाले राजास ते आनंद वृत्त समजताच राजा उत्तम रीतीने मंगलसूचक अन्ना चिन्हानी सुशोभित केलेल्या अन्ना सूतीकामृगान्धे गेला व पादप्रक्षालन करून आत गेला तो आपल्या प्रियेने माडीवर घेतलेला पुत्र त्याचे दृष्टीस पडला (चित्र ४वें पहा) पुत्र मुख पाहून राजास पराकाष्ठेचा आनंद झाला आणि त्यास आपणास कृतज्ञ मानिले। शुक्रनाम प्रधानासही अत्यंत आनंद झाला व त्याने हा मुलगा नार्वर्धमान होईल असे त्याच्या अगावराल लक्षणाबद्दल भविष्य केले इतक्यात शुक्रनास प्रधानाच्या मनोरमा घाईसही पुनरुत्पन्न झाल्याची आनंददायक बात मंगल नामक दूताने सांगितली मगौना अतिशय आनंद झाला.

फामिनिआ तेलाचा उपयोग केल्याने केस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणे नरम आणि दाट लागू होऊन स्त्रियांच्या मांदर्याची वृद्धी होते,

राजाने आपल्या पुत्राचे नाव चंद्रापीठ असे ठेविले व शुक्नासच्या मुलाचे नाव वैशंपायन असे ठेविले लवकरच वाल्यावस्था निघून गेली व राजाने त्या दोन्ही मुलांना शिक्षणाकरिता गुरुगृहों पाठविले. थोडक्याच काळात त्यांनी सर्व विद्येचा अभ्यास केला यत्नाळपणावाचून इतर सर्व गोष्टीत वैशंपायन चंद्रापीठाप्रमाणेच प्रवीण झाला यरोवर वाढत्यामुळे व खेळत्यामुळे वैशंपायन चंद्रापीठाचे विश्वासस्थान झाला होता वैशंपायनाचा चून चंद्रापीठास थोडा वेळही करमत नसे व तोही चंद्रापीठास सोडून धुणभरही राहात नसे. याप्रमाणे विद्याभ्यास करीत असता त्यांना तारुण्य प्राप्त झाले (चित्र ५ वें पाहा) सर्व विद्या व कला याचा पूर्ण अभ्यास झाल्यामुळे गुरूनेही त्यांना घरी जाण्यास आज्ञा दिली राजा तारापीठाने त्याला आपण्याकरिता आपल्या सेनापतीस पाठविले सेनापतीने त्याला निरोप सांगताच चंद्रापीठाने पित्याची आज्ञा शिरसा मान्य करून त्याने पाठविलेल्या त्रैलोक्यातील रत्नच अशा इद्रायुध नामक अश्वावर आरोहण केले त्या अश्वावर चढल्यावर चंद्रापीठास सर्व त्रैलोक्य अगदीं अल्पसे वाटू लागले. जेव्हा तो त्या राज्याच्या बाहेर पडला तेव्हा अपरीमित अश्वसैन्य त्याच्या दृष्टीस पडले राजेलोकाच्या मस्तकावर मयूरविच्छाची छत्र असल्यामुळे इद्रधनुष्यांनी युक्त मेघमंडळाप्रमाणे ते सैन्य दिसत होते (चित्र ६वें पाहा) चंद्रापीठाने सर्व राजपुत्रांचा सन्मान केला व तो नगरास जाण्या करिता निघाला. त्याच्या मागून प्रधानपुत्रही निघाला चंद्रापीठ नगरातून चालला असता सर्व नागरीकांनी त्याचा सन्मान केला त्याला पाहाण्या करिता सर्व द्विपुरप गडबडीने धावत आले होते माझ्यावरून गच्यावरून व खिडक्यातून जिकडे तिकडे झिया बसल्यामुळे शहरातील सर्व वाडे फुलल्याप्रमाणे दिसू लागले अशा रीतीने शहरातून मिरवत चंद्रापीठ राजवाड्यात आला व आपल्या मातापित्यास त्याने भक्तिपूर्ण वंदन केले राणी विलासवती त्याला पाहाताच अत्यंत आनंदीत झाली व त्यास तिने आलिंगन दिले पुढे त्याने शुक्नास प्रधानाच्या घरी जाऊन त्यास वंदन केले अशा रातीने काही काल गेल्यावर एके दिवसां बैलास नावाचा चोपदार एका सुंदर खास यरोवर घेऊन चंद्रपीठाकडे आला व म्हणाला, “महाराज, राणी साहेबानीं अशी आज्ञा केली आहे की पूर्वी कुलूत राजास

पि लक्ष्मी आर्ट प्रीटिंग चर्क्स-श्रीसेस एन्प्रेव्हर्स व आर्ट प्रीटर्स

भायखळा, मुंबई

જિંદગી ત્યાંથી ત્યાંના કન્યા પત્રલેખા અગદી લદાન અસતાંચ બંદી
 હેલેખ્યા લોકાંચરોચર આગિયો હોતી, નિચે મો સ્નેહાને આજપર્યંત
 પાત્રનપોષન કેલે ચાપુરે આપન દિલા ટેકન ધ્યાવી, તિલા દાર્ગાપ્રમાણે માનું
 નયે. શિષ્યર્ગાપ્રમાણે દિજવર લશ ટેવાવે, હાં ફાર મોટા કુલોન
 પગમ્પાંતલ આંદે ચ ફાર દિવન તુરતી મેવા ફરખ્યાત અપયોગી પડેલ,
 (ચિત્ર ૭ વે પદા.) પત્રલેખાને પુરે દોઝન ચંદ્રાપોડામ પ્રધામ કેલા,
 તેહાં “ માતંતી આજા મલા માન્ય આદે ” અસે મૂળૂન ત્યાને ચોપ-
 દારામ જાવયામ માગિનલે, પુરે પત્રલેખા ત્યાંને અગદી વિશ્વામસ્થાન શાલી,
 પુરે કાંદી દિવમાંનર શુરનામ પ્રધાનાને ચંદ્રાપોડાસ રાજનીર્તાંચા ઉત્તમ
 અપદેશ કમ્જ ચંદ્રાપોડામ ચૌવગાઝ્યાભિષેક કેલા ચ મંતર રાવે
 સંન્યાગદ મજપુત્ર ચંદ્રાપોડ દિગ્વિજય કરખ્યાત નિપાલા, દરરોજ નવાંન
 સંન્ય મિલન અસત્યામુલે ચંદ્રાપોડાવે મંન્ય વાલત ચાલલે, ઉદ્ધટ શત્રૂનાં
 નમવીત શરણગતાંનાં આશ્વાસન દેત લોકાંચી પ્રીતી સંપાદન કરીત તો
 પરાક્રમી ચંદ્રાપોડ મવે પૃથ્વીભર દિગ્વિજય કરીત ચાલતા (ચિત્ર ૮ વે પદા)

કાદંબરી.

(બાણભટ્ટ.)

ઋષિ કુમાર દારિને મને અશોક આડની છાયામાં મુખ્યે અને
 પોતાના પિતાના ચરણપરેકરી પાસે પડેલા દલોસન ઉપર
 બેઠો. ત્યાં બેઠેલા સર્વ મુનિઓએ મ્હારા તરફ આંગળી બતાવી ઋષિ-
 કુમારને પુછ્યું કે ‘આ પોપટનું બચ્ચું ક્યાંથી લાવ્યા’ ઋષિકુમારે
 કહ્યું કે ‘સ્નાન કરવા જતાં આડના માળામાંથી પડી ગયેલું રસ્તામાં
 તરફડું હતું ત્યાંથી દયા આપવાથી હું અહીં લાવ્યો છું. અનાથનું
 પાલન કરવું એ આપણા જ્ઞેવાનો ધર્મ છે. જ્યારે એને પાંખો આવશે
 ત્યારે એને જવું હશે ત્યાં જશે ને અત્રે રહેવું ગમશે તો અત્રે રહેશે.’
 આ વાન સંમિશ્રતાં જળાલી મુનિને કાંઈ કુતુહલ લાગતાં મ્હારા પ્રતિ બેયું.

જે તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જે તે મુદર, તેજસ્વી ન હોય
 તે કામીનીઆ ઓર્ધલ વાપરો.

મને જાણે ઓળખતા હોય તેમ મહારા તરફ ધણી વાર જોઇને જોયા
કે “આ પોપટ એના અધિનયનુ ફળ ભોગવતો હોય એમ જણાય છે”
મહા મુનિના પ્રભાવને જાણનારી મુનિચોક્તી સભાને આ પોપટનુ પુર્વ
જન્મ ને આ જન્મનુ વૃત્તાત સાલજવાની છતાસા થતા મહામુનિ
જાણીને તે કથા કહેવાની તેમણે વિદ્યાપના કરી (જુઓ ચિત્ર ન ૧)
મહામુનિએ સાયકારે જ્યારે ફલાહાર કરી નિરાતે બેસીશુ ત્યારે આ
પોપટના સબધમા કથા કહેવાનુ કહી નિત્યકર્મ કરવા આજ્ઞા કરી
નિત્યકર્મ વિગેરે સર્વ ખરવારી મુનિમંડલ મહામુનિ જાણીથી પોપટનુ
વૃત્તાત સાલજવા તત્પર થયુ. રૂપિકુમાર હારિતપણુ પોપટને લઈ લ્યા આવ્યો,
અને જાનાલી મહાપે નીચે પ્રમાણે પોપટનુ વૃત્તાત કહેવા લાગ્યા

અવન્તીમા ઉજ્જયની નામની નગરીમા ધર્મના અવતાર જેવો
તારાચીડ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને શુક્રનાસ નામે
એક બ્રાહ્મણુ પ્રધાન હતો. પ્રધાન ઉપર રાજ્યભાર નાંખીને મૌવનસુખ
ભોગવવામા તેણે ક્યાસ રાખી નહી ધણુ ખરા સાસારિક સુખનો પૂર્ણ ઉપભોગ
કરી રહ્યા પરંતુ પુત્રસુખનુ દર્શન થયુ નહી એક વખત રાજા લાવણ્યમયી
રાણી વિલાસવતીના મહેરમા મળે તો રાણીને રદન કરતી અને શોક
કરતી દોઢી, અને સર્વ દાસીમંડળ શોક પામતુ તેની આસપાસ ફરી વળ્યુહતું,
રાજાને જોઈ રાણી ઉભા થયા પણ રાજાએ રાણીને પનગપર બેસાડી રદનનુ
કારણ પુછ્યુ જ્યારે રાણીએ જવાપ ન આપ્યો ત્યારે પરિજનને રદનનુ
કારણ કહેવા જણાવ્યુ (જુઓ ચિત્ર ન ૨)

રાજાના વચન સાલજી મકરિકા નામની દાસીએ જવાપ આપ્યો.
“કે રાણીમાતાએ મહાભારતની કથા અવણુ કરતા પુત્રસુખદર્શનનુ
મહાત્મ્ય સાલજ્યુ ને તે તેમને અત્યાર સુધી થયુ નથી તેથી
રદન કરેછે ”

આ સાલજી રાજાએ રાણીને આશ્વાસન આપ્યુ ને વધુમ જણાવ્યુ
કે જે વસ્તુ દૈવાધીન છે તે માટે રૂપાચી શુ ફળ મળવાનુ છે? પૂર્વ
જન્મમા સુકૃત નહી કર્યો હોય તો પત્રસુખ ક્યાથી મળે! જન્મ
ન્તરે કરેના કર્મનુ ફળ આ જન્મમા ભોગવવુ પડે છે દૈવને ફેરવી

હાઈ ક્ય સ પ્રીટીંગનુ કામ જોઇતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાયખણા, મુબમને લખો

સકાં કાલ સમર્થ છે. છતાં મુરતું, રુપિઓનું પુનઃ કરી તેમની આગ-
ધના કરશે તો વખતે તેમની કૃપાપ્રસાદી ફળ આપશે. આવી રીતે
ગંગા પુનઃ પુનઃ આશ્વાસન કરી ત્યાંથી પાછો ફર્યો. રાણી વિલાસ
વતી દેવતાઓનું આરાધન કરવા શાળી. અને વ્રત નિયમ પાળવા
શાળી. કેટલાક દિવસ પછી રાણીને ગર્ભ રચ્યો. ને તે આનંદજનક
અમાચા કુલવર્ધના નામની દાંડીએ રાજ્યના કાનમાં કહ્યો. આ
અમાચાર માંબળતાં ગંગાના આનંદનો પાર રહ્યો નહીં અને સ્વપ્નમાં
ગંગા વિલાસવતીના મુખમાં સોળકળાચળા ચંદ્રને પ્રવેશ કરતા જોયો
હતો તે વાત મન્ય દરેકે એમ ગમતે લાગ્યું. દાંડીજનના અમા
ચાર ખગ છે કે ખોટા એ બાબતનો નિર્ણય કરવા ગંગા પ્રધાન
શુકનાસને લખતે થોડા માણસ સાથે રાણીના અંતઃપુરમાં ગયો ત્યા
નેણે ગર્ભના રક્ષણ માટેની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરેલી દીડી ને
રાણીને એ ઘોળા પગમાં સુદૃઢ દેખાતી ગર્ભવતી સ્ત્રીને ઘટે એવી
નૈયા ઉપર મુતેકી જોઈ રાજા શયન ઉપર તેની સાથે ખેડો. રાણીને
પ્રકૃત્ત ગર્ભસરિત જોઈને હર્ષથી પરિહાસ કરતો કરતો રાજા બોલ્યો
હોરિ! શુકનાસ પૂછે છે કે કુલવર્ધનાએ જે ખુશી ખખર આપી તે શુ
તેમજ છે? રાણી આ માંબળી શરમાવા નીચું જોઈ રહી (જુઓ
ચિત્ર નં. ૩) આ પ્રમાણે વાર્તાવિનોદમાં રાજાએ તે ગંગી ત્યાજ
ગાળી, પ્રધાન પણ પોતાને યે જતા પોતાની જાતે ગર્ભવતી જોઈ
મનમાં આનંદ પામ્યો.

પૂર્ણ કાળે રાણીએ શુભ દિવસે મનને આનંદ આપનાર પુત્રનો
જન્મ આપ્યો. સારો દિવસ જોઈ પ્રધાન સાથે ગંગા પુત્રનું મુખ
જોવાને પ્રયત્નિમહેલમાં ગયો મહેલના દ્વારપાસે એ મગધમય ક્ષણ
મુકેલા હતા, દુર્લોકુરની સાથે વિરજ ગુણેલાં સ્વેત પુષ્પની માળાઓ
ગાંભીરી હતી. તોરણની વચમાં ઘંટાઓ બાંધેલી હતી વૃદ્ધ સૌભાગ્ય-
વતી જીઓ વિવિધ સાથીયા ઘેરતી હતી હળધરનો રસ છાંટીને પીળા
કરેલાં વસ્ત્ર માથે હાડીની દેડીને ચીતરતી હતી બીજો ઉપર પચ-
ગી સાથીયા કાઢેલા હતા બાળકની રક્ષાને સારૂ બળીદાન આપવામાં
આવતું હતું. આ સર્વ જોતાં જોતાં રાજાએ મહેલમાં પ્રવેશ કાઢ્યો કે

માતીનીઆ તેવ માયામા નાજવાથી કંડક આણે છે, આખની ગરમી દૂરવાય છે,
વીવાદોને અને મગજ સંબંધી કામ કરનારાને ધણું જ શુભકારક છે.

તરતજ પ્રસવથી દુબળી રીકી પડી ગયેલી રાણીના પડખામા પોટેવા પુત્રને જોયો (જુઓ ચિત્ર નં ૪) પ્રધાન પુત્રનુ અગ વિગેરે ચિન્હો જોઈ રાજાને તેનુ વર્ણન કરતો હતો ત્યા મગલક નામના પુરુષે શુકનાસને ત્યા પુત્ર જન્મ થયાની વધામણી આપી આ મગળ વાક્ય સાંભળીને રાજા ધણો પ્રફુલ્લ થયો અને બોલ્યો કે દુખ દુખને અને સુખ સુખને અનુસરે છે, ત્યાર પછી રાજા પ્રધાન સાથે પ્રધાન પુત્રનુ દર્શન કરવા ગયો શુભ મુહૂર્ત જોઈ રાજકુમારનુ નામ ચંદ્રા પીઠ પાડ્યુ અને પ્રધાન પુત્રનુ નામ વૈશમ્પાયન પાડ્યુ રાજકુમારનુ બાળપણુ નિતતા વિદ્યાભ્યાસ માટે નગરજ્ઞાર ક્ષિપ્રા નદીના કિનારા ઉપર નિધામદિર બધાળ્યુ, ત્યા ચંદ્રાપીઠ અને વૈશમ્પાયન સાથે વિદ્યાભ્યાસ કરવા લાગ્યા. વળી હાથી ઘોડે બેસતા, ધનુર્વિદ્યા, શાસ્ત્રનિદ્યા વિગેરે સર્વ કળા, વિદ્યામા ચંદ્રાપીઠ પ્રવીણ થયો, વૈશમ્પાયન શૌર્ય શીવાય બીજી વિદ્યામા રાજપુત્ર જેવોજ હતો સાથે સાથે રહેવાનુ થવાથી પ્રધાનપુત્ર વૈશમ્પાયન ચંદ્રાપીઠનો વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર થઈ રહ્યો (જુઓ ચિત્ર નં. ૫)

ચંદ્રાપીઠ યુવાવસ્થામા આવ્યો છે, તે સર્વ વિદ્યાકળાનો પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો છે એ જાણતા નિધામદિરના આચાર્યોનો મત લઈ તેને તેડવા સાથે બલાહક નામના સેનાપતિને રાજકુમારને તેડવા મોકલ્યો. રાજાની ઇચ્છા જાણતા કુમારે ઇન્દ્રાયુધ અશ્વને અદર લાવવા આજ્ઞા કરી અને તે ઉપર સ્વાર થયો અશ્વપર બેઠો એટલે ત્રણલોક તેને એક આગળીના વેદા જેટલા લાગ્યા નિશ્ચમદિરમાથી જ્ઞાર આવ્યો ત્યા મોડુ ઘોડેસ્વારનુ લશ્કર ઉભેલુ દીકુ ભેગા થયેના રાજપુત્રો પ્રણામ કરવા લાગ્યા અને તેમને સર્વ સેનાપતિએ ઝાળખાવ્યા સર્વ રાજપુત્ર મડળસાથે સ્વારી નગર તરફ ચાલી સઘળા લોકો પોતાનો કામઘઘો છોડી ચંદ્રાપીઠને જોઈ પોતાની આવો દારના લાગ્યા અને અતરની આશિષો આપવા લાગ્યા (જુઓ ચિત્ર નં ૬)

રાજદ્વાર પાસે આવતા ચંદ્રાપીઠ તથા વૈશમ્પાયન ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા, અને બનાહકના બતાવેના માર્ગે રાજગૃહમા પેદા પ્રતિદારી ઓએ પ્રણામ કર્યા અને આસન ઉપર વીરાજેલા પિતાને બતાવતા ચંદ્રાપીઠે

હાઈ કનાસ પ્રીટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”

લાવખળા, મુબઈને લખો

નીચા નમી પ્રગામ ક્યો ત્યાથી માતા પામે જઈ તેને પણ પ્રણામ કર્યો નર રાજમાનાઓને મળી જન્મેજન્મ પ્રધાન શુદ્ધામને ત્યા ગયા અહીં-
યાથી પત્રી પોતામાટે નૈવાર કગવેના મેદેવમા ગયા જ્યા આનદમા
રાત્રી ગાળી નીજે દિવસે સનામ કંવામ નામનો કચુળી કુમાર પાસે
આવ્યો અને વિનયથી બોલ્યો “હે કુમાર! રાણી માતાએ આપને
કહાવ્યું છે કે આ પત્રવેખા નામની પુત્રી-રાજકન્યા તેમની પાસે
ઉત્તરી છે, ઉત્તરા કુળની કે અને દવે તમાગી પાનદાની જાનરાને
યોગ્ય થઈ છે તેથી તમાગી પાસે મોઢી છે માટે એનો સ્વીકાર
કરી વાડ લગાવજો અને માન આપજો તમે એની આથે એની રીતે
નર્નજે કે ધણા કાળ સુધી તમારી એ યોગ્ય મેનક થઈ રહ ” ચદ્રા
પીડે જતી માતાની આજ્ઞા એમ કહી કચુળીને રજા આપી
(જુઓ ચિત્ર નં ૭)

મહારાજ તારાપીઠ જઈ થયા હતા એટલે ચદ્રાપીડને યુવરાજ
પદનો અભિશેક કરવાની ઇચ્છા થઈ શુદ્ધાસે રાજ બાબતમા કેટલોજ
મોઘ આપી પુર્વજો જે રાજ્યની ધુનને ધારણ કરતા આવ્યા છે તે તમે
ધારણ કરો, શત્રુના માયાને નમાવો અને યુવરાજપદ ધારણ કરો
શુભ દિવસે પુરોહિતે રાજ્યાભિશેકની સર્વ ક્રિયાઓ કરી યુવરાજ
ચદ્રાપીડને સોનાના મિદાસન ઉપર બેસાડ્યો

આ પત્રી રાજકુમાર રાજમહાલસાથે દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યો.
માયકાગ થતા એક સ્થળે તેણે મુકામ કર્યો અને આખી રાત્રી પત્રવેખા
અને નૈશમ્પાયન સાથે વાતોમા ગાળી બીજે દિવસે સનામમા આગળ
કુચ કરી. જેમ જેમ આગળ ચાલવા માડ્યું તેમ તેમ લશ્કરમા
લશ્તી થતા લાગી રમતામા છડી ગયેના રાજને નમાવતો, નમ્ર થયેલાને
ઉન્નતિ આપતો અને શરણાગતનું રક્ષણ કરતો, પ્રજાપ્રેમ નિધારતો અને
પુરુષાર્થને પ્રકટ કરતો કરતો આખી પૃથ્વીપર તે ફરવા લાગ્યો (જુઓ
ચિત્ર નં ૮.)

જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો

बाणभट्टाचार्य प्रणित.

कादंवरी.

महर्षी जावालिका दर्शन कर हारित ऋषी मुझे अशोक वृक्षके निचे रख आसनस्थ हुए मुझे देख अन्य ऋषियोंको जिज्ञासा उत्पन्न हो उन्होंने प्रश्न किया कि “ यह शुकबालक तुमने कहाँसे लाया ” तब हारित ऋषि बोले—“ मैं स्नान करने जा रहा था तब मार्गमें यह पडा हुआ मेरे दृष्टीगोचर हुआ ” यह भाषण सुन महर्षि जावालिका मेरे ओर देख बोले “ यह अपने कुकर्मोंका फल भोग रहा है ” यह सुन अन्य ऋषि आश्चर्यमग्न हुए और मेरा वृत्तांत कह सुनानेकोलिये उन्होंने भूत, भविष्य तथा वर्तमान जाननेवाले जावालिका को चिन्तनि की (प्रथमचित्र देखो) जावालिकने उसी रात्रीको मेरा वृत्तांत कहना शुरू किया. वे बोले—उज्जयिनी नगरमें तारापीड नामक राजा राज्य करता था उसे शुकनास नामक एक मंत्री था. राजा सर्व कारोबार मंत्रीपर छोड तारण्यसुखका आस्वाद ले रहा था. बहुत काल बितनेपरभी उसको पुत्रदर्शनका लाभ न होनेस वह अत्यंत दुःखित था राक्षी विलासवतीके मंदिरमें एक दिन राजाको अत्यंत आश्चर्यजनक दृश्य नजर आया. विलासवती आभूषणरहित शोकग्रस्त पैठी हुई नजर आई. राजाने इसका

कामिनियाये उपयोगमे पुरातन कालमे प्रचलित ऐसी गुप्ति बालरो प्राप्त होती है.

कारण पूछा (द्वितीय चित्र देखो) विलासवतीने कुछ प्रत्युत्तर न देनेसे राजाने पारंगारोंकारो पूछा नय बह बोलों, निपुत्रिकको उत्तम गती प्राप्त होता नहीं यह महाभारतमें श्रवण करनेसे इनको दुःख हो रहा है. राजाने उसका शांतचन किया रादमें एक रात्रीको स्वप्नमें राजाने अपने स्त्रोके मुखमें चंद्र मासो प्रवेश करने देखा. थोड़ेहिदिन बाद विलासवती गर्भवती हुई. यह सुन राजाकोभी बहुत आनंद हुआ. और एक समय राजाने उसी विषयमें रात्रीको प्रश्न किया (तृतीय चित्र देखो) नवमास पूर्ण होनेपर शुभसमयपर विलासवती प्रसूत हुई राजको पुत्ररत्न प्राप्त हुआ राजा यह वार्ता सुन तेही सृष्टिकागृहके ओर आया (चतुर्थ चित्र देखो) मंत्री शुक्नासकोभी बहुत आनंद हुआ इतनेहीमें शुक्नास मंत्रीकी पत्नी मनोरमा इसकोभी एक पुत्ररत्न प्राप्त होनेकी वार्ता आ पहुंची, मने आनंदित हुए

राजाने अपने पुत्रका नाम चंद्रापोड रखा व मंत्रीके पुत्रका नाम वैशंपायन रखा. बाल्यावस्था समाप्त होनेपर दोनों 'यो' गुरुगृहको शिक्षणार्थ भेजे गये थोड़ेही दिनोमें उन्होंने अपना शिक्षणक्रम पूरा किया दोनोंभी साथ रहनेसे वैशंपायन चंद्रापोडका विश्वासस्थान हुआ विद्याभ्यास करते २ उनको तारुण्यावस्था प्राप्त हुई (पाचवां चित्र देखो) विद्याभ्यास पूर्ण होनेपर चंद्रापोडको नगरको ले जानेके लिये सेनाधिपति आये चंद्रापोड इंद्रायुध नामक अश्वपर आरोहण कर नगरके ओर चला (छठा चित्र देखो) चंद्रापोड नगरमें प्राप्त होतेही नागरिकीने उसका सन्मान किया उसनेथी अपने माता

आठ काम चाहत हो तो लक्ष्मी आठ प्रादोग वक्स
भायखला बबदका लिखो

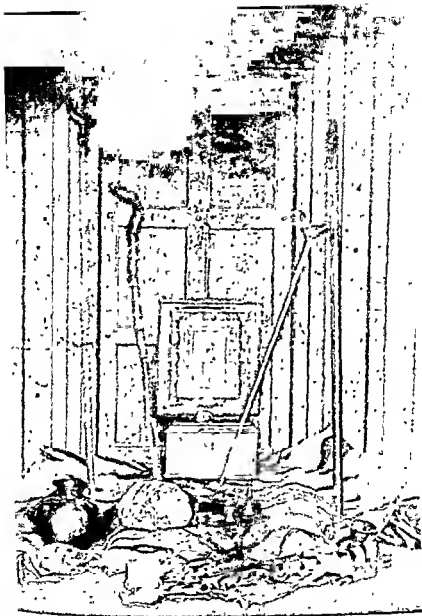
पिता तथा गुरुजनोंको प्रणाम किया। कुछ दिन व्यतीत होने पर एक समय एक सुंदर युवतीको साथ ले एक पारिचारक चंद्रापीडके ओर आया ओर कहने लगा, “महाराजा, कुलूतराजा-को जिस समय पादाक्रांत किया तब परलेखा नामक उसकी एक अल्पवयी कन्या थी। उसका मने आजतक प्रतिपाल किया। भविष्यमें आप इसका प्रतिपाल करो, ऐसा महाराजो विलासवतीने आपको कहनेको कहा है” (सांतवां चित्र देखो) तब लेखाने चंद्रापीडको प्रणाम किया तब चंद्रापीडने कहा “माताकी आज्ञा मुझे मान्य है” कुछ दिन बादमें शुक्रनास मंत्रीने चंद्रापीडको राजनितीका उपदेशकर योवराज्याभिषेक किया। ढेडेही दिन बाद चंद्रापीड दिग्विजय संपादनार्थ चला (आठवां चित्र देखो)

कामिनिया तल जागो सुंदर, काजशाद, नरम बनारस रूखों
बगना है,

सुवर्णमाला-श्री समर्थ-रामदास चरित्र

अनुक्रमणिका :

---

१. श्रीरामदासस्मारकवस्तु. कव्हर.
२. मुखपृष्ठ.
३. श्रीरामदाम, उद्धव गोसावी, कल्याण गोमावी.
४. सान्त्वन.
५. जलनिपात
६. वचन
७. सावधान.
८. पलायन
९. श्री गणदास स्वामी.
१०. श्री समर्थोची वचने.

Our next issue **MAHA SHIVRATRI** contains the
pictures from Shiva-puran

वर्ष ५.

अंक ४०.

सुवर्णवर्ष

संक्रांति.

श्री

समर्थ-चरित्र.

जान्युआरी,
१९१४.

प्राय,
१९१४.

पुरुषोत्तम विश्राम भावजो.

देह परमार्थी लाविलें । तरीच याचें सार्थक जालें ।
नाही तरी हें वेर्थचि गेलें । नाना आघातें मृत्युपंथें ॥

परमार्थी तो राज्यधारी । परमार्थ नाही तो भिकारी ।
या परमार्थाची सरी । कोणांस द्यावी ॥

कीर्ति करुन नाही मेले । ते उगेच आले आणि गेले ।
शाहाणे होऊन भुलले । काये सांगावें ॥

ऐसे जाणोनियां जीवें । याचें सार्थकचि करावें ।
जनीं मरोन उरचावे । कीर्तिरपें ॥

कांही येक उत्कटेविण । कीर्ति कदापि नव्हे जाण ।
उगेच वणवण हिंडोन । काये होतें ॥

जितुकें कांही आपणासी ठावें । तितुकें हलुहलु सिकवावें ।
शाहाणे करुन सोडावे । बहुत जन ॥

शरीर परोपकारी लावावें । बहुतांच्या कार्यास यावें ॥
उणें पडों नेदावें । कोणियेकाचें ॥

कल्याण गोसावी

श्री रामदास

उद्धव गोसावी.

साग्वन

A jump in water.

M. H. M. M. M.

जलनिपात.

"Savadhan."

सवधान.

A run-away

पलायन

Shree Ramadas Swami from an old picture.

श्री रामदास स्वामी.

A run-away

पलायन

Shree Ramadas Swami from an old picture.

श्री रामदास स्वामी.

श्री समर्थोची वचने.

यातून अकेलेचा पवाड । व्हावे ग्रह्माडाहुन जाड
तेथे कवें आणिलें डाड । वरंदपण ॥

आधीं रुप मग फळ । कष्टाचे नाही नें निर्फळ ।
साक्षपेंविण केवळ । वृथापुष्ट ॥

बोलण्यासारिखें चालण । स्वयें करून घोलण ॥
तयाची वचने प्रमाण । मानिती जनी ॥

कष्टेविण फळ नाही । कष्टेविण राज्य नाहा ।
केल्याविण होत नाही । साध्य जना ॥

माहां यत्त सावधपणें । समई धारिष्ट धरणें ।
अद्रुभुतनि कार्य करणें । देणें ईश्वराचें ॥

समर्थाचा नाही पाटी । नयास भलताच कुटी ।
याकारणें उडाउठी । भजन करावें ॥

LIFE OF SHREE SAMARTH RAMADAS.

Lives of all great men exemplify lives seriously lived and serve as beacon lights to frail humanity in future. Still more so are the lives of great sages and philosophers who solved the puzzling problems of life and death, the relations of God and man and the rise and decay of the wonderful structure of this universe. The question 'Whence? Oh! Where?' leads us up and up into the dizzy heights where we seem to have lost ourselves. But the teachings and lives of these great sages guide us straight-way to the solution. Their own lives become the models and they take us safely over the slippery pitfalls of right and wrong. Such one is the life of Shree Samarth Ramadas, a patriot, a philosopher and a sage.

The earliest record of the progenitors of Shree Samarth is that one Krishnaji Pant Thosar, a Deshrastha Brahmin of Jamadagnya Gotra emigrated from Bedar into Doulatabad province and made Hinware or Palkhed in Bid district his residence in 962 A.D. In 988 A.D. Dasharath pant, one of the four sons of Krishnaji pant, went to Jamb in Satara District and there obtained the office of a kulkarni or the head accountant of the village. Suryaji pant, the father of Shree Ramadas, is the 22nd descendent of Krishnaji pant.

Ramabai, the mother of Shree Ramadas, and Suryaji pant, his father, both of them were pious devotees of Shri Suryaji Narayan, who gave the couple a boon that two sons would be born to them, one the elder just like the Sun-God and the other the younger just like Shree Hanuman.

The **Kamnia** hair oil renders the hair black and beautiful, makes them soft and adds the luxuriant growth of hair.

back to the house (See picture No III) Seeing that Ramadas dislikes even the very idea of marriage his mother requested the family preceptor to give him a piece of advice. The preceptor called him and told him that it was not proper as a dutiful son on the part of Shree Ramadas to disobey his mother and to displease her. Ramadas silently heard him but at once left the house and again hid himself on a tree. People went there and began to remonstrate with him when being tired of their efforts and importunities he threw himself down in the water beneath. (See picture No IV) A rock beneath caused a big swelling on the forehead which remained there throughout life. Ramadas remained under water for a long time when at last he was called up by Shreshtha. He got ill but re-covered soon. One day his mother pressed him much and extracted from him a promise to remain quiescent regarding marriage till the beginning of the ceremony. (See picture No V) Ramadas took her at her word and promised her to do so. Finding the boy agreeing to the proposals of marriage full preparations of marriage were made and the marriage party with Ramadas went to Asingaum. The marriage rites began to be gone through and the last rite which gave finality to the whole remained. At the word Savadhan which means Be attentive Ramadas fled away. (See picture No VI) He had promised his mother to acquiesce till the beginning and he kept his word literally. He was pursued by all the people but he was not overtaken. (See picture No VII) He went straight to Jamb and remained concealed in a tree for three days after which he proceeded to Nisik Panchavati. He worshipped God Shree Ramchandra there and then went to Takli where he began to practise hard penance. (See picture No VIII) This picture is taken from an old picture of Shree Ramadas.

The first picture over the cover is of the personal relics of Shree Ramadas at Parli or Sajjangada. The picture in the middle is from an old painting of Shree Ramadas. Underneath is a box and by its side can be seen stick and his famous kubdi and his Gupti or concealed dagger. There is tiger's skin and on it is a water pot and saffron-coloured garment of Shree Ramadas.

Picture number two is a three coloured picture from an old picture drawn by Damu Chitari long ago. In the middle is Ramadas while at his back and front are Uddhava Gosavi and Kalyan Swami.

श्री समर्थ रामदास स्वामींचें चरित्र.

जे जे सत्कीर्तिचे पुरुष । ते ते परमेश्वराचे अंश ।
धर्म स्थापनेचा हव्यास । तेथेचि थसे ॥

श्री समर्थ ।

परम पवित्र अशी संतांची चरित्रे वर्णन करावी नितकी घोडीच.

अमृताप्रमाणें तीं अखंड मधुर अमून गाणाऱ्यांना तत्काल आपणा-
सारखे करणारी आहेत. लातून प्रत्यक्ष कर्तानें 'समर्थ' या थोर पदवीस
चढलेल्या श्री समर्थ रामदास स्वामींच्या चरित्राचें वर्णन कोटवर कागदें समर्थाना
माजतील असेच त्यांचे पूर्वजही होते.

कृष्णाजीपंत, दशरथपंत, व गमाजापंत हीं पहिलीं मूळ पुरुषांचीं प्रमी
पैकी कृष्णाजीपंत ठोमर, देशस्थ ब्राह्मण, जामदग्न्य गोत्री मूत्र आश्रलायन हे
शके ८८४ यांड प्रातांत सांज हिंबरे उकें तालखंड येथे येऊन राहिले. दशरथपंत
त्यांचे चिरंजीव शके ९१० मध्ये गातारा जिल्ह्यांत जांभगावां बारा गावांचीं

अटोमोहिनी—आनंददायक व मनमोहक अग्रिम सं. ८.
पुढे पहा.)

ज्यांतिप श्रुति मिळवून राहून होते. त्याच्या वडील पुत्राचे नाव रामाजीपंत हा सारा वंश रामोपासक होता. त्यापुढे १९ मावे पुरुष सूर्याजीपंत, हे रामोपासक असून सूर्याची आराधना करीत त्याच्या पत्नीचे नाव राणूबाई. सूर्याजीपंत हे समर्थाचे वडील व राणूबाई ह्या मातोश्री होत. धन्य त्याची कुशा! की जिच्यामध्ये श्रेष्ठामारखी व समर्थासारखी पुन रत्ने निर्माण झाली

सूर्याजीपताच्या ३६ व्या वर्षी त्यांना प्रत्यक्ष सूर्य नारायणांनी प्रसन्न होऊन दर्शन दिले व वर दिला की "एक सूर्यावतार वगधर पुन व दुसरा मार्ताच्या अशे करून व्रन्धचारी असे दोन पुत्र होतील." पुढे शके १५२६ मध्ये पंताना प्रत्यक्ष श्री रामचंद्रांनी दर्शन दिले. शके १५०७ सात राणूबाईना पुत्ररत्न झाले व त्याचे नाव गंगाधर असे ठेविले यानाच पुढे श्रीएकनाथ 'श्रेष्ठ' या नावाने हाक मारीत म्हणून श्रेष्ठ असे अभिधान मिळाले. अडिच वर्षा नंतर शके १५३० कीलनाम सवत्सरी चैत्र शु ९ म रविवारी दुपारी म्हणजे बरोबर रामनवमीच्या सुयोगावर राणूबाईस दुसरा पुत्र झाला त्याचे नाव 'नारायण' असे ठेविले. हेच श्री समर्थ रामदाम स्वामी या नावाने उदयास आले

श्री समर्थ लहानपणापासून हासत-मुख असत. स्वभाव मनस्वी अवखळ, या झाडावरून त्या झाडावर सहज उड्या मारून जात. ब्राह्म व सोडकर होते तरी वित्तावर विचाराचा पगडा फार. अंगकाती तेजस्वी होती वयाच्या पाचव्या वर्षीच त्याचा व्रतबंध झाला शके १५३७ मध्ये सूर्याजीपताचा काळ झाला समर्थाचा लहानपणापासून भक्तिमार्गाकडे ओढा फार शिवाय वैराग्याची ज्ञाक समर्थामध्ये विशेषच दृष्टीस पडे समर्थांनी श्रेष्ठास आपणावर अनुग्रह करण्याची विनंती केली पण श्रेष्ठानी योग्य समयी करू असे उत्तर दिले. श्रेष्ठाने भाषण ऐकून समर्थास फार वाईट वाटले व स्वतःच देवावर भार पातल्यासचाय गत्यंतर नाही असा स्वावलंबी निश्चय करून कोणाम न सांगता मास्तीच्या देवाल्यात जाऊन बसले व आराधनेस आरंभ केला तेथून हालेनात. बराच वेळ झाल्यावर वय मुकुमार असल्याने जीव व्याकूळ होऊ लागल्यामुळे गाभाऱ्यात अधारात जाऊन निजले मास्तिरायास करुणा आली व एकनिष्ठ भक्ति पाहून प्रसन्न झाले व पाठ योपटून ऊठविले व काय पाहिजे असे

कामिनिआ तेलाचा उपयोग केल्याने केस सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणे नरम आणि दाढ साज होऊन श्रियाच्या सौंदर्याची वृद्धी होते,

विचारताच अनुग्रह पाहिजे व न मिळेल तर प्राण ठेवणार नाही असे उत्तर मिळाले. कृतनिश्चय पाहून मार्कतस्यानी लागलीच श्री रामचंद्रांचे दर्शन करून दिले तेव्हा श्री रामचंद्रांनी शके १५३८ मध्ये अनुग्रह दिला व म्हणाले, “आपण वैराग्य पृथ्वीने राहून उपासना व ज्ञान याची श्रद्धा करून जगदुद्धार करावा ”

इकडे नारायण एमएकी कोठे गेला द्वाणून मातोश्री त्याचा शोध करू लागल्या परंतु मुलाचा कोठेच पत्ता लागेना, त्या फारच शोक करू लागल्या तेव्हा धेष्टानी त्याचे समाधान केले व शोवास स्वतः निघाले ते प्रथम भारताचे दर्शन घेऊन प्रदक्षिणेला जातात तो वाटेवर समर्थ त्यास पाहताच त्यानी हाताला घेऊन बाहेर आणिले तो समर्थच्या मुखावर काही विलक्षणच दिव्य तेज झळकत होते धेष्टानी ताडिले की त्याना भगवत्प्रसाद झाला असावा समर्थानीहा झालेली हकीकत धेष्टास व मातोश्रीस बळविताच सर्वांस अत्यंत आनंद झाला तो वर्णन करिता येत नाही

राणूयाईस चांद लागले की आता आपल्या नारायणाचे लग्न करावे द्वाणून त्या लग्नाच्या सबधाने गोष्टी बोलू लागल्या परंतु आपल्या लग्नाची गोष्ट निघाली की समर्थानी चिरडीस बावे एरे दिवशीं तर ते फारच रागावले व कोणास न कळता रागात पडून जाऊन एका झाडावर चढून बसले कोणी समजावण्यास गेले तर बेलाशक त्यावर दगड फेकून मारीत तेव्हा धेष्ट स्वतः जाऊन त्यास घेऊन आले (३रे चित्र पहा) त्याप्रमाणे लग्नाचा गोष्ट काढिली की मुलगा विधरतो हे पाहून मातोश्रीनी आपल्या उपाध्येबुवास नागयणास दोन गोष्ट सांगणेस सांगितले त्यानीही एके दिवशीं समर्थस हात मारिली व जवळ बसऊन उपदेश केला की “तुझी आता मोठे झाला तुझी उनाउपणा करिता हे बरोबर नाही. मातोश्री लग्नाच्या विचारात आहेत आणि तुझी त्याच्यावर रागावता, अतः पर असे करू नका” भगवत्गाथात्वर झालेल्या दिव्यमुर्तीचे ज्ञान कोणीकडे आणि विचाऱ्या मात्सरिक अर्धवट भिभुत्वाचा उपदेश कोणीकडे सर्व ऐकून घेऊन कोणास न कळता गमर्थ घरातून बाहेर पडले व तडक जाऊन गंगातीरी एक वडाचा वृक्ष होता त्यावर

धि लक्ष्मी आर्ट प्रीटिंग चर्क्स-प्रोसेस एन्डर्स व आर्ट प्रीटर्स
भायसळा, मुंबई.

जाऊन बसले. तेव्हा घरची मनुष्ये जाऊन घराकडे येण्याविषयीं विनवण्या करून लागली. त्यांचा कंटाळा आला तेव्हा त्या झाडाखालीच एक मोठा शेव होता त्यांत उडी टाकिली; (४ वे चित्र पहा.). तेथे खडक होता त्यावर कपाळ ताडकून आपटून उबव्या बाजूला एक मोठे टेंगूळ आले. ते जन्मभर पुढे तसेंच होतें. त्यालाच कोणी आवाळें असें क्षणत समर्थ पाण्यांत बुडाले ते वर येईनांत तेव्हा धेष्टांनीं येऊन “नारायणा वर ये” असे क्षणतांच तत्काल स्वारी वर येऊन उभी राहिली.

नारायणाचे हे वर्तन पाहून मातोश्रींना मोठी चिंता पडली. त्यांना वाटे कां कसे तरी करून नारायणाचे लग्न झाले पाहिजे. ऊडी टाकल्या-पामून समर्थीची प्रकृती बरीच अस्वस्थ होती. ती बरी झाल्यावर एके दिवशीं मातोश्रींनी समर्थास एकाती नेले व तोडांवरून हात फिरवून त्या त्याम म्हणाल्या ‘नारायणा, माझे बचन तुला मान्य आहे की नाहीं’ समर्थींनी ‘अलवन् मान्य, आहे’ असे उत्तर दिले. मातोश्री म्हणाल्या ‘बरे तर तुला माझ्या गळ्याची शपथ आहे अंतरपाठ धरी पर्यंत तरी नाहीं असे म्हणू नको’ (५ वे चित्र पहा.) समर्थींनी विचार करून ‘अंतरपाठ धरी पर्यंत नाहीं म्हणणार नाहीं’ असे उत्तर दिले त्या दिवसापामून कोणीही लग्नाची गोष्ट काढिली तरी समर्थ रागावेनात असे जाले. मुलगा लग्नास तयार झाला असे पाहून लग्नाची सर्व नयारी केली एक सुंदर मुस्वरूप मुलगी पाहून तिथिनिश्चय केला. धेष्ट बन्हाडासह आमनगावी आले. त्याच्या बरोबर समर्थही आनंदाने गेले. पुण्याहवाचन वगैरे सर्व विधि धेष्टांनीं केले. असे होता होता अंतरपाठ धरण्याची वेळ आली. ब्राम्हणांनीं मंगलाष्टके म्हणण्यास आरंभ केला. सर्व ब्राम्हण एकदम ‘सा-व-धा-न’ असे म्हणाले. समर्थींनी मनांत विचार केला की गदा सर्वदा नावधान असता आणखी हे नावधान म्हणतात तेव्हा सावधच झाले पाहिजे. मातोश्रींस दिलेले बचनही पूर्ण झाले होतेंच. समर्थींनी तत्काल लग्नमंडपातून उडी टाकून धाव मारली (६ वे चित्र पहा.) ब्राम्हण, गर्जा, माणमे बहुत पाठिस लागली परंतु कोणाच्याही हाता लागले नाहींत. (७ वे चित्र पहा.) समर्थ तेथून जे निघाले ते तडक जावेय येऊन एका मोठ्या बहाच्या डोलींत तीन दिवस राहिले व

ओटोमोहिनी—आनंददायक व मनमोहक अप्रतिम सेंट.

(पुढे पहा.)

नतर नाशाक पंचवटीस गेले व तेथें श्री रामचद्राचे दर्शन घेऊन
पूर्वेस अर्ध कोसावर गवर्जा म्हणून गात्र आहे त्याच्या नवीक एका
गुह्य राहून त्यानी वटकाडित तपश्चर्या चालविली (चित्र ८ वें पहा)
हें चित्र एका फार जुन्या समथाच्या चित्राची प्रतिकृति आहे

पहिलें मुखपृष्ठावरील चित्र — ह्या चित्रात समर्थान्या स्वतःच सर्व
वापरण्याताळ चित्रस दाखविले आहेत मध्यागीं श्री समर्थीचें एक जुनें
चित्र आहे खाला पेटा व जवळच एका बाजूम त्याची परम पवित्र
कुबडा व दुसऱ्या बाजूम त्याची गुप्ती आहे. खाली व्याघ्रासन असून
त्यावर लोटा, पादुका भगवी छाटा व काठा आहे ह्या सर्व वस्तु परळी
चर्फ सज्जनगड येथील आहेत

दुसरें दर्शनी तिरंगी चित्र — हें चित्र फार वर्षा पुर्वी दामु चित्तारी
नावाच्या चिताऱ्यानें फांटिल्लें होतें, त्याचाच प्रतिकृता आहे मध्य श्री
समर्थ असून उद्वव गासावा व कल्याण स्वामी हें जवळ आहेत चित्र
फार जुनें व मुत्तर अमत्या कारणानें त्याची महत्ता विशेष आहे

श्री समर्थ,

रामदास स्वामीनुं यरित्र.

ॐ ॐ शुक्राक्षिता पुत्र । ते ते प्रभुतत्वा अश ॥

धर्मस्थापनामां प्रवृत्त । अथा नना उद्भव ॥ १ ॥

मदान् पुत्रोत्तु श्रवणयत्रि नल्लुनाथी भटना डंगला लाभया-
यछे अने तेना श्रवणयत्रि मेणना तथा भने छपानी प्रसिद्धिमा
दानना पाछणी हजरो इभीआनो भय थायछे ते सुनिहित छे.
पुराणद्वाग प्राचीन देवाशी नगना यत्रि आपणी आगग दान मोलु-

काम्नीनीआ तेस भाषाभा नाभवाथी कडक आपि छे आपनी गरभी इतराय छे,
वीधायीने अने भगव सत्य धी काय करुनाशने धपु न शुल्लकारक छे

દહે અને તે નાચના માલગારથી આપણા મન ઉપર અનેકશ સારી છાપ પડી ગયે છે આનુનિક સમયમા અનેક માધુભનો ચર્ચ ગયા છે જેના ચર્ચિત્રો જનમમાજ આગળ લાગનાની આશયકતા છે જ આ હેતુથી સમર્થ શ્રી રામદાસ આમીનુ ચર્ચિત્ર ચર્ચિત્ર આપનાનુ યોગ્ય લાગનાથી તે આપ્યું છે ચર્ચિત્ર જનચર્ચિત્ર વાચનામા નધાર ઉત્પાદ ઉત્પાદ છે તે તેના ઉત્પાદથી આ ચર્ચિત્ર વચાગે એવી પ્રકાશ આના ગમે છે

શ્રી રામદાસ આમીની સમાધ સતારા પામે આવેલા પગલીના દિવસમા છે તે સમાધ જેમ તેઓ શ્રી રામના દાસ-લક્ષ્મી હતા તેમ શ્રી રામચંદ્રજીની મૂર્તિની નીચેની જગ્યામા આવેલી છે આ મદિર એકાન્ત અને શાંતિ આપે એવા સ્થાનમા આવેલું છે શ્રી રામદાસ આમીની સમારક વસ્તુઓ પાદુખ, કુમડી, જ્યોષ્ઠિકા, જનપાત્ર, માળા, શુભી, વ્યાધામ્બર, ભગતુવચ્ચ અને આમીનુ જુના વખતમા કાઢેલું ચિત્ર, ત્રિગેરેનુ ચિત્ર મુખગૃહ ઉપર છે (જુઓ ચિત્ર ૧ લું) ખીજુ ચિત્ર તેમના શિષ્ય દયાણુઆગી અને ઉધ્ધર ગોસાલના વચમા શ્રી રામદાસ બેઠેલા છે તે ત્રણ ક્યરમા જાપેતુ છે (જુઓ ચિત્ર ૨ જુ) આ ચિત્ર ફેરવા નર્મ પૂર્વે દામુ ચિતારી નામના ચિત્રગરે કાઢેતુ હતું. આ ચનકાર પ્રસિદ્ધ છે

ધનિદામના ૧૧વા અથોદારા શ્રી રામદાસ આમીના વડવાઓની માહીતી મળેલી છે આ ધનિદાસનો અય શાલિવાહન શકે ૮૮૪ મા પ્રસિદ્ધ થયેલા છે આ સાવમા આમીના વડિલ કૃષ્ણજીવત રોસરે જાતે દેશન્ય લાલણુ જેમનુ ગોત્ર જમદગ્ન્ય અને મુત્ર આશ્વલાયન હતુ તેમજો રાજ્યકાન્તિને લીધે તેમ કુબકળ પદગારી પોતાનુ મગવતન બેદર છોડીને ગોદાવરીને દક્ષિણ તીરે ખીડાન્તમા તાનખેડ તરફ ગામમા જઈવાસ કર્યો અહીં કૃષ્ણજીવતને દશરથ નામે પાત્રમે પુત્ર થયો, તેજો જેમ તેના ચારે ભાઈઓએ બારબાર ગામની મહેતાગીરી તથા પૂજિ મેળની હતી તેમ ગોદાવરીની ઉત્તર તીરે સતારા જી'નામા વડગાન નામનુ પાત્રમાન થયેલુ ગામ શકે ૯૧૦ મા પુન રસાયુ અને તે ગામનુ નામ ફેરવી જા'ન નામ પાડયુ અને પોતાના ભાઈઓની માફક

હાઈ કનાસ પ્રીટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

તેણે પણ તે ગામની વૃત્તિ મેળવી. દશરથપંત પછી તના વયમાં ૧૯ મો પુત્રપ સૂર્યાશ્વપંત થયો. આ સૂર્યાશ્વપંત સૂર્યનો ઉપાસક હતો અને પૂર્ણશ્રધ્ધાથી ભક્તિ કરતો હતો.

સૂર્યાશ્વપંતે રાણાબાઈ નામની કન્યાસાથે લગ્ન કર્યું, અને સંસાર-ચાત્રામાં આ જોડું સુખમય જીવન ગાળવા લાગ્યું. સૂર્યાશ્વપંતની ૩૧ વર્ષની ઉંમરે શકે ૧૫૨૭ માં એક પુત્ર થયો જેનું નામ ગંગાધર પાડ્યું. તે પછી ત્રણ વર્ષે એટલે શકે ૧૫૩૦ માં ચંત્રમાસ શુદ્ધ ૯, રામનવમી-નેદિવસે રવિવારના મધ્યાહ્ને બીજા પુત્રનો જન્મ થયો. તેનું નામ નારાયણ પાડ્યું. તે જ નારાયણ પાછળથી રામદાસને નામે પ્રસિધ્ધિમાં આવ્યો. રામદાસ ઉર્દૂ નારાયણના મોટા ભાઈને પાંચ વર્ષની ઉંમરે ચંત્રોપવિત સંસ્કાર કર્યો અને સાતમે વર્ષે અષ્ટમકર દેશમુખની કન્યાસાથે તેનું લગ્ન કર્યું. આ પછી શકે ૧૫૩૭ માં નારાયણના પિતા સૂર્યાશ્વપંતનો સ્વર્ગવાસ થયો.

દેવસાક સમય પછી સંસાર વ્યવહારના નિયમાનુસાર નારાયણનાં લગ્ન કરવામાટે તેમની માતા વિચાર કરવા લાગ્યાં. માતાજી લગ્ન કરવાનો વિચાર કરેછે એ સમાચાર શ્રી રામદાસને જણાતાં તેઓ જંગલમાં નાસી ગયા. શોધાશોધ ચાલી અને આખરે તેમના વડિલ અધુ તેમને મનાવવા લાગ્યા અને સમજાવી પટાવી તેમને ઘેર લાગ્યા. (જુઓ ચિત્ર. નં. ૩ જી.)

શ્રી રામદાસ સ્વામી જ્ઞાનપણમાં બહુ તોફાની હતા. અને તેમની બાળએષ્ટા પણ તેવાજ પ્રકારની હતી. ગામમાં છોકરાંઓ ઉપર પથ્થર ફેંકવાની અને કોઈને ઝાડપર ચઢાવી દેવાની અને પછી તેમને પગપાની-આવી આવી બાલએષ્ટાઓ તેમની હતી. આવી તોફાની રમત માટે તેમના અધ્યાપક જુવાએ એક વેળા તેમને બે શિખામળાના બોલ કહ્યા, અને સાથે સાથે લગ્ન કરવાની બાબતમાં પણ બોધ કર્યો, અને કહ્યું કે “ભાઈ! લગ્નની વાતથી તમને કોઈ ચરેછે તે કીક થતું નથી” ચુરજતાં વચનામૃત સાંભળી નારાયણને તો ઉઘટે મનમાં વધારે ખેદ થયો. પરંતુ તેની કોઈને ખબર પડવા દીધી નહીં. એક દિવસ કોઈનાં નદી એમ ઘરમાંથી નાસી જઈ એક વૃક્ષપર ચઢી બેઠા. ગામના લોકો તુજ-

ને તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જે તે મુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઘલ વાપરો.

આગળ એકાદ યથા અને તેઓએ નેમને આડિપરથી ઉતરવા કહ્યું. સ્વામીએ તપવૃક્ષે લોહિ આડિપર ચડી આવી તેમને લઈ જશે એટલે જાણના મૂળ આગળ પાણીની મેદાદી ખર્ચ દત્તી તેમાં બુદ્ધે માર્યો (ભુએ ચિત્ર. ૪ મું). ખર્ચમાં ખર્ચ દેવાથી ન ઉપર તેમનું મારું અર્થભાવું અને તેથી મનકમાં જમણી જાનુએ મેદાદું દીમાણું થયું કે જે નેમનાં છપનાં મુંદી કાલમ હતું.

જન નદી કરનાતો શ્રી રામદાસને આટલો જયો નિમદ દનો તે તપવૃક્ષ છતાં માનુશી રાણુખર્ચના મનમાં તે પાન ચોખાવા કરતી હતી. સાગ્ર સાગ્ર માનુએ રાણુખર્ચને કહ્યું કે “નાગયજ્ઞના જન-માટે આપદ શામાટે રાખોછે? જાદુ કરશે તો તે પાછો નાથી જશે અને ઉતરું કુપ્પ થશે” પરંતુ આથી નેમના મનનું સમાધાન થયું નહીં. રાણુખર્ચ એમજ સમજતાં દત્તી તે આપલોકના રીવાજ મુજબ જનકયા રીવાય છોકરાનું કે સંસારનું સાચક નથી. અથી અનેકવાર રાણુખર્ચ નારાયણને સમન્તપયાં જાવ્યાં. એક દિવસ જાગ જઈ એજાનમાં નારાયણને મોસાવી જન માટે જાદુ જાદુ સમન્તયાં અને ઉપરે કદયું કે “મેદાર વચન તને માન્ય છે કે નહીં” નારાયણે ઉતર આપ્યો કે “માનુશીનું વચન કોઈ કોઈ પણ ઉત્થાપનાર નથી.” (ભુએ ચિત્ર. ૫ મું.) આમ નારાયણ ઉદે રામદાસને વચનથી ગાંધી લઈ રાણુખર્ચએ જન માટે તજવીજ ચલાવી. જ્યારે પ્રમાણે જન સગથી પાન જાગી શ્રી રામદાસ ઉદાસ મેદેયા લાગ્યા. આથી નેમના માનુશીએ કહ્યું કે “જનની વાત નીકળતાં મૂર્ખની પેટે ઉદાસ થું થાયછે! અંતર પટ થના મુંદી ‘નદી’ એમ ત્હારે જોડવુજ નદી જે નેમ કહે તો તને મેદાર ગળાતા મોગનછે.” નારેયા વિચારમાં પડ્યા પણ શુ કરે! માનાછને વચન આપેલું એટલે કાંઈ ચાલે એમ નહેાતું તેથી નિરખાયે માનાછની આજા પ્રમાણે વનંચા કજુત કયું. આ પછી જનની પાન નીકળે ત્યારે નારાયણ ઉદાસ થતા નહી. આથી લોકોને તે ડાલા થયા મેદાય એમ લાગ્યું.

દવે રાણુખર્ચના લાઈ લાગુછ શુચા જોપજાપુરકરની કન્યા સુંદર કપાળી હતી તેની સાથે નારાયણનું લગ્ન કરવા નછી કયું. અને ફરેલે દિવસે આસનગાયમાં કન્યાને ચેર નારાયણને પરજુવવા જન મર્હ.

દાઈ કાસ શ્રીટીગનું કામ જોઈનું હોય તો “લક્ષ્મી આઈ”
લાવખળા મુંજઈ લખો.

નિત્રાહની થોડી નિધિ થતા બાદ આજુઓએ અતરપટ ધરી મગલાઈડ
સરૂ કયા અને તે મધ્યે સાવધાન ગમ્દનો ઉચ્ચાર સાલળતાજ નારાયણ
નિચાગ્યા લાગ્યા કે સાવધાન જતા સાવધાન વારવાજ બોલે છે
આથી રોતે તેનો ખરો અર્થ સમજ્યા કે ૮૭ સાવધ થનાનો સમય છે
આમ નિચાર રતા તે એમ્દમ દોડી ગયા (જુઓ ચિત્ર ૬૬)

નાગયણુ પરણતા પરણતા અધનચ્ચે નાસી ગયા એ અજ
યતાજ મન ચડિત થયા અને લોમનુ ટોણુ તેમને પદ્મનાને તેમની
પાછળ દેડ્યુ (જુઓ ચિત્ર ૭ મુ) પણ શ્રી નારાયણ ઉદે રામદાસ
પદ્મના નહી અને સાથી નાસી જાય ગામમા અની ગામ મહાર
આવેના મોટા પીપળાની ધગમા ત્રણવિસ સુધી છુપઈ રહ્યા પછી
નાશિક પચનગી જઈ ત્યાં ઉત્ર તાથર્થ આરબી (જુઓ ચિત્ર ૮ મુ)-
આ ચિત્ર ની નામવાસના જુના ચિત્રની પ્રતિદૃતી છે

આર્થ

દેવાશી નર જગમા ઉત્તલ કીર્તિ મ પાદન કરતા ।

ધર્મચ્યાપના કરવા પ્રવૃત્તિની ઇચ્છા તે મન ધરતા ॥ ૧ ॥

શ્રી સમર્થ

રામદાસ સ્વામિજીકા ચરિત્ર.

પરમ પત્રિય પેસે મતજનોં કે ચરિત્રોંકા ચર્ણન કરેં ઉતના
થોડાહી હૈં વે અત્યત મધુર તથા મોક્ષ માર્ગ કે સાધન
હૈં ઉમમેસે 'સમર્થ' રસ ઉચ્ચ પદ્યોંકો પ્રાપ્ત હુણ હુવે શ્રી સમર્થ
રામદાસ સ્વામાજીંકા ચરિત્ર કહાતક ચર્ણન કરેં ।

કામિનિયાએ ઉપયાગ્ય પુરાતન કાવ્ય પ્રચારત ઈર્મી મુસ્તિર્મિતિ ચા ૧ ।

પ્રાપ્ત હર્મી હૈં

कृष्णाजीपंत. दसरथपंत, और रामाजीपंत यह त्रयी मूळ पुरुष. उसमेंसे कृष्णाजीपंत ठोसर, देशस्थ ब्राह्मण, जामदग्न्य गोत्र, सूत्र आश्वलायन इन्होंने शके ८८४ में हिरर उर्फ तालखेड में आकर निवास किया. दसरथपंत शके ९१० जिला सतारा में जायगांवकी जोतिषवृत्ति करने अपना उद्गार निर्वाह कर रहे थे. दसरथपंत के ज्येष्ठ पुत्र रामाजीपंत यह सब वंश श्रीराम चंद्रजीका उपासक था. इसी वंशके १० पुरुष सूर्याजीपंत इनके पत्नीका नाम राणूबाई. यही दंपत्य श्रीस्वामीजीके मातापिता सूर्याजीपंतको उनके बचके ३६ वें वर्ष प्रत्यक्ष सूर्यनागयण प्रसन्न होकर "एक सूर्यावतार वंशधर पुत्र और दुसरा हनुमानजीके अंशसे आपको प्राप्त होंगे" ऐसा प्र दिया. शक १७०६ में पत्नी श्रीगामचंद्रजीने सायात दर्शन दिया. शक १७०७ में राणूबाई को प्रथम पुत्र हुआ जिसका 'गंगाधर' नामाभिधान रखा. यही श्रीगङ्गाधर 'श्रेष्ठ' नामसे प्रसिद्ध हुए. शक १७१० कीलनाम संवत्सर चैत्र शुद्ध ९ गतिपारका-गमनचमकि सुयोगपर—गणु बाईको द्वितीय पुत्र हुआ. इसका नाम 'नागयण' रखा. यही श्रीमभय गमदाम स्वामी नामसे प्रसिद्ध हुए.

स्वामीजी बाल्ययमही अत्यंत जानकी के अगमानी अत्यंत तजस्वी था. पांच वर्षके उमरमेंही स्वामीका प्रतप हुआ. शक १७३७ में सूर्याजीपंत स्वर्गस्थ हुए. स्वामीजीका बाल्ययमही भक्तिमार्गके और प्रिय ज्ञान या ध्यानार्थ बाल्ययमही स्वामीजीमें दण्डीगोचर हाता था. स्वामीजीने 'श्रेष्ठ'को अनुग्रहार्थ विनति की परंतु श्रेष्ठजाने योग्य समयमें उसका प्रचार करेंगे' ऐसा उत्तर दिया. श्रेष्ठजाना यह वचन सुन स्वामीजीको अत्यंत खेद हुआ. एक दिन स्वामीजीने हनु

मानजीके देवालयमें जा आराधनाको प्रारंभ किया. थोड़ा काल जानेपर वय सुकुमार होनेसे अति त्रास होने लगा हनुमानजीको करुणा उत्पन्न हुई तब प्रसन्न हो श्रीरामचंद्रजीका दर्शन कराया, तब श्रीरामचंद्रजीने शक १८३७ में अनुग्रह कर कहा 'वैराग्य वृत्तीसे रह उपासना और ज्ञानकी वृद्धि कर जगदुद्धार करो '

स्वामीजीका एकाएक घरमेंसे निकल जानेसे स्वामीजीकी मातोश्री अत्यंत शोकाकुल हो स्वामीजीको जहांतहां ढूंढने लगीं. तब श्रेष्ठजीने उनका समाधान कर श्रेष्ठ खुद स्वामीजीको ढूंढनको चले. श्रेष्ठजीभी उसी हनुमानजीके मंदिरमें आ दर्शन ले प्रदक्षिणा कर रहे थे त्योंही स्वामीजी उठके रस्तेपर जा रहे थे. स्वामीजीको देखतेही श्रेष्ठजीने उनका हाथ पकड़ घर ले आये. उस समय स्वामीजीके मुखपर दिव्य तेज चमक रहा था. श्रेष्ठजीभी उसी मार्गके प्रवासी थे. उन्होंने अंदाज फीया की आज स्वामीजीको भगवत प्रसाद मिला है. स्वामीजीनेभी सर्व हकीकत श्रेष्ठजी और अपने माताको कही. सबको अत्यंत आनंद हुआ.

कुछ थोड़े महीने व्यतीत होनेपर स्वामीजीके विवाह विषय में चर्चा प्रारंभ हुई. परंतु स्वामीजी जब कभी यह बातें सुनते तो बड़ेही घुस्से होते थे. इसी विषयके चर्चामे प्रसन्न हो स्वामीजी एक दिन जंगलमें निकल गये. कांई दो बातें कहनेको जावे तो उमरों पथपर फैंक मार्गने लगे. तब श्रेष्ठजी खुद गये और समझाकर स्वामीजीको पिछे लौटा लाये (तृतीय चित्र देखो.) इस यात्रामे माताजाको अन्यान्य विचंचना लगी रहीं एक दिन

शामिनिया नेल बालों मंदर कायाशाह, नरम बनाकर पूजा

करता है

स्वामीजीके माताने अपने कुलगुरुको बुलाकर स्वामीजीको समझकी दो घाते कहनेको विनति की गुरुजीनेभी एक समय स्वामीजीको बुलाकर 'माताजी तुझारे विवाहके विषयमें चिन्ता नुर है और तुम उनपर घुस्से होते हो यह ठीक नहीं।' भगवत् प्रसाद पाये हुये दिव्यमूर्तीका ज्ञान कहा और एक साधारण उदरपोषणार्थ वैवाध्ययन किये हुए व्यक्तिका ज्ञान कहा

पुन एक दिन स्वामीजी घरमे निकल गोदावरीके तीरपर एक घटवृक्षपर जा बैठे, बहुतसे लोगोंने घरको आनेकी विनति की परंतु कुछ नहीं, जब अति त्रस्त हुए तब उसी वृक्षके नीचे पानीका एक डोह था कूद पड़े, (चतुर्थ चित्र देखो,) श्रेष्ठजीने आकर बुलातेही स्वामीजी पानीसे बहार आ सड़े हुए, इससे स्वामी जीकी प्रकृति कुछ दिन अस्वस्थ रही, प्रकृति अच्छी होनेबाद स्वामीजीको एक दिन माताजीने बुला अनक प्रकारकी घाती कह बचन लिया कि, 'अतएव एकडेन तक म कुछ नहीं करूंगा' (पंचम चित्र देखो,) उस दिनमे कोईभी विवाह विषयमें चर्चा करने लगे तो स्वामीजी घुस्से नहीं होते थे इस बातसे सब समझे कि अब स्वामीजी विवाहको तयार ह एक सुंदर सुस्वरूप वधू देख तिथिनिश्चय किया गया प्रारम्भिक सर्व विधि यथासांग हुए मंगलाष्क प्रारभ हुए सब जनोंने एक दम 'सा-र धा न' ऐसा कहतेही स्वामीजाने विचार किया कि सदासदा सावधान रहतेभा ये सब सावधान' रहनेको कहत है ता सावधानी रहना चाहिये, माताजीको दिया हुआ बचनभा पूर्ण हुआ था स्वामीजान नत्कालहा लग्नमंडपमेसे पलायन किया, (६ठा चित्र देखा) बहुतम लाग पकड़नेको गड पर किसान हाथ न आय

स्वामीजीने वहासे निकल जाय नामक गावमें आकर तिरात्र एक बट वृक्षके मूलमें निवास किया, वहासे नासिक पंचवटी को आ श्रीरामचंद्रजीका दर्शन कर टाकलों गावके नजीक एक गुहामें रहकर तपश्चर्या करना प्रारम्भ किया (सप्तम चित्र देखें)।

चित्र परिचय

कवरपर दिए हुए चित्रमें—श्रीस्वामीजीके नित्योपयोगी सर्व वस्तु दी हे जो वर्तमानमें परलों—सज्जनगड में प्रस्तुत हैं, बीचमें स्वामीजीकी एक प्राचीन चित्र हे, नीचे एक पेटी, बाजूमें स्वामीजीकी परम पवित्र कुबड़ी और दुसरी ओरपर गुप्ती ह, ध्याघ्रासनपर लोटा, खड़ाब, यष्टी तथा स्वामीजीका परिधान करनेका चस्त्र रखा ह.

तीन रंगमें प्रथम पृष्ठपर दिया हुआ—चित्र—यह चित्र बहुत वर्षके पहिले दामु चित्तारी नामक चित्रकारने तयार किया हुआ हे. उमीकी प्रतिवृत्ति यह चित्र ह. बीचमें श्रीस्वामीजी बैठे हैं, बाजूमें उद्धव गुसाइजी और कल्याण गुसाइजी ह. चित्र पुरातन होनेसे उसकी महती अवर्णनीय ह.

कामिनियाक उपयागग पुरातन वास्म प्रच लन रिमा मुस्थान बाल द्वा
प्राप दान है

सु त ण मा ला

अनुक्रमणिका.

---

१. शिवलोक.	कव्हर.
२. दलादल प्राशन	
३. मयदान पाताल गमन.	
४. भयत्रस्त दंपती.	
५. अतिथि निमंत्रण	
६. आतिथ्य.	
७. महाज्ञानी यागी.	
८. ध्यानस्थ योगी.	

*Our next HOLI issue contains the pictures from
The life of SHIVAJI The Great*

वर्ष १९५२

अंक ५१.

सुवर्णमाला

महाशिवरात्रि.

शिवपुराण.

फेब्रुआरी,
१९५४.

माघ,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

जैसे गंध विगंध लही, निकसत है भयठोर
देखो महिमा पवनकी, आप ओरको ओर, (३८)

रजय पारस परसके मिटि गयो लोह विकार,
यहतिनों बानें नां गई, बांरु धार अरुमार, (रत्नाम)

जितने, सुखन हूँ, मयमें, ऐसी है सुखन दुरस्त
अलाह, आवसैं रखे, और तंदुरस्त, (नसीर)

रहिमन कयहुं बडेनके, नाहिं गर्यको लेश
भार धरे संसारको, तउ पदावत शेष (रहीम)

मयदान गालाल गमन.

Frightened couple

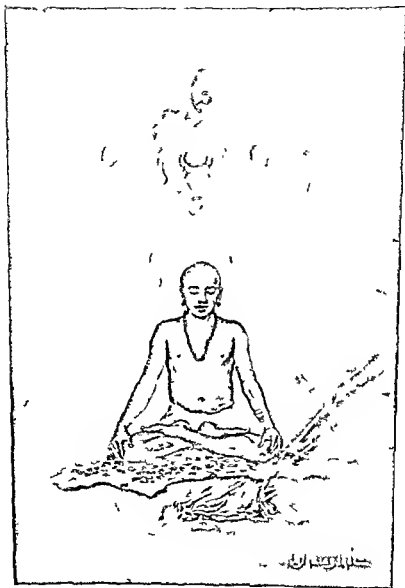

भयनास्त दंपती

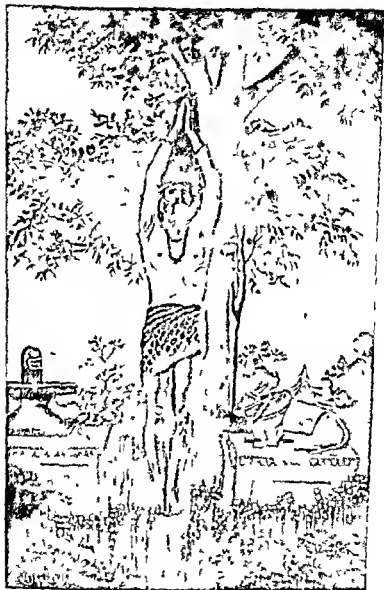

अतिथि निमन्त्रण.

महाजानी योगी

gave its own colour to my throat' From that time forward Oh Vasishtha God Shanker was named ' Nilkantha or one whose neck is blue

The Sage Wyas wanted to know how God Shanker killed Tripura with one arrow and Sanatkumar satisfied him by relating the following anecdote —

Brahma being pleased with the absolute devotion of the demons Maya Tarakaksha and Vidyutprabha, told them to ask for any boons Maya asked for Strength Power Happiness and Immortality He prayed, moreover that his three cities of iron silver and gold may perish only when any single handed God would be able to pierce through them together with one arrow The boon was granted and Tarakaksha Widyutprabha and Mayasur got the three cities of iron silver and gold respectively They soon got engrossed in material pleasures and began to harass humanity and even the Gods Thereupon the Gods sought for relief from Brahma who in Company with them and Vishnu commenced to propitiate Shree Shanker who being pleased with their devotion and praises asked them to prepare an induructible chariot and bring him a bow and arrows No sooner said than all this was got ready and the Gods marched under Shanker's leadership towards Tripura

In the meanwhile the everbusy Narada informed Maya of the approach of his enemy Tarakaksha and Vidyutprabha giving a battle but Maya advised complete submission to such an illustrious opponent as Shanker Narada taunted him for his despicable timidity and stung by his taunts he too made preparations for war which lasted for several days At last God Shanker just lifted his bow and behold! the three cities got mixed together in one moment No sooner however than the arrow in the form of the Sun and the Moon had escaped from his bow with lightning rapidity he exclaimed

---

Always have ' OttoMohini ' (A 87) in your handkerchief and you will have a bouquet of flowers with you

his sorrow for his action. Asked why he was sorry he said to Nandi who was by him make haste Nandi and request Fire to spare Maya at least who is my devotee. Tripura was all flames by this but Nandi was just in time to request Fire not to burn Maya and thus to avert the catastrophe of the death of a devotee of Shiva. Maya took his cherished gold idol and escaped into Patal—the nether world (See illustration No 2)

After this escape of Maya it was that the flames got wild and devoured the three cities of iron silver and gold. Lovers gave their last embraces to their beloved (see illustration no 3) till they themselves fell a prey to the all destroying fire. So fell Tripura (the three Cities) after which Oh Wyas! Shanker re-established the prestige of the gods is of yore.

In reply to a question from Parvati about the greatness of Brahminhood Shiva said

The Brahmins worship God Fire day and night and so increase their virtue. They are still truthful and straightforward which counts more than any asceticism or penance. Let me tell you the history of a very charitable Brahman to illustrate what I said. There once lived a learned but humble and virtuous Brahman on the banks of the Sacred Bhagirathi. He lived with his wife and gave daily oblations to God Fire. After attending to the religious rites which he observed almost from morn till eve he gave food to any Brahmins that chanced his way and then alone he would take his own meals. Once it happened that he was unable to find any Brahman and so had to forego his own meals. God Fire being pleased with rigour with which that Brahman kept to his guest worship assumed the external appearance of a chandal and sat under a tree in his way. The Brahman was

श्रीमहादेवजीकी स्तुति.

पारस न होत तऊ लोह केसैं हेम होत
सुरभि न होत तऊ भावना को भरते,
भ्रमरी न होत तऊ कीट क्यों भ्रमर होत,
जान्हवी न होत तौ अधम क्यों उधरते,
वैद जो न होत तऊ व्याधिकों हरत कौन,
राय जो न होत तऊ न्याय कौन करते,
गोविंद कहत तैसें शंकर न होत तऊ,
मोहि जेसैं मूरख के कष्ट कौन हरते

दोहा

ह तुज पूछुं हे साखि, नेह केता मण होय ?
लागे तो लेखो नाहि, बूढ़े टाक न होय.

अगले दिन पीछे गये, हरसैं बिया न हेत,
अब पीछताये होत क्या ? अब चारिया चुन गई खेत.

SHIV-PURAN.

Once upon a time in the glorious days of India's wise men the Sage Visishtha requested Kartikswami to narrate to him the history of the occasion which gave God Shanker the name of Nilkantha (one whose neck is blue). Kartikswami thereupon related the following account:

You know that the Kailas peak in the mighty Himalayas is the abode of Shree Shanker and Dewi Parwati. Once it happened that Parwati's curiosity being roused at seeing the blue band that her spouse wore round his neck she requested him to tell her why and when his neck had assumed that particular colour. God Shanker was very graciously pleased at this request which reminded him of one of his great deeds for the sake of the suffering gods (demons & well). Shanker himself told Parwati the following story and I shall give it to you in his very words. He said: The Gods and the Demons once churned the ocean who brought forth the famous fourteen jewels one of which was Kalkut the deadliest among the deadly poisons. All got frightened at the havoc that this Kalkut began to play even at its birth and a deputation headed by Brahmadeo himself was sent to me. Brahma said that this Kalkut was a bigger and mightier devastating agent than either Fire or Death and that I and I alone could save them from their great calamity. Moreover, as the spokesman of both the Gods and the Demons he implored me to go with him and simply drink away this deadly poison. Moved at his entreaty I drank that poison among poisons and thus draught it was that

---

The Kamina hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

---

gave its own colour to my throat' From that time forward, Oh Vasishtha God Shanker was named "Nilkintha" or one whose neck is blue

The Sage Wyas wanted to know how God Shanker killed Tripura with one arrow and Sanatkumar satisfied him by relating the following anecdote —

Brahma being pleased with the absolute devotion of the demons Maya, Tarakaksha and Vidyutprabha, told them to ask for any boons. Maya asked for Strength, Power, Happiness and Immortality. He prayed, moreover, that his three cities of iron, silver and gold may perish only when any single handed God would be able to pierce through them together with one arrow. The boon was granted and Tarakaksha, Vidyutprabha and Mayasur got the three cities of iron silver and gold respectively. They soon got engrossed in material pleasures and began to harass humanity and even the Gods. Thereupon the Gods sought for relief from Brahma who in Company with them and Vishnu commenced to propitiate Shree Shanker who being pleased with their devotion and praises asked them to prepare an indestructible chariot and bring him a bow and arrows. No sooner said than all this was got ready and the Gods marched under Shanker's leadership towards Tripura.

In the meanwhile the everbusy Narada informed Maya of the approach of his enemy Tarakaksha and Vidyutprabha giving a battle but Maya advised complete submission to such an illustrious opponent as Shanker. Narada taunted him for his despicable timidity and stung by his taunts he too made preparations for war which lasted for several days. At last God Shanker just lifted his bow and behold! the three cities got mixed together in one moment. No sooner however, than the arrow in the form of the Sun and the Moon had escaped from his bow with lightning rapidity he exclaimed

---

Always have "OttoMohini" (Regd) in your hand erchief and you will have garden of flowers with you

His sorrow for his action. Asked why he was sorry he said to Nandi who was by him make haste Nandi and request Fire to spare Maya at least who is my devotee. Tripura was all flames by this but Nandi was just in time to request Fire not to burn Maya and thus to avert the catastrophe of the death of a devotee of Shiva. Maya took his cherished gold idol and escaped into Patal—the nether world (See illustration No 2)

After this escape of Maya it was that the flames got wild and devoured the three cities of iron silver and gold. Lovers gave their last embraces to their beloved (see illustration no 3) till they themselves fell a prey to the all destroying fire. So fell Tripura (the three Cities) after which Oh Wyas! Shanker re established the prestige of the Gods as of yore.

In reply to a question from Preriti about the greatness of Brahmanhood Shiva said

The Brahmins worship God Fire day and night and so increase their virtue. They are still truthful and straightforward which counts more than any asceticism or penance. Let me tell you the history of a very charitable Brahmin to illustrate what I said. There once lived a learned but humble and virtuous Brahmin on the banks of the Sacred Bhagirathi. He lived with his wife and gave daily oblations to God Fire. After attending to the religious rites which he observed almost from dawn till eve he gave food to any Brahmins that chanced his way and then alone he would take his own meals. Once it happened that he was unable to find any Brahmin and so had to forego his own meals. God Fire being pleased with rigour with which that Brahmin kept to his guest worship assumed the external appearance of a chandal and sat under a tree in his way. The Brahmin was

hungry himself and no sooner he saw this possible guest whom he might show his usual hospitality then he invited him for dinner (see illustration No 4). Fire said that being a Chandal he would not pollute the Sanctity of any Brahmin's house. But the Brahman soon ascertained by his Yogic power that the Chandal whom he was inviting was his own Deity and so requested God Fire to come and Sanctify his house. He then took Him home, worshipped Him and gave Him a sumptuous dinner (see illustration No 5) God Fire too being pleased with his hospitality gave him his cherished desire of obtaining the Highest Bliss. Such Oh Parwati is the prowess of a Brahman's virtue.

Sanatkumar once extolled the Pashupati rite to the sage Wyas as follows —

"The Pashupat Vrata should be undertaken only after giving up all egoism in Action and after practicing Yoga for thousands of years. In connection with this rite besmearing oneself with ashes is particularly meritorious. The devotee of Shiwa begins by recognising the oneness of the all pervading soul in the apparent diversity that he sees even between objects and their properties, phenomena and their ends. He steadies himself in a particular Yogi posture and with eyes half closed comprehends through his mentalism that all is God and meditates and meditates upon this aspect of the Universe (see illustration No 6) till himself, his object of cognition and the very cognition itself become merged into one.

While extolling the greatness of Shiwaloka Sanatkumar spoke thus to Wyasuni —

"No one can attain Shiwaloka without practicing Yoga, to which one is initiated only after understanding the five different phases of Shree Shanker as stated in the verse *सयोगज्ञादि* &c Knowledge is begotten

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful
 - them soft and adds the luxuriant growth of hair.

after constant and continuous meditation of the supreme spirit pervading all (see illustration No 7) and this knowledge it is that leads the ever wandering isolated soul to a homogeneous union with the Divine Spirit—the be all and end all of Existence itself Knowledge, therefore, is the key that unlocks the gates of Shivaloka” High above the other worlds is the most glorious Shivaloka—the holy of holies, where Amity and Harmony reign supreme where the wild tiger and the docile cow are friends! Where one can talk, with the souls of things, and the spirits of Elements! Where nothing is hidden or mysterious and where mental images are realities themselves” Shree Shanker Lord of Shivaloka, with Parwati and Ganpati on his knees reviews the working of the universe from his resplendent gold Throne (see the three colour illustration on the cover) Kartikswami and other benefactors of humanity are in his retinue and his famous Nandi squats in front to execute any behests

Both those who read this Shiwapurāṇ and those who have it read to them obtain everlasting peace in this enviable Shivaloka

श्री शिवपुराण.

एके दिवशी बसिष्ठमुनीने कार्तिकस्वामीस शंकरास 'नीलकण्ठ' हें नांव कसे प्राप्त झालें या विषयींची कथा सांगण्याची विनंति केल्यावरून कार्तिकस्वामीनी पूर्वी शंकराची पार्वतीस सांगितलेले खाली लिहिलेले कथा महात्म्य सांगितले.

एके वेळी शंकर पार्वती केलास पर्वतावर असताना पार्वतीने महादेवास विचारिलें की, 'आपला कण्ठ मेघासारखा काळा का दिसतो व तो तसा होण्याचें

पि लक्ष्मी आर्ट प्रिंटिंग वर्क्स-प्रोप्रेटर्स एन्ड प्रिंटर्स,
भायखळा, मुंबई

कारण काय' तेव्हा शंकराने उत्तर दिले का, सागर मथनाचें वेळी त्यातून जेव्हा कालकूट विष निघाले, तेव्हा मर्व देवांनी माझ्याकडे येऊन विनंति केली की, समुद्रमथन करीत असता मेघासारखे काळें असे जलाल विष निघाले आहे, तर हे देवाधिदेव ! हें जलाल विष आपण पिऊन टाकून जगताचें संरक्षण करा' ही विनंति ऐकून मी तें हलाहल कालकूट पिऊन टाकिलें (पहिलें चित्र पहा) व त्यामुळेच माझा कंठ काळा-निळा झाला आहे व तेव्हा पासूनच मला 'नीलकंठ' म्हणून सर्व जणू लागले

सनत्कुमारानी व्यासास शंकरानी त्रिपुरासुरास एका वाणानें कसे मारिलें ता कथा सांगितली ता खाली लिहिल्या प्रमाणे-

मय, तारकाक्ष व विद्युत्प्रभा नामक तीन राक्षसांनी घोर अशी तपश्चर्या करून ब्रह्मदेवास प्रसन्न करून वर मागून घेतला की, 'अम्हास अतुल बल, अवध्यपण, दिव्यस्थान, उत्तम सुरा व मृत्युपासून अभय म्हणजे एक हजार वपानंतर आमचा ही लोह, सुवर्ण व चादीचा नगर एका क्षणात एक होऊन एकाच वाणानें त्याचा नाश व्हावा' ब्रह्मदेव 'तथास्तु' म्हणून देवलोकीं गेले, बरीच वर्षेपर्यंत ह्या तीर्नी राक्षसांनी अनुपम सुख भोगिलें व नंतर त्यास मदोन्मत्तपणा प्राप्त झाला त्यामुळे त्यांनी देव व मानव जातीस नास देण्यास आरंभ केला अतिशय नास झाल्यामुळे सर्व ब्रह्मदेवाकडे आले व ह्या सकदातून मुक्त करण्याविषयी विनंति करू लागले तेव्हा ब्रह्मदेव सब देवांसह शंकराकडे आले शंकराने त्याम अभय देऊन त्याचें सात्वत कले व आपण स्वत युद्धार्थ निघाले-

इकडे नारदानें दानवांस युद्धाची खबर दिली तेव्हा तारकासुर व विद्युत्प्रभा हे दोघेही युद्धार्थ तयार झाले पण मयानें महाकाळस्वरूपा शंकरासमोर युद्ध करण्याचें नाकारलें परंतु नारदानें आपल्या जन्मस्वभावाप्रमाण मयाला चढवून युद्धार्थ तयार केलें महान भयंकर युद्ध होऊन अनेक राक्षस बळी पडले शंकरानें धनुष्य बाण हातात घेताच तींतीन्हा नगर एकदम एक झाला व लागलीच शंकरानें अग्नी व चंद्ररूप असा एक बाण सोडला त्या बरोबर ता तीर्नी एक झालेली नगरें पळण्यास आरंभ झाला शंकरानें आपला भक्त मय ह्यास ह्या अग्नी रूपा काळातून वाचविण्याकरिता नदिकेश्वरास सांगितलें तेव्हा नदिकेश्वर मयाच्या महाळा जवळ गेला व त्यानें अग्नास शंकराचा आज्ञा कळविली लागलीच अग्नी मयराक्षसास बाहेर पडण्यास परवानगा दिली मय राक्षस सुवर्णमूर्ति घेऊन पाताळात निघून गेला (दुसरे चित्र पहा) शंकराच्या

धामिनिआ तेलाना उपयोग केल्यानें केस शुद्ध, पाळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लाव हाऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याची वृद्धी होते

भयाने उत्पन्न झालेल्या अग्निमुळे ता नगरे नव्ही लागताच सर्व नरनारी सारावरा घाप् लागले (तिसरे चित्र पहा) ह्याप्रमाणे निपुरासुराचा नाश करून शंकराने सर्वांस भयमुक्त केले

कैलासपर्वतावर गन्यानंतर उरपावताने काय केले ह्याविषयां सनत्कुमाराना व्यासास सांगितले

पावतीने ब्राह्मणाच्या महाभ्यासबद्दी प्रश्न कला असता महादेव ब्राह्मणाला, ' ब्राह्मण नदमा यज्ञयागादि क्रिया करून सत्वगुणाचा वृद्धि करितात ह्याविषयीं महादशनें खाली लिहिलेली एक आख्यायिका सांगितला

“भागीरथीच्या तारी विद्याकुसल धमपरायण दानरूप नावाचा ब्राह्मण रहात असता स्वतः सासह आपले नित्यकर्म चाल्यानंतर आलल्या अतिथीचा योग्य सत्कार करून दिवसाच्या सहाव्या भागात स्वतः अन्नग्रहण करीत असे ह्या प्रमाणे त्याचा नेहमीचा क्रम चालू असता एक दिवस भावनगळ हाडपयंत कोणिही अतिथी आला नाही सामगळ पर्यंत शोध करिता काणाही भटला नाही व ह्यामुळे त्या दयत्यास त दिवस उपवास पडला दुसरे दिवस अभिनारायणास त्याचा ता निधय कळताच ना गण स्वतः चांडाळरूप धारण करून एका झाडाखाला बसले ब्राह्मण पण उपवासी असल्यामुळे त्याने त्या चांडाळास पहाताच त्याकडे पाऊन त्यास आपल्या घरा भोजनास येण्याविषया विनंति कला (चवथे चित्र पहा) ब्राह्मणाचे वचन ऐकून ना चांडाळ आह करिता शुभच्यासारख्या सत्कारा जनाकड अन्नग्रहण करणे योग्य नाही असे नारायणाने सांगितले परंतु ब्राह्मणाने आपल्या ज्ञान क्षित्या योगाने त्या चांडाळाचे शरें स्वरूप आळखिले तव्हा त्याने आपल्याकड येऊन आपले घर पवित्र करण्याविषया नारायणास पुन्हा विनंति कला तव्हा तो चांडाळ ब्राह्मणाचे घरी गेला ब्राह्मणानेही योग्य प्रकारे अतिथीचा सत्कार करून त्यास नव्ही घातल अभिनारायण अत्यंत प्रसन्न झालून त्याने त्या ब्राह्मणास स्वतःचे रूप धारण करून दर्शन दिले व त्याच सर्व प्रकारे कल्याण केले (पाचवे चित्र पहा) ह्या प्रमाणे ब्राह्मणाचे महाभ्यास श्री शंकराने पावतारा सांगितले

ह्या नंतर सनत्कुमाराने व्यासास खालीलप्रमाणे पाशुपत ज्ञान व यागाचे वर्णन सांगितले सर्व कर्माचा । करून कष्टसाध्य यागाचे स्मरण हुनारा यज्ञपर्यंत करून नंतर पाशुपत यागाची दीक्षा घ्यावा ह्या यागात भस्म धारण विधिचे महत्त्व फार आहे निरंतर भस्म धारण करणाऱ्यास मोक्षगत

मिळते आत्मा सर्वठिकाण व्याप्त आहे परंतु तो मोगास दिसत नाही करिता भाव (पदार्थ) गुणादि करून रहित अशा अचित्य परमात्म्याचे ध्यानयोगाने दर्शन करावे मुनि, ऋषि इत्यादिकांनी जागृति व सुषुप्तिवर अथ मिळवून ध्यानयोग करून आत्म्याचे चिंतन करावे ह्या प्रमाणे जे कोणी आत्म्याचे दर्शन करितात ते महान् योगी होत (महावे चित्र पहा) मनत्कुमार व्यासाम पुढे सांगतात की, शिवलोकाची प्राप्ता योगाशिवाय नाही जेव्हा प्राणि 'सद्यो ज्ञातादि' शक्यता पावेल स्वहृदय ओळखून त्यान निमग्न होतो तेव्हाच त्यास योगज्ञान प्राप्त होत योगी पण ध्यान योगाशिवाय परम पदाम प्राप्त होत नाहीत (सातवे चित्र पहा)

शिवलोकात श्रावणरात्र रवनेचे वास्तव्य आहे शक्यतासूनच ब्रह्मा, विष्णु व माया ही निर्माण झाली शक्रभक्त ब्रम्ह्यान ब्रम्हलोक स्थापन केला त्यावर शिवलोक आहे. श्रावणरात्र्या माडावर एन वाजूस गिरिजा दुसरे वाजूस गणपती वगैरे असून नदिकेश्वरामह मयगण सवनाठी उभे आहेत कार्तिक स्वामी सारखे लोकावर अनुग्रह करणारे नेहमा श्रीशंकराजवळ अगतात ह्या प्रमाणे जे कोणी श्रीशंकराचे ध्यानयोगान दर्शन करतात त्यास शिवलोक प्राप्त होईल (मळपृष्ठावरचे रंगित चित्र पहा)

श्री शिवपुराण

વર્તમાન બ્રહ્માદિક દેવો શંકરની સ્તુતિ કરી તેમને પ્રસન્ન કર્યા. શંકરે તેઓને એક મળજીત સર્વ સામગ્રી સાથેના રથની તંથા ધનુષ્યની માગણી કરી. આ ઉપરથી બ્રહ્માએ સર્વ દેવગ્રી-રથ, ધનુષ્ય, બાણ વિગેરે બનાવ્યાં અને ત્રિપુરનો નાશ કરવા દેવતાઓ રથ લઈ દોડ્યા.

હવે આ તરફ નારદજીએ મયદાનવને ખબર આપી કે શંકર ત્રિપુર બાળવા માટે આવે છે ને બ્રહ્મા તેમના સારથી થયેલા છે માટે જે કરવું હોય તે કરો. આ ઉપરથી તારકાસુરે અને વિદ્યુત્પલાએ લડાઈ કરવા જણાવ્યું. પણ મયદાનવે શંકર જેવા કાળશૂંપની સામે યુદ્ધ કરવા ના પાડી નારદે પોતાના વ્યતિસ્વભાવ પ્રમાણે મયદાનવને ઉશ્કેરી શંકર સામે લડવાને તૈયાર કર્યો. જખરું યુદ્ધ થયું અને ઘણા દાનવોનો નાશ થયો. છેવટે શ્રી શંકરે પોતાનું ધનુષ્ય ઉઘુ નીચું કર્યું ત્યાં ત્રણે શહેર એકદમ ભેળાં થઈ ગયાં અને પછી તરતજ શંકરે અગ્નિ અને ચંદ્રશી બાણ લાગવું જ માર્યું બાણ છુટતાની સાથે જ શંકર બોલ્યા કે ‘બહુ ભુટું થયું’ આ સાંભળી નંદીકેશ્વરે કહ્યું કે ‘બહુ ભુટું થયું’ એમ કેમ બોલ્યા. તે ઉપરથી શંકરે તેને આજ્ઞા કરી કે “જ મહારો લકષ્મ મયદાનવ ન બળી જાય તેમજ તેને અગ્નિ ન પ્રજ્વળે તેમ કર! આ સાંભળી નંદીકેશ્વર મયદાનવના મહેલપામે આવ્યો તો ત્યાં ચોતરફ ફેલાયલા અગ્નિને શંકરની આજ્ઞા જણાવી. અગ્નિએ મયદાનવને તે ગૃહમાંથી નીકળી જવા જણાવ્યું. આ પ્રમાણે અગ્નિનું વાક્ય સાંભળી મયદાનવ સૂવણું મૂર્તિ લઈ ઝટ બહાર નીકળી પાતાલમાં ઉતરી ગયો. (જુઓ ચિત્ર. નં. ૨)

આ સમાચાર નંદીકેશ્વરે શ્રીશંકરને કહ્યા પછી ત્રણ નગર બળવા લાગ્યાં. આવી રીતે જ્યારે નાશ થવા લાગ્યો ત્યારે શહેરની સ્ત્રીઓ ભય પામી આમતેમ દોડવા લાગી તેમના પતિઓ દોડતી પ્રિયાનું આસિંગન કરી મોહમાં ફાંસી લયથી દોડવા લાગ્યા (જુઓ ચિત્ર નં. ૩.) વળી કેટલાકોએ સમુદ્રમાં પડતું નાખ્યું ત્રિપુરનો આવીરીતે નાશ કર્યા પછી સર્વ દેવોનું પ્રથમની માફક શંકરે સ્થાપન કરી દેવતાઓને ભય મુક્ત કર્યા

હીમાલયમાં ગયા પછી મહાદેવજીએ તથા પાર્વતીએ જઈ શું કર્યું તે વિષે મનતકુમારે વ્યાસમુનીને કહ્યું —

પાર્વતીજીએ બ્રહ્માજીના મહાત્મ્ય વિષે પ્રશ્ન કરતાં મહાદેવજીએ કહ્યું કે, “બ્રાહ્મણો ગતિદિવસ અગ્નિનું મેવન કરે છે અને સત્વ-

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જે તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય તો કામીનીઆ ઓઘલ વાપરો.

ગુણની શક્તિ કહે છે વગી તેમનામા આર્જવ રહેયો છે જે તપે કરતાં ધણું ઉત્તમ ગણાય છે આ માટે એક દૃષ્ટાન્ત આપના મદાદરજી બોલ્યા —

“ જાગીગયીના કિનારા ઉપર નિઘ્રાકુશળ, ધર્મપરાયણ દાનશ્રી નામનો જાલણ રહેતો હતો તે પોતાની શ્રી સાથે રહી નિલ અગ્નિમા દોમ આપતો હતો પોતાના નિલકર્મમાથી નિરૂત્ત થયેથી, આવેવા અનિયમિત વાગત કર્યા પછી દિવસના છઠ્ઠા ભાગમા પોતે જમતો, આરી ગીતે પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરતો હતો એક દિવસ દોઝાન કાળ થઈ ગયો પણ કોઈ અતિથિ આવ્યો નહીં સમ્યાગમ પર્યન્ત શોધ કરી પણ કોઈ અનિયમિત મળ્યો નહીં એટલે જાલણને તથા તેની સ્ત્રીને ઉપનામ થયો ખીજે દિવસે અગ્નિદેવને તેના અડગ નિશાપ જામત જાણ થતાં ચાડાવનું રૂપ પરી તે એક જાડ નીચે બેઠા જાલણ પાણ ખીજા દિવસનો જીખ્યો હતો એમ્મે ચાડાવ નજરે પડતા તે તેની પાસે ગયો અને તેને પોતાને લા ભોજન માટે આપના કન્યુ (જુઓ ચિત્ર નં ૪) જાલણના વચન સાંભળી પોતે ચાડાવ છે તેથી અન્ધાર વાગાને લા જઈ અન્ન જમના યોગ્ય નથાં એમ અગ્નિદેવે કન્યુ જાલણે પોતાની જ્ઞાનશક્તિયા જાણ્યું કે આ ચાડાવ નથાં પણ અન્નદેવ છે તેથી તેને પોતાને લા આપાને અને પોતાનું પર પરિત કરના જણાવ્યું જાલણે પણ તેનું ચિદિ પ્રમાણે અનિયમિત પૂજન કરી તેને જમાડ્યો તેથી અગ્નિએ પ્રસન્ન થઈ પોતાનું અન્ન ધારણ કરી તેને ઇચ્છિત તથા ઉત્તમ શેગ આપ્યો (જુઓ ચિત્ર નં ૫) આ પ્રમાણે જાલણનો પ્રતાપ ગાંકે પારંતીરે હતો.

હવે મનકુમાર વ્યાસ મુનિને નીચે પ્રમાણે પાશુપત જ્ઞાન તથા યોગનું વર્ણન કરતા કન્યુ કે, ‘ સર્વ કર્મનો લાગ કરી કદ સાધ્ય યોગનું સેવન હજારો વર્ષ સુધી કરવું અને તે પછી પાશુપતની શિક્ષા પ્રદણ કરવી આ પાશુપત જ્ઞાને વિષે ભરમ ધારણ કરનાનો મહિમા અધિક છે. વગી હમેશા ભરમ ધારણ કરનાર મોક્ષગતિને પામેછે. હવે શાંકરના પ્રતાપથી આત્મજ્ઞાન કેમ થઈ શકે તે જ્ઞાનતા કન્યુ કે આ મા સર્વ જગ્યાએ વ્યાપ્ત છે તથાપિ કોઈના જોરામા આવતો નથી, માટે જે માણસે જ્ઞાન (પદાર્થ) ગુણથી ન જણાય એવા અચિત્ત પરમાત્માનું જ્ઞાનથી દર્શન કરવું મુનિઓએ સુપ્રતિ અને

હાઈકનાસ પ્રીંગલનું જ્ઞાન જોઈતું હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”

લાવખજા મુજબ લખો

નમૃત અવસ્થાને જીતી ધ્યાનયોગથી આત્માનું ચિંતન કરવું. અને આવી રીતે જે પરમાત્મા શ્રી શંકરનું દર્શન કરે છે તે મ્હોટા યોગીઓ સમજવા (જુઓ ચિત્ર નં. ૬)

અંતમાં સત્કુમાર વ્યાસમુનિને સંબોધી બોલ્યા કે શંકરલોકની પ્રાપ્તિ યોગ વગર મનુષ્યને મળતી નથી. વળી ન્યારે પ્રાણી સંયોજાતાદિ શંકરનાં પાંચ રૂપોને ઓળખે છે ને પછી તેમાં તાલીન થાય છે ત્યારે યોગજ્ઞાનને પામે છે. મહાદેવની ભક્તિમાં લીન થઈ ધ્યાન ધરવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. યોગીઓ પણ ધ્યાન વગર પરબ્રહ્મને પામતા નથી. મહાદેવના પ્રસાદથી યોગીઓ મુક્ત થયેલા છે. મહાદેવનો દિવ્યલોક બ્રહ્મલોકની ઉપર છે ને તે લોક શિવભક્તિ વગર મળતો નથી (જુઓ ચિત્ર નં. ૭)

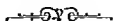
વળી સર્વ લોકની ઉપર શંકરનો લોક છે જેમાં શ્રી મહાદેવ પોતાનો વાસ કરી રહ્યા છે પરમાણુ જેવા મુક્ત અને માયાથી ઉત્પન્ન થયેલા શંકર મનને પ્રકાશ આપનાર છે. વળી તે શંકરથી બ્રહ્મા વિષ્ણુ તથા માયા ઉત્પન્ન થયેલા છે. શંકરલોક બ્રહ્માએ બ્રહ્મલોક વસાવ્યો અને તે ઉપર તેજોમય શિવપુર છે જેમાં મૂર્તિમાન શંકર ખીરાજે છે. આ શહેરનો કીલ્લો સર્વસમાન તેજસ્વી અને અગ્નિસરખો પ્રદીપ્ત છે. તેમાંનાં મિષ્ટ સરોવરમાં કમળો અને સુંદર પુષ્પો ખીલી રહે છે. બે અકમા શ્રી ગિરીજા અને શ્રી ગંગાનન ખીરાજે છે, અને સર્વ ગણો અને નંદિકેશ્વર તેમની સેવા માટે હિસા રહ્યા છે. કાર્તિકવાખી વિગેરે લોકનો અનુગ્રહ કરનારા શંકરની પાસે રહે છે. આવી રીતે શિવપુરમાં ખીરાજેલા શ્રી શંકરને જે યોગીઓ પોતાનું અંતઃકરણ અર્પણ કરેછે તેનો શિવ લોકમાં વાસ થાય છે. (જુઓ ચિત્ર નં. ૮ આ ચિત્ર કીલ્લરમાં મુખપૃષ્ઠ ઉપર આપેલું છે.)

આ પ્રમાણે શંકરનો સપજો યોગ નામવા પછી જે પ્રાણી પરમેશ્વરને ન્યારે ઓળખે છે ત્યારે સર્વ દુઃખથી મુક્ત થઈ તે પરમપદને પામેછે.

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જે તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઈસ વાપરો.

श्री शिवपुराण.

एक समय चमिष्ठजीने शक्तिस्वामीसे शिवजी 'नीलकण्ठ' कैसे कहलाये गये इसकी तथा श्रवण करनेकी इच्छा की शक्तिस्वामीजीने शिवजीने पार्वतीजीको सुनाई हुई निम्न लिखित कथा सुनाई

एक दिन पार्वतीजीने शिवजीसे 'आपका कण्ठ क्या कहें क्यौंकर हुआ है ऐसी पृच्छा की तब शिवजी बोले की जब देव और राक्षसोंने मिलकर सागरमंथन किया तब उसमेंसे हलाहल विष निकला. उस विषमें सर्व विश्वको घास हान लगा. सर्व देवोंने मेरेतक आ गए हलाहल कालकूट प्राशन करनेका रहा और सभी जगत्के सन्त्याणार्थ उस हलाहलका प्राशन कर गया उसीसे मेरा कण्ठ दयाह-नील हो गया है और उसी समयसे मैं "नीलकण्ठ" कहलाया '

सनत्कुमार ऋषीने व्यासजीको शिवजीने त्रिपुरासुराका किम तहास नाश किया वह निम्न लिखित कथा कह सुनाई.

मय तारकाश्व, और विद्युत्प्रभा ऐसे तीन दानव थे. उन्होंने घोर तपश्चर्या कर ब्रह्माजीसे मांगा कि 'हमें अतुल बल, अच ध्यत्य, दिव्यस्थान, उत्तम सुख और मृत्युसे अभय या ता जो मृत्यु आये तो हमारे लोह, सुवर्ण और चादीके जो ये तीन नगर हैं वे लगभगमें एक हो जाय और ये तीनोंका एकही शरसे नाश हो ब्रह्माजी 'तथास्तु' कह अपने लोक गये बहुत समयतक

ये तीनों दानवोंने अनुपम सुखसेवन करनेसे वे उन्मत्त हुए और देव तथा मानव जातिको त्रास देना आरंभ किया. बहुतही त्रास होनेपर सर्व ब्रह्माजीके ओर आये और इस संकटसे मुक्त करनेके लिये विज्ञप्ति की. ब्रह्माजी सबके साथ शिवजीके तरफ आ संकटमुक्त करनेके लिये प्रार्थना करने लगे. शिवजीने सबको अभय दे स्वयं युद्धके लिये तय्यार हुए. इस बातकी खबर नारदजीने उन तीनों राक्षसोंको दी. तब तारकासुर तथा विद्युत्प्रभा ये दोनों युद्धार्थ सिद्ध हुये परंतु मयने महाकाल स्वरूप शिवजीसे युद्ध करनेसे इन्कार किया तब नारदजीने अपने जन्म स्वभावके अनुसार उसको चार बातें कह युद्धके लिये तय्यार किया. महान् भयंकर युद्ध हो दानवोंका संहार हुआ. शिवजीने हाथमें धनुष लेतेही वे तीनों नगर एकत्रित हुए शिवजीने अग्नी तथा चंद्रस्वरूप एक शर छोड़तेही वे तीनों नगर जलनेको शरवात हुई. शिवजीने अपना भक्त मयको वचानेके लिये नंदिकेश्वरको भेजा. नंदिकेश्वरने मयके मेहेलके पास जा अग्निको शिवजीकी आज्ञा सुनाई. तुरन्तही मयको अग्निने पहार जानेकी आज्ञा दी. मय साथमें सुवर्णमुर्ति ले पातालको चला गया (द्वितीय चित्र देखो.) शिवजीके शरसे उत्पन्न हुए २ अग्निसे वे नगर जलने लगे त्योंही सर्व नरनारी मोहमें कैसाकर आलिंगन दे जलके खाक होने लगे. (तृतीय चित्र देखो.) इस प्रकारसे शिवजीने त्रिपुरासुरोंका नाश कर सबको भयमुक्त किया.

शिव पार्वतीजीने कैलासको जानेपर क्या किया उसका निवेदन सनत्कुमार ध्यासजीमें करते हैं.

एक समय शिवजीको पार्वतीजीने ब्राह्मणोंके माहात्म्यके संबंधी प्रश्न किया तब शिवजीने निम्न लिखित दानरूप ब्राह्मणकी आप्त्यायिका कही.

आटे काम चाहते हो तो रुईया आटे प्रीटिंग क्वमं
भायगळ बेंबंको तिसो.

भागिरथीके किनारेपर विद्याकुशल, धर्मपरायण दानरूप नामक एक ब्राह्मण था. वह रोज अपने धर्मपत्नीसह होमहवनानि नित्यकर्म यथासांग पूर्णकर अतिथीका योग्य सत्कारकर दिनके पष्ठम भागमें स्वयं भोजन करताथा बहुत कालतक उसका यह नियम चला परंतु एक दिन सायंकालपर्यंत कोईभी अतिथी उसके यहां आया नहीं इससे उरु दुःखितहो उस दिन अन्न ग्रहण किया नहि. दुसरे दिन उनका यह निश्चय अग्निनारायणको ज्ञात होनेसे वे चांडाल स्वरूप धारण कर उसके आश्रमके पास एक वृक्षके नीचे जा बैठे ब्राह्मणने उस चांडालको देखतेही भोजनार्थ आमंत्रण किया (चतुर्थ चित्र देखो.) चांडाल ने उत्तर किया कि, हे ब्रह्मन ! मैं चांडाल हूं. मेने आप जैसे संस्कारीजनोके यहां अन्न-ग्रहण करना योग्य नहीं. परंतु ब्राह्मणने अपने प्राणशक्ति से उस चांडालका सत्यस्वरूप पहिचान उसको घर ले जा योग्य आदरातिथ्य किया. नारायण प्रसन्न हो अपने सत्य स्वरूपका उसे दर्शन दे कृतार्थ किया. (पांचवां चित्र देखो),

यादमें सनत्कुमारजीने व्यास महर्षिको निम्न लिखित पाशुपत ज्ञान तथा योगका वर्णन किया.

सर्व कर्मोंको त्याग कष्टसाध्य योगका सहस्रों वर्षपर्यंत सेवन कर पाशुपत योगकी दीक्षा ग्रहण करना. इस योगमें भस्मधारणका महत्त्व अधिक है. निरंतर भस्म लेपन करनेवालों को मोक्ष प्राप्ति होती है. आत्मा चराचरमें व्याप्त है परंतु वह दृष्टिगोचर होता नहि. इसीलिये भाव (पदार्थ) गुणादिसे रहित ऐसे अचिंत्य परमात्माका ध्यानयोगसे दर्शन करना. मुनि, ऋषि आदिने जागृति तथा सुषुप्तिपर जयपताका फडका कर ध्यान योगसे आत्माका चिंतन करना चाहिये. इस प्रकार जो आत्मानुभव पाते हैं वे महान् योगि समझे जाते हैं (छठा

कामिनिया तेल बालको मर्द, कालाशाह, नरम बनाकर ब्रद्धा करता है

चित्र देखो,) सनत्कुमार कहते हैं कि शिवलोककी प्राप्ति योगके बिना नहि होगी. जब जीव 'सद्योजातादि' शिवजी पांचोही स्वरूपको जान कर उसीमें निमग्न होता है तभी उसको योग ज्ञान प्राप्त होता है. योगीभी ध्यान योगसिवा परमपदको प्राप्त होता नहि. (सप्तम चित्र देखो.)

शिवलोकमें श्री शिवजीका वास्तव्य है. शिवजीसे ही ब्रह्मजी, विष्णु तथा माया उत्पन्न हुई है शिवजीके अंकमें एक ओर पार्वतीजी दुसरी ओर गणेशजी बैठे है और नंदिकेश्वरादि सर्व गण सेवाकेलिये तत्पर है. कार्तिकस्वामी जैसे अनुग्रही निरंतर शिवजीकेपास वास्तव्य करते है. इसप्रकारसे जो शिवजीका ध्यानयोगसे दर्शन करते है और करेंगे वे सब शिवलोकको प्राप्त करेंगे (कथरपरका रंगीत चित्र देखिये)

कामिनियाके उपयोगसे पुमान तालम प्रचलित रंगी गुम्फित बालको प्राप्त होता है

Rang-panchami festivity.

Shahaji Raje (from an old picture)

शहाजी राजे

तेरो तेज सरजा समर्थ दिनकर सोहे ।
 दिनकर सोहे तेरे तेजके निकरसों ॥
 भोशिला भुपाल तेरो यश हिमकरसोहे ।
 हिमकर सोहे तेरे यशके आकरसो ॥
 भूषण भनंत तेरो हियो रतना करसो ।
 रतनाकर तेरे हिय सुख करसो ॥
 शाहि के सपूत शिवराजदानि तेरे कर ।
 सुरतरु सोहे सुरतरु तेरे करसो ॥

धीर विजेपूरके वजीर निशिचर ।
 गोलकुंडावारे घुघुसं करायहे जहाँसों ॥
 मद रुचिकीनो मुखचंद चकताकों कियो ।
 भूपन भूपित द्विजचक्र खान पाँनसों ॥
 तुरकान मलीन कुमुदिनी करीहे हिंदुघान ।
 नलिनी कुलीहे विविध विधानसों ॥
 जाके शिवनामके प्रतापी शिवा शाहिजूके ।
 तापी सब भूमियों कृपा न भास मानसो ॥ २०

LIFE OF SHRI SHIVAJI MAHARAJ.

He was a great captain and the only one who had the magnanimity to raise a new kingdom whilst I have been endeavoring to destroy the ancient sovereignties of India my armies have been employed against him for nineteen years and nevertheless his state had been increasing

Aurengzeb on hearing of the death of Shivaji
Orm's Historical fragments

Nations rise and fall To some is allotted a brief shining period and like a meteor they dazzle the eyes for a time and are no more Some by virtue of their innate splendid qualities leave noble traces behind them Such is the history of Maharashtra in the 16th and 17th Century and such is the life history of Shivaji the Great the founder of the Maratha empire The three coloured picture on the cover page shows Shivaji Maharaj at the height of his glory with the proud walls of Rayagad his capital in the back ground The picture is an exact representation of an old picture of Shivaji (see three coloured picture on cover)

Shivaji's descent is traced to the great Rajput family of Shisodes of Mewad who were themselves the lineal descendants of the great Solar race The names of the compiler of the family tree are written inside at the beginning and at the root of the family tree is Laxmansingh It is intended to give the whole geneology in two or three parts and the first picture is the instalment (see picture No 2 3 4) To a born patriot of exceptional merits such as Shivaji was these attributes of family and race are not a matter of necessity but they also serve a purpose It is sufficient to say that he was nobly born in being the son of Shahaji Raje and Jijabai

---

The Kaminia hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

---

During this troublesome period of constant war Shahaji had to remove Jijabai from fort to fort. Her father Lakoji had gone over to the side of Moghuls and was himself carrying on a deadly war with Shahaji. The proud lady was put on her mettle when she was captured and was asked to go to her father's house which she stoutly refused preferring hardships with her husband. No wonder such a mother could instil into the mind of young Shivaji boundless stubbornness against all odds. During these flights from fort to fort she was removed to Shivaneri a fortress near Junnar 50 miles south of Poona and there she gave birth to her illustrious son Shivaji the great liberator of Maharashtra on 7th April 1627 (see picture No 7.) This picture shows the Hathi Darwaja or elephant door of Shivaneri and by the side is a picture of the building in which Shivaji was born.

Up to A.D. 1637 Jijabai moved from place to place with her young son Shivaji and took all possible care for his protection and upbringing. She claimed a descent from the ancient Yadava Kings of Maharashtra and was the daughter of the proudest Maratha Jahagirdar of the times. In her flights from fort to fort she had good reason to feel in her own person the indignity of foreign subjection. In her heart of hearts she had hopes that her husband will deliver Maharashtra from foreign subjection but finding it to be hopeless she instilled into the mind of young Shivaji a burning patriotism. In her desolate condition young Shivaji was all in all to her and she brought him up relying solely on the protection of the Goddess Bhavani who spared her precious child in all these afflictions. Throughout his life she was the guiding genius and the protecting deity whose approbation rewarded all toil and filled him with a courage which nothing could daunt. The religious turn of mind and the strong faith in his mission so prominent in Shivaji's character Shivaji owed entirely to her who fed him on the old Puranic legends of bravery and war. Dadoji

Kondadeva the trusted servant of Shahaji was a worthy second to Jijabai in moulding the mind of young Shivaji. Under the careful guidance of both of these Shivaji learnt the arts of peace and war. Even when young Shivaji excelled in horsemanship for which all the Marathas are famous and this he owed to the untiring efforts of his guardian and mother (see picture No 8). By disposition Dadoji was cautious to a degree and could not in the beginning sympathise with all the inclinations and tendencies which were clearly visible in young Shivaji but he soon learnt that his charge was not to be measured by ordinary standards of men and the ideas over which the young man brooded were of a sort in which even failure was glorious. Himself a master of civil government he taught Shivaji all the keys of masterly administration and this education served him in good stead in after life. Thus was Shivaji brought up at Poona the jaghir of his father and he showed clearly the signs of his future greatness. On his death bed Dadoji blessed him and wished him success in his plan of liberation (see picture No 9). Dadoji Konddev with the deepest interest in his welfare urged every argument to induce Shivaji to abandon his designs he represented the probable ruin and the uncertain risk he incurred by such daring and unjustifiable conduct. He likewise set forth the great prospects which his father's name and respectability presented in a faithful adherence to the government of Vijapur. Shivaji answered by fair words but the old man saw that his purpose was unshaken. Just before his death he sent for Shivaji when so far from dissuading him in his accustomed manner he advised him to prosecute his plans of independence. To protect Brahmins and Kne of cultivators to preserve the temples of the Hindus from violation and to follow the fortune which lay before him.

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

શ્રી છપત્રતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર.

કુંભકર્ણ ઔરંગકો અવની ઔતાર લેકે ।
મથુરા જરાઈકે દુહાદ ફેરી રવકો ॥
ગોદ ડોરે દેવી દેવ દેવલ અનેક સોઈ ।
પેલી નિજ પાતનતેં છૂટોં માલ સવકો ॥
ભૂપન માંનંત માંગ્યો કાશીપતિ વિશ્વનાથ ।
ઔર ક્યા ગિનાડું નામ ગિનતીમેં અવકો ॥
દિલમેં ડરન લાગે ચારોબર્ન વાહિ સમે ।
શિવાજી ન હોતા તો સુનત હોત સવકો ॥

હરકોઈ દેશમાં પ્રજાના હિતને બદલે અન્યાય, અત્યાચાર, ધર્મની
જ્વાની અને અધર્મની ઉન્નાતિ યાય છે ત્યારે તેને હટાવવા, ધર્મને
સ્થાપવા, જગતના અબાધ્ય નિયમાનુસાર અસાધારણ સામર્થ્ય સંપન્ન
વ્યક્તિઓ યોગ્ય સમયે ઉદ્ભવે છે સે કડો વર્ષ રાષ્ટ્રની તપશ્ચર્યા થવા
પછી આવા પુણ્યપ્રતાપી પુરુષ નર્મણ યાય છે તેથીજ તેમનો તે
તે રાષ્ટ્રમાં દેવતુલ્ય ગૌરવ યાય છે. મહારાજ શિવાજી એક એવી
અસામાન્ય વ્યક્તિ હતા. આના ત્રિજૂતીમત્ત વીરતા જન્મ થવા પૂરે
તૈયારી પણ તેવીજ જોઈએ આ સ્થિતિ શિવાજી મહારાજના જન્મ
પૂરે થઈ હતી મહારાષ્ટ્રમાં જ્યાં ત્યાં સાધુસતોએ પોતાની આત
પવિત્ર વાણીથી સર્વ મહારાષ્ટ્રને અધરપરા અને સ્વકર્તવ્ય પરાક્રમખની
ગદ નિદ્રામાંથી જાગૃત કર્યું આવી યિતિમાં શિવાજીનો જન્મ

જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો.

થયો. અને તેના મિષ્ટ કૃત્ય મહારાષ્ટ્રને જોગવવા મળ્યા. પહેલું જે ત્રીરંગી ચિત્ર જત્રપતિ શિવાજી મહારાજનું પૂર્ણ ઉત્કર્ષ દાખવે છે. તે એક જુના ચિત્રપરથી આલેખેલું છે તેમાં શિવાજી મહારાજ રાયગડમાં પોતાના મહેલની આગળ ઉભેલા દેખાડવામાં આવ્યા છે. (કવર પરનું ચિત્ર જુવો.)

પુણ્ય પરાક્રમી શિવાજી મહારાજની પૂર્વ પિટિકાપદ્ય અત્યંત વંદનીય છે. એમનો જન્મ જોસલે કુળમાં થયો હતો. આ નામાંકીત ઠાણિય કુલની મહારાષ્ટ્રમાં સ્થાપના મહારાણા દેવરાજજીએ કરી હતી. આ સુપ્રસિદ્ધ ઠાણિય વંશ મેવાડના સુપ્રસિદ્ધ સૂર્યવંશી મીસોદીયા વંશની શાખા છે. અને શિવાજી મહારાજના પૂર્વજ મેવાડના મહારાણાના વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા છે. તે સંબંધી વિશેષ વિસ્તાર પૂર્વક માહિતી યોગ્ય સ્થળે આપશું. (જુઓ ચિત્ર નં. ૨, ૩, ૪.) આ ચિત્રમાં શિવાજી મહારાજની વંશાવળી આપી છે. આ વંશવૃક્ષ શકે ૧૭૪૯ (ઇ. સ. ૧૮૧૮) માં સતારાના મહારાજ પ્રતાપસિંહની આજ્ઞાપરથી માધવરાવ મુનશીએ બળવંતરાવ ચિટનવીસની સાહ્યથી તૈયાર કર્યું છે. આ વંશાવળ પ્રત્યેક ભાગમાં થોડી થોડી જાપી પુરી કરશું. આ વંશવૃક્ષમાં શ્રી નારાયણશ્રી આગળ સૂર્યવંશીય રાજાઓના નામોથી ચિતોડના મીસોદીયા વંશનો સંબંધ સુધી નામો ન આપતાં ચિતોડની ગાદી પર ઇ. સ. ૧૨૭૫ માં ખેઠેલા મહારાણા શ્રી લક્ષ્મણસિંહની પછીના નામો આપ્યા છે. આ મહારાણાના વખતથી શિવાજીના પૂર્વજો મેવાડથી છૂટા પડ્યા. આ મહારાણાના વખતમાં અલાહીદોને ચિતોડપર સ્વારી કરી. અને મેવાડનો વંશ રાખવા એક પુત્ર સગનસિંહને નસાડવામાં આવ્યો. તેના વંશમાં શિવાજીનો જન્મ થયો. આ વંશમાં માલોજીનો જન્મ ઇ. સ. ૧૫૫૦ માં થયો. માલોજી અત્યંત બલવાન અને પરાક્રમી હતો. ઇ. સ. ૧૫૬૪ માં તેને ત્યાં શહાજી રાજાનો જન્મ થયો. શહાજી ન્હાન પણથી ધણા હુશીયાર અને સ્વરૂપવાન હતા. તેથી તેના પર સર્વેની પ્રીતિ હતી. એક દીવસે લખોજી બાધવરાવે પોતાને ત્યાં રંજપંથમીનો ઉત્સવ કર્યો અને પોતાના સર્વ આપ્ત મંડળને પોતાને ત્યાં ખેલાવ્યા હતા. માલોજી પણ પોતાના સુંદર પુત્ર શહાજીને લઈ

હાથ ડલાસ પ્રિટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાવખળા, મુંબઈને લખો.

ત્યા ગયા હતા તખોજની પુત્રી જીનમાઈ પણ પોતાના પીતા પાસે
આવી બેસી હતી લખોજએ ચઢાજને બોલાવતા તે જઈ તેના બેળામા
બેઠો બેઠે ન્દાના મુદ્દ બાજકો જોઈ લખોજ સદજ દહામા બોલે
“આ જોડી યોગ્ય દેખાય છે પુત્રી આ વર તને પમદ છે?”
એટલામા તો તે બાનકો એક બીજાપર મુનાન ઉઠાવના લાગ્યા તરનજ
માનોજ મલામા હિરી બેઠા કે, “લુઓ આજથી જન્ધરના અમાગ
વરેનાઈ થયા અને જીનમાઈ અમારી વધુ યઈ” (લુઓ ચિત્ર ન ૫)

આ સર્વ વર્તમાન જન્ધરનાની સ્ત્રી મ્દાનસાનાઈને મળેતા તે
જન્ધરનાને ધી કારી બોતી કે માનોજ ય કથિત આપણી પદરનો
ચિનેદાજ, તેનો અને આપણાજેના બાદશાહી મનસમદાજ સાથે સબધ
થવો નમ્ય નથી’ રંગેરે-આટની દદ મુધી વાત વધતા માનોજએ
જન્ધરનાની મોત્રી છોડી દીધી અને આ અપમાનથી તેને અતિશય કુબ
થયુ તેજસ્વી પુત્રનુ અપમાન એ ઘણી વખત તેના ઉત્તરનુ કારણ
ભુત થાય છે માનોજ અત્યત જુદીગામી, સામર્થવાન શર હોવાથી
સ્વપગક્રમથી પુલકા દ્રવ્ય મેળવ્યુ, અને હજાર પાચરો ઘોડેચાર એકા
ત્રી માનોજએ સ્વપગક્રમથી પોતાની યોગ્યતા વધારવાનો કરાન કર્યો
તેણે હુકમે મારી દેવાતાના પામેની મજીદોમા તાખ્યા, અને
તેના જગામા બાદશાહ નિઝામશાહના નામથી ચીંગો લખી કે ‘જન્ધ
રનાને પોતાની પુત્રી આપવાનુ ભજ સલામા કશુન કરી હવે કરી જાય
છે તે દીક નહી માટે બાદશાહે સ્વત આ કામમા વચ્ચે પડી સમધ
મેળવી આપવો નહીતો સર્વ રાજ્યજર આપીજ ગડમડ મચાવશુ
ચમેરે” અખ્ખર બાદશાહે આ વખતે દક્ષીણપર મ્વારી કરી હતી તેથી
નિઝામશાહ ધણો ગભરાયો હતોજ, તેમા માનોજ જેવા પરાક્રમી સરદા
રને ન ખેલે અને એવો વીજ પોતા પામે હોવો જોઈએ એવા વિચારથી
તેને બાર હજાર સ્વારની મનસમ આપી અને રાજનો ખેતામ આપી,
શિવરેત્રી તથા ચામ્બુના કીજા તેની આસપાસના મુનક સુદા સરજમ
દાખન આપ્યા અને તેજ વરે એટને ઇ સ ૧૬૦૪ મા શહાજ અને
જીનમાઈના મ્દોગી ધામધુમથી લગ્ન થયા પછી ઇ સ ૧૬૧૯ મા
માલોજ રાજ મૃત્યુ પામ્યા

જો તમારા વાજ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ એઈલિ લાપરો

યયો અને તેના મિત્ર કુળ મદારાજને બોગવના મન્યા પહેતુ જે
 ત્રીરંગી ચિત્ર જનપતિ શિનાજી મદારાજનું પૂર્ણ ઉન્દર દાખવે છે તે
 એક જુના ચિત્રપત્રથી આવેએતુ છે તેમા શિનાજી મદારાજ ગયગદમા
 પોતાના મહેનતી આગળ ઉમેરા દેખાડનામા આવ્યા છે (કાગ પત્રનું
 ચિત્ર જુવો)

પુણ્ય પરાક્રમી શિનાજી મદારાજની પૂર્વ પિરિગપણ અત્યંત
 વદનીય છે એમનો જન્મ બોસને કુળમા યયો હતો આ નામાખીન
 દાત્રિય કુવતી મદારાજમા સ્થાપના મદારાજના દેવરાજીએ કરી હતી.
 આ સુપ્રસિદ્ધ દાત્રિય વડા મેરાડન સુપ્રસિદ્ધ મૂર્ત્યની મીસોદીયા
 વશની શાખા છે અને શિનાજી મદારાજના પર્વત મેરાડના મદારા
 જીના વશમાથી ઉતરી આ પા છે તે મનુષી વિશેષ મિત્તા પૂર્વક
 માહિતી યોગ્ય મ્યો આપશુ (જુઓ ચિત્ર ન. ૨, ૩, ૪) આ ચિત્રમા
 શિનાજી મદારાજની વશાળી આપી છે આ વશટલ શકે ૧૭૪૯
 (ઇ સ ૧૮૧૮) મા સનારાના મદારાજ પ્રતાપસિદ્ધની આજ્ઞાપરથી
 માધવરાવ મુનશીએ બનતગા ચિટનીસની સાલથી તૈયાર કર્યું છે
 આ રાષ્ટ્રીય પ્રત્યેક લાગમા થોડી થોડી છાપી પુરી કરશુ આ વશ
 વૃક્ષમા શ્રી નારાયણથી આગળ મૂર્ત્યવશીય ગમ્મએના નામોથી ચિતો
 ડના સીસોદીયા વશનો સબધ સુધી નામો ન આપતા ચિતોડની ગાદી
 પર ઇ સ ૧૨૭૫ મા બેઠેલા મદારાજના શ્રી લક્ષ્મણસિદ્ધની પડીના નામો
 આપ્યા છે આ મદારાજીના વખતથી શિનાજીના પૂર્વને મેરાડથી છૂગ
 પડ્યા આ મદારાજીના વખતમા અનાઉદીને ચિતોડપર સ્થારી કરી
 અને મેવાડનો વશ રાખના એક પુત્ર સજનસિદ્ધને નસાડનામા આવ્યો
 તેના વશમા શિવાજીનો જન્મ યયો આ વશમા માલોજીનો જન્મ
 ઇ સ ૧૫૫૦ મા યયો માનોજી અત્યંત બનવાન અને પરાક્રમી
 હતો ઇ સ ૧૫૪૪ મા તેને ત્યાં શહાજી રાજનો જન્મ યયો
 શહાજી ન્હાન પણથી ધણા હુશીયાર અને સ્વરૂપવાન હતા તેથી તેના
 પર સર્વેની પ્રીતિ હતી એક દીવસે લખોજી લઘવરાવે પોતાને ત્યાં
 રખાયમીનો ઉત્સવ કર્યો અને પોતાના સર્વ આપ્ત મડળને પોતાને
 ત્યાં બેસાડ્યા હતા માલોજી પણ પોતાના સુદર પુત્ર શહાજીને લઇ

દાપ કલાસ પ્રિટિંગનું કામ બેઠતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”
 લાખખળા, મુબઇને લખો

નમાઈ નામ આપીશ-એવી માનના લીધી દીનમ પૂર્ણ થતા રાકે ૧૫૪૯
પ્રભવ નામ મરમર, રંગાખ સુદ્ધ દ્વિતિયા તા ૭ એપ્રિલ ૫ મ
૧૬૦૭ ને ગેન મસારે દમરાગે શ્રી શિરાઝમદારાગનો જન્મ થયો.
અને તેનું નામ શિરામાઈ ૫ થી શિરાજી ગણ્યુ.

દશરથકે જો રામમો । ચમુદેવકે ગોપાલ ॥
સોઈ પ્રગટયો શાદિકે । શ્રીશિવરાજ મુપાલ ॥
ઉદિત હોત શિવરાજકે । મુદિત મયે દ્વિજ દેવ ॥
વલિયુગ દૃષ્ટયો મિટયો સર્વલ । મ્લેછનમો અહમેવ ॥
(મુસન.)

આની ગીતે ઉચ્ચ ગ્રદાઈ ની ગિયીમા આ પુણ્ય પુરનો મદાગપ્દ
અને ત નુમગે સમન્ ભાગતરત ગાનન અપાનનાગ પ્રોદપનાપી,
મનાયવરત શ્રી જનપતી શિરાઝમદારાગનો જન્મ થયો તે ણિ નામા
જન્મમાઈનજી રૂં સુધી ન્હા. (જીઓચિત્રન ૭ આચિત્રશિવનેરી ણિ નાના
દાપી ગવાનનુ, અને તેની બાજુનુ ખીજુ ચિત્ર શિરાઝમદારાગના જન્મ
સ્થાનનુ ૭) શિરાઝમદારાગનુ બાગપણ તેમના પિતાની અલ્પ તથા મધુમીના
સમયમા ગયુ તે સમય એગે ૭ સ ૧૬૦૭—૧૬૩૭ પર્યંત શદાજીને
મોગનો સામે કમર ખસી ઉચનપામન ચનારી હતી આ સમયે જીજી
બાઈને પુન સહીત પોતાના સ્વામિના તાંનાના આ ખી ના પગથી તે ખીનાપગ
એમ નદામબાગ કગી પગી હતી નિરોર નક્ષત્રમા ગખના જેરી વાત
એ છે કે આરા સકટ પ્રમગે પણ જીજીમાઈ આથો માગરા પીયરે ગયા
નહી-અને આ ગ્વાગમાની અને પનિનતાલીએ ધર્મથી અને દદનિશ્વય
પૂરક આ દુખનો સમય વીતાયો આ દુખનો સ્વાભિમાનનો અનુભવ,
શિવાજીને બાગરોજ થયો ઇ સ ૧૬૦૮ મા શદાજી રાગને મિગ્નપૂરનો
આથો મગતા તે મિગ્નપૂર રહ્યા ખીજીપૂરસરકાર પામેથી પોતાને
મજેની જગીરની વ્યવસ્થા કરનાનુ દોદોજ કોઠેર નામના દુસ્તીવાર
કારભારીને સોંપી પોતે કર્ણાટક મસા અને તે સમયે જીજીમાઈ અને
શદાજીને તે પિકાટુ પલ્લુનને જોખા દોદોજ સાતા મુસને સુરોડી કાસ
ધુમથી પૂને લઈ આયો અને ત્યા લલ્ય મકાન બધારી તેમા તેમને રાખ્યા

હાય કનાસ પ્રિંગિનુ કામ જોઇતું હોય તો “ લક્ષ્મી આર્દ ”
લાવખગા મુબમને લખો

માલોજના મૃત્યુ પછી શહાજી રાગજો પણ પીતા કરતાં બેટો સવાયો જો પ્રમાણે પીતા કરતાં પણ વિશેષ પરાક્રમ દાખવી બાદશાહનો અત્યંત માનીતો થયો. ૪. સ. ૧૬૨૦ માં મોગલો અને નિઝામશાહીના મુખ્યમંત્રી મુસદ્દી પ્રધાન મલીકંબર વચ્ચે તુમુલ્લ યુદ્ધ થયું, તેમાં શહાજીએ અતીશય પરાક્રમ દાખવ્યું. બાદશાહે મૃત્યુ વખતે પોતાનો શહાબનદો ન્હાનો હતો તેથી તેનું વાલીપણ અને ખીજ સર્વ રાજ્યસત્તા શહાજીના હાથમાં સોંપી. (જુઓ ચિત્ર નં ૬) આથી મુમયમાન અને લખોજી જ્ઞાનવરાવ મુઠ્ઠાં જુના મરાઠા મનસખદારો, સરદારો વચ્ચે યુદ્ધ પડી. અને તેઓ મોગલોને મળી ગયા. મોગલોએ નીઝામશાહીને ત્રાહિ ત્રાહિ પોકારાવી. શહાજીએ મુર્તિજન નીઝામશાહને લઈ માહુલીના કિલ્લામાં આશ્રો લીધો-મોગલોએ તે કિલ્લાને ઘેરા ધાર્યો. ૭ મહિના પર્વત શહાજીએ કિલ્લાનું રક્ષણ કર્યું અંતે પોતા માટે બાદશાહી છોડવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે એવું લાગતાં શહાજીએ કિલ્લો છોડ્યો, અને શત્રુની જાવણી ફેડી ચાલતો થયો. શહાજી કિલ્લામાથી બહાર પડતાંજ લખોજીએ તેની પૂઠ પકડી આ શ્વશુર જામાતની ધરપકડ ફેટન પર્વત ચાલી. ત્યાંથી જમાઇ ન પકડતાં નિરાશ થતો જ્ઞાનવરાવ પાછો ફર્યો શહાજી માહુલીથી નીકળ્યો તે વખતે માથે તેણે પોતાના વડીલ પુત્ર સલાજી અને પત્નિ જીજ્ઞાબાઈને લીધા હતા. જીજ્ઞાબાઈને સાત માસનો ગર્ભ હતો. શત્રુઓ પૂઠે હોવાથી જીજ્ઞાબાઈને પણ ઘોડાપર બેસાડવામાં આવી હતી અને તેને વેગ પૂર્વક દોડવું પડતું હતું. કેટલાક ગાઉ જતાં તેના પેટમાં અતિશય દુઃખાવો થયો અને તેથી તેની સાથે આગળ વધવું મુશ્કેલ લાગવાથી શહાજીએ તેની વ્યવસ્થા જીજ્ઞાબાઈને પોતાના સ્નેહી શ્રીનિવાસરાવને ત્યાં શિવનેરીના કિલ્લા પર કરી અને કેટલાક માણસો તેની પાસે રાખી આગળ વધ્યો-શહાજીના ગયા પછી જ્ઞાનવરાવ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, પુત્રીને મળ્યો અને પીયર આવવા સમજાવી પણ જીજ્ઞાબાઈએ, “ મ્હારે અહીંજ રહેવું છે, પીયર આવવું નથી.” એવો રોકડો જવાબ આપ્યો. આ પત્નીપરાયણ સ્ત્રીએ પુનઃ પીયરના દર્શન લીધાં નહીં.

જીજ્ઞાબાઈ આવી રીતે શિવનેરીના કિલ્લામાં રહ્યા. જીજ્ઞાબાઈ ધણી ચિંતામાં હતા અને શિવનેરી કિલ્લાપરની શિવાઈ માતાની-પુત્ર યત્તાં

હાલ ક્યાસ પ્રિંટીંગનું કામ જોખું હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”
લાવજ્ઞા મુંબઈ લખો.

તમારે નામ આપીશ-એવી માનતા લીધી દીનમ પૂર્ણ થતા રહે ૧૫૪૯
પ્રભવ નામ અનુસર, વૈશાખ શુદ્ધ દ્વિતિયા તા ૭ એપ્રિલ ઈ સ.
૧૬૨૭ ને રોજ સવારે દમનાગે શ્રી શિવાજીમહારાજનો જન્મ થયો.
અને તેનું નામ શિવામાર્ષ પાંચી શિવાજી રાખ્યું.

દશરથકે જો રામમો । વસુદેવકે ગોપાલ ॥
સોઈ પ્રગટ્યો શાહિકે । શ્રીશિવરાજ ભુપાલ ॥
ઉદિત હોત શિવરાજકે । મુદિત મયે દિજ દેવ ॥
કલિયુગ હટ્યો મિટ્યો સકલ । મ્લેછનકો અહમેવ ॥
(મુક્તન.)

આવી રીતે ઉન્ન્ય ગ્રહાદિની ગ્થિતીમા આ પ્રણય પ્રણયનો મહારાષ્ટ્ર
અને તદનુસંગે સમસ્ત ભાગતપને સ્થાનત્ર અપાવનારા પ્રેમપ્રતાપી,
સદાચરત શ્રી જત્રપતી શિવાજીમહારાજનો જન્મ થયો તે કિનામા
જીળમાર્ષત્રણ વર્ષ મુધી રહ્યાં. (જુઓ ચિત્ર નં ૭ આ ચિત્ર શિવનેરી કિલાના
હાથી દરવાજાનું, અને તેની બાજુનું બીજું ચિત્ર શિવાજીમહારાજના જન્મ
સ્થાનનું છે) શિવાજીમહારાજનું બાળપણ તેમના પિતાની અલ્પ તથા મધુભીના
સમયમા ગયું તે સમય એટલે ઈ સ ૧૬૨૭—૧૬૩૭ પર્વત શહાજીને
મોગયો સામે કમર કસી ઉચ્ચપાયન ચનાવી હતી આ સમયે જીળ-
બાઈને પુત્ર સહીત પોતાના ગ્રામિના તામાના આ કીઆ પરથી તે કીઆપર
એમ નહાસભાગ કરી પડતી હતી વિશેષ લક્ષ્યમા ગાખના જેવી વાત
એ છે કે આના સ કટ પ્રમગે પણ જીળમાઈ આશ્રો માગના પીયરે ગયા
નહી-અને આ સ્વાભમાની અને પતિનતાઓએ ધૈર્યથી અને દૃઢનિશ્ચય
પૂરક આ દુખનો સમય વીતાડ્યો આ દુખનો, સ્નાહિમાનનો અનુભવ,
શિવાજીને બાળવયેજ થયો ઈ સ ૧૬૨૬ મા શહાજી રાજને મિજાપૂરનો
આશ્રો મળતા તે મિજાપૂર ગયા બીજાપૂરસગકાર પાસેથી પોતાને
મળેલી જાગીરની વ્યવસ્થા કરવાનું દાદોજી કોડદેવ નામના દુસ્તીયા
કારભારીને સોંપી પોતે કહ્યાટક ગયા અને તે સમયે જીળમાઈ અને
શિવાજીને તે વિશ્વાસુ કારકુનને સોંપ્યા દાદોજી માતા પુત્રને મ્હોટી ધામ
મુમથી પૂને લઈ આવ્યો અને ત્યાં લગ્ય મકાન બધારી તેમા તેમને રાખ્યા

તે મતાન લાન મટેલના નામથી જાણીતો થયો છે. કર્ણાટકમાં વિજય મેળવી શહાજી ખીખર પાઠા દ્વારા, અને ગિનાજીને ખીખર લાનો તેના લગ્ન કરનાનો વિચાર થતા દાદોજીને પત્ર લખ્યો. પણ શિવાજીમહારાજને ખબર થતા માર્ગ લગ્ન ખીખરમાં ચલોની વસ્તીમાં ન થતા પુનામાર થયું જોઈએ વગેરે મક્કમ વિચાર જણાવ્યાથી અતે તેના લગ્ન પુનામા શિરકેની કન્યા સમિર્માઈ સાથે ૪ સ ૧૬૪૦ માં થયા.

૪ સ ૧૬૪૧ માં શહાજીરાજાએ જીજ્ઞાસા અને ગિનાજીને ખીખર ખોનાની પોતા પામે રાખ્યા. શિવાજીની ઉમર આ વખતે ચાલુ વર્ષની હતી તેઓ આટલી ન્હાની વયમાં પણ જીજ્ઞાસા અને દાદોજીના શિક્ષણથી સર્વ સુદ્ધજ્ઞા, શસ્ત્રઅસ્ત્ર વિદ્યા, વગેરેમાં ધણા કુશળ થયા હતા. મરાઠાઓ ઘોડેસ્વારીના કામમાં ધણા પ્રસિદ્ધ થયલા છે તેના એ હુન્નરમાં શિવાજીને સારું શિક્ષણ મળ્યું હતું અને તે ધણી ચપલતા અને ચાલાકી દેખાડી બધાને ચક્ક કરી નાખતા. (જુઓ ચિત્ર નં ૮) રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત, વગેરે પુરાણો સાલગનાનો શિવાજીને ન્હાનપણથી ધણો શોખ હતો. શિવાજીને પોતાના હિંદુ ધર્મ તરફ અતિશય લાગણી હતી અને ન્હાન પણથીજ મુસલમાન તરફનો દ્વેશ તેના હૃદયમાં પ્રવેશ થતો હતો.

જીજ્ઞાસા અને શિવાજી શહાજીરાજા પાસે ખીખર મેએક વર્ષ રહ્યા હોય એવું જણાય છે. બાદશાહી રાજધાનીમાં રહેવાથી—આ આરમામાં શિવાજીને લાની યથાસ્થિત સ્થિતિ જોવામાં આવી અને તેના હૃદયમાં જે મુસલમાનો પ્રતી દ્વેશ પ્રવેશ થઈ ચુક્યો હતો તેમાં ધણો વધારો થઈ તે દૃઢ થયો.

બાદશાહે શિવાજીની હુશીયારી, ચાલાકી વગેરેના વખાણ સાલળી શહાજીને તેની સાથે શિવાજીને દરબારમાં લાવવા ફરમાન્યું. પરંતુ શિવાજીને તે વાત ગમી નહીં તેને ધણો ધણો સમજાવ્યો પણ તેણે હાં છોડી નહીં. અતે જીજ્ઞાસાએ અને શહાજીએ પોતે તેને ધણો ઉપદેશ આપ્યો કે “યરનો પૃથ્વીપતી છે રત્નધર્મનું રક્ષણ કરી, તેમની સેવા કરવામાં શી અડચણ છે ? ઈશ્વરી સત્ત્વ પ્રમાણે હમણાં તેમની આઢરી કરીજી પ્રાપ્ત—કારણ તેણે ન હોત તો હિંદુગણ્ય જાનજી સુ કરવા ? ” ઇલાહિ નાના પ્રકારનો બોધ કરતા તેણે તો એકજ ઉત્તર આપ્યો કે “વડીનોની આજ્ઞા શિરસાન ઘ છે

હાય કાસાસ પ્રિંટિંગ કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

ભાવનગર મુબદને લખો

પણ વવનો ગાદ્યા અને દેવ કાલજીને અડચણ કરે તે નારાથી જરાપણ મહન થતુ નથી " વગેરે શિનાજીના હૃદયમા યવન દેશ પૂર્ણ પણે વિઝમેયો. જોઈ શકાજીને વણુ ખોદુ લાગ્યુ, અને અતે અત્યાગ્રહ કરી શિનાજીને દરવારમા લઈ જવા તૈયાર થયો. બાદશાહને મુજરો કેમ કરવો વગેરે તેને શિખર્યુ અને દરવાગમા લઈ ગયા ત્યા તેણે બાદશાહને કુરનીમ વગેરે કરી નહીં પણ તે વખત મુશરફત પ્રધાને સમયસુચકતાથી સલાખ્યો. બીજી વખત દરવાગમા આતા પુન મુજરો જ્યો નહી બાદશાહને શકા થતા શિનાજીને પામે ખોનાની પ્રશ્ન પુઠ્ઠા યુક્તિથી ઉત્તર આપી શિવાજીએ પ્રમગ મલાગી લીધો કે " પીતાજી મુજરો કરવા રોજ કહે છે પણ છેક છેલ્લી ઘડીએ વીસરીજઈ જુહાર કરજી હલુર અને મારા પિતામને એક સરખાજ જણાવ છે હલુર જુહા છે એવુ જણાશે સારે મુજરો કરતા શીખીશ " વગેરે આ ઉત્તર માલગી બાદશાહને ટસતુ આનુ દરવાગમા જતા માર્ગમા કસાઈએની દુકાનો હતી તેમા ગોમાસ વગેરે વેચાતુ આ જોઈ શિનાજીને અતિશય દુઃખ થતુ અને તેનાપર ક્રોધ પણ ચઢતો એક વખત એક કસાઈને ગાય કાપતા જોઈ તેના પર ધસી જઈ તેને ખુબ માગ મારી ગાય છોડવી. અને હવે દરવાગમા પુન ન જવાનો નિશ્ચય કર્યો શકાજીને કહી ખીરજીમયા નામના મુસલમાન સરદાર મારફત બાદશાહને અર્જ મુજરી ખીજપુર શહેરમા ગોવધ અને ગોમાસ વેગવાનુ બધ કરાવ્યુ પડી એક વખતે શહેરના દરવાજા પાસે એક કસાઈને ગોમાસ વેચતો જોઈ શિનાજીને અતિશય ક્રોધ ચઢ્યો તરનાર ખેંચી તેનો શિગડોદે દઈ આખા શહેરમા ઘણી ગડબડ થઈ. શિનાજીની સ્વતંત્ર વર્તણુક જોઈ હવે તેને ખીજપુર રાખવામા પૂર્ણ જોખમ ધારી તેને તેની માતા સગાથે દાદોજી કોડદેન હીસા બગાટે ખીજપુર આન્યો હતો તેની સાથે પૂતે મોકલી આપ્યા ખીજપુરમા હતા તે વખતે શકાજીએ બાદશાહના આગ્રહથી શિનાજીના દ્વીતીય લગ્ન મ્હોળી ધામધુમથી કર્યો.

પુણામા જીજ્ઞાસી અને દાદોજીએ શિનાજીને જોરથી શિક્ષણ અપાવતા વાગ્યા. જીજ્ઞાસીને પોતાના દેવગીરીના યાદગ વરાતુ પૂર્ણ અબી માન હતુ અને તેનામા યવન દેશ પણ જગરજસ્ત હતુ પ્રલક્ષ સ્વામી તરફથી જે કામગીરી થઈ નહી તે પોતે પોતાના પુત્ર પાસે કરાવની એની

હાય કવાસ પ્રિ દીગનુ કામ જોઈતુ હોય તો "લક્ષ્મી આર્દ" લાયખના મુજાને લખો

તેની દૃઢ ઇચ્છા હતી; તે પ્રાર પાડવા તેણે તે પ્રમાણે સંસ્કારો ન્હાન પણથીજ પુત્રમાં ભર્યા—દાદોજીએ પણ જમીન મહેસુલ, ન્યાય, ઝોળખો મોકલી પોતાનો મોભો જળવવો, હાથ નીચેના લોકોને કેમ ખુશી રાખવા, કેમ કામો બજાવવા વગેરે રાજકારણની મુખ્ય બાબતોનું ઉત્તમ શીક્ષણ આપ્યું હતું. બીજાપુરથી પાછા ફરતાં શિવાજીએ દાદોજીને સાદુ જણાવી દીધું હતું કે “યવનોની તાબેદારી કરી મેળવેલી સંપત્તી પર નિર્વાહ કરવાનું મને ઠીક લાગતું નથી ..... હિંદુધર્મની ઝાંખાની દૂર કરી સ્વતંત્રતા પુનઃ સ્થાપન કરવા મેં નિશ્ચય કર્યો છે. વગેરે દાદોજીએ તેને ઘણું સમજાવ્યો, રોક્યો, પણ તેનો જરાપણ ઉપયોગ થયો નહી. અને શિવાજીમહારાજે કરેલા સંકલ્પ પ્રમાણે સ્વરાજ્ય સ્થાપવા ઉદ્યોગ આરંભી બિજાપુર સરકારના પ્રદેશમાં તોફાન શરૂ કર્યો; ત્યારે દાદોજી ઘણોજ ગભરાયો. અને તેને આ પ્રયત્નમાંથી પરાવૃત્ત કરવા ઘણો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનો કાંઈપણ ઉપયોગ થયો નહી.

અંતે દાદોજીનો અંતસમય નજીક આવતાં તેણે શીવાજીને પાસે બોલાવી ઉપદેશ આપ્યો કે “તમે સ્વરાજ્ય સ્થાપન કરી, ગૌબ્રાહ્મણ અને સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવા સંકલ્પ કર્યો છે, તેમાં ઈશ્વર કૃપાથી તમને યશ મળશે અને તમે જગતમાં ઈર્ષિ અને ધન્યવાદ મેળવશો”...
(જુઓ ચીત્ર નં. ૯) એ પછી આ પ્રમાણીક, સ્વામિભક્ત, એક-નિષ્ઠ પુરુષે પ્રાણ ત્યાગ્યા.

આ સંદર્ભિત કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આદ્ય”
ભાવબળા, મુંબઈને લખો.

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचे चरित्र.

गिरगायासि आठराव । निविल कृणवत् मानावें ।
इहलोकीं परलोकीं तराव कीर्तीहर्षें ॥ १ ॥

श्री समर्थ.

जा दिन् जनम् लीनो भूपरशिलाभूत ।
ताहि दिन् जीत्यो अरि उरके उच्छाहकों ॥
छट्टो छत्रपतिको जीत्यो भाग्य अनियास ।
जीत्यो नाम करनमें करणप्रवाहकों ॥
भुयन अनंत याललिला गडकोट जो त्यो ।
शाहिके शिवाजी परि बहु चक्र चाहकों ॥
गोलकोंडा बिजापुर जीत्यो लरिकाई होमें ।
ज्यानी आय जीत्यो दिह्योपति पादशाहकों ॥ १ ॥

(भुखण.)

धन्य तो दिवस की ज्या दिवशीं था छत्रपती शिवाजी महाराजाचा जन्म झाला ज्या राष्ट्रांत असं पुरुषनिर्माण हातात तो राष्ट्रे धन्य हात पहिलेंच तिरंगी चित्र छत्रपती महाराजाचा पूण उत्कर्ष दाखवात आहे मागे रायगड किल्ला, महाराजाची राखणारी व पुढें स्वाध्याय एसा जुन्या चित्रावरून काढिलेल्या सुंदर चित्राची प्रतिवृत्ती (मुखपृष्ठावरील चित्रपहा)

पुण्यपराक्रमी शिवाजी महाराजाचा पूर्व पिढिकाही अत्यंत वदनाय आहे स्व तेजानें प्रकाशमान हाणाऱ्या राष्ट्रभक्तास उत्तम कुलाताळ जन्म, अत्यंत सुलभ परिस्थिती, अगर देवाचा जार इत्यादीं गोण अल्फाराचा वास्तवाक जहर नसतेच त्याच्या प्रभावळीत, दैर्घ्यमान पराक्रम, उत्कट भाविक गुण, व प्रभावशाली

फामिनिया तेंलाचा उपयोग केल्यानें केन मुंदर काळभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लाज होऊन त्रिशाच्या सौंदर्याचा वृद्धि होत

बाहेर गुरू चमकून असतात पण छत्रपती शिवाजी महाराज यांचे ठिकाणी
दोनही अस्कारांची उर्णाच नव्हती

(चित्र २, ३, ४ पहा) दुसऱ्या चित्रात महाराजांची वशावळ दिली आहे.
हा वशावळ सन १७४० एप्रिल ६ र १८०८ मध्ये सातारचे श्री प्रतापसिंह
छत्रपती महाराज यांचे आग्रहाने माधवराव मुनशी यांनी श्री बळवंतराव
विठ्ठलराव यांचे साह्याने तयार केला आहे ही वशावळ प्रत्येक भागात थोडी
थोडी अशी छापली जाईल. हा वशावळीत नारायण पासून पुढे सूर्य मधील राजांची
नावे व सलीच पुढील शिखरे वशावळीत अयोध्येच्या राजांची नावे न देता
चिंतोडच्या गावावर इ. स. १२०० त वसलेल्या लक्ष्मणसिंहा पासूनची पुढील
नावे दिली आहेत त्याच वशावळीत इ. स. १५३३ त बाबाजीचा जन्म झाला त्याला
मालोजी व विठोजी असे दोन पुत्र झाले मालोजीचा जन्म इ. स. १५५० त
झाला मालोजीची शरीररयणी अत्यंत बळवट असून ते अत्यंत पराक्रमी होते
इ. स. १५९८ त शहाजी राजेयांचा जन्म झाला शहाजी हे लहानपणापासून फारच
हुशार असून ते स्वरुपाचे सुंदर होते यामुळे त्यांचेच सर्वोच्च लोभ असे एके
दिवशी लखोजी जाधवरावांनी आपल्या घरी रंगचर्माच्या राणा निमित्त आपल्या
सर्व लोकांचे आपल्या घरी बोलाविले होते मालोजीही आपल्या सुंदर मुलास-
शहाजीस-पेऊन तथे गेले होते लखोजीची मुलगी जिजाऊ हीही आपल्या
बापा जवळ येऊन बसला होता लखोजीला गहालीस हाक मारिताच शहाजी
जाऊन माडीवर बसला. दानाही लहान सुंदर मुलें पाहून जाधवराव सहज धोडें
म्हणाले, “ हा जाडा योग्य दिमतो ” “मुला, हा तुला मकरा पाहिजे का ?”
इतक्यात ती मुलें एकमकाचे अगावर गुलाल उधळू लागली तेव्हा मालोजी
समजत उठून म्हणाले पहाहो आपणामून जाधवराव आमचा व्याही झाले व
जिजाऊ आमचा मून झाली (पाचवे चित्र पहा)

पण हा गोष्ट जाधवरावाचा त्या म्हणालेला ई हिला पसंत पडला
नाही पण त्या अपमानामुळे मालोजीला परासष्टचे दुःख झाले !
तज्ज्मी पुण्याचा अपमान हा पुढील वेळा त्याच्या उरकपास
कारणाभूत होता बुद्धीत अत्यंत तान्त्रा व मनःशान्त जोर अस-
ल्यामुळे मागेकान स्वपराक्रमाने पुढीलद्रव्य मिळविले व हजार पाचशे घोडेस्वार
जवळ राळगून मालोजीने स्वतःच आपला योग्यता वाढविण्याचा निश्चय केला

थि लक्ष्मी जॉर्ज प्रिंटिंग चर्म्स-थामिस प्रिन्टर्स व लाज प्रिन्स,
भायस्वरुग मुंबई

गोदावरीच्या अलीकडे येऊन त्यांनी हुकरें मारून दौलताबादेजवळच्या मशीदोंत टाकिली व त्याचे गळ्यात बादशहा निजामशहाचे नावाने चिठ्या लिहिल्या की जाधवरावांनी मुलगी देण्याचे भर सभेत कबूल करून आता मागे घेतात हे बरे नव्हे तरी बादशहानी स्वतः द्या कानी पडून सबब जुळऊन न दिल्यास सर्व राज्यभर असाच धुमाकुळ घालू, अकबरानें दक्षिणेत स्वारी केल्यामुळे निजामशहाही बराच घाबरला होता. त्यानें मालोजी सारसा' पराक्रमी सरदार आपले पदरी असणें उत्तम धर्तें जाणून त्याला १० हजार स्वारांची मनसब दिली व राजे हा कितान देऊन शिवनेरी व चाकण हे किल्ले व त्या सभोवतालचा मुलम सरजामादाराल दिला व त्याच वर्षी म्हणजे इ. स. १६०४ साली शहाजी व जिजाबाई यांचा मोठ्या थाटानें विवाह झाला पुढे इ. स. १६१९ त मालोजी राजे मृत्यु पावले

मालोजीचे मागून शहाजी राजे यांनींही आपल्या नापाेक्षाही चढी पराक्रम दाखविण्यास सुरुवात केली इ स १६२० मध्ये भोंगल मैस्य व निजामशहाही कडाळ मलिकबर यांची भयंकर लढाई झाली तीत शहाजी राजांनीं अत्यंत मर्दुमकी गाजविली इ स १६२६ त मलिकबराचे देहावसान झालें मलिकबराचे मृत्युनंतर सर्व मत्ता शहाजी राजांजडेच आली (सहावे चित्र पहा.) पण त्यावेळा भोंगलांनीं निजामशहास प्राप्ती नाही करून सोडले होते एके वेळा मूर्तिजा निजामशहा माहुलीम अमलाना त्या किन्याम भोंगलांनीं घेता दिला शहाजी राजाना निजामशहाच्या आईचा तहाचा विचार नापसत होता म्हणून शहाजी राजे निघून गेले शहाजीराजे कित्यानून निघताच लग्नाजाना त्याचा पाठलाग करण्यास सुरुवात केली हां श्वसुर जामाताची बरपण्ड पलटण पर्यंत गेली व तेथून जाधवराव मागे परतले शहाजी वरोर या समया त्याचे बडील पुन सभाजी व बायको जिजाबाई होती जिजाबाई जाठ महिन्याची गरोदर होती. तेव्हा शहाजीने त्याचा व्यवस्था चुनर येथे त्याचे स्नेहा श्रानिवासराव याचेकडे केली. शहाजी गेन्यानंतर जाधवराव त्या किन्यापाशीं आला, व त्याने आपल्या मुलीचा भेट घेतली व परत माहेरी येण्यास सांगितलें परंतु जिजाबाईनें “ मला येथेंच रहाययाचे, माहेरी जावयाचे नाहा ” असा रोमडा जराव दिला त्या मानीं छानें त्या पुन माहेरचें दर्शन घेतले नाहीं

जिजानाई गरोदर असल्यामुळे त्यांना शिवनेरी किल्यात ठेविले होते, व त्याचे रक्षणार्थ बाळकृष्णपंत दनुमते, शंकराजी नीलकण्ठ, व रघुनाथ बघाळ कारडे असे तीन इसम होते (सातवें चित्र पहा.) हे चित्र शिवनेरी किल्याच्या हत्तादरवा ज्याचें आहे व बाजूस शिवाजी महाराजाचा जन्मभूमी आहे जीजानाई फार चिंतेत असता त्यानीं शिवनेरी किल्यावरून शिवाई देवीस पुत्र झाल्यास तुझे नाव ठवीन असें नवम केला व पुढे दिवस पुरे झाल्यावर शक १५४९ प्रभव नाम सवत्सर, वैशाख शुद्ध द्वितीयाता ७ एप्रिल इ स १६२७ या दिवशीं सकाळीं १० वाजता शिवाजी महाराजाचा जन्म झाला व त्याचें नाव शिवाजी असें ठेविले

अशा रीतीने उच्च महादिवाच्या स्थितीत या पुण्यपुरयाचा, महाराष्ट्रास व तदनुसंगानें आशिल्ल भारतवर्षास स्वातंत्र्य द्याऱ्या श्रद्धप्रतापा, सदायशक्त श्री छत्रपती शिवाजी महाराजाचा जन्म झाला ह्या किल्यात जिजानाई तान बघे राहत हात्या शिवाजी महाराजाचें बालपण त्याच्या बडिलाच्या अत्यंत धाम धुमाच्या काळात गेलें त्याबद्दल १६२७-१६३७ पर्यंत शहाजी रानानीं मोगलाशीं प्रत्यक्ष दावा मांडला होता

एकदरीत या अभिमानाच व धामधुमाच्या काळात सरवास जागण्याचें बाळकडू शिवाजी महाराजास अपवयाच मिळाले हात इ स १६४१ त शहाजी रानाना शिवाजी महाराजास विजाबाईस विजापुरास नले त पूर्व तथ नेऊन विजापुरास त्याचा विवाह करावा असें शहाजी महाराजास वाटे पण शिवाजी महाराजाना यवनाच्या राजधानीत गोवध हत असता आपला विवाह करण्यास आपण तयार नाहीं असा राकडा उवाव दिल्या कारणानें त्यांच पाहलें लज पुण्यामच शिके याचा कन्या सद्बिवाह वरावर इ स १६४० त झाल

महाराज विजापुरास गेल त्याबद्दल चवदा वर्षांच हात त्यापूर्वीच त सर्व युद्धकलत पूण विचारद वनर हात त्याना घाब्यावर वसणें तिरदाजी करण, सब तहचीं हयारे उत्तम गतानें वापरता यत असत व इतक्या लहान वयात मुझा विजाबाई व दादाजी बाडदव याच्या शिखेंत त उत्तम शकाराहि वनर हात (आठवें चित्र पहा) विजापुरचा तान बघे त्याना भावा काळात फारच उपयागा पडली या तान वयात त्याना दरबारची माहिता प्र यक्ष घ्यावयास मिळाला

कामिनीया तल वापरन्यान पुरातन काळापासून चालत आलेली व अतिशय मौल्यवान् ममता गळला अर्ग केंसाची साख्यात त्वरित प्राप्त हात

शहाजी व त्याचे स्नेही हे विजापुरचे मातबर, पराक्रमी सरदार असल्यामुळे हर एक कामान ते असतच व त्याचे बरोबर शिवाजी महाराज असल्यामुळे त्यांना राज्य काग्यातील डावपेचाची पूर्ण माहिती झाली त्याच प्रमाणात त्याचा यवनद्वेष, स्वराज्याची आकांक्षा दुष्पट फोफावली त्यांना पुष्कळ बोध केला गेला पण सर्वांस महाराजाचें उत्तर एकच असे. "हे यवन परम नीच, धर्म भ्रष्ट करितात, गोवध नित्य होतो तो आपल्यास पाहवत नाही आपली आज्ञा शिरसा बंध आहे, पण तुरकास लवून मुजरा करणें, व गोवधादि अनन्वित कृत्ये पाहणें मला निलकुल सहन होत नाहीत इतका की मला देहभानही राहत नाही याचें अतः खाऊन राहण्यात स्वधर्महानी आहे असें वाटतें" इत्यादि फार गवगवा झाल्यानंतर त्यांना परत पुण्यास दादोजा कोंडदेवाकडे पाठविलें विजापुरास असतानाच त्याचा दुसरा विवाह झाला

पुण्यास जिजाबाई व दादोजी कोंडदेव याचें शिक्षण जारीनें सुरू झालें जीजाबाईस आपल्या देवगिरीच्या जाधवरावाच्या दशाचा पूर्ण अभिमान होता व तिचा यवनद्वेषही जबरदस्त होता प्रत्यक्ष नवऱ्याकडून जी कामगिरी झाला नाही ती आपण आपल्या मुलाकडून करू अशी तिला बळकट आज्ञा होती दादोजाचेंही जमीन महसुली, न्याय देणें, ओळखी वाढवून वजन व बोज कायम ठेवणें, हाताखा लील लोकाम खुश ठेऊन कामें करून घेणें, व सर्वांत मोठें म्हणजे मावळे लोकांचा पारिचय या राजकारणातील मुख्य गोष्टीचें उत्तम शिक्षण दिलें महाराजांनींही आपला कृतसंकल्प स्पष्टपणें बोलून दाखविला "यवनांची ताबेदारी करून मिळविलेल्या दौलतीवर निर्वाह करणें मला योग्य वाटत नाही देव पणु आहे, स्वप्रयत्नानें मनुष्यानें वर यावें अनें वाटतें हिंदुधर्माची ग्लानी घालून स्वातंत्र्याची पुनः स्थापना करण्याचा मी निश्चय केला आहे व या कामी सर्वस्व नाश होऊन स्वप्राण वेंचावे लागले तरी हरकत नाही" दादोजीनें या प्रयत्नापासून परावृत्तरकण्याचा शहाजीच्या सांगण्यावरून प्रयत्न केला पण उपयोग झाला नाही पुढे दादोजीचा मृत्युसमयच प्राप्त झाला तेव्हा त्यांनीं शिवाजी महाराजांस जबळ बोलोऊन उपदेश केला कीं "तुम्ही स्वराज्य स्थापन करून गोश्राद्धाण व स्वधर्म याचें रक्षण करण्याचा संकल्प केला आहे त्यास ईश कृपेनें यश येऊन धन्यता मिळवाल अशी उमेद आहे" (नववें चित्र पहा.)

पि लक्ष्मी आर्ट प्रिंटिंग चर्क्स-प्रोसेस एन्ग्रेव्हर्स व आर्ट प्रिंटर्स,
भायखळा, मुंबई

श्री छत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवनचरित्र.

आदिसी न जानो देवी देवता न मानो सांब । कटुं सो पिछानो बात कहत हों अबकी ॥
अफ़वर बघ्बर हुमायु हद बांघि गये । हिंदू औ तुरककी कुरान वेद जवकी ॥
याहि पातशाहिनमें हिंदुनकी चाहथी सो । कबहु न बात जाने जहांगीर तनकी ॥
काशीनकी फला गई मधुरा ममीद भई । शिवाजी न होत तो सुनत होत सबकी ॥

धन्य हैं इस वीर-प्रसू भारतभूकी ! जिसमें शिवाजी
ऐसे वीर पुरुष उत्पन्न हुए. प्रथमही कव्हरपर दिया हुआ
रंगीन चित्र शिवाजी महाराजके संपूर्ण उत्कर्षको बताता है.
एक ओर रायगड किला-महाराजकी राजधानी-और आगे
महाराजके एक अत्यंत पुरातन चित्रकी प्रतिष्ठाति. (कव्हर-
परका रंगीन चित्र देखिये.)

स्वतेजसे प्रकाशित राष्ट्रभक्तको उच्च कुल, सुलभ परि-
स्थिति तथा दैवबलादि गौण अलंकारकी कोईभी अवश्यकता
होती नहि. उसमें अनुल पराक्रम, सात्त्विकता, उत्तम प्रभा-
वादि गुण दृष्टगोचर होते हैं. परंतु शिवाजी महाराज दोनोंभी
अलंकारोंसे परिपूर्ण थे.

(२, ३, ४, चित्र देखिये.) इस चित्रमें महाराजका
वंशवृक्ष दिया गया है. यह वृक्ष शक १७४९ (इ. स. १८२८) में
सतारके श्रीप्रतापसिंह छत्रपति महाराजके आज्ञासे माधवराय
मुनशीजीने धलवंतराव चिटनवीसके सहायतासे तयार किया
है. हरएक भागमें इस वृक्षका थोड़ा २ भाग दिया जायगा.
इस वृक्षमें नारायणजीसे सूर्यवंशीय राजाओंके नाम न देते
चितोडके गादीपर इ. स. १२७५ में स्थापित हुए २ लक्ष्मण-
सिंहजीके नामहीसे इसका आरंभ किया गया है. इसी वंशमें
इ. स. १५३३ में बाबाजीका जन्म हुआ. इनको मालोजी और

कामिनिया तेल बालको सुंदर, कालाशाह नरम बनाकर यदि
करताहै:

विठ्ठलजी ऐसे दो पुत्र थे. मालोजीका जन्म इ. स. १५५० में हुआ. मालोजी बड़ेही पराक्रमी थे. इन्होंनेही इ. स. १५९४ में शहाजी नामक पुत्र हुआ शहाजी मालवयसेही बहुत चालाक और रूपवान होनेसे सब कोइ उन्हाको चाहते थे. एक समय लखोजी ~~जालोजीने लेखिने~~ लखोजीको बुलाये.

लखोजीकी कन्या लखोजीने शहाजीको बुलातेही शहाजीभी गोदमें जा बैठे. दोनो बालक इस तन्हासे बैठे देख जाधवरावजीने कहा, "यह युग्म बहुतही उत्तम है" "बेटा, तुझे यह घर पसंद है." इतनेहीमें वे बालक आपसमें गुलाल खेलने लगे तब मालोजीने रुहाकि आजसे जाधवराव हमारे संबंधी हुए (पांचमां चित्र देखिये.) परंतु जाधवरावकी पत्नी म्हालसाबाइको आपनी कन्या साधारण सिपाहीके पुत्रको देना पसंद न हुआ और उससे मालोजीको अत्यंत दुःख हुआ. मालोजीने इ. स. १६०४ में स्वपराक्रमसे बादशाहसे १० हजार स्वारीकी मनसबदारी और राजा यह किताब तथा शिबनरी और चाकण ये किले सरंजामके लिये पाये. मालोजी राजे इ. स. १६१९ में परलोकवासी हुए.

शहाजी राजेभी अपने पिताके ऐसे पराक्रमी थे (छट्ठां चित्र देखिये) इ. स. १६२० में मोगल तथा निझाम इन उभतामें गुणसंग्राम हुआ. उसमें शहाजीने बहुत बहादुरी की. इ. स. १६२६ में मलिकंजर परलोक गये जब उन्हाके बाद सर्व सत्ता शहाजीके हाथ आई. तब मोगलोने निझामशाहीको अनेक तन्हासे ग्राहि भगवान् कर छोड़ा था. एक समय मुर्तिजा निजामशहा माहुली किलेमें था. इतनेहीमें मोगलोने उसे घेर लिया. शहाजीको तहनामा करना नापसंद होनेसे वे एकदम वहांसे निकले उनका पीछा लखोजीने किया. फलटणतक लखोजी शहाजीके पीछे आये. शहाजीके साथ उनकी गरोदर पत्नी जिजाबाई तथा ज्येष्ठ पुत्र संभाजी थे. शहाजीने जुन्नरमें अपने एक स्नेहीके यहां पत्नी तथा पुत्रको रखनेकी व्यवस्था की. शहाजीके जानेबाद लखोजीने जिजाबाईको अपने घरको चलनेकेलिये कहा परंतु जिजाबाईने इन्कार किया और वह आजन्मपर्यंत अपने पिताके घर गई नहीं

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रायोगिक क्लब
भायराला बंबईको लिखो

जिजाबाई गरोदर होनेसे शहाजीने उनके कायमकी रहनेकी व्यवस्था शिवनेरी किलेमें की. (सप्तम चित्र देखिये) यह चित्र शिवनेरी किलेके हाथीदरवाजेका है और एक ओरको शिवाजीकी जन्मभूमी है. पूर्ण समयपर शके १५३९ प्रभव नाम संवत्सर, वैशाख शुद्ध २ ता. ७ एप्रिल सं. १६२७ को प्रातः कालमें इस पुण्यपुरुष, मदा यशवंत, श्री छत्रपति महाराजका जन्म हुआ इसी किलेमें जिजाबाई तीन वर्षपर्यंत थी. इ. स. १६४१ में जिजाबाई विजापूरको गई. उसी समय शिवाजी महाराजका विवाह करनेका शहाजीका निश्चय हुआ परंतु जिस राजधानीमें गोवध होता है वहां अपना विवाह होना शिवाजी महाराजने इनकार किया तब महाराजका प्रथम विवाह इ. स. १६४० में शिरकेकी कन्याके साथ हुआ.

महाराज विजापूरको गये तब चौदह वर्षके थे. इसके पहिलेही वे युद्धकलामें पूर्ण हो गये थे. घोड़ेपर सवार होना, तिरंदाजी करना, सर्व प्रकारके हथियार उत्तम प्रकारसे उपयोगमें लेना आदि बातें पूर्ण अवगत हुई थी (आठवां चित्र देखो)

विजापूरमें थोड़े दिन ध्यतीत करनेसे महाराजको दरबारी कामकामी बहुत कुछ अनुभव मिल गया और उसने यत्नसे बढ़ता चला. शहाजीने बहुतसी बातें उन्हांको कही परंतु शिवाजीने अति नम्रतासे कहा, 'आपकि आज्ञा शिरसावंदनीय है, परंतु ये यत्न अपना धर्मभ्रष्ट कर नित्य गोवध करते हैं यह देखा नहि जाता है' इस बातकी बहुत चर्चा होनेसे शिवाजीको शहाजीने पुनेको दादोजी कोंडदेवके ओर भेज दिया दादोजीके ऐसे उत्तम गुरु और जिजाबाई ऐसी उत्तम मातासे महाराज उत्तम शिक्षण पाये. दादोजीने मरण समयमें शिवाजीको आशिर्वाद दिया कि 'स्वराज्य स्थापना कर गोब्राह्मण तथा धर्मका रक्षण करनेका जो आपका निश्चय है वह ईश कृपासे पूर्ण होगा' ! (नवमां चित्र देखो)

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुविधि तलको प्राप्त होता है.

श्रीगणेशाय नमः

१

सुवर्णमाला-रामायण.

अनुक्रमणिका.

सीता-सुवर्ण मृग.

मन्हर

- १ रावण-रामाश्रम-गमन
- २ सीता-हरण.
३. जटायु-बध
४. लंका-गमन
५. पायस-भक्षण.
- ६ जटायु-भेट
- ७ राम शत्रुघ्नी

Our next issue contains the pictures of the
life of PRALHAD

वर्ष ५.

अंक ४३.

सुवर्णमाला

रामायण.

एप्रिल
१९१४

चैत्र,
१९७०.

पुण्योत्तम विधाम मायजी.

मूसा ज्युं थान रींच कीमत कुं कतर जात,
 वायस बिटार जात कलस भरे नीरको;
 सरप डंस जात बिष रम रम फेल जात,
 कुतो काट जात गेल चलत गरीबको;
 अयमोही मुरलीधर रीनु डंस मार जात,
 कछु ना बिस्तात पर व्याकुल शरीरको;
 एसोही चुगलखोर, नाहक वीरानो काज,
 देत हे, बिगार, ना डर हे रघुबीरको।

(मुरलीधर,)

आलस, गृह, रति, कर-घसन, भाग, भरोसो, रोग
 पदमाकर करतूत के इते बिनाशक योग,

(पदमाकर,)

दु गमैसैं सुख होत ह, डर मत देखहि दु ख,
 जितनो दु गहि नापको, तितनो घृष्टि सुख।

भलपण तौ अलगी गही, भूँडप आधी शीर,
 गयार नरनी आगले, सोनु थयुं कथीर,

Ravana in hermitage of Rama.

रावण-रामाश्रम-गमन

सीता-हरण.

लंका-गमन.

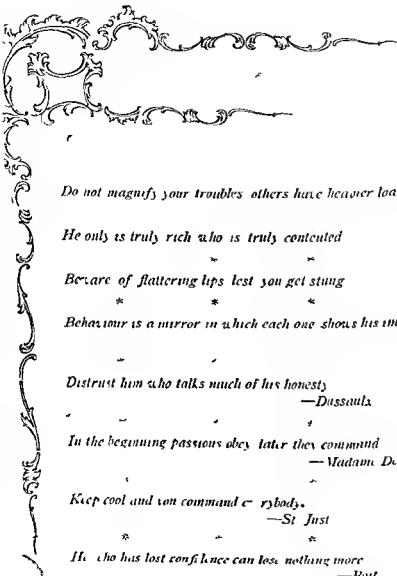

जटायु-भेट.

Rama and Shabari

राम शबरी

Do not magnify your troubles others have heavier loads to bear

He only is truly rich who is truly contented

Beware of flattering lips lest you get stung

Behaviour is a mirror in which each one shows his image
—*Truth*

Distrust him who talks much of his honesty
—*Dussault*

In the beginning passions obey later they command
—*Madame De La Fayette*

Keep cool and you command everybody.
—*St Just*

He who has lost confidence can lose nothing more
—*Bout*

RAMAYAN (VALMIKI)

ARANYA KANDA

PART I

Ravana saw Maricha and asked him to help him in carrying away Sita. Terrified at the idea of fighting with Rama, Maricha tried to dissuade Ravana from his project but found Ravana firm in his wicked designs. At last Maricha had to obey him and thus fall in with his plans. At once he assumed the form of a golden deer and began to roam in front of the hermitage of Sita. The beautiful form of the deer got a strong hold in the mind of Sita who was perfectly captivated and intensely desired to capture it (see picture on cover). Sita called Rama and Laxman and pressed them to capture it. Laxman tried to dissuade Rama and Sita and told them that it was not a golden deer but it was a demon—Maricha in the form of deer. But his advice was of no avail. Rama asked Laxman to remain at home and protect Sita while he himself went forth and with one sharp arrow killed the deer when the demon Maricha called aloud in the name of Sita and Laxman. Sita thought Rama to be in danger and urged Laxman to go out to seek Rama. Laxman had to yield and go away. Ravana went there in the garb of an ascetic and finding Sita alone was greatly pleased (see picture No 1). He tried to induce her to go with him but failing in that he forcibly put his right hand under her body and carried her away (see picture No 2). Going through the sky he was much censured by Sita to

---

no effect Sita began to cry aloud and her bitter and wild shrills attracted the attention of Jataya the king of vultures Jataya challenged Ravana for fight but was worsted in the contest being disabled by the superior strength of Ravana (see picture No 3) Ravan took away Sita to Lanka and kept her in Ashoka garden guarded by female demons who were directed not to allow any man or woman to see Sita (see picture No 4) Again and again he tried to win Sita to no purpose and Ravan found her true and pure in chastity Sita did not accept either food or water and she was in danger of her life But Indra directed by Brahmadeva brought her a celestial food called 'pius' and gave her that 'pius' the effect of which was to protect her from hunger or thirst for years together (see picture No 5) On the other side Rama not finding Sita in the hermitage searched her everywhere but was unsuccessful in his efforts Finding Sita lost he was greatly grieved He proceeded to the southern side in search of Sita and found on his way the broken chariot of Ravana Rama and Laxman proceeded further and found Jatayu besmeared with blood and dying Rama was told all what had happened between Ravan and Jatayu when Rama was moved to tears and embraced Jatayu like a brother (see picture No 6) Rama and Laxman guided by the instructions of Jatayu and Kabandha proceeded further to Pampa when on the way they saw Shabari in her hermitage (see picture No 7)

Always have "OttoMohini" (Regd) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

વાલ્મીકિકૃત રામાયણ.

અરણ્યકાંડ. (ચાલુ)

રાવણને મારીએ સીતાજીનું હરણ નહી કરવામાટે ધણો બોધ આપ્યો. પણ રાવણે પોતાનો દુરાચર હોયો નહી, અને છેવટે રાવણના હાથથી મરવા કરતા સમના હાથથી મરવું વધારે શ્રેષ્ઠ ગણી મારીએ રાવણની આજ્ઞા માન્ય કરી, માયાવી મૃગનું રૂપ લઈ સમાશ્રમ નજીક ફરવા લાગ્યો. સીતાજી આશ્રમ બહાર પુષ્પ વીણતા હતા તેમની દૃષ્ટિ તે મૃગપર પડી અને અતિશય આકર્ષ્ય પામી (કનર પરનું ચિત્ર જુઓ.) તેણે રામ લક્ષ્મણને બોનાવી મૃગ હેખાડી તે પોતાને લાવી આપવા હટ ધરી એક લાખજો તે માયાવી મૃગને નોઈ આશ્રય પામ્યા લક્ષ્મણે “આ મૃગ નથી પણ માયાવી રાક્ષસ છે” વગેરે કહ્યું પણ સીતાનું સમાધાન થયું નહી. અતે લક્ષ્મણને સીતાનું રક્ષણ કરવા આજ્ઞા કરી શ્રી રામ તે મૃગની પૂઠે ગયા ધણે દૂર સુધી મૃગની પૂઠે પડ્યા અતે બાણથી તે મૃગને ઠાર મારતાજ તે માયાવી મૃગ “હા સીતા! હા લક્ષ્મણ” એવો રામના સરખી વાણીથી મ્હોટેથી સાદ કરી પોતાના કૃત્રિમ દેહનો ત્યાગ કર્યો.

સીતાએ આ રાખો સાલણી ચમકી લક્ષ્મણને રામના રક્ષણાર્થ એકદમ જવા કહ્યું પણ લક્ષ્મણે “આ રાક્ષસી માયા છે” વગેરે કહી શાંત કરવા પ્રયત્ન કર્યો પણ સીતાને તેનું કહેવું ખરે લાગ્યું નહી તેણે રામના રક્ષણ માટે જવા ધણો આગ્રહ કર્યો અને અતિ કદુ વચનો કલા, તેથી અતે લક્ષ્મણને જવું પડ્યું હવે આશ્રમમા સીતાજી એકલા છે, એ નોઈ ત્રિદંડી સન્યાસીનો વેશ લઈ રાવણ સમાશ્રમે આવ્યો અને મીનાજીની પ્રશસા કરવા લાગ્યો (જુઓ ચિત્ર નં ૧) રાવણે હવે પોતાનું અર્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરી તેને પોતા સાથે આવવા ધણી વિનવણી કરી, પરંતુ સીતાએ તેનો તિરસ્કાર કર્યો અને અતે તે કોઈ પણ રીતે ગાળગતી નથી તેથી બનાતકારે લઈ જવા રાવણે નિશ્ચય કર્યો તત્તજ તેનીપર ધસી ગામો હાથ મસ્તક નીચે અને જમણો હાથ કમર નીચે

ને તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જે તે સુ દર, તેજરી ન હોય

રાખી સીતાને ઉચ્ચત્રી ત્રીધી (ભુઓ ચિત્ર ન ૨) આ પ્રમાણે સીતાને વધ ગનણ પોતાના રથમાં બેઠો અને આકાશ ગાગ રથને હજારો સહાય માટે મીતાણએ ગમલક્ષમણ નામનો યોગાર કરના લાગી, શોક કરવા લાગી, એટલામાં એક કૃષ્ણ પર બેઠેલા પક્ષીરાજ જટાયુ પર તેની નજર પડી તેને જોતા સાદ કરી ' દુષ્ટ રાવણે મ્હારે દગલુ કર્યું છે " તે રામ લક્ષણને જણાવવા કહ્યું જટાયુએ રામણનો રથ ચોભાવી રામણને ધણો ઉપદેશ આપ્યો પણ ગનણ ઉતરો છોડાયો અતે જટાયુએ તેની સાથે યુદ્ધ કરવા માગ્યું-રાક્ષસાધિપતી રાવણ અને પક્ષીગજ જટાયુ વચ્ચે ધનવોર સત્રામ મુદ્દત્તર થયો છેવટે ક્રૂર ધર્મી રાક્ષસે તેના પખ તોત્થાથી જટાયુને કઠે ત્રાણ આની એકાએક ભૂમી પર પડ્યો, (ભુઓ ચિત્ર ન ૩) જટાયુનો વધ કરી આકાશ માગ ગનણ મીતાને લઈ ગયો મીતાએ તેની ઘણી નિભત્સના કરી પણ ઘાઈ ઉપયોગ થયો નહીં માર્ગમાં મીતાના અગપરથી પુષ્પો, નૂપૂર એક પછી એક સરી પડ્યા અને એક પર્વત પર ચાર પાત્ર વાનરો બેઠેલા જોઈ કદાચ ગમન દ્રશ્ય પોતાને શોધતા દેવયોગે ત્યા આવે ધારી પોતાનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર તથા ઝળાદિના શુભ આભૂષણો તે વાનરોની વચ્ચે નાખ્યા રાવણ અતે મીતાસહ લગ્નમાં આની પહોંચ્યો

हरेषुनी सर्वथा कथि जूत व्ही, ते जमीनपर व्णी पड्यो. अने राम
राम! ओम रामो-व्यार जेतो पय्यपने पाभ्यो (लुओओयिन न ६) जटासुना
शरीरने लरम श्री छिंक दानादि क्रिया करी सीताना शोध भाटे जन्ने
मार्ग आगम वध्या-मार्गमा मध राक्षस मज्यो ते सामे थयो तेनी
मेडि सुज्यो. पी नाभ्या ते सीस पड्या लाज्यो अने पोतानो पर
जरात व्ही "मने चिताया होमशो त्पारे : शपथी मुक्त थधश" ओम
जळ्या थु ओथी तेने चिताया होम्यो ते दिव्य गतिने पाभ्यो स्वर्गे जता
जता रामचंद्रजने पपा सरैतर तरुनो मार्ग अने सीतानी शोध भाटे
सर्व मार्गनु लान आप्पु.

तेओ आनता आनता पपा वनमा आव्या अने शमरीना आश्रम
पाभे आनी पडो-व्या-अर्ती सर पूजनो उपचारो लई रामनी वाट जेती
शमरी छी व्ही राम लक्ष्मणुना हसन यता ज तेमना यरथारविहमा जळ
पडी रामे म्बहुते तेने छी करी यथा विधि पूजन करी शमरी हाथ
जेडी छी रडी (लुओओयिन न ७) ते पडी पोते आप्पी आप्पी राप्पी
भुकेना रेनादिष्ट हेगो आप्पी तेमनी धुधाने शात करी अने पोते जे
मंडीओनी सेरा जरी व्ही तेमनी पासो जना वृत्ति हेप्पाडी रामनी
आता थता अग्नि सणगानी तेमा प्रवेश करी दिव्य देह धारण करी
समने प्रलाम जरी मडा परिन पात्र जललोड अत्ये पडोव्यो गर्ह

रामचरण

अरण्यकांड-पूर्वार्ध.

(वाल्मीकी रामायणाच्या आधारे)

पूरी सांगितल्याप्रमाणे रावण माता-हत्याथ मारीचाकड साहाय्य
पावनाथ गला मारीचाने त्याला पुष्कळ उपदेश कला पण
त्याचा उपवास शाला नाहीं शवटा मारीचाला रावणाची आज्ञा मान्य
करजे माम पडले व ता मगरुष धागण करुन जनस्थानात रामाच्या
आभ्रमापुढे संचार करु लागला सीतने कुले ताबात असताना तो
अस्मृत तिमय मृग अवलाकन वेला, व तिला पराकाष्ठ्या विस्मय

कामिनीया तल वापरल्याने पुरातन काव्यापामून चालत आलेली व
आतंग्य मौल्यवान् समजली गेल्ली अश्व केसाची मुल्लिखित पवित गति हात

झाला (मुखारुष्टावरील चित्र पहा.) तिने रामलक्ष्मणाना हांम माझून तो मृग आणून दण्णाविषयी दृष्ट धरीला लक्ष्मणाने हा मृग नसून मायावा राक्षस आहे असे सांगितले तरी तिचे समाधान होईना म्हणून मृगहूननार्थ राम निघून गेले एका वाणाने त्या मृगाला ठार मारताच तो मृग 'हे सीते, हे लक्ष्मणा' असे मोठ्याने आरडू लागला लक्ष्मणाने ही राक्षसी माया आहे असे सांगितले तरी सीतेला त खरे वाटेना व तिने रामरक्षणार्थ जाण्यास लक्ष्मणास पार आपद् केत्यामुळे त्यालाही जाणे प्राप्त झाले घरी साता एकटी आहे हे पाहून सन्याशाचा वप घेतलेला दशग्रीव रावण अति सत्वर तेथे आला व तिला एकटी पाहून त्याला फार आनंद झाला (चित्र १ ले पहा) रावणाने आपले खरे स्वरूप प्रगट करून तिला बरोबर येण्यास हल पुष्कळ विनंति केली परंतु साता देवी एकत नाही असे पाहून त्या रावण राक्षसाने उजवा हात कमरेस्तानी पाहून तिला उचलले (चित्र २ रे पहा) ह्याप्रमाणे तो राक्षसाधिपती तिला आकाश मार्गाने घऊन चालला असता साता शोक करू लागली व ता रामलक्ष्मणाना माळ्याने धावा करू लागली इतक्यात एका वृक्षावर बसलेला पक्षिगन जटायु तिला दिसला तन्हा तिने काकुळतास येऊन जगयूची विनवणी केली जटायूने रावणास पुष्कळ उपदेश केला पण रावण एकत नाही असे पाहून त्याने त्यास युद्धास पाचारण केले पुढे राक्षसाधिपता रावण व पक्षिराज जटायू याचा शूद्रभर घनधार सप्राम झाला व शक्य त्या क्रूरकर्मी राक्षसाने पक्ष ताहून टाकिल्यामुळे ता धिप्पाड शुभ्रपक्षी जटायू कटी प्राण यऊन एका-एका भूमीवर पडला (चित्र ३ रे पहा) ह्याप्रमाणे जटायूचा वध करून रावणाने आकाश मार्गाने सीतेस घऊन गला सीतेने रावणाचा पुष्कळ निर्भत्सना केली पण उपवास झाला नाही रावण सातेला घऊन लवेंत गला व तथे त्याने तिला सेथाल अशोक वनामध्ये ठविली व मायावा व भयकर अशा राक्षसाना पहारा करण्यास सांगितले व ता त्या राक्षसाना म्हणाला, "माझ्या आज्ञेशिवाय ता साता कोणत्याही पुरुषाच्या अथवा स्त्राच्या दर्शस पडणार नाही अशा राताने तुम्ही हिचे रक्षण करा" (चित्र ४ रे पहा) नंतर त्याने सातेचा मनधरणी करण्याचा पुष्कळ प्रयत्न केला उत्तरादाखल सातने रावणाचा धि कार केला तिने अनपाणा वज केलें ब्रह्मदेवाच्या आज्ञेने इंद्राने सातेला दर्शन दिले व त्याने लाखों वर्षे लायली असताहा क्षुधा व तृषा ह्याच्या त्रासापासून रक्षण करणारे पायस दिले तिने ते पायस इंद्राच्या हातातून घऊन मक्षण केलें (चित्र ५ रे पहा) साता विरहामुळे राम अत्यंत शाक

करूं लागले व मांतेच्या शोधाकरितां त्यांनी दक्षिण दिशेकडे प्रयाण करण्यास मुद्रात केर्ना. जातां जातां त्यांना रावणाचा तो मोडलेला रथ आढळला, पुढे वृद्ध व मरणान्मूढ झालेला जटायू आढळला. जटायूनेच सीतेला भक्षण केलें असेल असे समजून त्याचाच मारण्याकरितां त्याचे अंगावर धाऊन गेले. पण जटायूने दीन स्वराजें विनंती करून माताहरणार्थ सर्व कथा इयंमूल सांगितली. ती कथा ऐकून राणाला फारच वाईट वाटले व त्या वृधराज जटायूला कडकडून भेटला. त्याला कांहीं एक सुचेनासे होऊन लक्ष्मणाराहवर्तमान तो भूमीवर पडून रदन करूं लागला. (चित्र ६ वें पद्या.) पुढे जटायूने सर्व हकीगत सांगितली व ते जटायूचे प्रेत दहन करून दक्षिण दिशेकडे आपला मार्ग आक्रमण करूं लागले. नंतर कबंध दर्शन होऊन त्या कबंधाने त्यांना पंपा सरोवराचा मार्ग दर्शविला व माता शुद्धाचा उपायर्था सांगितला. वनामध्ये जातां जातां त्यांना शबरीचा आश्रम लागला. तेथे तिचे आतिथ्य घेऊन तिचा सर्व वृत्तांत त्यांनी धवण केला. (चित्र ७ वें पद्या.)

रामायण

अरण्यकाण्ड-पूर्वार्ध.

(कामिककृत रामायणके आधारले.)

प्रथम घणन किये अनुसार रावण सीता-हरण करनेके विचारसे मारीचके यहाँ गया. मारीचने उसे बहुत कुछ कहा परंतु रावणने कुछभी न माना और अंतमें मारीचको रावणके आज्ञानुसार मृगरूप ले जनस्थानमें रामा-धर्मके मोर जाना प्राप्त हुआ. सीताजी उस अद्भुत रत्नमय मृगको देख आश्चर्यमग्न हुई. (कन्हारपरका रंगीन चित्र देखिये.) उन्होंने रामलक्ष्मणजीको बुलाकर उम मृगको ला देनेको कहा. लक्ष्मणजीने वह मृग न होकर मायावी राक्षस है आदि बहुत कहा परंतु सीताजीने मृग प्राप्त्यर्थ बहुतही अट्टहास किया तब श्रीरामचंद्रजी मृगहननार्थ उसके पीछे गये. श्रीराम-चंद्रजीका वाण लगतेही वह मायावी मृग 'हे सीता, हे लक्ष्मण' कर पुकारने लगा. तब सीताजीने अत्यंत भयभीत हो लक्ष्मण-जीको श्रीरामजीके सहायार्थ जानेको कहा तब लक्ष्मणजीने सीताजीको यह राक्षसी माया का खेल है ऐसा कह बहुत

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालमें प्रचलित ऐसी सुस्थिति वालको प्राप्त होती है.

समझाया परंतु सीताजीने अत्यंत कठोर वचनसे लक्ष्मणजीको ताड़न किया तब निरुपायसे लक्ष्मणजीको जाना प्राप्त हुआ।

लक्ष्मणजीके जाने बाद संन्यास वैपधारी रावण रामाश्रममें आया और सीताजीको अकेलीही देख अत्यंत आनंदित हुआ। (प्रथम चित्र देखिये) रावणने अपना सत्य स्वरूप दिखा अपने साथ चलनेको सीताजीसे कहा परंतु सीताजीने कुछभी न माना तब वह सीताजीको उठा ले आकाश मार्गसे गमन करने लगा। (द्वितीय चित्र देखिये।)

रावण सीताजीको ले जा रहा था तब सीताजी रामचंद्रजी तथा लक्ष्मणजीको जोर २ से बुला रही थी इतनेहा में पक्षि राज जटायु एक वृक्षपर बैठा हुआ देखा, जटायुने रावणको बहुत समझाया परंतु उसने कुछ न माना तब पक्षि राज जटायुने उसे युद्धार्थ पाचारण किया। एक मुहूर्तपर्यंत घनघोर संग्राम हो अंतमें रावणने उस गृध्रराजके पक्ष तोड़ डालनेसे वह जर्मानपर गिरा। (तृतीय चित्र देखिये) सीताजीनेभी रावणकी अत्यंत निर्भर्त्सना की पर कुछ न हुआ। रावणने सीताजीको लका ले जा अशोक वनमें मायावी तथा भयंकर ऐसी राक्षसीओंके पहारेमें रखा। (चतुर्थ चित्र देखिये) बादमें उसने सीताजीके प्राप्त्यर्थ बहुत प्रयत्न किये परंतु सीताजीने उसका हरसमय धि कार किया। सीताजीने अश्रोदक त्याग दिया। ब्रह्मदेवके आज्ञासे इंद्र महाराजने सीताजीको दर्शन दे सहस्रों वर्षपर्यंत धुधातृपादिकसे रक्षण करनेको समर्थ ऐसा पायस दिया। (पाचवा चित्र देखिये।) सीताजीके विरहसे राम बहुत शोक करने लगे और सीता शोधार्थ वे दक्षिण दिशाके ओर मार्ग आक्रमण करने लगे। मार्गमें उन्हींको रावण का छिन्नभिन्न हुआ २ रथ और थोड़े आगे बढ़तेही गृध्रराज जटायु मिला, जटायुने सर्व वर्तमान निवेदन किया तब श्रीरामचंद्रजी रुदन करने लगे (छठा चित्र देखिये) बादमें कवच दर्शन हो उसने पपा सरोवर का मार्ग तथा सीताजीके शुद्धीका उपायभी बताया, आगे जाते २ वे शबरीके आश्रममें गये वहां शबरीने उन्हींका योग्य आदरातिथ्य किया वह ग्रहणकर श्रीरामचंद्रजी आगे चले (सप्तम चित्र देखिये।)

कामिनिया तेल बालको सुंदर, कालाशाह नरम बनाकर धुंदि
करताहै

सुवर्णमाला-प्रल्हाद-चरित्र.

अनुक्रमणिका.

नृसिंहावतार

कव्हर

- १ उपदेश
- २ हिरण्य-ऊयपु—रोप.
३. विप-पान
४. अग्नि-निक्षेप
- ५ कडा-लोट.
- ६ सर्पागार
७. सर्व व्यापी—नारायण.

Our next issue will contain pictures from the
life of SHIVAJI Part II

वर्ष ५

अंक ४४.

सुवर्णमाला

श्री
नृमिह-जयन्ति
—
प्रल्हाद-चरित्र.

मे,
१९१४

द्विंशत्य,
१९७०.

पुरुषोत्तम चिन्ताम माचर्जी.

॥

॥

Gems of Thoughts

A great man is one who knows the time

A little impatience spoils great plans

*Fear can sting like a scorpion and torment
like a scourge*

*Evil is wrought by want of thought as well
as want of heart
(Hood)*

*Time is gold throw not one minute away
let it place each one to account*

*Sympathy is the very soul of life
(Carlyle)*

*Happiness is like your own shadow try to
grasp it and it vanishes away
(Royston)*

हिरण्य-कश्यपु—रोष.

Drinking Poison.

विष-पान.

Being thrown in Fire.

अग्नि-निक्षेप.

Hurled down

बडा-राट

'He must be there'

सर्व-व्यापी—नारायण

यांका, येही, मझाहे, ग्यानां य या खीलांनां,
 भुखे को दाल गेटी, नंगेको कुठ उडांनां,
 सब इस घडी उडा ले, जो तुझको हो उडांनां,
 गाफील फेर उस गर्लामें, तुझको नहीं हण आनां
 दीलकी खुशी की खातर, चख डाल मालधनको,
 गरमदहे तो आशक, कचडी न रख कफनको,
 जीसने, येह झर दीया हे, फेर वोही, धनभी देगा,
 मालो, मकां, हवेली, यागो चमनभी देगा,
 जीता रहेगा जबतक, पाने को अनभी देगा,
 मर जायगा तो वोही, तुझको कफनभी देगा,
 दीलकी खुशीकी खातर.

(नज़ीर)

गनीमत मानले मौल घेठनेको,
 जुदाइकी घडी शीरपें खडी हे,
 न बाप घेठा न दोस्त दुस्मन, न कोई आशक सनम कीसीके,
 अग्रय तरांहकी हुई फराकत, न कोई हमारा न हम कीसीके

(दाग)

दम गनीमत हे भला, येह जुदो बाशे फेर कहां,
 देख ले दुनीआंको गाफील येह तमाशे फेर कहां,

(नज़ीर.)

अपश कर खुयामें, अपर दिलशादमानी फेर कहां,
 शादमानी गर हुई ती, झीदगानी फेर कहां

(नज़ीर)

LIFE OF PRALHAD

There were in ancient time two great tyrant brothers named Hiranyaksha and Hiranyakashyapu who trampled down all the established institutions and sneered at the name of religion. They bore the bitterest hatred against Vishnu. Hiranyaksha was killed when he went to fight with the Gods and Hiranyakashyapu had to meet his death at the hands of his son named Pralhad. He was the incarnation of all that was good. Kindness, affection and love were his ruling feelings. He was placed under a tutor with instructions to teach him hatred towards all that was virtuous and good. But he refused to learn those lessons and on the contrary asked his master to mend his evil ways (see picture No 1). The tutor reported the whole matter to Hiranyakashyapu who called Pralhad and warned him not to utter the name of Vishnu which if he did he would suffer death (see picture No 2). The king went to the queen and against her own will obliged her to give Pralhad a drink of poison. Pralhad took it but by the grace of his protecting deity he was saved to the grief of his father (see picture No 3). The great king's anger knew no bounds. He ordered to bring Pralhad in his presence. He held a council of his ministers and told them that the boy must be killed otherwise it would be impossible to stop him from spreading mischief. He advised the boy to desist from worshipping Vishnu but to no purpose. The reply of the young prince was, "Hari is the God of love. Pray for his eternal love and you will be blessed." The king flew into indomitable rage and roared, "kill him this instant." A great fire was made and the virtuous and good prince was thrown into that all

---

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair

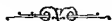
devouring element (see picture No 4) Pralhad clasped his tiny hands and prayed O God my loving Hari where art thou? He stood in the blazing fire but not a hair of his head was burnt The executioners took him on the top of the nearest mountain and threw him into the deepest abyss (see picture No 5) The young prince with the name of Hari on his lips leaped into the yawning gulf below He came down safely on earth but not a scratch was found on his body The executioners took him away and threw him where snakes of the deadliest poison were kept (see picture No 6) but even they could not hurt him The king was informed he was astonished he was bewildered He ordered the prince to be brought to his presence Pralhad came and stood before his father Staggered at the majesty of the demeanour of his son the king for the first time felt in his mind the influence of fear He asked him who the deity that protects him from death was upon which Pralhad replied that it was Vishnu Where does he live asked the king He is every where He is omniscient and omnipresent was the reply

The king could not control himself any longer He stood up in wild rage and said Tell me oh arrogant boy does your Hari exist in this pillar? (see picture No 7) The boy knelt down and with his eyes towards heaven said Yes father when he is every where he must be here in this pillar too The King immediately struck the pillar with all the strength of a giant The pillar trembled from top to bottom and there issued from the pillar a fearful being his body being that of a man and his head that of a lion The being the incarnation of God Vishnu Nrisimha advanced forward and took the king on his lap and thrust his claw into the stomach and rent it into parts He was torn to pieces (see cover picture) Pralhad fell on his knees and prayed The God smiled and disappeared

---

Always have **Ottomohini (Regd)** in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

પ્રત્યાદ ચરિત્ર

‘અનિ પુરાતન નમયમા દ્વિવ્યાસ અને તિરુવકશિપુ નામના
 મે દેવ મધુઓ, અનિ જુનમ નનારી રથા હતા ધર્મ
 સસ્થાઓ વગેરેનો અવ કરી ચોમેર નાસ નતાનતા, ધર્મને નામે તિર
 મ્કાર દર્શાવતા. આ બે ભાઈઓને શ્રી વિષ્ણુ સાથે અતિથર વેર હતુ
 જ્યા ત્યા શ્રી વિષ્ણુના દેવાળયોનો નાશ કરતા, યજ્ઞનાગાદિઓનો ભગ
 કરતા, શહેરો ગામો બાગી ઉન્નત કરતા અને અનેક નરેશ્વરી પ્રજાને
 પીડતા દ્વિવ્યાસનો દેવોસાથેના યુદ્ધમા મધ ધયો અને દ્વિવ્યાસ
 શિપુના મૃત્યુનુ કાગળુ તેનો પુત્ર પ્રદાદ ધયો આ પ્રત્યાદ શ્રી વિષ્ણુનો
 ખરો ભક્ત, સર્વ અદ્યુષોનો ભક્ત હતો. સદગુણ માયા મમતા,
 ભનાઈ, નારાયણનામ અને તેના સેવકોનરફ તિરસ્કાર વગેરેનુ શિક્ષણ આપ
 રાની બનામણુ કરી નીતિ નિપુણ બાનક પ્રદાતાને ગુરુના હાથમા
 મોખો પણ આ માગક જુના પ્રદારનો હતો ગુરુનુ શિક્ષણ
 તેને કષ્ટનુ નહી, પણ ઉનદુ ગુરુને આ પાપી માગ અનીતિ લજના,
 હરીમગળુ કરના મોઢ કરના લાગ્યો (જુઓ ચિત્ર ન ૧) તેમજ પોતાના
 સાથીઓ ગયસ બાગકોને પણ સુમાર્ગે ચાલરા દરી ભજરા, ઉપદેશ
 કરના લાગ્યો ગુરુ તેના પર ક્રોધે ભરાયો, સામ, દામ, ભેદ, દડ
 પ્રદારથી સમગ્રનો ખૂન માતો, બેદાન કર્યો પણ કાઈ જ
 નસુ નહી અને ઠટાગી ફરીયાદ કરતા દ્વિવ્યાસકશિપુએ પ્રદાદને
 બોનારી ડોહો હપકો આપી નારાયણનુ નામ સુદ્ધ ઉન્વારશે તો મૃત્યુની
 મજથશે એવો ભય આપ્યો (જુઓ ચિત્ર ન ૨) પણ તેનો કાઈ ઉપયોગ
 ધયો નહી કુ પિતા દવે ચીનાઈ તે મદા ભગવદ્ ભનન મદાભાગ મદાતમા
 પુત્રો તાપ આપના વાગ્યો ૧ ગણી પામે જઈ તેને દાયેજ ભો જુન
 મથી તેના પુત્ર પ્રદાદને રિય પીનડા યુ પ્રદાદને પિતાના સતાપ અને

એ તમારા નામ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર, તેજસ્વી ન હોય
 તો કામીનીઆ ઓછા વાપરો

ક્રોધ વચ્ચે કાંઈપણ વિપત્તિ અસર થઈ નહીં (જુઓ ચિત્ર નં. ૩.) રાખના ક્રોધની સીમા રહી નહીં. બર સલામાં પ્રહારને બોલાવ્યો, પોતાના મંત્રીઓ સાથે મંત્ર કરી પહેલાં તેને બોધ આપ્યો, સમજાવ્યો પણ પ્રહાર અડગ રહ્યો. સંતાપ અને ક્રોધથી લાલ ડોળા કરતો હિરણ્યકશિપુએ આજ્ઞા કરી “એનો તરત વધ કરો—એ જીવવા ચોગ્ય નથી” વગેરે કહી રાક્ષસોના હાથમાં તેને આપ્યો.

રાક્ષસોએ બોદાની મ્હોટી કડકડતી તેવની બરેલી કદાઈમાં તેને ફેંકી દીધો (જુઓ ચિત્ર નં. ૪) હાથ જેડી એકસરખું હરી નામનું અમ્બલુ લકતખાસે ચલાવ્યું અગ્નિમાં તેના એક જાલ મુહાને પણ હરકત આવી નહીં, તે પ્રયાસમાં નિષ્ફળ થયત્તાદુષ્ટ દૈત્યો હઠથી તેને હવે મ્હોટા પર્વતની ટોચપર લઈ ગયા ત્યાંથી ઘણી ઉંડી ખોમાં તેને ગળાડાવી દીધો (જુઓ ચિત્ર નં. ૫) ત્યાં પણ લકતવત્સલ ભગવાને તેનું રક્ષણ કર્યું, તેને જરાપણ ઈજા થઈ નહીં. આશ્ચર્ય પામતા અસુરોએ તેને ઉચકી સર્પોગાર જ્યાં મ્હોટા મ્હોટા વિપથર નાગો, સર્પો હતા તેમાં ધકેલ્યો—સર્પો તેની આસપાસ મિટળાયા (જુઓ ચિત્ર નં. ૬) હરીમ્બરણ આજીવનું—સર્પોએ પણ તેને કાંઈ ઈજા કરી નહીં અને ભગવાને ત્યાં પણ પોતાના ભક્તનું રક્ષણ કર્યું.

અગ્નિ, દિગ્ગન્તેથી, ત્રિપથી વગેરે અનેક ઉપાયોથી પણ આ પાપરહિત પુત્રને હણી શક્યો નહીં, ત્યારે તે અસુર અતિ ચિંતામાં પડ્યો શીકર કંઠવા લાગ્યો—પ્રહારને પોતાની સન્મુખ બોલાવ્યો આગળ આવી નમન કરતા હાથ જેડી ઉભેલા નમ્ર પ્રહારને ઢોર વચનોથી, ધી.કારથી, તિરસ્કાર યુક્ત આંખોથી જોતો ક્રોધ પામેલો દૈત્યરાજ કુંદાડા મારવા લાગ્યો. “.. હવે ત્હારું માથું ધડથી જુદું કરું છું—ત્હારો હરી હવે ત્હારું કેવું રક્ષણ કરે છે તે જોઈશ! બોલ તે ક્યાં છે!... ..” પ્રહાર બોલ્યો “...તે ભગવાન સર્વ વ્યાપક છે, સર્વ રથજે છે!.....” ક્રોધથી ઉછળતો કુંદાડા જરાડ્યો “...મંદભાગ્ય, તે મારાથી બીજે જગદીશ્વર કહેા, તે કોણ? તે જો સર્વત્ર હોય તો શું આ સ્તંભમાં પણ છે? બોલ એ ઉદ્ધત મર્ખ છોડરા! બોલ દેખાડ ...” ગોળથી આ પ્રમાણે વારંવાર કટુવચનોથી તે મદા ભગવદ્ ભક્તને પીડા કરતો ક્રોધથી તે જપવાન દૈત્યરાજે પોતાની મૂળ સ્તંભમાં

જો તમારા વાજ ખરી પડ્યા હોય અને જો તે સુખ, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ ઝોઈ લ નાપરો.

भारी (लुओ) यित्र न ७) स्तल धुल्यो, तेमा अति लय कर नाद थयो, स्तलनो
 लग थयो अने स्तलने निगे पोताना लभते कटेतु सत्य करना भाटे सर्व
 ज्ञान मानमा आत्मानि व्याप्ति भरी करी आपना भाटे, पशु नही,
 माणसपशु नही, ओषु अति अद्भुत निवक्षण रूप धारण करनारा
 लगान देखाया. भनुष्यना देवी शरीरनाणा अने सिद्धना माथाणा
 स्वप्ने लय'क आकृति रत्नलभायी ज्वार पडी आ आकृति, श्री
 निष्ठा नो अनतार श्री नृसिंह लगाननी हती दैत्यो अने दानवो
 त्राम—लयथी नासना लाया अने सपुर्ण लयानक ध्यान धरवा योज
 नृसिंह उप नगर आगण उत्पन्न थयु गदा दल गडोटो नाद करतो
 दिग्भ्यःकशिपु श्री नृसिंह तग्न होयो अने नृसिंहने अनि जेरथी
 गदा भारी. नृसिंह तेने पकडी लीथो उमरा उपर पोताना जोगामा
 तेने लछ नभोथी तेने वीर्यो—झाडी नाज्यो । नभ्याकुरथी तेना उदयने
 छिपेडी, तेना आतरगनी भागा पहेरता तेने भारी नाज्यो (लुओ क दूर
 परतु यित्र) प्रज्ञाद यरछो पयो, लगाननी स्तुती श्री लगान
 दस्या अने अदस्य थया

प्रल्हाद-चरित्र

—०—

वी हिरण्याक्ष व हिरण्यकश्यपु या नावाचे दोन प्रबळ दैत्य
 होऊन गेले त्या दैत्याचा जमच असा होता का सर्व तार्पस्याने
 मोहन टाकावी मोत्राद्वणाता नाहक छळ करावा, यज्ञ याग
 उषस्त करून टाकावे अशा गीतीने या दोन दैत्यांनी सर्व त्रैलोक्यात धुनाहूळ
 पातला होता हिरण्याक्ष हा दवाशा मुद्ध करतानाच मरून गेला पण त्याचा व्रम
 हिरण्यकश्यपु याने अधिक नेटाने चाळू ठेविला पण त्याला मृत्यु त्याच्या मुलां

कामिनीया तेल वापरल्याने पुरातन काळ्यामून चालत आलेली व
 अतीत्य मौन्यवान् समजली गेलेली अशा कैमांची मुर्त्यनि त्वरित प्राप्त होते

तंच उत्पन्न झाला होता त्याचा मुलगा प्रल्हाद हा एकनिष्ठ विष्णुभक्त असून सद्गुणाची मूर्तीमत् राण्यच होता लहानपणापासूनच त्याची प्रशस्ति सात्विक असे याप अत्यंत विष्णुद्वेषा तर मुलगा एकनिष्ठ विष्णुभक्त अशी ही विलक्षण जोडी निर्माण झाली होती हिरण्यकश्यपूने मुलाम विष्णुद्वेषच शिकविण्या करिता एक गुरूची ठेविले होते पण गुरूची मात्रा शिष्यापुढे चालेना शिष्यापुढे गुरूजी फिक पडू लागले (चित्र १ लें पहा) गुरूजींनीं सर्व वृत्तात हिरण्यकश्यपूस कळविला. हिरण्यकश्यपूने भर दरवारात प्रल्हादास बोलावून पुन विष्णुभक्ति केल्याचा गहन अपराध केल्यास देहात प्रायश्चित मिळेल असे बजाविले (चित्र २ रें पहा) हिरण्यकश्यपूचा सताप आवरेना व तो तसाच रागाच्या भरात राणीकड गेला व तिला सर्व हकीगत त्याने सांगितली इतकेंच करून न थांबता त्याने राणास प्रल्हादास विप पाजण्यास आज्ञा केली तिने त्याला पोलावून विपाचा पला दिला व त्या मातृभक्तान तो तिच्या आंघोनुसार पिऊनही टाकिला प्रल्हादानें विष्णुनाम उच्चारताच विप अमृतमय झालें व प्रल्हादास काहीही वाधा झाली नाही (चित्र ३ रें पहा) हिरण्यकश्यपु क्रोधानें लाल झाला त्याने प्रल्हादास बोलावून आणून त्याला विचारिलें कीं “ तू विष्णुभक्ति का करितोस ? विष्णु हा भक्ति करण्यास अयोग्य आहे ” इत्यादि प्रल्हादाने एकच उत्तर दिलें का “ विष्णु श्री भगवान् सर्व विश्वाचा पालन कर्ता असून सात्विक गुणांचे अधिष्ठान आहे ’ इतकें सांगून त्याने हिरण्यकश्यपूसच विष्णुभक्ति करण्याचा उपदेश केला हिरण्यकश्यपूस अत्यंत राग येऊन त्याने तस बढईत त्यास टाकण्यास आज्ञा केली (चित्र ४ थ पहा) प्रल्हादानें श्री विष्णूचा धावा केला व तेल थड झालें पुढे सेवकांनीं त्याला बडवावर नेलें व तेथून भयंकर अशा खोल दरींत टाळा फविलें (चित्र ५ वें पहा) पण त्याला काही झाल नाही मुखानें हरिनामाचा मंत्र बरात तो महाभक्त प्रल्हाद पृथ्वीवर सुरक्षित पोहोंचला पुढें त्याला महा विपारी भयंकर सर्पांच्या वाऱ्यात सोडला पण तेथेही त्याला काही इजा झाला नाही (चित्र ६ वें पहा) राजानें त्याला ताबडतोब बोलाऊन आणिले व त्याला विचारिलें का तुझा असा हा देव तरा कोण आहे कीं जो तुचे संरक्षण सब ठिकाणीं करतो प्रल्हादानें उत्तर दिलें कीं ‘ श्री भगवान् विष्णु सर्व जगाचा पालन कर्ता आहे तोच आपला देव ’ हिरण्यक

इसपूने तो कोठ आहो म्हणून विचारनाच प्रल्हादानें तो सर्वत्र भरला आहे कारण नारायण गवत नव व्यापा आहे अमें उतर दिलें हिरण्यकश्यपु म्हणाला 'उमरा, सव ठिकाणी भरला आहे नाय ? सर्ग ठिकाणा आहे तर त्या खावात आहे काय ?' (चित्र ७ वें पहा) 'आह असे गभार स्वरान प्रल्हादान उतर देताच कालानें प्रासलाया त्या हिरण्यकश्यपुन त्या खावावरजारान बुकी मारला मारताच एम्दम मर्ग राग हाळून त्यातून नारमिह प्रकट झालें त्यानी त्या हिरण्यकश्यपूम माडावर घऊन त्याआ ठार मारल (मुपश्रावराळ चित्र पहा) प्रल्हादानें पुण्ड्र स्तुता करून त्याना राम शात कला

श्री प्रल्हाद-चरित्र

प्राचीन कालमें हिरण्याक्ष और हिरण्यकश्यपु नामक महान् यातक ऐसे दो देव हो गये, गोत्रात्मणको निष्कारण प्राप्त देना, तार्थस्थान तथा यज्ञ यागादिका विध्वस्त करना, यदि ये अपना कर्तव्य समझते थे और इस प्रकारसे उन्होंने सर्व पृथ्वीको त्राहि २ कर छाडा था, हिरण्याक्ष देवोंके साथ युद्धमें मरा प-नु उसका कम उसका भाई हिरण्यकश्यपुने जारी रखा, परन्तु उसका मृत्यु उसके पुत्रहामें उत्पन्न हुआ, उसका पुत्र प्रल्हाद यह महान् विष्णुभक्त था बालचयसेही उसकी वृत्ति अत्यंत सात्विक थी, हिरण्यकश्यपुने प्रल्हादको विष्णुछाप सिखानेके हेतुसे एक शिक्षण नियत किया था परन्तु उसका कुछ न चला (प्रमथ चित्र देखिये), शिक्षकने हिरण्यकश्यपुको सर्व वृत्तात निवेदन किया और प्रल्हादको राजसभामें उला विष्णुभक्ति करनेका महान् अपराध करनेवालेको देहान्त प्रायश्चित्त यही शिक्षा है आदि बहुत धमनाया (द्वितीय चित्र

फार्मिनियाके उपजागत पुरातन कालन प्रचलत ऐसा सुस्त्रियात बालका प्राप्त हाता है

देगिये) परंतु उसने कुछभी न माना. हिरण्यकश्यपु क्रोधवश हो प्रल्हादके नाशका प्रयत्न करने लगा. प्रथमतः उसने अपने पत्नीको विषपान करानेके लिये कहा. राणोनेभी आक्षान्तनुसार प्रल्हादको बुला उसे विष दिया और वह विष उस मातृभक्त प्रल्हादनेभी गृहण किया. प्रल्हादने विष्णुनामका उच्चारण करतेही विष अमृत हो गया और उसे कुछभी बाधा हुई नहीं (तृतीय चित्र देखिये.) बादमें उसे तब तेलमें डालनेकी आज्ञा दी तेलपानमें प्रल्हादको डालतेही वहभी एकदम ठंडा हो गया (चतुर्थ चित्र देखिये.). हिरण्यकश्यपु यह बातें सुन अत्यंत क्रोधायमान हुआ और प्रल्हादको अनेक तन्हासे विष्णु भक्तिको त्यागनेके लिये कहा परंतु प्रल्हादने कुछभी न माना. हिरण्यकश्यपुने बादमें प्रल्हादको एक बड़े पहाड़परसे लोढ़ दिया. वहांभी उसको कुछभी हुआ नहीं (पांचवां चित्र देखिये.). बादमें उसे विपारी सर्पोंके निवासस्थानमें छोड़ा (छठां चित्र देखिये.). परंतु वहांभी वह सुरक्षित रहा. यह देख हिरण्यकश्यपुने आश्चर्यचकित हो प्रल्हादको बुलाया और पूछा कि यह ऐसा तेरा देव कौन है कि जो तेरा रक्षण हर जगह करता है. प्रल्हादने उत्तर दिया कि “ यह देव वहां श्रीभगवान् विष्णुजी है जिन्होंने अपने ईच्छामात्रसे सब जग निर्माण किया है ” हिरण्यकश्यपुने यह देव कहाँ है ऐसा पूछा तब प्रल्हादने उत्तर दिया कि “ वह सर्वत्र है. ” हिरण्यकश्यपु बहुत चिड़ा और पूछा कि ‘ हे उन्मत्त, वह तेरा देव सर्वत्र है तो वह इस सामनेके खंभेमेंभी है ’ (सप्तम चित्र देखिये). प्रल्हादजीने ‘ हां, इसमेंभी है ’ ऐसा सुनतेही उस निशाचरने सामनेके खंभेपर जोरसे एक प्रहार किया प्रहार होतेही उस खंभेमेंसे नृसिंह प्रगट हुआ और अपने नखाग्रसेही उस दुष्टका संहार किया (कथरपरका रंगीत चित्र देखिये.).

कामिनिया तेल बालको सुंदर, कालाशाह नरम बनाकर शुद्ध करता है

सुवर्णमाला-श्रीशिव चरित्रं

अनुक्रमणिका.

---

१. शिवाजी महाराज. क०६१.
- २-३-४. वंशवृक्ष. (वृक्ष चित्र नं. ५-६-७.)
५. तोरणा-विजेता शिवाजी
६. राजगढ़.
७. सिंहगढ़-कल्याण दरवाजा.
८. पुरंधर.
९. शिवाजी-मुलाना-बधु.
१०. महमद आदिलशाह.
११. शहाजी-कारागृहवास.
१२. बादशाह शहाजहान.
१३. चंद्रराव मोरेबध.

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part-III.

वर्ष ५५

अंक ४५०

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग २.

जून,
१९१४.

ज्येष्ठ,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

शंकरकी किरपा सरजापर जोर बढ़ी कवि भूपन गार्इ ॥
 ता किरपातें सुबुद्धि बढ़ी भोशिळाशाहि तनकी सचाई ॥
 रोज सुबुद्धिसों दान बढ्यो अरू दानसों पुन्य समूह सदाई ॥
 पुन्यसों बाल्यो शिवाजिपुमान पुमानसों बाढि जहांन भलाई ॥
 सुजस दान अरू दान धन धन उपजै किरवान ॥
 सो जगमें जाहिर करी सरजा शिवा पुमान ॥
 सुंदरता गुरुता प्रभुता भनि भूपन होतिहे आदर जामें ॥
 सज्जनता औ दयालुता दीनता कोमलता झलके परजामें ॥
 दान रुपानहुको करियो करियो अभेदानहुको बरजामें ॥
 शाहिनसों रन टेक बियेरु इने गुन एक शिवा सरजामें ॥
 पगरनमें चलयों लसैं । ज्यों अंगद पग ऐन ॥
 ध्रुवसों ध्रुवसों मेरसों । शिव सरजाको बैन ॥
 काज मही शिवराज बली हिंदुवान बढाइवैको उरऊटे ॥
 भूपन भूनिर म्लेच्छ करी वह म्लेच्छन मारिवैको रनजूटे ॥
 हिंदु बचाइ यही अमरेश चंदावत लोक जो दूटें सों दूटे ॥
 चंदअलोकनि त्रिलोकसुर्मायहकोरु अभागिजो शोकन दूटे ॥

The victor Shivaji before - Torna.

तोरणा-विजेता शिवाजी

Poolana's Daughter-in-law before Shivaji

शिवान्न-मुलाना-वध

Death of Chandra Rao More

चंद्रराव मोरे वध

LIFE OF SHRI SHIVAJI MAHARAJ

PART II.

The first period of the public career of Shivaji (See three coloured picture of young Shivaji on cover) commenced with the occupation of the strong fort of Torna in 1646 when he was only nineteen years old (See picture No 5) The mountain of Moorbad three miles south east of Torna was next fortified given the name of Rajgad and made the principal seat of his residence (See picture No 6) The Bijapur Sarkar was persuaded that these forts were captured in the general interest and by way of protection to the family Jahagir etc Chakan Singhgad and Purandhar were next seized by persuasion (See pictures Nos 7 and 8) The Mavalis were thus brought under control and the Mavlis the hardy inhabitants were enlisted in the army All these forts were acquired without bloodshed Rohila in Hirdas Maval was reduced and the forts along the Sahyadri Range north ward upto Kalyan and southward upto Pratapgadh including Tala Gossala and Rani in Conkan were also captured

Abaji Sondav one of his commanders pushed on to Kalyan surprised the governor took him prisoner and procured the surrender of all the forts in that quarter Shivaji receiving this joyful intelligence hastened to Kalyan Moolana Ahamad made prisoner by Abaji was treated

---

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair,

by Shivaji with the utmost respect and being honourably dismissed he returned to Bijapur. Shivaji appointed Abaji Sondev Subhedar of the acquired country. No time was lost in commencing revenue arrangements. Ancient institutions were revived and all endowments to temples or assignments to Brahmins were restored or maintained. At the time of the capture of Kalyan an incident occurred which throws great light on Shivaji's character. It is as follows—Abaji Sondev while attacking Kalyan had captured Moolana's daughter in law. When Shivaji came to Kalyan he was informed by Abaji Sondev that an extremely beautiful woman fit to be kept in service by Maharaj had been captured in the battle. Shivaji ordered him to bring her in the Darbar. She was brought before him in full Darbar. Seeing her wonderful beauty Shivaji smiled and said to all present particularly addressing Abajipant "if my mother had been as beautiful as this lady I would have been as beautiful as her. No man, especially a king should covet others' women. Powerful kings like Ravana perished in their longing for women. What to speak of me! A king must look upon his subjects as his own children etc." These words produced great effect on the mind of all present who wondered exceedingly at this uncommon self control. She was at once sent to Bijapur to her father-in-law's house with all honours and with valuable presents. (See picture No 9)

The seizure of Kalyan roused the authorities at Bijapur. Mahamad Adil Shah (See picture No 10) suspected Shahaji secretly inciting his son and as the power of Shahaji was greatly increased in Carnatic took no active measures but he sent private orders to Bai Ghorpade of Mudhol to seize and confine Shahaji. Ghorpade effected this object by treachery. He invited Shahaji to an entertainment made him

---

Always have "OttoMohini" (Reg 1) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

prisoner and brought him to Bijapur. He was confined in a stone dungeon the door of which was built up except a small opening and he was told that if within a certain period his son did not submit the aperture should be for ever closed (See Picture No 11). This danger to his father's life compelled Shivaji to abstain from further aggressions. He turned the tables by entering into correspondence with Emperor Shahajahan (See picture No 12) for procuring Shahaji's enlargement. The Emperor's influence and the friendship of Morar Pant saved Shahaji from the cruel death and he was released but kept a prisoner at large in Bijapur for four years. In 1653 at last Shahaji obtained permission to return to his Jahagir in the Carnatic he took first opportunity in writing to Shivaji. If you are my son pun sh Baji Chorpade of Mudhol an emphatic injunction to vengeance which Shivaji at a fit time carried into terrible execution. In the offer of service which Shivaji made to the Delhi Emperor we find mention made for the first time of the famous Chouth and Sardesh Mookhi claims. Shahajahan promised consideration of these claims upon Shivaji's arrival at court.

Shahaji's release removed the restraint which had kept Shivaji comparatively inactive for the last four years. The Bijapur Government having patched up a peace with the Moghuls were now free to turn their forces against Shivaji. The conflict with the Bijapur power brought Shivaji in contact with the powerful Maratha Jahagirdars in the Bijapur service. Chandra rao More Raja of Javli the most powerful of them allowed the protection to a party sent from Bijapur under a Brahmin Sardar Baji Shamraj with the intention of surprising and assassinating Shivaji. The Bijapur party lurked about the Par Ghaut but Shivaji anticipated the surprise attacked the party and drove them in great panic to the Jungles. This active hostility of

---

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

Chandrarao More could not be safely put up with any longer and Ragho Ballal and Sambhaji Cowaji Shivaji's agents on their own account determined to punish the Mores. The revenge was swift and sure Chandrarao More and his brother were killed by them in the conference. (See picture No 13) and Jalvi was at once attacked on all sides but the troops marched by late Raja's sons and Hanmantrao made a brave resistance. Until Hanmantrao fell and sons were made prisoners Shivaji lost no time in securing possessions of the Mores and the capture of the strong fort of Wasota completed the conquest of Jalvi.

શ્રી છપત્રતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર.

ભાગ ૨.

જાવલિ વાઢિ સિંગરપુરી ઓ જવારિકો રામ કનેરકોં ગાજો ॥
 મૂપન મોશિલા મૂપતિને સવદૂર કરી કિય કોરતિ તાજી ॥
 વેર કિયો સરજાસોં વર્જારન ક્યોં ઉઢ શેન વિજેપુરવાજો ॥
 વાપરો યદિલ શાહિ કહાં કહાં દિહીકોં દાચનગીરશિવાજો ॥

શિવાજી મહારાજના (જુઓ કનપગનુ ચિત્ર) પરાક્રમેની શર-
 આન તેમણે ૪ સ ૧૬૪૬ મા તોરણાનો પ્રથમ પહાડી કિલ્લો
 લીધો (જુઓ ચિત્ર નં ૫) તે વખતથી શરૂ થાય છે આ
 વખતે તેમની ઉંમર ૬૨ વર્ષની હતી આ પછી તરતજ તોરણાની
 અગ્નિ ખુણે ૧૭ માઈન પર મુગ્યાદના પહાડ પર કિલ્લો બાંધી તેનું ગજગઢ નામ
 પાડી પોતાના રહેઠાણનું મુખ્ય સ્થાન કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં ૬) બીજા-

જો તમારા વાગ ખરી પડ્યા હોય અને જો તે મુદ્દ, તેજસ્વી ન હોય
 તો કામીનીઆ ઓછા લ વાપરો.

પુર સરકારની પહેલીજામિલકત 'આમ પચાસી પાણવામાટે શિવાજીએ
 સુકિતથી સમજાવ્યું કે "સરકારના કલ્યાણ માટે અને આમારી જાગીરના
 રક્ષણમાટે આ કામ કર્યું છે" વગેરે. આપણી તરતજ ચાકણ, સિદ્ધગઢ
 (જુલો ચિત્ર નં. ૭) અને પુરધર (જુલો ચિત્ર નં. ૮.) સમજાવટથી
 કબજે કર્યા. લોહી રેડાયા વગર આ કિલ્લાઓ સપાટામાં તાબે કર્યા.
 માવજમાં રોહીડાના કિલ્લાપર જાપો મારીને લીધો-અને હુંક સમયમાં
 સલાદી પર્વત પરના ઘાટમાથના સર્વ કિલ્લાઓ ઉત્તરે છેક કલ્યાણ
 સુધી, દક્ષીણે પ્રતાપગઢ સુધી, અને કોંકણમાં તત્ત્રા, ઘોસાળા અને
 રાયરીનો પ્રચંડ કિલ્લો મળી સર્વે દેશ કાબીજ કર્યો.

મહારાજે આજાજી સોનદેવને કલ્યાણપર ચઢાઈ લઈ જવા દરમાવ્યું.
 તેણે કલ્યાણપર જાપો મારી ત્યાંનાસુખા મુલાણા અહમદને કેદ કર્યો, અને
 તેના તાબાના સર્વે કિલ્લા તાબે કર્યા. આ આનંદના વર્તમાન મળતાં
 તરતજ મહારાજ કલ્યાણ આવ્યા. મુબેદાર મસાણાને કેદ મુકત કરી સારો
 આદરસતકાર કરી માન સહીત બિજ્જપૂર મોકલી દીધો. આજાજી સોનદેવે
 આ ચઢાઈના હંગામમાં મસાણાની પુત્ર વધુને કેદ પકડી લીધી. મહારાજ
 કલ્યાણ આવ્યા પછી આજાજીએ અરજ મુઝરીકે "યુદ્ધમાં એક અતિ
 લાખણ્યવાત યુવાન સ્ત્રી પકડી છે. મહારાજાની સેવા કરવા ચોગ્ય જણાયથી
 રાખી મૂકી છે." આ સાંભળી શિવાજીએ તેને સલામાં લઈ આપવા આજ્ઞા
 કરી. જર સલામા આજાજી તેને લાવ્યો તેવું અનુપમ સૌંદર્ય જોઈ
 હસ્તાંહસ્તાં શિવાજી મહારાજે સર્વેના કેખતાં આજાજીને સંબોધી કહ્યું કે
 "મહારા પૂજ્ય માતૃશ્રીનું રૂપ આ યુવાન સ્ત્રી જેવું હોત તો હું પણ એના
 જેવોજ સુંદર સ્વરૂપવાન ચાત કાષ્ઠિણ મનુષ્ય તેમાં વિશેષતઃરાગ્ન, જેને
 યદ્ય પ્રાપ્ત કરવો છે તેણે કદાપિ પરસ્ત્રીની અભિલાષા રાખતી નહી. પરસ્ત્રીનો
 અંગીકાર કરવો નહી. પરસ્ત્રીના ચોદથી રાવણજેવા બળવાન રાગ્નનો
 નાશ થયો તો પછી મહારા જેવાની ગી ગતી ! રાગ્નના મનથી સર્વ પ્રગ્ન
 પોતાના સંતાન સમાન છે." ! એ બોધયુક્ત લાખણ સંભળી તથા મહારાજા
 રાગ્નની નીતિ નીપૂણતા જોઈ સર્વે આશ્ચર્ય ચક્રિત થયા અને સર્વેના

જો તમારા વાળ ખરી પડના હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય,
 તો કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો.

મંનપર અતિ ઉંડી ડાપ - બેડી. (જુવો ચિત્ર નં. ૯) મહારાજે તે સ્ત્રીને વસ્ત્રાલંકાર આપી માન પૂરક તેના સસરાને ત્યાં બિજાપૂર મોકલી આપી. આ વિજયભાટે આજ્ઞાજીતી પ્રશંસા કરી શિવાજીએ વેને નવા જીતેલા પ્રાંતનો સુખો નીચ્યો. જમીન મહેસુલની વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ શરૂ કરી, પ્રાચીન સંસ્થાઓનું પુનરુજ્જીવન કરી, દેવસ્થાનો, બ્રાહ્મણોના વર્ણાસનો પુનઃ શરૂ કર્યા.

કલ્યાણ પ્રાંતનો શિવાજીએ કબ્જો મેળવ્યાથી બિજાપૂર સરકાર અતિ ચેતકી. બાદશાહ મહમદ આદિલશાહ (જુવો ચિત્ર નં. ૧૦) ને “ આ બધો શહાજીનો ગુપ્ત પ્રપંચ છે અને અંદર ખાનેથી પોતાના પુત્રને તેનો ટેકા છે ” એવો શહાજીપર સંશય આવ્યો. પણ શહાજી કનાટકમાં અતિ બલવાન હોવાથી ખુલ્લી રીતે બાદશાહ કાંઈપણ પગલાં ભરી શક્યો નહી તથાપિ છુપી રીતે મધોલના જંગીરદાર બાજુ ઘેરપડે પર શહાજીને પકડી કેદ કરવાનો ફરમાન મોકલ્યો, ઘેરપડેએ તેનો અમલ દગાફટકાથી બજાવ્યો. તેણે શહાજીને મહોદી મેજબાની આપી ત્યાં તેને દગાથી પકડી કેદ કરી બિજાપૂર લઇ આવ્યો. તેને પથ્થરના મજબુત ઓરડામાં પૂર્યો, દરવાજાને દીવાળી ચણી લીધી અને માત્ર થોડો ભાગ ખુલ્લો રાખી, શહાજીને જાણ્યું કે અમક મદતમાં નો તેનો પત્ર શિવાજી તાબે નહી થાય તો

મ્હાઈ વેગ નાગને ” શિવાજીએ વખત આપતા પિતાની આજ્ઞા અક્ષરે અક્ષર પાળી પુરે પુરો બદલો લીધો.

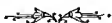
શિવાજીના ઇતિહાસથી શિવાજી ઉપર જે દામ હતુ અને ચાર વર્ષસુધી આગળ કાર્ય કરતા અટકાયો હતો તે હવે ઝટો થયો મિઝાપુર સરકાર પણ હવે મોગનો સાથે મધિ કર્યાથી શિવાજી તરફ લલ્પ પહોચાડવા છૂટી થઈ હતી મિઝાપુર સાથેના મધ્યમમા શિવાજી મિઝાપુરની મેવા કરતા મ્હોગા મ્હોટા નવનાન મરાઠા નગીરદારોના મર્મમા આજ્યો જાવળીનો ગળ અડગત મોટે માથી વધારે બળવાન હતો તેણે મિઝાપુર બાજુ શામરાજ નામના શાસ્ત્રી મરદારની મરદારી દેખ શિવાજીને દગાથી સપડારી તેનુ ખુન કરવાના દેનુથી મોકલેની દુશ્મીને આજ્યો આજ્યો આ ખુની દુશ્મી પાગરામા બરાજ, શિવાજીને તેમના દગાની ખમર પડી અને ઉતરો આવીને તેમનાપર જાણે મારી તેને શિવાજીએ રીખેરી નાખી-અદ્રાસ મોરેનુ આ કૃત્ય અમલ થયુ મદાગાજને અતિ ક્રોધ અદ્યો-શિવાજીના સામતો ગયો બનાગ અને અજાજી મજાજીએ અડગત મોરેને શિવાજીના નજી નજી વધુ અડગત મોરે અને તેના ભાઈને એકાતમા નાતચીત કરતા મ્હાન્યા મારી નાખ્યા (જુલો ચિત્ર નં ૧૩) તરતજ શિવાજીના મૈત્ર્યે ચોપામથી નવળીપર દલ્યો ગયો પણ મોરના મે કુમારો અને સગદાર હજુમતનાની મરદારી દેખ નવનીના મૈત્ર્યે મજાજીત મથાન કપો હજુમતરાન મળ્યો અડગતના ખુન કેદ પકાયા અને નવળી પાદાકાત અયુ-શિવાજીએ તરતજ મોરેનો સજાત વામોગના મજાજીત કિલ્લા સુદા કમળે ગયો.

હાલ કનાસ પ્રિંગિગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “ લક્ષ્મી આર્ટ ”
લાલખાના મુબબને લખો

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचें चरित्र.

भाग २.

श्री शिवाजी महाराजाच्या (मुखपृष्ठावरील चित्र पहा.) पराक्रमाचा आरंभ इ. स. १६४६ त त्यांनी तोरणा किल्ला जिंकिला तेव्हा पासून होतो. (चित्र न. ५ पहा.) त्यानेळीं त्याचें वय केवळ १९ वर्षांचें होतें. यानंतर लागलाच त्यांनी तोरणाचे अग्रेय दिशेस मुरबादच्या पहाडानर राजगड नांवाचा किल्ला जिंकिला व तेथेच त्यांनी आपले रहाण्याचें मुख्य ठिकाण केलें (चित्र न. ६ पहा.). यानंतर लागलेच त्यांनी सिंहगड (चित्र न. ७ पहा.) व पुरंदर (चित्र न. ८ पहा.), किल्ले घेतले व ह्याप्रमाणें एका भागून एक असे मह्याद्री पर्यंतानरील सर्व किल्ले शिवाजीने आपल्या ताब्यात घेतले.

शिवाजी महाराजांनी आज्ञाजी सोनदेवास कल्याणवर चढाई करण्यास सांगितलें. आज्ञाजीने कल्याणवर स्वारी करून तेथील मुभा मोलाणा अहमद याम कैद करून त्याच्या ताब्यातील सर्व किल्ले पाबीज केलें. हें वर्तमान महाराजास कळताच महाराज कल्याण मुक्तामी आले. मुभेदाराम कैद मुक्त करून त्याचा योग्य आदर केला व त्यास विजापुराम राना करून दिलें. आज्ञाजीने त्या लढाईत मुभेदाराच्या मूनस

कामिनिषा तेलाचा उपयोग बंध्याने जेम मुदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणे नरम आणि दाट लाव होऊन शिवायच्या गांद्यांवा नुदि होये.

कैद केतें होणे. महागज कल्याणास आल्यानंतर त्याने जिनेनी केली की, 'लडाईत एक स्यावण्यासि तरणी महागजाची सेवा करण्यास योग्य वाटल्यावरून धांगी आहे.' महागजानी लागलीच तिच्या सभाम्यानी आणण्याबद्दल आज्ञा देई. ती ह्या सभेत आग्रह अमता निचे अनुपम सौंदर्य पाहून महागज हसत हसत आज्ञा देई उद्देशून म्हणजे, 'माझ्या पुत्र्य मानुषीचे मर त्या तरुणीप्रमाणेच जा मुदर अमते तर मी पण इच्छामारगाच मुदर निपजेल अमता. कोणीही मनुष्याने त्यानून जिनेपत राजाने-त्यास यज्ञप्राप्तिची इच्छा आहे त्याने-पगळी अभिलाष कधीही करू नये. राजास सर्व प्रजा आपल्या मुद्राप्रमाणे आहे.' हे भाषण ऐकून सर्व एक झाले (चित्र नं ९ पहा.) महागजानी तीस यज्ञाकार देऊन तिच्या नामन्याकडे तिची रवानगी करून दिली व आज्ञा देई कल्याण प्रांताचा मुमदार नेमिले.

कल्याण प्रांत शिवाजी महाराजांच्या ताब्यात गेल्यामुळे विजापुरचा बादशाह (चित्र नं. १० पहा.) महमद आदिलशाह हा सर्व शहाजीचाच खेळ असून शिवाजीस शहाजीचे पूर्ण पाठबळ आहे अशी शंका आली. पण शहाजी कर्नाटकात असून त्याचे बजबज चालले असल्यामुळे उघटपणे बादशाहान काही कारिता येईना. तेव्हा त्याने सुयोग्य जाहागिरदार बाजी घोरपडे याजवर शहाजीस कैद करण्याचे गुप्त फरमान पाठविले. बाजी घोरपड्याने शहाजीस मोठी मेजवानी देण्याच्या निमित्त फसवून कैद केले व विजापुरास शहाजीची रवानगी करून दिली. विजापुरास शहाजीस एका कोठडीत कोडून सर्व बाजूने भिती चिणून काढिल्या. फक्त उजेडा कारिता एक लहानशी खिडकी देण्यात आली होती व शहाजीस बजाविले होते की, 'अमुक मुदतीत

जर तुझा मुलगा शिवाजी, विजापूरच्या बादशाहास शरण येणार नाही तर राहिलेलीही खिडकी बुजवून तुला जिवत पुरण्यांत येईल' (चित्र नं. ११ पहा.) शिवाजीस हें वर्तमान कळताच त्यांनीं सर्व धामधूम बंद केली व बादशाह शहाजहान (चित्र नं. १२ पहा.) बरोबर पत्रव्यवहार सुरू केला. दिल्लीच्या बादशाहाच्या फर्मानाने व विजापूरचा सरदार मोरोपंत याच्या मध्यस्थीने शहाजी कैद मुक्त झाला व चार वर्षे विजापूरस नजर कैदेत राहिल्यावर कर्नाटकात आपल्या जहागिरावर गेला. तेथे गेल्यावर शहाजीने शिवाजीस बाजी घोरपड्यावर सूट उगविण्यास सांगितलें व त्याप्रमाणें शिवाजीने आपल्या पित्याची आज्ञा अक्षरशः पाळिली.

शहाजीच्या कैदेमुळे शिवाजीवर विजापूर दरबारचा जो एक प्रकारचा दाब असे तो जाऊन आतां शिवाजी मोकळा झाला. त्याची धामधूम सुरू झाली तेव्हां विजापूरचा सरदार चंद्रराव मोरे यांनी बाजी शमराव नामक एका मरदाराच्या नेतृत्वाखाली शिवाजीस फसवून त्यांस ठार करण्याकरिता एक टोळी पाठविली. ही टोळी पारघाटात येताच—शिवाजीस त्याच्या येण्याचें कारण कळल्यावरून—शिवाजीने त्यांच्यावर अचानक छापा घातला. राघो वल्लभ व सभाजी नामक दोघे मराठे वीरानी याबद्दल सूड उगविण्याचा बेत नवी करून चंद्रराव मोरे व त्याचा भाऊ याम एकांती गोष्टी बोलत असता ठार केलें (चित्र नं. १३ पहा.). लागलाच जावळीवर मराठे सैन्याने हल्ला चढविला परंतु मोन्याचे दोन मुलगे व सरदार हणमंतराव याच्या नेतृत्वाखाली जावळीचे सैन्य लढाईस उभे राहिलें. हणमंतराव लढाईत पडला व शिवाजी महाराजांनी मोन्यांच्या ताब्यांतील सर्व प्रांत आपल्या ताब्यांत घेतला.

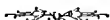
ऑटोमोहिनी—भानुदायक व मनमोहक अप्रतिम गेट.

(पुढे पहा.)

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र.

भाग २.

श्री शिवाजी महाराजके (कच्हरका चित्र देखिये.) पराक्रमसूर्यका उदय इ. स. १६४६ में उन्होंने तोरना किलेपर चढ़ाई की, तभीसे हुआ. (चित्र नं. ५) जब उन्हांका चय केवल १२ वर्षका था. महाराजने तोरना हस्तगत करनेके थोड़े दिन बाद तोरनाके आश्रय दिशाको राजगढ़ नामका एक किला बंधवाया. यहां उन्हांका निवासस्थान था. (चित्र नं. ६) थोड़ा समय व्यतीत होनेपर तुरन्तही महाराजने सिंहगढ़ (चित्र नं. ७) और पुरंधर (चित्र नं. ८) किले कब्ज किया.

यादमें शिवाजी महाराजने आवाजी सोनदेवको कल्याणपर चढ़ाई करनेकी आज्ञा की. आवाजीने कल्याणपर चढ़ाई कर यहांका सुवेदार मौलाना अहमदको कैद कर सब किले कब्ज किये. यह वर्तमान महाराजको समझतेही वे कल्याण आये. सुवेदारको कैदमुक्त कर उसका योग्य आदर किया और उसको विजापूरको जानेकी परवानगी दी. आवाजीने इस युद्धमें सुवेदारके पुत्रवधुको कैद किया था. आवाजीने अर्ज किया कि 'इस युद्धमें एक अनुपम लावण्यवती महाराजके सेवा योग्य होनेसे कैद की है' महाराजने तुरन्तही उसे दरबारमें लानेकी आज्ञा की. वह सुचति समास्थानमें आतही उसका सौंदर्य देख महाराज हंसते हंसते आवाजीके ओर देख बोले, 'हमारे पूज्य माताका स्वरूप जो यह युवतीके समान सुंदर होता तो हमभी इसीके जैसे स्वरूपवान् होते. किसी मनुष्यने—विशेषतः राजाने

कामिनियाके उपयोगसे पुगतन काळसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है.

परखीना अभिलाष करना नहीं' यह भाषण सुनकर सर्व आश्चर्यमय हुए (चित्र नं. ९) महाराजने उसे बखालंकार दे उसके श्वशुरके यहां विजापूरको उसकी खानगी करा दी और आयाजीको कल्याणका सुवेदार किया

कल्याण शिवाजीके हस्तगत होनेसे विजापूरका बादशाह महमद आदिलशाह (चित्र नं. १०) को शहाजी-शिवाजीके पिता-के विषयमें शंका उमझ हुई. परंतु शहाजी कर्नाटकमें थे और उनका दाग्र दरबारमें भी अच्छा होनेसे बादशाह कुछ कर न सका, परंतु उसने मुधोलका जागिरदार बाजी घोरपडेको एक गुप्त फरमान भेज शहाजीको कैद करवाया, शहाजीको विजापूरको एक कोठरीमें भी बंद कर दिया गया, फक्त एक छोटासा छेद उजाले के लिये रखवा गया और शहाजीको समझ दी गई के 'जो थोड़े मुदतमें मेरा पुत्र शिवाजी बादशाह विजापूरको शरण न आवेगा तो वहभी छेद बंद कर दिया जायगा, (चित्र नं. ११) शिवाजीने अपने पिताके यह हाल सुनतेही सब धामधूम बंद की और दिल्लीके बादशाह शहाजहानसे कुछ लिप्यापढी कर दिल्लीके बादशाहक फर्मा नसे और विजापूरका सरदार मोरोपंतके प्रयत्नसे शहाजी कैद मुक्त हुए और चार वर्ष विजापूरमें नजरकेदमें रहकर अपने जहागिरपर कर्नाटकमें गये, बादमें शहाजीने शिवाजीको बाजी घोरपडेपर बंदला लेनेको कहा और शिवाजीने पिताका आज्ञा जराभी कसूर न रखते पालन की

शहाजीके परमुक्त होनेसे शिवाजीने फिरसे चढ़ाई करना शुरू किया, तब विजापूरका सरदार चंद्रराव मोरेने बाजी शामरावके नेतृत्वसे शिवाजीको कपटप्रयोगसे ठार मारने लिये थोड़े लोग भेजे ये लोग पारगाटमें आतेही—उन्होंने कृष्णकारस्थानकी बर्दी पहुच जानेसे—शिवाजीने एकदम हड़ता किया बादमें इसका बदला लेनेके लिये राघो चहलाल और सभाजीने चंद्रराव मोरे और उनके भाईको बातालाप करने २ ठार किया (चित्र नं. १३) और जावलिपर हमला किया परंतु मोरेक दो पुत्र और हनमंतराय नामक सरदारके नेतृत्वसे जावलिना सैन्य युद्धार्थ तयार हुआ हनमंतराय लड़ाईमें काम आया और शिवाजी महाराजने उसने तांत्रिके सर्व किले बन्ज मिये

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मा आर्ट प्रोडिंग बक्स
मायबला बंधकों लिखो

अनुक्रमणिका.

- १ शिवाजी महाराज म्हूर
२-३ वंशवृक्ष (पृष्ठ चित्र न ८९)
४. प्रतापगढ़
५. अफझलखान
६ श्रीभवानी
७ बाघनख-चिलखत.
८ अफझलखान-वध.
९ पन्हाळा
१० शिवाजी-रुस्तम जमान युद्ध
११. फाजलखान
१२ रागणाघाट-राजीप्रभू-वीर-मावला.
१३. आदिलशाही-रादशाहा विजापूर.
१४ मधोल नाश.
१५ शहाजी-शिवाजी भेट

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part IV

वर्ष १९१८

अंक ८६.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग ३.

मुद्रित
१९१८

जयपुर,
१९७०

पुरपोत्तम विश्राम माचजी.

दानव आयो दगा करि जावलि दिग्ध भयारो महामद भान्यो
 भूपन बाहु बली सरजाहिसु भेटिवेकों निरशंक पधान्यो ॥
 वीलुकें घाय गिरे अफजुल्लहि ऊपरही शिवराज निहान्यो ॥
 दावि यों वैठयो नरिंद अरिंदहि मानो मयंद गयंद पछान्यो ॥
 जाई भिरौ न भिरै वचिहों भनि भूपन भोशिला भूप शिवासाँ ॥
 जाई दरि न दुरौ दवि यों तजिके दरिया उलंघो लघुता साँ ॥
 शिक्षन काज बजीरनकों कहे बोल यों एदिलशाही सभासाँ ॥
 छूटि गयो तो गये परनालो सलाहकी राह गहौ सरजानाँ ॥

शाहि तने सरजा शिवाकी सभाजा मधि है ।
 मेरुवारी सुरकी सभाकों निंदरति है ॥
 भूपन भनंत जाके एक एक शिखरतें ।
 चारों ओर नदीनकी पांति उतरति है ॥
 जॉन्हकों हसति ज्योनि हौरामय मंदिरनि ।
 फंदरनिमें छवि कुदुकी उछरति है ॥
 एसो उंचो दुरग महा बली है जामे ।
 नगतापलिसों बहुरयो दीपावलि धरति है ॥

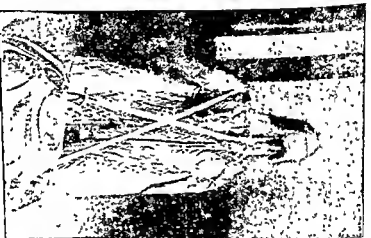

ul Khan (From an old historical picture).

ଅହମ୍ମଦଶାନ୍:

Shivaji's Armour and Wazha-nakha.

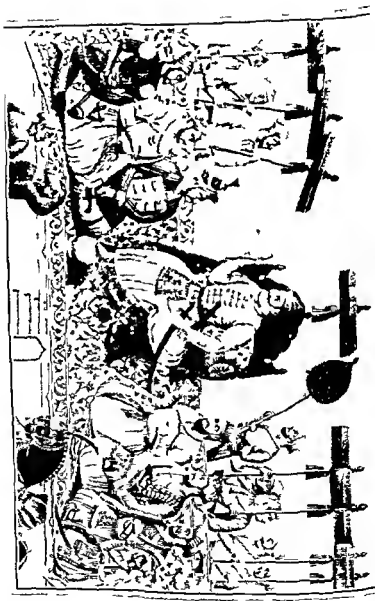

ଦାସନର-ବିଜୟରତ୍ନ.

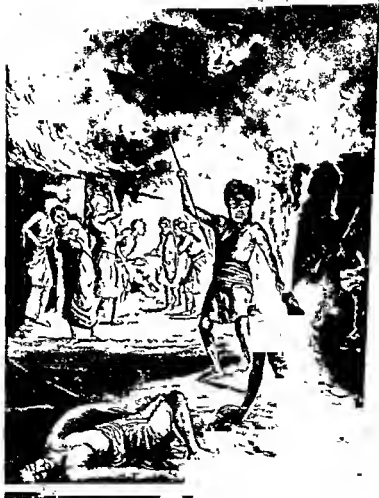

Fazalkhan (From an old historical picture).

ଫାଉଜଶାନ୍.

Sack of Rudhol.

मधाल नाश

LIFE
OF
SHRI SHIVAJI MAHARAJ
PART III.

Shivaji (see three coloured picture on cover) followed up the conquest of Javli by surpris ng Rohira and capturing the country south of Coyna down to Panhala and also southern Konkan including the Jahagirs of Savants of Wad Dalvis of Shringarpur and Surves. The Sidi of Janjira's country was also attacked but without any decided result. To strengthen the defences of Par Ghat Shivaji erected a fort upon a high rock near Mahableshwar and named it Pratapgadh 1656 A D (see picture No 4). These successes brought matters to a crisis and the Bijapur Government resolved to make a supreme effort. For this a powerful army was gathered under their ablest Pathan General Afzul Khan (see picture No 5). Afzulkhan had been suspected of bringing about the death of Shivaji's elder brother in the Karnatic wars. Afzulkhan at his public audience of leave proudly pompously declared to capture the insignificant rebel—Shivaji—dead or alive. On his way to Wai Afzulkhan destroyed the temples at Tuljapur and Pandharpur and broke the idols. His march therefore had the appearance of a religious war and excited the worst passions. Shivaji and his councillors prepared themselves to repel the invasion but before adopting final plans Shivaji invoked the guidance of goddess Bhavani (see picture No 6) thus encouraged by the blessing of his mother he resolved to meet his foe on a spot

---

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful
makes

carefully selected by himself Afzulkhan proud in possession of the large army and certain that Shivaji would not stand up against him was intent upon bringing out Shivaji from the shelter of his forts and to capture him and take him in triumph to Bijapur and thus avoid all the perils of a long campaign Shivaji took up his residence at Pratapgadh and sent messages to Afzulkhan at War that he was ready to make his submission Afzulkhan sent his confidential Brahmin Pandit Gopinath Pant to Pratapgadh He was gained over by an appeal to his religious and patriotic feelings It was arranged that both should meet one another for personal explanations unattended by their forces Bijapur army now moved to Jalgaon Shivaji and Afzulkhan met in the open mandap prepared for the occasion below the fort of Pratapgadh Here Shivaji killed Afzulkhan with Waghana khas (tiger claws) (see picture No 7) and Bichwa (dagger) The signal gun was fired from the fort (see picture No 8) Marathas attacked Bijapur troops on all sides and in a short time the great army melted away This success led to the conquest of Kolhapur district and the surrender of the forts of Panhala (see picture No 9) Pawangadh Vasantgad Vishalgadh and Rangna Bijapur sent a second army under Rustom Zaman Shivaji attacked him in the neighbourhood of Panhala (see picture No 10) routed his army with great slaughter and pursued him to the very gates of Bijapur

These events and his appearance at the gates of the capital created great alarms at Bijapur and Sidi Johar was sent against him with overwhelming force He was accompanied by Fajal Khan son of Afzulkhan (see picture No 11) who was very anxious to avenge his father Shivaji made arrangement to defend the country and esteeming Panhala a place of greater strength resolved to defend it in person Bijapur troops besieged Panhala Sidi Johar personally headed the attacks closely invested the place and

---

Always have **Otto Mohini (Red)** in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

persevered in vigorous efforts to reduce it. The siege of Panhala had lasted four months. Shivaji saw his mistake and by the use of stratagem made his escape to Rangna. When his flight was discovered Fazulkhan and Sidi Aziz son of Sidi Johar pursued him hotly with the cavalry followed by infantry. To cover his retreat Shivaji stationed one thousand Mavlis under the command of Bajji Parbhu Deshpande in the pass. The pursuing Bijapur army was kept at bay in a narrow defile—which is described as the Thermopylae of Maharashtra—by this small brave party who kept up the fight for more than nine hours (see picture No 12). Successive vigorous attacks were gallantly repulsed till they had lost three quarters of the men and their brave commander Bajji Parbhu died at his post but not till he had heard the signal gun of Shivaji's safe arrival at Rangna. The brave Mavlis bore off his body in the face of their numerous pursuers. Fazulkhan advanced and halted at Rangna but Sidi Johar's plans were completely disconcerted. Ali Adil Shah (see picture No 13) disappointed in his hopes suspected and accused Sidi Johar of being bribed by Shivaji. He denied the charge and returned to his Jahagir in great anger.

A fourth expedition was led by the Bijapur king Ali Adil Shah in person in 1661-1662 but no important advantage was gained and the war lingered on a year or more. During this period Shivaji got the opportunity of avenging his father's wrongs. He made a rapid march surprised and killed Bajji Ghorpade sacked Mudhol plundered and left it in flames (see picture No 14) and returned with the greatest expedition. Also at this period Shivaji organised his fleet and conquered all the Konkan sea forts except Janjira.

Resources of Bijapur were thoroughly exhausted by the long struggle and in 1662 the services of Shahaji were again obtained and a peace was concluded through him. Shahaji

---

The Kaminta hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair.

visited Shivaji Shivaji went several miles to meet him made his obeisance (see picture No 15) and walked by the side of his palanquin Shahaji remained many weeks visiting various parts of his son's territory highly gratified returned to Bijapur Thus through him peace was concluded by which Shivaji remained master of all the countries he had conquered and hostility from that time was suspended between Shivaji and Bijapur during the life of Shahaji nor when they were renewed was Shivaji the aggressor It is said that by the advice of Shahaji Shivaji changed his residence from Rajgadh to Rairi and named the place Rajgadh

At the end of the first period Shivaji possessed the whole of Konkan from Kalian to Goa and Ghatmatha districts from Warna to Bhima His power was formidable and the truce with Bijapur gave him an opportunity of directing it against the Moghuls

શ્રી છત્રપતિ શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૩.

ઘેર કિયો શિવ ચાહત હો તવલોં અરિ વાણો કટાર કઠેહો ॥
યોહિ મલેચ્છહિ છોડેં નહીં સરજા મનતાપર રોપમેં પેઠો ॥
મૂયન વયોં અફજલ વર્ચ હટ પાયકે સિંહકો પાય ઉમેઠો ॥
વોહુકે વાવ ઘો કયોઈ ધરા કઢે તા પર ધાય ધરા ધર વેઠો ॥

—:—

શ્રી

શિવાજી મહારાજે (ક્વરપરનું ચિત્ર જુવો) જાવળી પ્રાત
છત્રા પછી તરતજ શેહીઝાના કિલ્લા પર છાપો મારી કબ્જો કરી
કોથના નદીની દક્ષિણથી છેક પન્હાળા મુઘ્ધીનો પ્રદેશ અને
દક્ષિણ કેાકણ, વાડીના સાંવતો, શ્રી ગારપુરના દળવે અને મૂવેની જાગીરો
વગેરે સર્વ પ્રાંત પાદાકાંત ક્યો. જંજીરાના સીદીના મુલક પર પણ હલ્લો
ક્યો પરંતુ જાણવા જંગ પરિણામ આવ્યું નહી. પાર ઘાટના સરદારશાહે
મહામજેશ્વર પાસે વિકટ અને પહાડી સ્થળ પસંદ કરી ઈ. સ. ૧૬૫૬ માં
તેપર મજબુત કિલ્લો બાંધ્યો અને તેનું નામ પ્રતાપગઢ પાડ્યું. (જુવો
ચિત્ર નં. ૪). આ સર્વ વિજયોથી બિજાપૂર સરકાર ઘણી છેડાઈ, અને
શિક્ષા કરવા મહાન પ્રયત્ન કરવા હરાવ્યું. જન્મરહસત સૈન્ય એકઠું કરી
અફઝુલખાન (જુવો ચિત્ર નં. ૫) નામના પ્રસિદ્ધ બહાદુર પદાણુ સર-
દાર ને તેની સરદારી સોંપી શિવાજી સામે મોકલ્યો. અફઝુલખાને અગાઉ
કર્નાટકના યુદ્ધ પ્રસંગે શિવાજીના મ્હોટા ભાઈને દગાથી મરાઓ હતો
એવો તેના પર શક હતો. અફઝુલખાને નીકળતી વખતે રત્નસેતાં ભર દર-
બારમાં ટુલાઈ અકઠાઈથી જણાવ્યું કે “ આ તુમ્હ બલવાખોર-શિવાજીને
છપતો કે મુવેલો-આદશાહી તખ્ત પામે હાજર કરે તો ખરો-વગેરે.”
વાઈજતાં માર્ગમાં અફઝુલખાને શ્રી તુલજપુર ભવાનીના મંદીરનો અને

જો તમારા વાગ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ એમણે વાપરો.

પદ્મપુન્નામેના સ્થોત્રોના નાન ધરી મર્તિઓન ખડન મ્યુ આથી તેનીચા
 ધ્રુએ ધર્મની વડાઈ જુ પ લીજુ અને મનામગોની વાગળી અતિશય ઉચ્છેરાઈ
 શિવાઈ અને તા મરિઓએ આ ચઢાઈ મામે જે રીને થયુ વગેરનો
 મ ર થનાનો પામ કાઈ પણ ગોદાલુ નકળી કયા અગાઉ શિવાઈએ
 શ્રી ભવાની (જુઓ ચિત્ર નં ૬) ની આરાધના ધરી માતાઈનો સા
 ત્માર થના તેમજ પોતાની માતા ઝળમાઈ આગિવાદ લઈ શનુને મ
 વાના સ્થાન વગેરેનુ નમ્મ ધરી પ્રતાપગદ આરી મુખમ કયો અદ્ભુત
 ખાત પોતાના જમગદ્ગત મન્ય પર મુખ્તાદ રૂપી શિવાઈ ખુ ની વડાઈમા
 પોતાનો સામનો ધરી ના-ગે નહી ગેમ દુલાતો મેદ-ન રહ્યો અને શિવાઈ
 વીકટ પ્રેશમા હોવાથી કાઈ પણ હુકિતથી તેને મ્હાર નાની પડી મિત્ર
 પૂર લઈ જરાના વિચારમા પડ્યો શિવાઈએ અદ્ભુતખાતપર વાઈ મુખમે
 નત્ર સદેશા મોખ્યા કે “ પોતે તામે ધરા તનાર છે વગેરે ” આથી
 ગર્વથી કુનાઈ ખાને પોતાના વિશ્વાસુ હુદિમાન તાલ્લુ ગોપીનાથ પતે પ્રતાપ
 ગદ વધીન તરીકે મોખ્યો શિવાઈએ ખાતગીમા તેો તેની ધર્મની અને
 અદેશાભિમાનની લાગણીઓ ઉચ્છેરી પોતાના પદમા લઈ લીધો અને
 ખાતની ખરી ધ્વજ બધી જોણી લઈ પોતાને અને ખાતો સધિની સર્વ
 સરતો નકળી કરના પોતે તેમને મ્થગે એના મેળની આપના ગોપીનાથ
 પાસેથી મનારાને મ્હુનાત લીધી વિગ્નપૂર મન્યે નાથ્યા હૂચ રી જાવળી
 આની મુખમ યો શિવાઈએ પ્રતાપગદ મિ નાનીચે ખુ ની જગ્યાપર
 મેનાર માટે મુ નો જ ર મ ડપ તૈયાર રા નો શિવાઈ અને અદ્ભુતખાત
 આ મ ડપમા આવ્યા અદ્વી શિવાઈ મહારાને અદ્ભુતખાતનો નાથનખ
 (જુઓ ચિત્ર નં ૭) અને ખીજનાથો વધ કયો હરાબ્યામમાણે અદ્ભુત
 ખા પડતા કિલ્લાપરથી નીરાણીની તોપ છુગી (જુઓ ચિત્ર નં ૮)
 છુપાવના મરાઠાઓએ વિગ્નપૂરી સૈન્યપર છાપો માર્યો અને વિજયની
 આશામા આવેલું સૈન્ય દુક રખતમા તો છીનભિત્ર ધઈ ગયુ અદ્ભુત
 ખાત ॥ સૈન્યતા નાશ પછી શિવાઈએ તરતજ કેટલુ પુર પ્રાત પન્તાળા
 (જુઓ ચિત્ર નં ૯) પનગજ રામણા વોશાલગદ રસતગ, વગેરે
 કિતનાઓ સહ સર યો કે હાપુર પ્રાતના રક્ષણમાટે વિગ્નપૂરે રસ્તમ
 ખાતની સરદારી હેળ ખોલુ સૈન્ય રવાના કર્યું પ દુળાની નજીકમા

૧૫ મનાસ પ્રિંગિયુ ઝામ જોષ્ઠુ હેલ તો લક્ષ્મી, આઈ ૭
 લાયખળા મુખને લખો

શિવાજીએ અન્ય જમાન સાથે તુમુન મુદ્દ કરી (જુઓ ચિત્ર નં ૧૦)
તેના મૈન્યનો નાત કરી નસાડ્યો અને છે મિત્રપૂરના દરનામ મુધી
તેની પુત્ર પન્ડી

આ મનાયો અને શિવાજીનું મહત્વધાની નજી આરતુ વગેરેથી
મિત્રપૂરમાં અનિગય ગમગમ કરાશે અને આ વખતે સીદી જોડગની
સમદાગી દેશ ધણજ પ્રમગ મૈન્ય શિવાજી સામે મોખાનાયુ અશ્તુન
ખાતનો પુત્ર કાજરખાન (જુઓ ચિત્ર નં ૧૧) પીતાનું વેર લેવાના
છગાથી આ મૈન્યમાં સાથે આ મો શિવાજીએ પોતાના દેશના રક્ષ
કાથે મન તયારીઓ કરી અને પન્દાગાના પિતાને અજીક ધારી
તેનો મયામ પોતે જતો કરાવે દરાન કરી ત્યા મુખ મ્યો મિત્ર
પૂરી મૈન્યે પન્દાગાને વેરો વાળ્યો અને સીદીએ પોતાની દેખરેખ નીચે
દયાઓ ન્યાં કિનાતે મજબુત વેરો પડ્યો ચાર મહિના થયા
શિવાજીએ પોતાની બૂન જોઈ દવે યુજિતી ઝડકાનો નિચાર કર્યો
રામના મુઠિ કરી મુમનમાની મૈન્યની નગર મુકારી શિવાજી બહાર
પડ્યો અને ગમણા તરકનો માર્ગ લીધો શિવાજી બહાર પડ્યા પછી
તરતજ મિત્રપૂરી મૈન્યમાં ખમર પડી ગઈ અને ફાજલખાન અને
મીદી જોડગના પુત્ર અઝીએ યોગેસ્વાર અને પાપદલ મૈન્ય લઈ શિવાજીની
પૂં પન્ડી આગકડીનો રખત હતો શિવાજીએ ઘાટ ઉપર બાજી પરભુ
દેગપાડેને એ હમત વીર માનના સાથે મિત્રપૂરી મૈન્યને પોતે રાગણા
પહેગે ત્યા મુધી અગમી રાખવાના હેતુથી ત્યા રાખ્યા આ વીર
રાણાએ મિત્રપૂરી મૈન્યને આ પહાડી નેમમાં રોક્યું અને ઘણો મજ
સુતીથી લડાઈ રી નર મના મુધી રોકી રાખ્યું (જુઓ ચિત્ર
નં ૧૨) આ મુઠિલર વીરોનો મોજો જાગ મગપો અને તેમનો વીર
સમદાર માજી દેગપાડે પડ્યો પતા પતા મદારાજના રાગણા પહેગયાની
નીશાબીચ તોપનો અગજ સાલ્યો અને સ્વામિભક્ત વીરે આન દયો
માગ છોડ્યા માખી રટેના માનનાઓએ પોતાનું કામ પુર થયું જાણી
પોતાના સરદારનું રાગ લઈ તેનું રક્ષણ કરતા રતા ગમણા તરક નીમળો
ગયા ફાજલખાન રાગણા પામે આન્યો મીદી જોડગ નારી પાસ થયો
અને તેની સર્વ બાજીઠી પડી અડી બાદશાહ અની આદીલશાહ
(જુઓ ચિત્ર નં ૧૩) ધણુ મીડાયો અને તેને સીદીએ શિવાજી પાસેથી

જો તમારા વાગ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુદર તેજસ્વી ન હોય
તો નામીનીઆ ઓછા લ વાપરો

લાંચ લીધી હશે એવો વહેમ જતાં ગીદીપર આરોપ મૂક્યો. સીદી જોહર આ આરોપનો ધન-કાર કરી ચીકાઈ પોતાની જમીનમાં આવ્યો ગયો.

ઉપરા ઉપરી ચની દારોથી ક્રોધના આવેશમાં બાન્સદા અધિ આદિ-લશાહે શિવાજીપર સ્વતઃ ચઢાઈ લઈ જવાનો નિશ્ચય કરી કૂચ કરી. આ ચઢાઈમાં ઇ સ ૧૬૬૧-૧૬૬૨ માં બાલુવા જોગ લાલ મળ્યો નહીં અને વર્ષ કરતાં વધારે વખત લબાઈ આ અગસામાં શિવાજીને પિતાનું વેર વાળવાની સધી મળી. તેણે ઉતાવળ કૂચ કરી, બાજી ધોળપડે-પર પહોંચી કરી તેને માંચો, તેના સૈન્યનો નાશ કરી મધ્યવ પાદાક્રાંત કરી લૂટી, બાળી, (જુઓ ચિત્ર નં ૧૪) પીતાનું પૂર્ણ વેર લઈ પાછો ફર્યો આ વખતેજ શિવાજીએ નોકા સૈન્ય તૈયાર કરી ઈંકજીના જજરા શિવાયના તમામ ફરીયાઈ કિલ્લા કબ્જે કર્યા.

આ લાખા રિમ્હથી બિજ્જપૂરના હવે સર્વ સાધનો ખુટયા હતા. તત્કાલ યદ્ય અતે ઇ સ ૧૬૬૨ માં શદાજીની મધ્યસ્થીથી તહ કરવાની તેમને ફરજ પડી શદાજી શિવાજી પામે ગયો. શિવાજીએ પીતાને અતિ શય માન આપ્યું ઘણા માહલો સુધી પીતાને લેવા સામે ગયો. પીતાને સાપ્તાગ પ્રણામ કર્યા (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૫) પીતાને પુત્રપર અતિશય વદામ આપ્યું પીતાની પાવખી માથે પગપાળો આવ્યો. ઘણા અઠવાડીયા પુત્ર પામે શદાજી રહ્યા વિજયી પુત્રના ઘણા પ્રદેશો ફર્યા. પુર્ણ સતોપ પાળી બિજ્જપૂર પાછો ફર્યા આ પ્રમાણે શિવાજી સાથે તહ થયો જે સુલેહ શદાજીની જીવગીર્વૈત મયમ રહી અને જ્યારે પુત્ર બિજ્જપૂર સાથે રિમ્હ મઠ થયો ત્યારે તેમાં દોષ બિજ્જપૂરનોજ હતો આ વખતે શદાજીની સલાહથી શિવાજીએ પોતાનું મુખ્ય રહેઠાણ રાજગઢથી બદલી ગવરી કર્યું અને તેનું નામ રાવમઠ પાડ્યું. ત્યાં મહલાનો, કચેરીઓ, બચાનની મંત્રણા જગ્યાઓ વગેરે ઘણે ખર્ચે બધાવવી સર કરી.

આ વખતે શિવાજીના તાબામાં ડલ્યાજીથી ગોવા સુધીનો કોકળ પ્રાંત અને રાટમાથાપર વાગળ નદીથી બીમા નદી સુધીનો પ્રદેશ હતો હવે બિજ્જપૂર સાથે મધિ ચમથી મોગવો મામે શિવાજીને પોતાનું બળ અગમ્ય રવા મમય મળ્યો.

હા. માન પ્રિંટિંગનું કામ જોહન દોષ તો “લક્ષ્મી ચાર્ટ”

બાવખળા મુબબને લખ્યો

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचें चरित्र

भाग ३.

जामळीं प्रातः काशीन केल्यार शिवाजी महाराजांनीं
ठापा घालून सोडिटा हस्तगतकेण, व कायना नदीच्या
दक्षिणेकड्या पन्नाळ्यापर्यंतचा प्रदेश थोड्या दिवसांत ताब्यांत घेऊन
लगेच त्यांनी आपली दृष्टि दक्षिण कोंकणाकड घळमिळी, व बाईचे
सांगत, गृगारपुरचे मुमें, व दळरी यांना वश करून घेतले नंतर
जजिन्याच्या सिद्दीच्या मुलखावर सैन्य पाठविलें परंतु त्यांत यश न येता
काहीं निराश झाले नाही नंतर महाराजांनीं पार घाटाचें रक्षण करण्या-
कमिता महामातेश्वरानर्जाक एका उच्च खडकारावर एक मजबूत किल्ला
बांधविला व त्याचें नांव प्रतापगढ असें ठेविले (चित्र नं ४ पहा).

हा शिवाजीचा दिग्विजय ऐकून विजापूर सरकारास आणी
गणाची वेळ आली असे वाटून त्यांनीं महाराजास वठणीस आणण्याचा
निश्चय केल्या. या वेळेस विजापूर दरवारीं पठाण जातीचा अफझुलखान
नामें एक सनापति होता (चित्र नं. ५ पहा). अफझुलखान हा कर्ना
टकातील लढायांत सामील झाला होता व शिवाजीचा बडिल भाऊ
महानी याला मारल्याचा त्याजवर वर्हामहि होता शिवाजीबरोबर
लढण्याकरिता जाण्यास कोणीहि सरसावेना तेव्हा अफझुलखानास

कामिनिया तलाचा उपयोग केल्यानें केम मुदर, काळभोर, रेशमाप्रमाणें
नरम आणि दाट लाव हाऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याचा उद्दि होते

ईर्ष्या चढून तो मोठ्या गर्वानें भरदरबारांत हणाला की मी त्या क्षुद्र बडखोर शिवाजीस जिवंत अगर मेलेला पकडून आणतो. नंतर अफझुलखान मोठ्या सैन्यानिशी वाईकडे जाण्यास निघाला. मार्गांत त्याने तुळजापूर व पंढरपूर येथिल देवालये मोडून मूर्ति फोडिल्या. या त्याच्या दुष्टत्वामुळे लढाईस धार्मिक स्वरूप येऊन दोन्ही बाजूंच्या लोकांच्या मनांत द्वेषाग्नि भडकला.

इकडे शिवाजी व त्याचे मंत्री यांनी अफझुलखानास परत पिटाळून लावण्याचा निश्चय केला; परंतु आपला वेत ठाम करण्यापूर्वी शिवाजीने आपल्या कुलदेवता भवानीची कृपा भाकिली (चित्र नं. ६ पहा). श्री भवानीची कृपा भाकून व आपल्या मातुःश्रीचा आर्शिवाद घेऊन आपण काळजीपूर्वक पाहून पसंत केलेल्या जागां लढाई करण्याचा निश्चय केला.

वाईस आल्मावर आपले सैन्य फार मोठे असल्यामुळे अफझुलखानास असे वाटले की शिवाजीची आपल्याबरोबर समरांगणांत लढाईस उभे रहाण्याची हिम्मत होणार नाही, तेव्हां त्याचे मन बळवून, भेटीस बोलावून, मोठ्या खुशीने त्यास पकडून, विजापूरास घेऊन जावे.

अफझुलखान आल्याबरोबर शिवाजीने मी नमपणें शरण येण्यास नयार आहे असा अफझुलखानास निरोप पाठविला. अफझुलखानाने शिवाजीकडे पतोर्जा गोर्पानाथ यांस बकील हणून पाठविले. शिवाजीने यांची एकांती भेट घेऊन आपला यवनी अम्मल उलथून टाकण्याचा व धर्म स्थापन करण्याचा उद्दात्त हेतु सांगून व इनाम देण्याची लाटूच दाखवून त्यास आपल्या बाजूचें केले, व अफझुल-

खानाचें मन बघून त्याचें सैन्य जावलीकडे नेण्याचें काम त्याजकडे मांपविणें. या गुप्त ममल्यी प्रमाणें विजापूरकराचें सैन्य जावलीकडे गेलें. नंतर प्रतापगडा खालीं घुरजावळ मोकळी जागा होती तेथें सध्या म्हारीनिशीं भेट देण्या घेण्याचें ठरलें. भेटीकरिता तेथें मडप बांधून सुशोभित केल्या हाता त्यात भेट शाही तेथें शिवाजीनें अफझुल-खानाच्या पोटात डाव्या हातातील बाधनस गुपसून व उजवें हाता-तीट पिचव्यानें मारा करून त्यास ठार मारिलें (चित्र न. ७ पहा). नंतर शिवाजी किल्ल्यावर परत गेला व पूर्ण सकेता प्रमाणें किल्ल्यावरून इगारतीच्या तोफा सोडल्या (चित्र न. ८ पहा) व शिंग बाजविलें. इगारतीप्रमाणें नंतर मराठे लोकांनीं एकदम विजापूरकराचें सैन्यावर चोहोरुइन हल्ला करून रगाडा करून टाकला.

अफझुलखानाच्या सैन्याचा फडशा उडवित्यावर कोल्हापूरप्रातः, पन्हाळ्याचा किल्ला (चित्र न. ९ पहा), पयनगढ, वसतगढ, रागणा, व निशाळगढ हे किल्ले शिवाजीनें बाजीज केले. हें ऐकून विजापूर सरकारनें रस्तम जमान याज यरोवर सैन्य देऊन कोल्हापूरप्राताचा बचाव करण्याकरिता त्यास रवाना केलें. शिवाजीनें पन्हाळ्या नजीक (चित्र न. १० पहा) त्याचे सैन्यावर हल्ला केला व विजापूरच्या बेशी पर्यंत त्याचा पाठलाग केला. यामुळे लगेच विजापूर सरकारनें सिद्दी जोहर याची शिवाजीस ताळ्यावर आपण्याच कामी नेमणूक केली. आपल्या बापाच्या बधाऱदळ सूड उगवित्याकरिता अफझुलखानाचा मुलगा फाजलखान (चित्र न. ११ पहा) हाहि त्याचे बरोबर होता. शिवाजीन कोल्हापूर प्राताचा बदोबस्त करण्याची तयारी केली व पन्हाळ्या किल्ला चांगला लढाऊ असल्यामुळे त्याचें स्वतः संरक्षण कर-

ओटोमोहिर्ना—मानददायक व मनमोहक अप्रतिम सेंट

(पुढे पहा)

ण्यांचें ठरविलें. सिद्दी जोहरच्या सैन्यानें पन्हाळयास वेढा देऊन किल्ला हातीं येण्याकरिता प्रयत्न केला. चार महिने झाले तरी वेढा उठेना तेव्हां शिवाजीस चिंता पडली. नंतर शिवाजीनें शरण आल्याचा ब्राह्मण करून त्यानें विजापूरकर गाफील झाले. इतक्यात संधी साधून शिवाजीनें रांगणा किल्ल्याकडे पळ काढला. शिवाजी पळून गेला हें उघडकीस आल्यावर फाझलखान व सिद्दीजोहाराचा मुलगा मिर्झा अशिरु यानीं घोडेस्वार व पायदळ यानिशीं त्याचा पाठलाग केला. पाठलाग करणाऱ्यास मध्येच अटवून ठेवावें या हेतूनें शिवाजीनें रागण्यापासून सहा मैलावर असलेल्या खिंडींत बाजी प्रभु देशपांडे याजपार्शी एक हजार माचळे ठेविले व रांगण्यास पोहचल्यावर तांकाचा इशारा करू म्हणून सांगितलें. ही खिंड म्हणजे मराठ्यांच्या इतिहासातील धर्मोपिली होय. या खिंडींत बाजीनें विजापूरकरांचे सैन्याम अटकाव केला. दोन्ही बाजूची बराच वेळ चकमक झाली त्यात बाजी देशपांडे पडला परंतु पडतें समयी त्यानें रागण्याहून पूर्व सकेताप्रमाणें झालेल्या तोफा ऐकल्या. माचळे लोक लगेच बाजीचें प्रेत शत्रुच्या देवत उचलून विजापूरकरांचें सैन्य पाठलाग करित असतांही रागण्याकडे पसार जालें. फाझलखान पाठलाग करित रागण्यापर्यंत मरसावून गेला परंतु त्याचा कांहीं उपयोग झाला नाही. या मोहिमेंत मिर्झा जोहाराचें सर्व बेंत फमळे. इकडे विजापुरास अल्छी अदिलशाहा (चित्र नं. १३ पहा) अगदी निराश होऊन गेला. सिद्दी जोहारानें शिवाजीकडून हाच स्वाऊन लटार्डत कम्मूर कैदी अमा त्याच्या संशय आत्रा व त्यानें त्याजवर तसा आरोप केलाहि. या आरोपानें सिद्दी जोहाराम गुम्मा आला व तो तट्टक आपल्या जहागिरीकडे परत निघून गेला.

काश्मिरीया हेतु बायल्याने पुरणन कळतमून बायल आलेती व अतिथय मोन्वपान मत्रस गेलटी मदीं रेगोरी सुपरितवरित मस हे ते

पुनः १६९१-६२ च्या सुमाराम मुद्द अली अदिलशहानें
 लढाई करुन मारुन परतु णव वर्षाहुन जिकि काळपर्यंत लढाई
 मुद्द हाती तरी त्यात त्याच शानी भाग्य जाग नाही मात्र शिवा
 जीम आप या रापाम पास नेणान्याचा सूड घेण्याम सधी मिळाली
 त्यानें मुशळामर टापा घाडून, शानी घारपड पास टार मारिलें व
 मुधाळ लुटून जाळून उद्ध्वस्त कर्ते (चित्र न १४ पहा). नंतर
 तिरहुन परत आल्यावर आपण कापान केला कोकण प्रांत आपल्या
 ताब्यात निर्विघ्नपणें रद्या मणून गिवाजीन चौहानून कारागीर
 जाणून आमार बांधविलें, व ता गनिग शिन्हा खेराज सत्र कोंकणा
 शिल्याचा निर्वास्तपण मालक हाऊन मनला.

शिवाजी प्रेतर लढण्यात आपल्या सर्व सामनाचा उपयोग
 हात नाही हें पाहून विजापूर सरकारनें शहाजीच्या मध्यस्थीचा
 उपयोग करुन विजापूर सरकारच सांगण्यावरून शहाजी शिवाजीस
 भेटावयाम गेला. शिवाजीनें शहाजास वरुन मंत्र सामार जाऊन
 शहाजीच्या पालणी प्रसार घाडून (चित्र न १५ पहा) तीर्थ
 रूपास याग्य जमा दिनय प्रगट कला शहाजा काहा आठवड
 राहून आपल्या मुगलें का गज करुन सर्वजिह्व व प्रांत पाहून मनात
 फार गुप झाला या भटोत शिवाजीनें शहाजा चवळ असें वचूच
 कर्ते की आपण ह्यात अरा तोंपरत विजापूर सरकारच्या उरलल्या
 मुग्यास मी उपद्रव करणार नाही नंतर शहाजी विजापुरी परत
 गला व शाह्या तहाप्रियी आदिलशहाजवळ बालला या तहानें
 शिवाजाच्या ताब्यात जिकलठे सत्र प्रांत राहिले यापुढें शहाजाच्या
 ह्यातीत शिवाजी व विजापूर सरकार याच मध्ये लढा उपस्थित

झाला नहीं व शहाजीचे मरणानंतर पुन जेव्हा लढा सुरू झाला तेव्हा तो शिवाजीने नाही तर विजापूर सरकारांनी सुरू केला.

शहाजीच्या मागण्यावरून शिवाजीने रायरी हें आपलें राहण्याचें ठिकाण केले व त्याचें नाव रायगढ असें ठेविलें, व आपाजी सोनदेव यास तेथें इमारती बांधण्यास व डोंगरातील ब्रिकट जागा दुरुस्त करून किल्ला मजबूत व दुर्भेद्य करण्यास फर्माविलें. हें काम पुरे होण्यास काहीं वर्षें लागली. या सुमारास शिवाजी कल्याण पासून गोव्यापर्यंतच्या कोकण पट्टीचा व भीमा नदीपासून वारणा नदी पर्यंतच्या वाढ माध्याचा निर्धास्त राजा होऊन बसला. त्याचे बैभराची इतरास भीती वाटू लागली व विजापूरकराबरोबर तह केल्यामुळे त्याला आपलें लक्ष मोगलाकडे वळविण्यास संधी सापडली.

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ३.

जावली प्रांत कब्ज करणेचे वाद शिवाजी महाराजने रोहिडापर हल्ला चढाव्या ओर उसेभी कब्ज किया. कोयना नदीके दक्षिण ओरका पन्हालेतकरा सब मुल्क काबीज कर दक्षिण कोकनके तरफ वे चले. वाडीके सावत, शृंगारपुरके सुर्वे, दलवी आदिको हस्तगत किये. बादमें जंजिरा नवाबके मुत्तरपर फौज भेजो. परंतु उससे कुछभी फायदा न हुआ थोडही दिनके बाद महाराजने पारघाटके संरक्षणार्थ महादेवश्वरके पास एक किला बंधवाया. वही प्रतापगढ किला (चित्र नं ४ देखिये)

कामिनियाके उपयोगसे बुराता कालमे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालका प्राप्त होती है.

शिवाजीका इस प्रकार दिग्गिजय होते देखा गया जिजापूर सरकारको बहुतही चिंता उत्पन्न हुई और उन्होंने अफझुलखान (चित्र नं. ५) को शिवाजीके साथ युद्धके लिये भेजा अफझुलखान जिजापूरसे बांदको जानेको निकला. रस्तेमें तुलजापूर तथा पंढरपूरके देवालयका विध्वंस किया इससे उस युद्धको धार्मिक स्वरूप प्राप्त हो उभय सैन्यमें द्वेषाग्नि उत्पन्न हुआ. शिवाजीभी श्री भवानी (चित्र नं. ६) तथा माताके आशीर्वाद ग्रहण कर युद्धार्थ तयार हुए

अफझुलखानने बांदको आनेपर देखाकि शिवाजीके सामने लढाईमें खड़े हो निभाना मुश्किल है. तब उसने शिवाजीसे मेदसे लढना शुरू किया और उनको मिलापके लिये बुलाया. परंतु शिवाजी महाराजनेभी उसी मार्गका अवलंबन किया. अफझुलखानका बकील पंतोजी गोपांनाथको अपना उदात्त हेतु कथन कर तथा इनामकी लालच दे उसको वश किया और अफझुलखानको फौज दूसरी ओर ले जानेका उससे वचन लिया. योग्य समयपर महाराज प्रतापगढ़के नीचे उत्तर अफझुलखानने सात तयार किये हुए मंडपमें आये और अफझुलखानके पैरमें घाघनसू (चित्र नं. ७) खोंसकर उसे ठार किया. (चित्र नं. ८) बादमें महाराज किलेपर गये और इंदारतके साथ मराठा फौजने खानके फौजपर हमला किया.

अफझुलखानके फौजका नाश करनेपर कोल्हापूर पन्हाला (चित्र नं. ९) पचनगढ़, वसंतगढ़, रांगणा और विशालगढ़ किले शिवाजी महाराजने कब्जा किये बादमें फिर जिजापूर सरकारने हस्तभजमान सरदारको शिवाजीसे लढनेको भेजा (चित्र नं. १०) उसकाभी पूर्ण पराभव कर जिजापूरतक उसका पिछा लिया इससे जिजापूर सरकारने सिद्दी जोहारको शिवाजीका नाश करनेको भेजा. पिताके वधका बदला लेनेके हेतुसे अफझुलखानका पुत्र फाजलखानभी (चित्र नं. ११) सिद्दीके साथ था सिद्दीने पन्हाला किलेका घेरा ४ मास तक घेरा घेसाही था तब महाराजको बहुत चिंता हुई और उन्होंने अपने बकीलको भेज शरण होनेका बहाना किया इससे सिद्दी माफील रहा योग्य समय महाराज पन्हालेसे निकल रांगनेको चल दिये शिवाजी निकल जानेका पता लगतेही फाजलखान और सिद्दी

आर्ट काम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रायोग वर्क्स
भायखळा संदर्भको लिखो

जोहारका पुत्र सिद्दी अमीर ये उनके पीछे पड़े यवन सैन्यको अटकानेके लिये रांगनेसे १ मन्थर घाटमें राजा प्रभु देशपांडेको १००० मावले वार साथ रक्खा और रांगनेको पहुँचनेही तोपके आवाज इशारेके दाखल करके वह आगे चल दिये, यहाँ उभय सैन्यकी रूत लड़ाई हुई और उसमें इशारतके तोपके आवाज सुनते २ राजा प्रभु काम आये, मावले वार राजा प्रभुका देह दुष्मनोंके सामने उठा वे रांगनेके आगे चल दिये, फाइनलपानन रांगनेतक पीछा किया, इस लड़ाई सिद्दीके सब हेतू विफल हुए, इधर विजापूरको अहम आदिलशाह (चित्र नं. १३) निराश हो गया.

फिर इ. स. १६६१-६२ में खुद आदिलशाहने शिवाजीसे लड़ाई करना शुरू किया एक वर्षपर्यंत लड़ाई शुरू थी परंतु कचभो हांसिल न हुआ शिवाजीने मात्र अपने पिताको सता नेवाले राजा घोरपंडेसे बदला लिया उन्होंने मधोल लूट कर उध्वस्त कर दिया (चित्र नं. १४) बादमें शिवाजी महाराजने कोंकणके बदोयस्तके लिये छोटासा आरमार तयार किया वे इस समय जंजोरेके सिवाय सब कोंकणके विलेके मालक थे शिवाजीसे लड़नेमें अपना किरां तरहसे दाव लगता नहीं है यह देख विजापूर सरकारने शहाजीके मध्यस्तीका उपयोग करना चाहा शहाजी शिवाजीको मिलनेकी चले इस बातकी खबर होतेही शिवाजी कितनेही मौल अपने पिताके स्वागतार्थ गये और हरएक प्रकारसे अपना विनय प्रकट किया (चित्र नं. १५) शहाजी कुछ दिन वहाँ रहे और शिवाजीके मुत्तका निरीक्षण कर वे बहुतही सुप हुए परंतु उन्होंने शिवाजीसे ऐसा इक्कार कर लिया कि जबतक, मर्जाता हूं तबतक तुमने विजापूर सरकारके मुत्तको विलकूल सत्ताना नहीं पितृभक्त शिवाजीनेभी ये इक्कार बराबर अमलमें लाया और शहाजीके अज्ञानुसार शिवाजीने रायरी नामको एक किला बंधवा उसे रायगढ ऐसा नाम दिया

शिवाजी महाराजकोभी विजापूर सरकारके साथ इक्कार करनेसे मोगल बादशाहके ओर ध्यान देनेकी समय प्राप्त हुआ.

वामिनीयाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालकों प्राप्त होती है

श्रीशिव छत्रपती महाराज-चरित्र.

जोहारका पुत्र सिद्धी अशोक्ष ये उनके पीछे पड़े यवन सैन्यको अटकानेके लिये रागनेसे ६ मीलपर घाटमें राजा प्रभु देशपांडेको १००० मावले वार साथ रख्या और रागनेको पहुचतेहा तोपके आवाज इशारेक दाखल करेगे कह आगु चल दिय, यहा उमय सैन्यकी दूा लडाई हुई आर उसमें इशागतक तोपके आवाज सुनते २ बाजी प्रभु काम आये, मावले वार बाजी प्रभुका देह दुष्मनोंके सामन उठा ये रागनेके ओर चल दिये, फाजलखानेने रागनेतक पीछा किया, इस लडाई सिद्धीके सब हेतू विफल हुए, इधर विजापूरको जहो आदिलशाह (चित्र न. १३) निराश हो गया.

फिर इ. स. १६६१-६२ में खुद आदिलशाहने शिवाजीसे लडाई करना शुरु किया एक वर्षपर्यंत लडाई शुरु था परंतु कचभा हासिल न हुआ शिवाजीने मात्र अपने पिताको सता नेवाले बाजा घोरपडस बदल लिया उन्होंने मधाल लूट कर उध्वस्त कर दिया (चित्र न १४) बादमें शिवाजी महाराजने कोंकनके घदोयस्तके लिये छोटासा आरमार तयार किया व इस समय जजारेके सिवाय सब कोंकनक किलेने मालक थे शिवाजीसे लडनेमें अपना किसी तरहसे दाव लगता नही है यह देख विजापूर सरकारने शहाजाके मध्यस्तीका उपयोग करना चाहा शहाजा शिवाजीका मिलनेको चले इस बातका खबर होतेहा शिवाजी कितनही मील अपने पिताके स्वागतार्थ गये और हरएक प्रकारस अपना दिनय प्रकट किया (चित्र न १५) शहाजी कुछ दिन वहा रहे और शिवाजीके मुट्ठका निरीक्षण कर वे बहुतही खुप हुए परंतु उन्होंने शिवाजीसे ऐसा इकरार नर लिया कि जबतक म जाता ह तबतक तुमने विजापूर सरकारक मुल्कको बिलकूल सत्ताना नहा पितृभक्त शिवाजीनेभा ये इकरार बराबर अमलमें लाया आर शहाजाके अज्ञानुसार शिवाजीने रायरी गामको एक किला बधवा उस रायगढ ऐसा नाम दिया

शिवाजी महाराजकोभी विजापूर सरकारके साथ इकरार करनेस मोगल बादशाहके और ध्यान देनेकी समय प्राप्त हुआ.

कामिनीयाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी स्थिति बाल्वा प्राप्त होती है

अनुक्रमणिका.

---

१. आंगगझेय.
२. शाहिस्नाखान.
३. राजा जयवंतसिंह
४. शिवाजी शाहिस्नाखान कच्छ
५. मुल्तान मुआझिफ.
६. मुग्त-नाश.
७. राजा जयसिंह.
८. दिलैखान.
९. शिराजी-स्वप्न
१०. शिवाजी-दिह्रीदखान.
११. मथुरा-प्रयाण.
१२. रायगढ़.

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part V.

पृष्ठ ५

अंक ४७.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग ४.

आगस्ट,
१९१४

श्रावण,
१९७०

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

सत्य युग छापेर प्रेता कलियुग मधि ।
 आदि भयो नहि भूपति न हूँ अधरी ॥
 अकच्यरसे च्यर हुमायु शाह शासनसों ।
 स्नेहते सुधारी हँम हीरन ते सगरी ॥
 भूपन भनंत एसी मुंगलानी चूधरीनी ।
 दौरि दौरि पौरि पौरि लूटली चहफरी ॥
 धूरि तनलाहि बैठि सूरतहे रँनिदिन ।
 सूरतको मोरि वदसूरत शिवा करी ॥

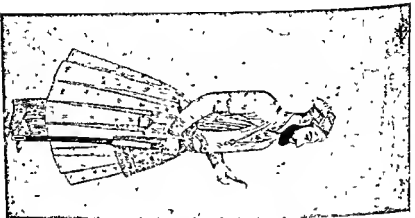
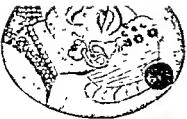
दौलत दिल्ली को पाई कहाई आलमगीर ।
 बच्यर अकच्यरके विरद विसागेंते ॥
 भूपन भनंत लरी लरी सरजासों जंग ।
 निपट अभंग गड कोट सब हारे ते ॥
 सुधन्यो न एको काज भेजि भेजि चेही काज ।
 बडे बडे ये इलाज उमराय मारे ते ॥
 मेरे कहे मेल कर शिवाजीसों घेर कर ।
 गैर करी नेह निज नाहक उजारे ते ॥

शाहिल्लाखान.

Raja Jaswantsinh.

राजा जयसिंह
Rajawade

शिवरात्रि-दिनीदृश्या

LIFE
OF
SHRI SHIVAJI MAHARAJ
PART IV.

Since the departure of Aurangzeb in 1657 (see picture No 1) from the Deccan for fighting with his brothers for the Delhi throne Shivaji had been so much occupied in the war with Bijapur that he was not only unable to take advantage of the events passing in Hindustan, but in 1661 when the Moghuls took possession of Kalin he was unable to resent this aggression till the peace with Bijapur was concluded in 1662. In 1662 he prepared a large force and his General Netaji Palkar levying contributions on the way swept the Moghul districts to the environs of Aurangabad while the Peshwa Marapant seized several forts north of Junnar. Shahistekhan (see picture No 2) the Moghul Viceroy of the Deccan marched with great force took Poona and Chikan and made Poona his head-quarters. Aurangzeb sent Raja Jivantsinh (see picture No 3) with a large army to join Shihab Khan and the whole army encamped in the neighbourhood of Poona. Shivaji being in the neighbourhood Shahistekhan took many precautions. In spite of his precautions Shahistekhan was surprised by a night attack in his own palace at Poona and while hurrying out and in the act of lowering himself from a window he received a blow which cut off his fingers (see picture No 4). He escaped but his son and most of his guards fell before the Marathas. Shivaji and his

party retired to Singhgadh and the Moghul cavalry who went in pursuit was routed by Netaji Palkar. Shihabte Khan being disheartened accused Jivantsinh of neglect and reported the matter to Delhi. Aurangzeb hearing these disasters recalled Shihabte Khan and sent his own son Sultan Muazim (see picture No 5) as Viceroy and directed Jivantsinh to remain under the prince. By this time Jivantsinh leaving strong detachments at Chikan and Junnar had retired to Aurangabad. These events happened in 1663. In 1664 Shivaji led his famous expedition against Surat the chief Moghul port. With four thousand cavalry he made a rapid march against Surat which he surprised and having systematically plundered it for six days of great riches (see picture No 6) he safely returned to Raygadh unmolested. After his return Shivaji assumed the title of Raja and struck coins in his own name. Shivaji's fleet also captured pilgrim ships bound to Macca and also attacked Carwar and Barcelore below Goa and as a result Shivaji established his authority in north Kanara.

Shivaji's aggressions roused the worst passion in Aurangzeb. He recalled Jivantsinh and the Prince and sent a very powerful army under the joint command of the famous Mirza Raja Jayasinh (see picture No 7) and Dilerkhan (see picture No 8). Jayasinh invested Purandhar and blocked Singhgadh. Purandhar was very bravely defended by Murar Baj Deshpande. The great reputation of Jayasinh the strength of his army and some deep laid scheme of policy persuaded Shivaji to submit to Jayasinh. He invoked the guidance of divine help and was warned by the goddess Bhavani in a dream that he could not prevail against Jayasinh and success would not be secured by continuing the war (see picture No 9) and Grant Duff says that superstition was one of the principal causes which made him submit to Jayasinh.

The Kamina hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair

Shivaji suddenly came before Jayasinh's camp and was respectfully received by Jayasinh who embraced him and gave him all the honours. Here the famous treaty of Purandhar was signed by which Shivaji gave up twenty forts to Jayasinh and entered the Moghul service. Now Shivaji and Jayasinh became friends. Later on when invited by Aurangzeb and assurances of personal safety had been obtained Shivaji in 1666 went with his elder son Sambhaji and one thousand Mavalis to Delhi. He made a Council of Regency of his three most trusted officers with Jijabai at its head with full powers to work during his absence.

The appearance of Shivaji at the Delhi Court in 1666 was a wonderful phenomenon. On his arrival at Delhi Ramsinh son of Raja Jayasinh and Mukhliskhan a senior officer were the only persons sent by the emperor to meet him. This marked slight did not pass unobserved and he and his cavalcade with sinking heart passed through the gates of the Imperial city. In the famous *Devan-e aum* Shivaji was received by the Emperor who was surrounded by the greatest nobles and had 2000 bravest men near around him. Shivaji's retinue was limited to ten men. Ramsinh introduced him to the court. He with his son was assigned a place only amongst those who held the rank of five thousand. He no longer could suppress resentment at this insult. Aurangzeb asked Ramsinh whether the person he introduced was Shivaji. Shivaji losing all control said Yes I am Shivaji and you will know all this better by and by. (see picture No 10). An altercation took place the angry words reached the Emperor's ears. Emperor and Shivaji both were in no condition of mind to meet each other. Shivaji at this open insult was stunned and at the boiling point of indignation. He fell down in a swoon which rendered the reception incomplete. He was conducted to his quarters.

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair

and debarred the royal presence for the future. The Emperor now breathed somewhat freer and he said that a calamity had been averted. The Emperor now instructed the Kotwal to surround Shivaji's dwelling and keep him under strict surveillance. Shivaji rose to the occasion, he now made up his mind what he was to do. He remonstrated and complained particularly of the hardship of detaining his people. Aurangzeb readily granted passports for their return and now considered Shivaji completely in his power. Ramsinh was privy to his design and on account of the pledge given by his father, he secretly helped and connived at it. Shivaji now feigned sickness and was reported very ill. Pretending partially recovered he gave great charities to Brahmins. He made up several long baskets which were daily sent by him filled with sweetmeats to the nobles and to be distributed to mendicants at mosques etc. The baskets were examined by the sentries. When the practice had continued for some time one evening he with his son stowed away in two baskets and was thus smuggled out without observation to an obscure place where his men had fleet horses waiting and they mounted and rode to Mathura. (See picture No 11) Shivaji's escape was not known until a late hour on the following day owing to the precaution of making his servant Hiraji Farjand lie down on his bed. Except the ride to Mathura Shivaji did all the journey on foot in the disguise of Gossavees. His track was altogether out of the direct way across Oudh Behar Orissa and Gondwana a big walk of about 2000 miles. On arriving at Raygadh (see picture No 12) after his nine months absence he fell at his mother's feet and she clasped her long lost son to her arms. He found every thing just in the condition in which he had left it. The news of Shivaji's return spread like wild fire and the war recommenced with greater ardour and

---

Always have **Otto Mohini** (*Regd*) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

vigour than before. Fort after fort was besieged and reconquered. In four months after his return he reconquered nearly all the forts which he had signed away by the treaty of Purandhar to the Moghuls. Jaysinh and Delir Khan were recalled and Sultan Muszim and Jaysantsinh were sent again in their places.

The intercourse between Shivaji and Sultan Muszim as Viceroy of the Deccan commenced and with the consent of the Emperor he concluded an arrangement with Shivaji. By this arrangement Aurangzeb granted the title of Raja to Shivaji, giving Mansab to Sambhaji and a Jajir in Berar. The districts of Poona, Chikan and Supa were also returned to Shivaji with the exception of Sinhgauli and Purandhar. Prataprao was sent with a body of horse to join the Prince at Aurangabad. This arrangement lasted for two years till 1669. A treaty was concluded between Moghuls and Adilshah of Bijapur in April 1669 when owing to the friendship between Shivaji, Jaysantsinh and the Prince Shivaji's claims to Chauth and Sardeshmukh for the first time were recognized by the kings of Golconda and Bijapur who agreed to pay five and three lakhs of rupees respectively. In 1669 the Shivaji's position was considerably strengthened. The years 1668 and 1669 were those of greatest leisure in Shivaji's life. He employed this interval in revising and completing the internal arrangements of his government.

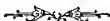

શ્રી છત્રપતિ .

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૪.

શિવ સરજાકે વેરકો । યહ ફલ આલમગીર ॥
હુટે તેરે ગઢ સયે । કૂટે ગયે વજીર ॥

ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં ઔરંગઝેબ (જુલો ચિત્ર નં. ૧) દક્ષિણેથી દિલ્હીના તખ્ત મારે પોતાના ભાઈઓ સાથે વિગ્રહ કરવા ઉત્તર દિશા ગયો, ત્યારે બિજ્જપૂર સાથેના વિગ્રહમાં શિવાજી મહારાજ એટલાબધાં ગુંધાઈ ગયા હતા કે દિલ્હીયાનમાં તે વખતે થએલી ઉધણ પાથણનો લાભ લઈ શક્યા નહી, એટલુંજ નહી પણ ઇ. સ. ૧૬૬૧માં જ્યારે મોગલોએ કલ્યાણ લીધું ત્યારે છેક ઇ. સ. ૧૬૬૨માં બિજ્જપૂરસાથે તદ્દ થયા સુધી તેનો બદલો પણ લઈ શક્યા નહી. ઇ. સ. ૧૬૬૨માં શિવાજી મહારાજે મોટાટું સૈન્ય તૈયાર કર્યું, અને તેમના સેનાપતિ નેતાજી પાલકરે છેક ઔરંગઝેબ મુખીનો સર્વ પ્રદેશ પાદાઠાંત કરી ભારે ખંડણી ઉઘરાવી. અને પેશ્વા મોરોપતે જુનનરની ઉત્તર તરફના ઘણા કિલ્લાઓ છતી લીધા. દક્ષિણના મોગલ મુખા શાહીસ્તાખાને (જુલો ચિત્ર નં. ૨) મોગલ સૈન્ય સાથે ચડાઈ કરી, પૂના તથા ચાકણ કબ્જે કર્યા અને પૂનામાં પોતાનું મુખ્ય મથક રાખ્યું. ઔરંગઝેબે રાગ જસવંતસિંહને (જુલો ચિત્ર નં. ૩) વિપુલ સૈન્ય સાથે શાહીસ્તાખાનની કુમકે મોકલ્યો અને આખા મોગલ સૈન્યે પૂનાની નજીક પડાવ કર્યો, શિવાજીમહારાજ આ વખતે પૂના નજીક સિંહગઢમાં હોવાથી, શાહીસ્તાખાને ખચાવના ઘણા સાવધાન ભરેલા સચેત પગલાં ભર્યા; અને ઘણી સખત સંભાળ રાખ્યા છતાં પણ શિવાજી મહારાજે ન્હાની ટુકડી સાથે શાહીસ્તાખાનપર રાત્રિના

જે તમારા વાળ ખરી પડતા હેલ અને જે તે મુંદર, તેજસ્વી ન હોય
તો કામીનીઆ આંધણ વાપરો.

તેનાજ મહેલમાં દિમનલગેયો હતોયો કયો ઉનાગથી, ગડગડાથી ગાલી-
 ત્તાખાન નાહો, આરીપરથી નીચે ફરતાં, તેના હાથપર ધા થયો, તેના
 આગળ કપાળ ગરા (જુલો ચિત્ર નં ૪) તે નાગી હતોયો પણ તેનો
 પુત્ર અને તેના ગદાક મનિકા કપાળમુસા શિનાજી મહાગજ અને તેની
 દુકડીએ વિજેતા થઈ સિદ્ધગદ તરફ પ્રયાણ કર્યું મોગજ પોરેસ્વાર મન્ય
 તેમની પડે પડ્યુ પણ તેનાજ પાવકરે તેમનાપર દહ્યો કરી તેમને
 હગારી પીળેગી નાખ્યા આ બનામથી શાલીતાખાન દતારા થયો, તેણે
 જસવતસિદ્ધપર બેદગારી તથા લાયક અને વગેરેનો આરોપ મુખી દિલી
 વખાણ કર્યું ઔરગઝેમે આ નામોથી ભરેલા મમાચાર મલતાજ શાલી
 સ્તાખાનને પાઠો બોનારી લીલો અને મહાગદા સુવતાન મુઆઝીમને
 (જુલો ચિત્ર નં ૫) દક્ષિણ સુના તરીકે મોકલ્યો અને જસવતસિદ્ધપર
 સંદાગદાના હાથ તરે કામ હવાનુ કુમાન મોકલ્યું આઝી જસવતસિદ્ધ
 આજણ અને જુનરમા મજબુત દુકડીઓ રાખી આરગામાદ પાઠો ફર્યા
 આ મનાર ઇ. સ. ૧૬૬૩ માં બન્યો ઇ. સ. ૧૬૬૪ માં શિનાજી મહા
 રાજે સુરતપરની સુપ્રસિદ્ધ ચઢાઈ કરી સુરત મોગજ બાદશાહનું મુખ્ય
 બજા હતુ ગાર હજાર ચારસાથે સુરતપર શિનાજીએ હાથો કર્યા અને
 વ્યગ્રચિત્ર રીને ૭ દીવસ સુધી લૂચુ (જુલો ચિત્ર નં ૬) અઢગક
 સમૃદ્ધિ સાથે વિજયી શિનાજી રાયગદ પાઠો ફર્યો રાયગદ આન્યા પડી
 શિનાજીએ રાગતો ખેતામ ધારણ કરી ખેતાના નામના સીકા પડાવ્યા
 શિનાજીના નામ સંન્યે મકકે હજારના જતા હાથઓના વ્હાણોનો
 પડાવ કયા એટલુજ નહી પણ કારનાર અને આરસીયોનપર હુનો રી
 કમ્મે કરી ઉત્તર નાગમા ખેતાની શિનાજીએ સત્તા જમાની

આ બધા મનાવોથી ઔરગઝેમ ઘણેજ છેડાઓ મહાગદા અને
 જસવતસિદ્ધને પાઠો બોનારી લીલા અને સુપ્રસિદ્ધ મીરજી રાગત જય
 સિદ્ધ (જુલો ચિત્ર નં ૭) તથા દીનેગખાન (જુલો ચિત્ર નં ૮) ની સર
 દારી તણે અનિદાય મોહોડું સંન્ય દક્ષિણે મોકલાવ્યુ જયસિદ્ધે પુરધર અને
 ચિદગદને સખત વેરા ધાર્યો પુરધરના કિલ્લેદાર સુરારબાજી દેશપાડેએ
 ઘણોજ મજબુત બહાદુરી ભરેયો બચાવ કર્યો જયસિદ્ધની જગમિખ્યાત

હાય કનાસ પ્રિંગિતુ કામ જોઈતુ હોય તો લેફ્ટી આર્ટ, ૨૨
 લાયખળા મુબબને લખો

ખાનિ, તે ૥ મૈનનુ અન ૥ મન, અને ણી ન કાર્ધ રાજદારી કારણથી
 શિનાજી જયમિદને તામે થના વનગાયો એટલજ નહી પણ પોતાની
 હૃદયે શ્રી ભગવાનીની આગમના ઈરી અને નમનમા શ્રી ભગવાનીએ સાક્ષાત
 ધર આપી દિદુઓ સાથે—જયમિદ સાથે વનુ નહી લગાઈ વધારવામાં
 કાયદો નથી વગેરે સનાદ આપી (જુલો વિ ૧ ન ૯) શિનાજીએ
 જયમિદ સાથે મુયેલ ઈરી તે પ્રસિદ્ધ ધનિદાસ ૧૨ મી ગ્રાન્ડડક્ટ ઠહે છે ?
 ખીજત કાગ્લોમા આ નેમ તે પણ એક મજબુત નરણુ હતુ. શિનાજી
 જયમિદની ઠાણી પામે જોયિતો આ થો, જયસિદે તેને ઘણુજ
 માન આપ્યું—એગે અને ગાદીપર પોતાની સાથેજ મેમાડયો, અહીં
 પુરધરની સુપ્રસિદ્ધ મધિ થઈ નેમા શિનાજીએ જયસિદને વીગ
 િ ના મ્નાધિન યા અને મોગતોનુ સ્વામિન સ્વિચાર્યુ જયસિદ
 અને શિનાજી રચ્યે મેની થઈ થોડા વખત પછી આરમ્ભમે શિનાજીને
 દિડી આવના આમત્રણ મોખુ અને જયસિદ પાસેથી પોતા માટે
 અભય મેગની શિનાજી મહારાજ પોતાના મોટા પુત્ર સલાજી તથા એ
 હજાર માનના માથે ૪ સ ૧૬૬૬ મા પિંડી પ્રસાદ્યુ કર્યુ અહીં પોતાની
 ગેરલાજગીમા સર્વ નાનતી દેખરેખ રાખના ગોતાના નાજ વિચાર્યુ
 અધિકારીઓને પોતાની માતુની હાજગારી પ્રમુખ પણ નીચે વળી
 સર રાજસત્તા તેમ ૥ હાથમા આપી

છ સ ૧૬૬૬ મા શિનાજી પિંડી જતુ એ એક અદ્ભૂત મનાન
 હતો પિંડી પહોચતાજ ગગ્ગ જયસિદના હુમાર રામસિદ તથા એક
 દલખા નરજનતો સદાગ મુખનીસખાનને બાદશાહે શિનાજી આમે મોડલા
 આ દેખીતુ અપમાન ચતુર શિનાજીની નજર ખ્બાર મયુ ાહી અને આ
 મગશઓની હુડડી તુટેને જમરે લારી મને હતાશ ચતી દિ નીમા દાખન
 થઈ મુખિખ્યાત દિવાને આમમા બાદશાહે શિનાજીની બેટ નીધી આ
 વખતે આરમ્ભમે બાદશાહતના મોટા મહાગ સદારો ગગ્ગઓ, તેમજ
 મે તજાર વીર સેનીધાને પોતાની આસપાસ ગમ્યા હતા શિવાજી સાથે
 ફક્ત ૬૬ મા મુમેને આવવા દેનામ આવ્યા હતા દરબારમા રામસિદે
 શિનાજીની જોગખ કરાવી તેને તેના પુત્ર સાથે પાય દળદરીની સરકારી

જે તમાગ વાગ ખરી પજા હોય અને જે તે સુદગ તેજસ્વી ન હોય
 તે કામીનીઆ જોઈ લે ૥ પરો

વાળા સગદારોમાં જગ્યા આપવામાં આવી શિવાજીથી આ ખુદ્દુ અપમાન ખમી રાકાયું નહીં. એટલામાં ગમડગીથી બાદશાહે રાગમિંદને “આ શિવાજી છે?” એમ પૂછ્યું. શિવાજી છેડાતો જગડી ઉઠ્યો “હા, હું શિવાજી છું અને હવે યોગ્ય વખતમાં તમે જાગૃતો કે હું કાણ છું?” (શુવો ચિત્ર નં. ૧૦). તકરાવ થઈ કોધયુક્ત શબ્દો બાદશાહે કાને અથડાયા. આ વખતે ખડં જેનાં બાદશાહ અને શિવાજી ઉભય એક ખીન્ને મળવાની ગિચામાં દના નહીં આ ખુદ્દુ અપમાનથી શિવાજીને ધણુજ વાગી આવ્યું તેનું લોહી ઉકળી આવ્યું અ તે મૂંઝા ખાઈ તે પટ-કાઈ પડ્યો અને તેને ઉચરી ઉતારે લકષ મયા અને ભગિન્યમાં તેને દરબારમાં આવડું નહીં એવો બાદશાહે દુક્રમ કર્યો શિવાજીના ગયા પછી બાદશાહેના છા જગ હેડે બેઠો. જગ શાંત થયો અને બોલ્યો “ચાલો એક વિદ્ય દબ્યુ.” બાદશાહે હવે ક્રોધવાન શિવાજીના ઉતારાને ઘેરો ધાલી તેના પર મજબુત પહોરો રાખવા સખત દુક્રમ કર્યો શિવાજી આ નવી આપત્તિ આવેથી હરે તેમ નહોતો તેણે નવી યુક્તિ રચી. શિવાજીએ બાદશાહ પામે સખત કૃપાદો કરી અને પોતા માટે પોતાના માણસોને દુખ દાડમારી નહાકની ખમવી પડે છે તેથી તેમને દક્ષિણ જવા દેવાની પરવાનગી માગી. શિવાજી માણસો વગર પોતાના તાબામાં વધારે મજ-શુનાઈથી આવશે વગેરે ધારી બાદશાહે તેના માણસોને દક્ષિણ જવા માટે તગતજ પગલાણ કરી આપ્યા પોતાના પિનાએ શિવાજીને અભયનુ વચન આપેલું અને અહિં તો વિપરીત થયું તેથી શરમીલ અનેવા રામસિંહે છુપી ગીતે આ કામમાં શિવાજીને મદદ કરી શિવાજીએ, સરદારો, નવા-બોને બેટ સોગાદો મોકલવા તથા મદીરોમાં બ્રાહ્મણોમાં અને કુટીરોમાં ધર્મદાઓ મોકલવાની શરવાત કરી. હવે માંદપનો ટોંગ કર્યો-માંદપ વધી છે એવી વાત ફેલાતી પુન જગ આરામ છે એવું જણાવી બ્રાહ્મણો અને કુટીરો વગેરેને દાનધર્મ કરવાની રાજઆત કરી મ્હોટા મ્હોટા ટોપ-લાઓ તૈયાર કુગવી હરોજ મીઠાઈથી ભરી સરદારોને, અમલદારોને બેટ મોકલવા તેમજ મદીરો મસ્જીદોમાં ગરીબોમા વહેંચવા મોકલવા લાગ્યો પહોરોગીગે ટોપલાઓની બરાબર તપાસ કરતા પછી ખદાર જવા દેતાં. આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ સુધી આવ્યું એક દિવસે સાંજે બે ટોપલામાં

હાય કવાસ પ્રિટીંગનુ કામ જોઈતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”
લાવખણા મુજબને લખો

શિવાજી પોતાના પુત્ર સાથે સંતત્યો, અને બીજા ટોપલાંઓ સાથે આ પિતાપુત્રવાળા ટોપલાંઓ પણ બદાર નીકળ્યા. અને એકાંત જગ્યામાં પહોંચતાં ત્યાં ઘોડા તૈયાર હતા તે પર બેસી મથુરા પ્રયાણ કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૧). શિવાજીના નાસવાની ખબર બીજે દિવસે સાંજ સુધી પડી નહી. શિવાજીએ પોતાના હજુરીયા હીરાજી ફરજંદને પોતાની જગ્યા પર શાસક બોલાવી મુવડાઓ દત્તો. તે બીજે દિવસે મહારાજની પ્રતી વધારે બગડી છે માટે તેમને અડચણ કરતા નહી હું દવા લેવા જઈ છું એવું કહી નીકળી ગયો, ઘોડા પર મથુરા ગયા તે પછીની સર્વ મુસાફરી શિવાજીએ ગોસાંધઓના વેશમાં પગે કરી. હમેશનો દક્ષિણનો રાજમાર્ગ તેમણે મૂકી દીધો; અને આડે અવગે રસ્તે થઈ ઘણાજ ફેરવાળો માર્ગ મહણ કર્યો. અયોધ્યા, બિહાર, ઓરીસા, ગોંડવાણ વગેરે પરગણાઓમાં થઈને લગભગ બે હજાર માઈલનો પંથ કાપી રાયગઢ (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૨) આવ્યા. માતૃશ્રીને પગે પડ્યા. માતૃશ્રીએ પુત્રને છાતી સરસો આપ્યો. મહારાજ પોતે જે સ્થિતિમાં રાજ મૂક્યું હતું તે સ્થિતિમાં સર્વ સુખવસ્થા જોઈ પ્રસન્ન થયા. શિવાજીના પાછા ફરવાના સમાચાર વિદ્યુત પેઠે સર્વત્ર ફેલાઈ ગયા. સર્વ દક્ષિણ જતગૃત થયું અને પુનઃ સપાટાથી જોસબેર લડાઈ શરૂ થઈ. ચાર મહીનામાં. તો મોગલોને પુરંધરના તદ્દથી આપેલા લગભગ સર્વ કિલ્લા પાછા છૂટી લીધા. બાદશાહે જ્યસિંહ અને દિલેરખાનને પાછા બોલાવી લીધા અને તેમની જગ્યાએ પુનઃ શહાનવા મુઆઝીમ અને જસ-વંતસિંહની નીમણૂક કરી.

સુલતાન મુઆઝીમ અને શિવાજી મહારાજ વચ્ચે પત્રવ્યવહાર શરૂ થયો. અને બાદશાહની પરવાનગીથી શહાનવાએ શિવાજી સાથે ગોઠવણ કરી, તેમાં ઔરંગઝેબે શિવાજી મહારાજનો રાજનો ખેતાબ કબુલ રાખ્યો, સંભાળને મન્સુખ આપી તથા વહાડમાં જંગીર આપી; તેમજ પુરંધર અને સિંહગઢ શિવાય પૂના, સુપા અને ચાકણના પરગણાઓ શિવાજીને પાછા આપ્યા. પ્રતાપરાય ગુજરને ઘોડેસ્વાર દુકડી સાથે શહાનવાની તેનાતર્માં ઔરંગઝાદ રાખવામાં આવ્યો. આ ગોઠવણ બે વરસ સુધી એટલે ઇ. સ. ૧૬૬૯ સુધી કાયમ રહી. આજ વખતે

હાય ક્રાસ પ્રિંટિંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ્સ,”

લાલખળા મુંબઈને લખો.

छ. स. १६६६ भां आत्रा मुझमे भिन्नपूरना आदित्रशाद अने औरंगजेब वच्चे तद थये तेभां शिवाछनी सहाय्यद अने वत्सपंतसिंहनी मैत्रिने वीधे तेमनी ज्ञानमभ्युपे पहेवी न पयत शिवाछना सरदेश, मुष्ठी अने योथना दड्डे भिन्नपूर अने योवत्तडांजना ग्राहताडोअे कथुन राप्प्या अने प्रतिपदसे दरेके त्रलु अने पांय लाप शीया शिवाछने आपया कथुन कथु. छ. स. १६६६ भां शिवाछ महाराजनुं पण धरुं पधुं दगुं. छ. स. १६६८ तथा १६६९ मे शिवाछ महाराजनां छवना आशापेशने समय दतो. आ समय तेमणे राज्यानी अंदरनी ग्राहपणे, व्यवस्था वगेरे सर्व प्रकारने जदोणस्त संपूर्ण करया, कायदा धनुने करवाभां गालो.

श्री छत्रपती

शिवाजी महाराजांचें चरित्र

भाग ४.

आपल्या बंधूशीं विरोधकरून व पित्यास बंदीत टाकून दिल्लीचें तक्त बळकाविण्याकरितां औरंगजेब (चित्र नं. १ पहा) इ. स. १६५७ मध्ये दिल्लीस परत गेला त्या वेळेपासून तिकडे अनेक राजकारणे उपस्थित होऊन त्यांतच तो गुंतून पडल्या-मुळे त्याला दक्षिणेकडे लक्ष देण्यास मुळीच फावले नाहीं. इकडे शिवाजी औरंगजेब गेला तेव्हांपासून विजापूरकरांशीं लढण्यांत गुंतून गेल्यामुळे त्यालाहि दिल्लीकडिल उपस्थित झालेल्या राजकारणांचा मोंगलांविरुद्ध फायदा घेतां आला नाहीं. इ. स. १६६१ मध्ये मोंगलांनीं कल्याण

कामिनिया तलाचा उपयोग केल्यानें केश मुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन स्त्रियांच्या सौंदर्याची वृद्धि होते.

घेतलें, परंतु विजापूरकरांमोर चाललेल्या लढाईमुळे शिवाजीला मोगलांमर राग काढण्यास पावले नाहीं. इ. स. १६६२ मध्ये विजापूरकरांशी तह झाला तेव्हा शिवाजीने मोठे सैन्य तयार करून त्यावर नेताजी पालकर यास सेनापति नेमिलें. नेताजी पालकरानें औरंगाबादेपर्यंत मोगलांच्या मुलुखात मोहिमीकरून जागोजाग खडणी बसवून पुष्कळ द्रव्य मिळविलें. याच सुमारास मोरोपंत पेशव्यानीं जुन्नरच्या उत्तरेकडील सगळे किल्ले कार्याज केले.

या प्रमाणें शिवाजी महाराजांनीं मोगलांच्या प्रांतात धामधुम केली ही खबर औरंगजेबास कळली. औरंगजेबाचे हुकुमानुरून दक्षिणेंतील मुभेदार शाहिस्तेखान मोठे सैन्य घेऊन पुण्याकडे निघाला, (चित्र न २ पहा) त्यानें पुणे व चाकण घेऊन पुणें हें आपलें मुकामाचें स्थान केलें औरंगजेबानें राजा जसवतसिंह (चित्र न. ३ पहा) यास बरोबर मोठे सैन्य देऊन शाहिस्तेखानास मदत करण्यास पाठविलें. शिवाजीचा मुकाम जवळच सिंहगडावर असल्यामुळे शाहिस्तेखान पुण्यास मोठ्या सानधगिरीनें राहिला होता. या सानधगिरीच्या बंदी बस्तास न जुमानता शिवाजीनें मध्यरात्री शाहिस्तेखान निजत असलेल्या महालात प्रवेश करून त्याजवर हल्ला केला. शाहिस्तेखान खिडकीपाठें भाड्या घाईनें खालीं उडी टाकण्याकरिता प्रयत्न करित असता शिवाजीनें त्याजवर बार वेल्या त्यासरशीं खानाची बोटे तुटलीं (चित्र न ४ पहा) शाहिस्तेखान पळून गेला खरा परंतु त्याचा मुलगा व त्याचे तेनातीचे शिपाई याची शिवाजीनें कत्तल उडविडी, व मोठ्या तातडीनें सिंहगडाकडे मुखरूप मडळीसह गेला. मोगल, महाराजाचा पाठलाग करून, सिंहगडास जाऊन भिडला. परंतु त्याचा नेताजी पालकर यानें थोड्या वेळांत चोहोंबाजूनें घूळघाण करून टाकिली. आपल्या लोकांचा हा असा मोड झाला हें पाहून शाहिस्तेखान अत्यंत बदिल झाला. त्याला याबद्दी जसवतसिंहाचा शिवाजीस वश झाल्याबद्दल बर्हाम

आल्या व जमयतमिहाला त्याने गाफिलपणाबद्दल फार दोष दिला. त्याने शाहज्या सय हकिमत दिहल्ले आरंगजेबास कळविली.

औरंगजेबाने ही उद्देगजनक बातमी वाचून शाहिस्तेखानास परत योगाविले व मुस्तान मोअक्षिम (चित्र न. ५ पहा) यास दक्षिणेचा सुभेदार नेमिले, व जसयतसिंहाम त्याचा दुय्यम लणून दक्षिणेंतच ठेविले. शाहिस्तेखानाच्या मार्गे जसयतसिंहाने आपल्या सैन्या निशी जया करिता खटपट चालविली परंतु त्याचे मगठयापुढे काहीं न चाटून तो आपणें सैन्य चारुण व जुतर येथे ठेऊन औरंगजादेकडे जमतेम जाऊन पोहोचला.

हें सय वृत्त १६६३मध्ये घडले. १६६४मध्ये शिवाजी महाराजांनी चार हजार घोडे स्वाराशिरी आडमार्गाने जाऊन मुरत शहरावर मोहिम केली. मुरत शहरावर एकाएकी हला केला व सहा दिवसपर्यंत स्वरापणे लुट केली (चित्र न. ६ पहा). मुरतेहून महा राज रायगडाम परत आला. परत आल्यावर त्यांनी आपल्या नावास राजा हा किताब जोडला, व आपल्या नावाचे नाणे पाडले. या वेळी महाराजांचे आरमारहि स्वरा वसले नव्हते. आरमाराने समुद्रातून यात्रारुत्स घेऊन मऊस जाणारी तारे पकडण्याचा व लुटण्याचा सपाटा चालविला व गोव्याचे दक्षिणस बांभिलगे व कारवार हीं शहरे लुटली. अशा प्रकारे शिवाजीने उत्तर कोंकणावर आपला ताबा बसविला.

या युमातुळीमुळे औरंगजेबाचे मनांत शिवाजीबद्दल अत्यंत मताप व द्वेष उत्पन्न झाला शिवाजीचा एकदम नाश करून टाकावा लणून त्याने प्रसिद्ध मिर्झाराजा जयसिंह (चित्र न. ७ पहा) व दिल्लीखान (चित्र न. ८ पहा) याजगेंवर माळे सैन्य देऊन दक्षिणेकडे रवाना केले व जमयतसिंहास व मोअक्षिम यास परत बोलाविले जयसिंहाने दक्षिणेंत आल्यानरोवर एकदम पुरंदर व सिंहगड या दोन्ही किल्ल्यास मराठा घातला. मुरार राजा देशपांड यांने पुरंदर किल्ल्याचे मोठ्या शौर्याने

सरक्षण केलें. जयसिंगाचे कीर्तिकडे, त्याचे प्रचंड सैन्याचे बळाकडे, त्यानें दूरदर्शपूर्णानें सुचविलेल्या सलोल्याच्या मसलतीच्या आशयाकडे लक्ष देऊन महाराजांनीं जयसिंहाबरोबर सलोला करण्याचें ठरविलें. या वेळेस महाराजांनीं श्री भगवतीचीं करुणा भाकली व भगवतीनें त्यांना स्वप्नात येऊन सांगितले कीं “बाळ जयसिंहाचा पराभव या वेळीं तुझें हातून होत नाहीं. लढाई सुरू करून यश येणार नाहीं” (चित्र न. ९ पहा). प्रसिद्ध इतिहास लेखक ग्राट डफ म्हणतो कीं ज्या कारणामुळे शिवाजी जयसिंगास शरण गेला त्यापैकीं देवाच्या शब्दावर अथ विश्वास व त्याचे अगाचा धर्मभोळेपणा हीं मुख्य होत. देवानें सांगितल्याप्रमाणे शिवाजी निश्चय करून जयसिंगाचे छावणीकडे निघाला. त्याला जयसिंग मोठ्या अदबीनें सामोरा गेला व त्याचा पुष्कळ सन्मान केला. या छावणींत प्रसिद्ध पुरंदरचा तह झाला. या तहानें शिवाजीनें २० किल्ले मोगलास दिले व मोगलाचें अकिल कबूल केलें. शिवाजी व जयसिंग हे मित्र झाले.

पुढें औरंगजेबाचें बोलानणें आल्याप्रमाणे व दिल्लीस आपल्या जीवितास कोणत्याहि प्रकारचा दगा होणार नाहीं ही खात्री झाल्यावर शिवाजी, सभार्जी व एक हजार मारठे याजबरोबर दिल्लीस गेला मार्गे आपल्या गेरहजिरांत तिबा अव्यक्त निश्वास कामदारावर जिजाबाईचे सह्यानें राज्य चालविण्याचा मार टाकिला. शिवाजीचें दिल्ली दरबारीं गमन ही एक मोठी महत्वाची गोष्ट होय. शिवाजी दिल्ली जवळ आला असें कळल्यावर औरंगजेबानें रामसिंह व दुसरा एक अमळ कर्मी दर्जाचा अम्मलदार मुबलिसखान या उभयतास सामोरे पाठविले. या कर्मी दर्जाचे सरदारास आपणाकडे सामोरे पाठविले हा अपमान झाला असें शिवाजीम बाग्लें परंतु त्यांघट्टी हा अपमान त्यानें मुवाठ्यानें सहन केल्या व आपल्या घोडस्वारानिशी मोठ्या वेदिलानें दिल्लींत प्रवेश केल्या व पुढें दिवाणी आममण्ये

कामिनीया तल वापरल्याने पुरातन वाङ्मयामुन चालत आलेली व अतिशय मौल्यवान् सजला गलेली अर्धा केसोची सुरिपति स्वरित भक्त होते

औरंगजेबानें शिवाजीस भेटास बोट्याविलें. औरंगजेबानें मोठमोठ्या मगदाराम नेण्या तरवारीनिशी आपल्या तक्रामभोंवार उभें केलें होतें. शिवाजीला हत्याराशियाय दहा लोकाबरोबर भेटास येण्याचा हुकूम होता. शिवाजी दरबारांत आल्यावर रामसिंगानें शिवाजाप्रमाणें रुजवात केली. औरंगजेबानें कुशल प्रश्न विचारल्यावर त्यांची उत्तरे मिळाल्यावर शिवाजीला रुजव्या हानास बसणाऱ्या पांच हजारांची मनसब असलेल्या सरदारांमध्ये उभें रहावयाम हानानें खूण केली तेव्हां शिवाजीस अत्यंत संताप आला. त्याला हा अपमान सहन होईना. औरंगजेबानें लगेच रामसिंगास विचारलें कीं रुजवात केलेला मनुष्य शिवाजीच काय! हें ऐकून शिवाजीचें मन ताव्यांत न राहून तो एकदम उठारला “मी शिवाजीच आहे व माझ्याबद्दल सर्व कांहीं तुम्हाला हलके हलके कळेल,” (चित्र नं. १० पहा.) अशी नव्याच्या स्वरूपाची थोडी गडबट झाली. त्यामुळें शिवाजी व औरंगजेब यांचीं मनं संतापानें अत्यंत अस्वस्थ होऊन एकमेकास योग्यरीतीनें भेटण्याचे व बोलण्याचे स्थितीत ते दोघे राहिले नाहींत. अपमान सहन न होऊन शिवाजी संतापानें येशुद्ध झाला व भेटीचें काम त्यामुळें स्वाभाविकरीत्याच अपूर्ण राहिलें. शिवाजीस त्याचे विन्हाडी पौहचविण्यांत आले. व पुनः भेटास त्यास आणू नये असे वादशहाकडून फर्मावण्यांत आले. औरंगजेबाचे चित्त थोड्या वेळानें अमळ स्वस्थ झालें तेव्हां दरबारांत आज एक विघ्न टळलें असें त्यास वाटलें. नंतर औरंगजेबानें शहरच्या कोतवालास शिवाजीच्या विन्हाडास पहारेवाल्यांच्या चौक्यांचा गराडा देण्यास व त्यावर सक्त देखरेख ठेवण्याचा हुकूम सोडिला. त्याप्रमाणे कोतवालानें केलें. पुढे कांहीं दिवसांनीं शिवाजीनें माझ्याबरोबर आलेल्या लोकांस तरी देशीं परत जाण्याची परवानगी यावी, त्यांना उचारेची हवा सोसत नाहीं, ते त्यामुळे वारंवार अजारी पडतात अशी पादशहाकडे तक्रार

केली. लोकांस जाऊं दिल्याने शिवाजी आपल्या ताब्यांत पूर्ण येईल अशा विचाराने औरंगजेवाने त्यांना परत जाण्याकरितां परवाने दिले. शिवार्जुनेंहि संकटांतून पार पडण्याची युक्ति काढली. आपल्या पित्याने दिलेलें वचन स्मरून रामसिंह शिवार्जुनास या संकटांतून पार पडण्याचे कामीं गुप्तपणें मदत करीत असे. व शिवार्जुनें योजलेल्या युक्तिकडे दुर्लक्ष करीत असे. शिवार्जुने सरदार, ब्राह्मण, फकीर वगैरे लोकांमध्ये पेटान्यांत घालून भेवामिठाई वाटण्याचा क्रम सुरू केला. पुढें कांहीं दिवस अजारी पडल्याचा बहाणा केला. जरा वरें वाटू लागलें ह्मणून त्याने ब्राम्हणांस व मर्सादींतील फकिरांस भेवामिठाई वाटण्याचा पुनः क्रम सुरू केला. पुढे एके दिवशीं संभाजी व आपण निरनिराळ्या पेटान्यांत बसून शहराबाहेर नेमलेल्या जागी गेला. तेथे पूर्वी निघून गेलेले त्याचे लोक त्याची घोड्यासह वाट पाहत होते. तेथे घोड्यावर बसून त्यांनीं मथुरेकडे कूच केले. (चित्र नं. ११ पहा.) महाराज निघून गेल्यावर सांगितल्याप्रमाणें हिरोजी फरजंद, महाराजांचा पेहराव करून विछान्यांत निजून राहिला व दुसऱ्यादिवशीं सकाळीं संधि पाडून पहारेकऱ्यांस महाराजांची प्रकृति रात्री फार बिघडली होती आतां अमळ डोळा लागला आहे तेन्हां गडबड करूं नका, मी आपघ आणण्यास जातो असे सांगून तेथून पोचारा केला. मथुरेपर्यंत घोड्यावरून जाऊन तेथून पुढें शिवाजी महाराजांनीं गोरान्याच्या वेशांत आड मार्गांनीं बिहार, ओरिसा, गोंड्याणा यां प्रांतांतून सुमार २,००० मैलांचा प्रवास पायां केला. अशा प्रकारें नऊ महिन्यांनीं ते रायगडास आले (चित्र नं. १२ पहा) व मातुश्रीच्या प्रायांशीं दंडवत घातले व तिनें मोठ्या प्रेमानें त्यांना आलिंगून अश्रूंनीं न्हाणिले.

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ४.

—:0:—

इ. स. १६५७ में औरंगजेब (चित्र नं. १) अपने भाईसे विरोध कर और अपने पिताको जेलमें भेज दिहोका तख्त लेने-कोलिये चापसु दिहो आया. तभीसे वहाँ अनेक राजकारण उपस्थित हुए और वहाँसे उसको दक्षिण हिंदुस्थानकी ओर देखनेको ज़राभी समय न मिला. शिवाजीभी पिजापूरके बादशाहके साथ लड़ाईमें फँसा रहनेसे दिहोमें उपस्थित हुए २ राजकारणका फायदा हांसिल न कर सका और इ. स. १६६१ में मुगलोंने जब फिरसे कल्याणको जीता तबभी शिवाजी उनका प्रतीकार न कर सका. इ. स. १६६२ में जब शिवाजीने पिजापूरके साथ सन्धि की तब नेताजी पालकरको कुछ थोड़ीसी फौज दे औरंगाबादकका सब मुल्क काबाज करनाया. इसी समय मोरोपंत पेशवाने जुन्नरके उत्तर दिशाके सब किले हस्तगत किये.

इस प्रकार शिवाजीने मुगलोंके हृदमें धूमधाम मचाई. इसकी खबर औरंगजेबको होतेही उसने शाहिस्ताखान (चित्र नं २) को शिवाजीका बंदोबस्त करनेको हुक्म दिया और राजा जसवंतसिंह (चित्र नं ३) को यहाँ फौज दे शाहिस्ताखानके मददकेलिये भेजा. शाहिस्ताखानने अपना मुकाम बहुतही बंदोबस्तके साथ पूनेको किया. परंतु शिवाजीने मध्यरात्रीको खान जिस

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुविधि बालको प्राप्त होती है.

यमेरमें सोता था, प्रवेश कर एकदम चढ़ाई की. रान घारीसे भाग निकलनेका प्रयत्न कर रहा था कि शिवाजीने तुरन्तही चार किया जिससे उसकी उंगलिया फट गई (फव्वर परका चित्र देखिये) शिवाजीने रानके लोंगोंकी खराबी की और अपने मुकाम सिंहगढको चल दिया मुगलोंने उसका पीछा किया परंतु नेताजी पालकरने उनकी खराबी की. इससे शाहिस्ताखान बहोत बेदिल हुआ. उसको राजा जसवंतसिंहका शिवाजीसे मिल जानेका शक हुआ और घेसा उसने औरंगजेबको कहला भेजा

औरंगजेबने यह सुन शाहिस्ताखानको वापस घुला मुल तान मुआजिम (चित्र नं. ६) को दक्षिणका सुभेदार बनाया और राजाको उसके मददके लिये हुक्म दिया.

इ स १६६४ में शिवाजी महाराजने सुरतपर हमला किया और छ दिनतक खूब लूट भचाई (चित्र न ६) वापस रायगढको लोटे. रायगढको पहुचनेपर महाराजने अपने नामको राजाका खिताब लगाया और अपने नामका सिक्काभी चालू किया इसी समय शिवाजीके आरमारने उत्तर कोकन पूरा कब्ज किया इस वनाचसे औरंगजेबको शिवाजीका बहुतही क्रोध तथा द्वेष उत्पन्न हुआ शिवाजीका पूर्ण नाश करनेके हेतूसे उसने मिर्झाराजा जयसिंह (चित्र नं ७) और दिलेर खान (चित्र न ८) को बड़ी फौजके सह रवाना किया जयसिंह हने आतेही सिंहगढ और पुरंदर किलेको घेरा. मुरार बाजी देशपांडेने बहोत शौर्यसे पुरंदरका रक्षण किया महाराजनेभी जयसिंह के प्रचंड फौजका बल देख संधि करना ठाँक माना. शिवाजीने अपना फुलदैवत श्रीभवानीकी प्रार्थना की. श्रीभवा नानेभी महाराजको स्वप्नमें दर्शन द सधिकी आज्ञा दी (चित्र नं ९) महाराजने इस मुताबिक इ स. १६६५ में संधि की.

आर्ट वाम चाहते हो तो लक्ष्मी आर्ट प्रीटिंग वर्क्स
भायखला बवईको लिखो

यादमें औरंगजेबके बुलानेसे तथा दिल्लीको जानेपर अपने जीवितको किसी प्रकार दगा न होगा इसको खात्री कर लेनेपर शिवाजी अपना पुत्र संभाजी तथा १००० मराठे घोरको साथ ले दिल्लीको गये। शिवाजीका दिल्ली दरबारमें गमन यह एक अत्यंत महत्वपूर्ण बात है। शिवाजी दिल्लीके पास आनेकी खबर पातेही औरंगजेबने रामसिंह तथा मुसलिसखान एक कम दर्जेका सरदार-को स्वागतार्थ भेजा। इस कम दर्जेके सरदारको देख शिवाजीको यहोतही क्रोध उत्पन्न हुआ और उन्होंने बहुतही वेदियोंके साथ दिल्लीमें प्रवेश किया।

औरंगजेबने शिवाजीको दिवानी आममें मुलाकातके लिये बुलाया तब बहुतसे सरदार नंगी शमशेरके साथ खड़े हुए थे परंतु शिवाजीको निःशस्त्र दस आदमीकोही साथ ले मुलाकातकी आनेका परवाना था दरबारमें आनेपर और रामसिंहने शिवाजीकी औरंगजेबसे रज्जुघात करनेपर शिवाजीको ५००० की मनसबदार लोगोंमें सजा देनेको कहा गया। इससे शिवाजी सतप्त हुए उनका अपमान हुआ। औरंगजेबने रामसिंहसे पूछा 'रज्जुघात किया हुआ शब्द शिवाजीकोही है।' यह सुनतेही शिवाजीने क्रोधावेशमें कहा, 'हां, हां, मैंही शिवाजी हूं।' (चित्र नं १०) इस प्रकार थोडासी गडबड होतेही शिवाजीको अपने मुकामपर पहुंचा दिया और फिर कर्मी मुलाकातकेलिये न लानेका और शहर कोतवालको शिवाजीके रहनेके मकानको घेर लेनेका हुक्म फरमाया गया।

थोड़े दिनोंकेबाद शिवाजीने अपने साथ आये हुए लोगोंको दिल्लीकी आवश्यकता भाफक न होनेके बजहसे बादशाहसे परवाना ले दिल्लीसे खाना किये और इस संकटमेंसे निकल जानेकी कोशिश करने लगे। रामसिंहभी अपने पिताके वचनानुसार शिवाजीको मदद दे रहा था। शिवाजीने फकीर, ब्राह्मण आदिको पिश्वारेमें

कामिर्नियोंके उपगोत्रसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है

अनुक्रमणिका.

- १ औरंगजेब
- २ शाहिस्ताखान.
- ३ राजा जयसिंह
४. गिराजा शाहिस्ताखान मठहर
- ५ सुलतान मुआझिम
६. सुरत नाश.
- ७ राजा जयसिंह.
८. दिलेरखान.
९. शिवाजी-स्वप्न
- १० शिवाजी-दिल्लीदरवार.
- ११ मथुरा-प्रयाण
- १२ रायगढ़

Our next issue contains the pictures from Life of
SHIVAJI Part V

घणं ५

अंक. ४७.

सुवर्णमाला

श्री
शिव-चरित्र
भाग ४.

आगस्ट,
१९१४.

थावन,
१९७०.

पुरुषोत्तम विश्राम मावजी.

सत्य युग हापर प्रेता बलियुग मधि ।
 आदि भयो नहि भूपति न हूँ आश्रयी ॥
 अक्षय्यरसे यत्र हुमायु शाह शासनसौ ।
 स्नेहतें सुधारी हँम हीन तें मगरी ॥
 भूपन भनत एसी मुंगलानी चूथदीनी ।
 दारि दारि पारि पारि लुटली चहफरी ॥
 धूरि तनलाहि रंठि मूरतहे रंनिदिन ।
 मूरतसौ मारि बदमूरत शिधा करी ॥

बोलत दिल्ली की पाई पहार आलमगीर ।
 बखर अकबररे बिरद बिमारेतें ॥
 भूपन भनत लरी लरी सरजासौ जंग ।
 तिपट अभग गड रोड सब हारे त ॥
 सुधर्यो न एका काज भेजि भेजि बेही काज ।
 बडे बडे वे इलाज उमराव मारे तें ॥
 मेरे कहे मेल कर शिवाजीसौ घेर कर ।
 गेर करी नेह निज नाहक उझारे तें ॥

Sitwaji in Delhi Darbar

LIFE

OF

SHRI SHIVAJI MAHARAJ

PART IV.

Since the departure of Aurangzeb in 1657 (see picture No 1) from the Deccan for fighting with his brothers for the throne Shivaji had been so much occupied in the war with Bijapur that he was not only unable to take advantage of the events passing in Hindustan but in 1651 when the Moghuls took possession of Rahim he was unable to resent this aggression till the peace with Bijapur was concluded in 1662. In 1662 he prepared a large force and his General Netaji Palkar levying contribution on the way swept the Moghul districts to the environs of Aurangabad while the Peshwa Merapant seized several forts north of Junnar. Shistakhan (see picture No 2) the Moghul Viceroy of the Deccan marched with great force took Poona and Chakan and made Poona his head-quarters. Aurangzeb sent Raja Jivaji Rath (see picture No 3) with a large army to join Shistakhan and the whole army encamped in the neighbourhood of Poona. Shivaji being in the neighbourhood Shistakhan took many precautions. In spite of his precautions Shistakhan was surprised by a night attack in his own palace at Poona and while hurrying out and in the act of lowering himself from a window he received a blow which cut off his fingers (see picture No 4). He escaped but his son and most of his guards fell before the Marathas. Shivaji and his

party retired to Sinhgad and the Moghul cavalry who went in pursuit was routed by Netaji Palkar. Shahistekhan being disheartened accused Jasvantsinh of neglect and reported the matter to Delhi. Aurangzeb hearing these disasters recalled Shahistekhan and sent his own son Sultan Muazim (see picture No 5) as Viceroy and directed Jasvantsinh to remain under the prince. By this time Jasvantsinh leaving strong detachments at Chakan and Junnar had retired to Aurangabad. These events happened in 1663. In 1664 Shivaji led his famous expedition against Surat the chief Moghul port. With four thousand cavalry he made a rapid march against Surat which he surprised and having systematically plundered it for six days of great riches (see picture No 6) he leisurely returned to Raygad unmolested. After his return Shivaji assumed the title of Raja and struck coins in his own name. Shivaji's fleet also captured pilgrim ships bound to Macca and also attacked Cannor and Barcelore below Goa and as a result Shivaji established his authority in north Kanara.

Shivaji's aggressions roused the worst passion in Aurangzeb. He recalled Jasvantsinh and the Prince and sent a very powerful army under the joint command of the famous Mirza Raja Jayasinh (see picture No 7) and Dilerkhan (see picture No 8). Jayasinh invested Purandhar and blocked Sinhgad. Purandhar was very bravely defended by Murar Baji Deshpande. The great reputation of Jayasinh, the strength of his army and some deep laid scheme of policy persuaded Shivaji to submit to Jayasinh. He invoked the guidance of divine help and was warned by the Goddess Bhivani in a dream that he could not prevail against Jayasinh and success would not be secured by continuing the war (see picture No 9) and Grant Duff says that superstition was one of the principal causes which made him submit to Jayasinh.

The Kamini hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair.

Shivaji suddenly came before Jaysinh's camp and was respectfully received by Jaysinh who embraced him and gave him all the honours. Here the famous Treaty of Purandhar was signed by which Shivaji gave up twenty forts to Jaysinh and entered the Moghul service. Now Shivaji and Jaysinh became friends. Later on when invited by Aurangzeb and assurances of personal safety had been obtained Shivaji in 1666 went with his elder son Sambhaji and one thousand Mavalis to Delhi. He made a Council of Regency of his three most trusted officers with Jijabai at its head with full powers to work during his absence.

The appearance of Shivaji at the Delhi Court in 1666 was a wonderful phenomenon. On his arrival at Delhi Ramsinh, son of Raja Jaysinh and Mukhliskhan, an inferior officer were the only persons sent by the emperor to meet him. This marked slight did not pass unobserved and he and his cavalcade with sinking heart passed through the gates of the Imperial city. In the famous Devine aum Shivaji was received by the Emperor who was surrounded by the greatest nobles and had 2000 bravest men near around him. Shivaji's retinue was limited to ten men. Ramsinh introduced him to the court. He with his son was assigned a place only amongst those who held the rank of five thousand. He no longer could suppress resentment at this insult. Aurangzeb asked Ramsinh whether the person he introduced was Shivaji. Shivaji losing all control said, "Yes I am Shivaji and you will know all this better by and by." (see picture No 10). An altercation took place the angry words reached the Emperor's ears. Emperor and Shivaji both were in no condition of mind to meet each other. Shivaji at this open insult was stunned and at the boiling point of indignation. He fell down in a swoon which rendered the reception incomplete. He was conducted to his quarters.

The Kamania hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds the luxuriant growth of hair.

and debarred the royal presence for the future. The Emperor now breathed somewhat freer and he said that a calamity had been averted. The Emperor now instructed the Kotwal to surround Shivaji's dwelling and keep him under strict surveillance. Shivaji rose to the occasion he now made up his mind what he was to do. He remonstrated and complained particularly of the hardship of detaining his people. Aurangzeb readily granted passports for their return and now considered Shivaji completely in his power. Ramesh was privy to his design and on account of the pledge given by his father he secretly helped and connived at it. Shivaji now feigned sickness and was reported very ill. Pretending partially recovered he gave great charities to Brahmins. He made up several long baskets which were duly sent by him filled with sweetmeats to the nobles and to be distributed to mendicants at mosques etc. The baskets were examined by the sentries. When the practice had continued for some time one evening he with his son stowed away in two baskets and was thus smuggled out without observation to an obscure place where his men had fleet horses waiting and they mounted and rode to Mathura. (See picture No. 11) Shivaji's escape was not known until a late hour on the following day owing to the precaution of making his servant Hiraji Farjand lie down on his bed. Except the ride to Mathura Shivaji did all the journey on foot in the disguise of Gossavees. His track was altogether out of the direct way across Oudh Behar Orissa and Gondwana a big walk of about 2000 miles. On arriving at Raygadh (see picture No. 12) after his nine months absence he fell at his mother's feet and she clasped her long lost son to her arms. He found every thing just in the condition in which he had left it. The news of Shivaji's return spread like wild fire and the war recommenced with greater ardour and

---

Always have **Otto Mohini** (*Regd*) in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

vigour than before. Fort after fort was besieged and reconquered. In four months after his return he reconquered nearly all the forts which he had signed away by the treaty of Purandhar to the Moghuls. Jaysinh and Dahir Khan were recalled and Sultan Muazim and Jasvantsinh were sent again in their place.

The intercourse between Shivaji and Sultan Muazim as Viceroy of the Deccan commenced and with the consent of the Emperor he concluded an arrangement with Shivaji. By this arrangement Aurangzeb granted the title of Raja to Shivaji giving Mansab to Sambhaji and a Jahagir in Berar. The districts of Pooni Chakan and Supri were also restored to Shivaji with the exception of Sinhgarh and Purandhar. Prataprao was sent with a body of horse to join the Prince at Aurangabad. This arrangement lasted for two years till 1669. A treaty was concluded between Moghuls and Adilshah of Bijapur in April 1669 when owing to the friendship between Shivaji, Jasvantsinh and the Prince Shivaji's claims to Chauth and Sardeshmukhi for the first time were recognized by the kings of Golkonda and Bijapur who agreed to pay five and three lacs of rupees respectively. In 1669 thus Shivaji's position was considerably strengthened. The years 1668 and 1669 were those of greatest leisure in Shivaji's life. He employed this interval in revising and completing the internal arrangements of his government.

શ્રી છત્રપતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ ૪.

શિવ સગ્ગામે ચૈરમે । ચહ પાજ આલમગી ॥
હુટે તેરે ગઢ સચે । ફુટે મયે વજીર ॥

છ. મ ૧૬૫૭ માં આરમ્ભ (જુલો વિ. નં ૧) દક્ષિણેથી
નિર્મિત તખ્ત માટે પોતાના ભાઈઓ સાથે મિમ્બુ દરયા ઉત્તર દિશા
ગયો, ત્યાર બિમ્બપૂર સાથેના મિમ્બુમાં નિવાસ માટે જોડનાયકો
ગ્રાહ્ય ગયા હતા કે કિલ્લામાં તે વખતે થયેલી ઉચ્ચ પાથનો લાભ
લઈ શકાતા નથી, મેટુર ની પછી છ મ ૧૬૬૧માં ત્યાં મોગનો
કામ ચીકુ તાર છે છ મ. ૧૬૬૨માં મિમ્બુમાંથી ત્યાં થયા
મુડી તેનો નવો પછી બંધ નમ્યા નથી છ મ ૧૬૬૨માં શિવાજી
મહારાજે મોટું નવું તૈયાર કરી અને તેમના મેનાપતિ નેતાજી પાનડે
જે આગળના મુડીનો સવ પ્રેક્ષ પાનકાત જરી ત્યાર બંધની
ઉત્તરી અને પેલા મેનાપતિ જુનની ઉત્તર તરફના ધણા મિનાઓ
હતા ત્યાં દક્ષિણના મેનાપ મુખા તારીખતાઓ (જુલો વિ. નં ૨)
મેનાપ ને ચ સાથે મંદ કરી, પૂના તથા આકળુ અને પૂનામાં
પાતા મુખ્ય મથક નજી આરમ્ભે મળત જસાતમિદને (જુલો
વિ. નં ૩) સિપુર નવું સાથે તારીખતાઓની કુમકે મોકલો અને
આખા મેનાપ નવું પૂના નજી પગલ પો, શિવાજી મહારાજ આ
વખતે પૂના નજી મિમ્બુમાં તારીખતાઓને મનાતા મા
માધ્યમ બરેના મને પાતા જસાતમિદને વખતે મનાત તખ્ત
આ પછી શિવાજી મહારાજ ન્દાની મંદ સાથે તારીખતાઓને તારીખ

મે તમામ વાગ ખરી પડતા દેખ અને ને તે મદર, તેજી ને ન દાય
તો કાગીનીઆ એકદલ નાપરા

ખ્યાનિ, તેના મનના અતુલ અન્ન, અને ખીચા કાંઈ રાગદ્વારી કારણથી શિવાજી જયસિંહને તાણે યસા ત્રણવાગો. એટલુંજ નહીં પણ પોતાની કુલદેવી થી બનાનીની આરાધના કરી અને અપ્પનામાં થી બનાનીએ સાક્ષાત્ કાર આપી દિંદુઓ સાથે—જયસિંહ સાથે વડનું નદી, ત્રણ વંધારવામાં ક્ષણે નહીં વગેરે સલાહ આપી (લુચો ચિત્ર નં. ૬). શિવાજીએ જયસિંહ સાથે સુમેદ કરી તે પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર મી. માન્ડક કહે છે કે ખીચા કારણેમાં આ હોમ તે પણ એક મગજુન કારણ હતું. શિવાજી જયસિંહની હાલથી પામે ઓગિતો આગ્રે, જયસિંહે તેને. ધાણું માન આપ્યું—એટલે. અને ગાદીપર પોતાની સાથેજ બેસાડ્યો, અહીં પુરંધરની સુપ્રસિદ્ધ અધિ મર્મ જેમાં શિવાજીએ જયસિંહને વીસ કિશ્તો રૂપાપિત કર્યા અને મોગલોનું સ્વાગિત્ય નિવંધાયું. જયસિંહ અને શિવાજી વચ્ચે મિત્રી થઈ. થોડા વખત પછી આરંગઝેએ શિવાજીને દિલ્લી આવવા આમંત્રણ મોકલ્યું. અને જયસિંહ પાસેથી પોતા માટે અભય મેળવી શિવાજી મદરાસ પોતાના મહેલો પુત્ર સંભાળ તથા એક હજાર માવજા સાથે ઇ. સ. ૧૬૬૬ માં દિલ્લી પ્રવાસ કર્યું. અહીં પોતાની ગેરહાજરીમાં સર્વ રાજ્યની દેખરેખ રાખવા પોતાના ત્રણ વિશ્વાસુ અધિકારીઓને પોતાની માતૃશ્રી હજીઆબા પ્રમુખ પણા નીચે જાતી સર્વ રાજસત્તા તેમના હાથમાં આપી.

ઇ. સ. ૧૬૬૬ માં શિવાજીનું દિલ્લી જવું એ એક અદ્ભુત ખંતાય હતો. દિલ્લી પહોંચતાંજ રાજા જયસિંહના કુમાર રામસિંહ તથા એક હલકા દરજ્જાનો સરદાર મુખલીસખાને બાદશાહે શિવાજી સામે મોકલ્યા. આ દેખીતું અપમાન અતુર શિવાજીની નજર ખંડાર ગયું નહીં અને આ મરાઠાઓની ટુકડી તુટેલે છગરે ભારી મને હતાશ થતી દિલ્લીમાં દાખલ થઈ. સુવિખ્યાત દિવાને આમમાં બાદશાહે શિવાજીની બેઠ લીધી, આ વખતે આરંગઝેએ બાદશાહતના મહેલો મહેલો સરદારો, રાજાઓ, તેમજ બે હજાર વીર સૈનિકોને પોતાની આસપાસ રાખ્યા હતા. શિવાજી સાથે ફક્ત દસ માણસોને આવવા દેવામાં આવ્યા હતા. દરબારમાં રામસિંહે શિવાજીની ઓળખ કરાવી. તેને તેના પુત્ર સાથે પાંચ દબ્બેરીની સરદારી

ને તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે મુંઢર, તેજસ્વી ન હોય તો કામીનીઆ ઓઈ લે વાપરે.

ધાગા મઘદારોમાં જીવા આપવામાં આવી શિનાજીથી આ ખુન અપમાન
 ખમી મગધુ નહી એટલામાં મગજનીથી બાદશાહે રામસિદ્ધને “આ
 શિવાજી છે?” એમ પૂછ્યું શિનાજી છેડાતો બરાડી ઉઠ્યો “હા, હું
 શિનાજી છું અને હવે થાડા વખતમાં તમે મનુષ્યો કે હું કાણ છું?”
 (જીવો વિન નં ૧૦) ત રાજ ચર્ચ ક્રોધપૂર્વક રામદો બાદશાહને કાને
 બધા સા આ વખતે ખૂબ જોતા બાદશાહ અને શિનાજી ઉભય એક
 ખીજને મગસાવી રિયતિમાં દત્તા નહો આ ખુન અપમાનથી શિનાજીને
 ધણ જ નાગી આ યુ તેનું લોની ઉપગી આ યુ અ તે મૂર્છા ખાઈ તે પટ
 કાઈ પડ્યો અને તેને ઉચ્ચા ઉતારે વધ મથા અને બરિખમાં તેને દરગાહમાં
 આરતુ નહી એવો બાગાદે કુમ કયો શિનાજીના મથા પછી બાદશાહને
 ઠન જરા હો જોરા જરા ગાત મથો અને જો થો “આનો એક વિદ્ય
 દ્યુ” બાદશાહે હવે મટવાનું શિનાજીના ઉતારાને થોરા ધાની તેના
 પર મજબૂત પટોરો રાખવા સખત કુકમ કયો શિનાજી આ નવી
 આપણિ આવેથી હરે તેમ નહોતો તેણે નવી યુક્તિ રચી શિવાજીએ
 બાદશાહ પામે સખત રૂપદો કરી અને પોતા માટે પોતાના માથુસોને
 હુ ખ હાકમારી નહાકતી ખમવી પડે છે તેથી તેમને દક્ષિણ જવા દેવાની
 પરનાનગી માગી શિનાજી માણમે વગર પોતાના તાગામાં વધારે મજબૂ
 જીવાઈથી આરતુ વગેરે ધારી બાદશાહે તેના માથુસોને દક્ષિણ જવા માટે
 તમત પરનાજી મરી આપ્યા પોતાના પિતાએ શિનાજીને બલપતુ વચન
 આપેન અને અદિ તો વિપરીત થયું તેથી રામસિદ્ધ અને રામસિદ્ધે
 છુપી રીતે આ મમમા શિનાજીને મદદ કરી શિનાજીએ સરદારો નના
 જોમે જેટ સોગાદો મોખવા તથા મદીરોમાં બાબજોમાં અને કુદીરોમાં
 ધમાંજો મોકલવાની શરૂવાત કરી. હવે માદપનો દોમ કયો-માદપ
 વધી છે એવી વાત ફેલાડી પુન જરા આરામ છે એવું જણાવી બાબજો
 અને કુદીરો વગેરેને દાનધર્મ કરવાની શરૂઆત કરી મહોલ મહોલ દોષ
 લાજો તૈયાર કરાવી દુરરોજ મીમાંથી બરી સરદારોને, અમલદારોને જોટ
 મોખવા તેમજ મદીરો મરજોમાં જરીજોમાં વહેવથા મોકલવા લાગ્યો
 પહોરેગીરો દોષનાઓની બરામર તપાસ કરતા પછી ખજાર જવા દેતા
 આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ સુધી ચાલ્યું એક દિવસે સાંજે જે દોષધામાં

હાથ કનાસ પ્રિટીયનુ કામ જોઈતુ હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ”

લાખખજા મુજબને લખો

શિવાજી પોતાના પુત્ર સાથે સંતાપે. અને બીજા ટોપલાઓ સાથે આ પિતાપુત્રવાળા ટોપલાઓ પણ બદલ નીકળ્યા. અને એકાંત જગ્યામાં પહોંચતાં ત્યાં ઘેડા તૈયાર હતા તે પર જોરથી મથુરા પ્રયાણ કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૧). શિવાજીના નાસવાની બખર બીજે દિવસે સાંજ સુધી પડી નહીં. શિવાજીએ પોતાના દુરુરીયા હીરાજી દુરજંદને પોતાની જગ્યા પર શાસ બોલાવી મુવડાઓ દત્તા. તે બીજે દિવસે મહારાજની પ્રકૃતી બધારે બગડી છે માટે તેમને અડચણ કરતા નહીં હું દવા લેવા બહિં છું એવું કહી નીકળી ગયો, ઘેડા પર મથુરા ગયા તે પછીની સર્પ મુસાફરી શિવાજીએ ગોસાંઈઓના વેશમાં પગે કરી. હમેશનો દક્ષિણનો રાજમાર્ગ તેમણે મૂકી દીધો; અને આડે અપંગે રસ્તે ઘઈ ઘજોળ ફેરવાવો માર્ગ મહણ કર્યો. અયોધ્યા, બિહાર, જોરીસા, ગોંડવાણુ વગેરે પરગણાઓમાં યદને લગભગ એ હજાર માઈલનો પંથ કાપી રાધગદ (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૨) આવ્યા. માતૃશ્રીને પગે પડ્યા. માતૃશ્રીએ પુત્રને ઊતી સરસો ચાંપે. મહારાજ પોતે જે સ્થિતિમાં રાજ મૂક્યું હતું તે સ્થિતિમાં સર્વ સુવ્યવસ્થા જોઈ પ્રસન્ન થયા. શિવાજીના પાછા ફરવાના સમાચાર વિશુન પેઠે સર્વત્ર ફેલાઈ ગયા. સર્વ દક્ષિણ જનમૃત થયું અને પુનઃ સપાટાથી જોસભેર લગાઈ શરૂ થઈ. ચાર મહીનામાં તો મોગલોને પુરંધરના નદથી આપેલા લગભગ સર્વ કિલ્લા પાછા છૂટી લીધા. બાદશાહે જગસિંહ અને દિલેશખાનને પાછા બોલાવી લીધા અને તેમની જગ્યાએ પુનઃ શહાનવા મુઆઝીમ અને જસ-વંતસિંહની નીમણૂક કરી.

મુલતાન મુઆઝીમ અને શિવાજી મહારાજ વચ્ચે પંચવ્યવહાર શરૂ થયો. અને બાદશાહની પરવાનગીથી શહાનવાએ શિવાજી સાથે ગોઠવણ કરી, તેમાં ચારંગજોએ શિવાજી મહારાજનો રાજનનો ખેતાજ કબુલ રાખ્યો. સંભાળને મનસજ આપી તથા વહીવટમાં જંગીર આપી; તેમજ પુરંધર અને સિંહગદ સિવાય પૂના, સુપા અને ચાકણના પરગણાઓ શિવાજીને પાછા આપ્યા. પ્રતાપરાવ ગુજરને ઘેડેસ્વાર ટુકડી સાથે શહાનવાની તેનાતમાં ચારંગાળાદ રાખવામાં આવ્યો. આ ગોઠવણ જે વરસ સુધી ચેલે છે. સ. ૧૬૬૯ સુધી કાયમ રહી. આજ વખતે

હાલ કલાસ પ્રિંટીંગનું કામ જોઈતું હોય તો “લક્ષ્મી આર્ટ્સ,”
લાખખળા મુંબઈને લખો.

छ. स. १६६८ भां आत्रा मुंडागे जिजापुरना आदिवशाद अने औरंगजेब पळ्ये तह थोर तेमां शिवाजीनी सहायता अने नसवंतसिंहनी मैत्रिने लीये तेमनी लजामधुची पहेवी न वपत शिवाजीना सरदेश-मुभी अने मोयना दंडके जिजापुर अने गोवर्धकडांना आहवाहोअे कलुव राज्या अने अतिपरमे दरेके त्राय अने पांग लाय इंधीआ शिवाजीने आपया प्रभु कर्तुं. छ. स. १६६८ भां शिवाजी महाराजानुं जण धळुंज पळ्ये हवुं. छ. स. १६६८ तथा १६६९ अे शिवाजी महाराजां छयनना आशायेशतो समय हतो. आ समय तेमजे राज्यानी अंदरनी गेवण्ये, व्यवस्था वगेरे सर्व प्रकारना जेवजस्त संपूर्ण करवा, कायदा कलुने करवामां गेल्यो.

श्री छत्रपती

शिवाजी महाराजांचें चरित्र

भाग ४.

आपल्या बंधूशीं विरोधकरून व पित्यास चंदीत टाकून

दिल्लीचे तक्त बळकाविण्याकरितां औरंगजेब (चित्र नं. १ पहा) इ. स. १६५७ मध्ये दिल्लीस परत गेला त्या वेळेपासून तिकडे अनेक राजकारणे उपस्थित होऊन त्यांतच तो गुंतून पडल्या-मुळे त्याला दक्षिणेकडे लक्ष देण्यास मुळीच फावले नाही. इकाडे शिवाजी औरंगजेब गेला तेव्हांपासून विजापूरकरांशीं लढण्यांत गुंतून गेल्यामुळे त्यालाहि दिल्लीकडिंह उपस्थित झालेल्या राजकारणांचा मोंगलांविरुद्ध फायदा घेतां आला नाही. इ. स. १६६१ मध्ये मोंगलांनीं कन्याण

कामिनीया तेजाचा उपयोग केल्यानें केश सुंदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन शिवांच्या सौंदर्यांना वृद्धि होते.

घेतलें, परंतु विजापूरकराबरोबर चाललेल्या लढाईमुळे शिवाजीला मोगलावर राग काढण्यास पावले नाही. इ. स. १६६२ मध्ये विजापूरकरांनी तह द्यावा तेव्हा शिवाजीने मोठे सैन्य तयार करून त्यावर नेताजी पायकर याम मनाविनि नेमिले. नेताजी पालकराने औरंगाबादेपर्यंत मोगलांच्या मुलुगात गोहिमीकरून जागे-जाग खंडणी घसवून पुष्कळ द्रव्य मिळविले. याच मुनागास मोगलपंत पेशव्यांनी जुन्नरच्या उत्तरेकडील सगळे मिळे कार्याज केले.

या प्रमाणे शिवाजी महाराजांनी मोगलांच्या प्रांतात धामधुम केली ही खबर औरंगजेबाम कळली. औरंगजेबाचे हुकुमावरून दक्षिणेंतील मुभेदार शाहिस्तेखान मोठे सैन्य घेऊन पुण्याकडे निघाला. (चित्र न. २ पहा) त्याने पुणे व चाकण घेऊन पुणे हे आपले मुझमाचे स्थान केले औरंगजेबाने राजा जसवंतसिंह (चित्र न. ३ पहा) यास बरोबर मोठे सैन्य देऊन शाहिस्तेखानास मदत करण्यास पाठविले. शिवाजीचा मुकाम जपळच सिंहगडावर असल्यामुळे शाहिस्तेखान पुण्यास मोठ्या सानधगिरीने राहिला होता. या सानधगिरीच्या बंदोबस्तास न जुमानता शिवाजीने मध्यरात्री शाहिस्तेखान निजत असलेल्या महालात प्रवेश करून त्याजवर हल्ला केला. शाहिस्तेखान खिडकीपाटे मोठ्या घाईने ग्याली उडी टाकण्याकरिता प्रयत्न करीत असता शिवाजीने त्याजवर वार केला त्यासरशी गानाची बोटे तुटली (चित्र न. ४ पहा). शाहिस्तेखान पळून गेला खरा परंतु त्याचा मुलगा व त्याचे सैनातीचे शिपाई यांची शिवाजीने कत्तल उडविली, व मोठ्या तातडीने सिंहगडाकडे मुखरूप मडळीसह गेला मोगल, महाराजाचा पाठलाग करून, सिंहगडास जाऊन भिडल परंतु त्याची नेताजी पालकर यांनी बोट्या वेळात चोहोंबाजूने धूळधाण करून टाकिली आपल्या लोकांचा हा असा मोड झाला हे पाहून शाहिस्तेखान अत्यंत वेदिल झाला. त्याला यावेळी जसवंतसिंहाचा शिवाजीस वश झाल्याप्रसंग बहीग

आला व जसप्रतमिहाम त्याने गाविल्ल्यापुढे पार दांप दिला, त्याने शास्त्री सर्व हविषत निलीम औरंगजेबास कळविली.

औरंगजेबाने ही उद्देगवनक प्रतगी पाचून शाहिस्तेखानास पत्र पाठविले व मुत्ताब माअजिम (चित्र न ५ पहा) यास दक्षिणचा सुभदार नमिले, व जसप्रतमिहाम त्याचा दुय्यम क्षणून दक्षिणतच ठविले. शाहिस्तेखानाच्या मार्गे जसप्रतमिहाने आपल्या सैन्या निधी जया करिता सगळ्या चाळविली पणु त्याचे मगठयापुढे काही न चाडून ता आपणें सैन्य चाकण व जुलर येथे ठऊन औरंगजेबाकडे जमतम जाऊन पाहोचला.

हे सर्व घृत १६६३मध्ये घटने १६६४मध्ये शिवाजी महाराजांनी पार हजार चोटे स्वारांनीशी आडमार्गाने जाऊन सुरत गांवापर मारिम कला. सुरत शहरावर एवाएकी हत्ता कला व सहा लखनपर्यंत स्वसभेने लूट करी (चित्र न ६ पहा) सुरतहून महा राज रायगडास परत आला परत आल्यावर त्यांनी आपल्या नावास राजा हा कितान जाडला, व आपल्या नावाचे नाणे पाडले या वेळी महाराजाचे आरमारहि भव्य वसले नव्हते. आरमाराने समुद्रातून यात्राकस घेऊन मकस जाणारी तारे पकडण्याचा व लुटण्याचा सपाटा चालविला व गाव्याच दक्षिणस कोर्सिलार व कारवार ही शहरे लुटली. अशा प्रकारे शिवाजीने उत्तर कोंकणार आपला ताबा वसविला.

या धुमाकुळीमुळे औरंगजेबाचे गनात शिवाजीबाबद अत्यंत मताप व द्वेष उत्पन्न झाला शिवाजीचा एकत्र नाश करून राकावा क्षणून त्याने प्रसिद्ध मिशराराजा जयसिंह (चित्र न ७ पहा) व दिहीरखान (चित्र न ८ पहा) यांचे सैन्य दऊन दक्षिणेकड रवाना केलें व जसप्रतापमहास व मोअक्षिम यास परत बोलाविले जयसिंहाने दक्षिणेत आल्यानरोवर एकत्र पुगदर व सिहगड या दोन्ही किल्ल्यास गराडा घातला मुरार वार्जा दक्षपाड याने पुरदर किल्ल्याचे माठवा शौर्याने

संरक्षण केलें. जयसिंगाचे कीर्तिकडे, त्याचे प्रचंड सैन्याचे बळाकडे, त्यानें दूरदर्शीपणानें सुचविलेल्या सल्लोख्याच्या मसलतीच्या आश्रयाकडे लक्ष देऊन महाराजांनीं जयसिंगावर सल्लोखा करण्याचें ठरविलें. या वेळेस महाराजांनीं श्री भवानीची कृपा भाकली व भवानीनें त्यांना स्वमांत येऊन सांगितलें कीं “बाळ जयसिंगाचा पराभव या वेळीं तुजें हातून होत नाहीं. लढाई मुरू करून यश येणार नाहीं” (चित्र न. ९ पहा). प्रसिद्ध इतिहास लेखक ग्राट डफ म्हणतो कीं ज्या कारणामुळे शिवाजी जयसिंगास शरण गेला त्यापैकी देवीच्या शब्दावर अथ विश्वास व त्याचे अगाचा धर्मभोळेपणा हीं मुख्य होत. देवीनें सांगितल्यावरून शिवाजी निश्चय करून जयसिंगाचे छावणीकडे निघाला. त्याला जयसिंग मोठ्या अदबाने सामोरा गेला व त्याचा पुष्कळ सन्मान केला. या छावणींत प्रसिद्ध पुरंदरचा तह झाला. या तहानें शिवाजीनें २० किल्ले मोगलास दिले व मोगलाचें अफिम कबूल केले. शिवाजी व जयसिंग हे मित्र झाले.

पुढें औरंगजेबाचें बोळावणें आल्यावरून व दिह्दीस आपल्या जीवितास फोणत्याहि प्रकारचा दगा होणार नाहीं ही खात्री झाल्यावर शिवाजी, सभाजी व एक हजार मावळे याजबरोबर दिह्दीस गेला. मार्गे आपल्या गैरहजिरीत तिघा अत्यंत विश्वासू कामदारांवर जिजाबाईचे सल्ल्यानें राज्य चालविण्याचा भार टाकिला. शिवाजीचें दिह्दी दरबारी गमन ही एक मोठी महत्वाची गोष्ट होय. शिवाजी दिह्दी जवळ आला असें कळल्यावर औरंगजेबानें रामसिंह व दुसरा एक अमळ कमी दर्जाचा अम्मलदार मुखलिसखान या उभयतास सामोरे पाठविलें. या कर्मा दर्जाचे सरदारास आपणाकडे सामोरे पाठविलें हा अपमान झाला असें शिवाजीस वाटलें परंतु त्यावेळीं हा अपमान त्यानें मुकाट्यानें सहन केला व आपल्या घोटेस्वारानिशी मोठ्या वेदिल्यानें दिह्दीत प्रवेश केला. व पुढें दिवाणी आममप्यें

फामिनीया तेल वापरल्यानें पुरातन काळापासून चालत आलेली व अतिशय मातृयवान् सज्जली गेलेली अशी पेंसांनीं सुस्थिति त्वरित प्राप्त होत

औरंगजेबाने शिवाजीस भेटास बोलनिळें. औरंगजेबाने मोठमोठ्या मगदारांस नंग्या तरवारीनिशी आपल्या तक्त्यासभोवरा उभें केलें होतें. शिवाजीला हत्यागशिवाय दहा लोकांचांगवा भेटास येण्याचा हुकूम होता. शिवाजी दरवाजेंत आल्यावर गमभिंगाने शिवाजाप्रमाणें रुजवात केली. औरंगजेबानें कुमठ प्रश्न विचारल्यावर त्याची उत्तर मिळाल्यावर शिवाजीला उजव्या हातास धमण्याच्या पांच हजारांची मनसब असलेल्या सरदारांमध्यें उभें रहावयान हातानें खून केली तेव्हां शिवाजीस अन्यत सताप आला. त्याला हा अपमान सहन होईना. औरंगजेबानें लगेच राममिंगास विचारलें की रुजवात केलेला मनुष्य शिवाजीच काय? हें ऐकून शिवाजीचें मन ताव्यांत न राहून तो एकदम उठारला "मी शिवाजीच आहे व माझ्यावदल सर्व कांहीं तुम्हाला हलके हलके कळेल," (चित्र न. १० पहा.) अशी नंग्याच्या स्वरूपाची धांडी गडबड झाली. त्यामुळें शिवाजी व औरंगजेब यांचीं मनं संतापानें अत्यंत अस्वस्थ होऊन एकमेकांस योग्यपरीतीनें भेटण्याचे व बोलण्याचे स्थितिती ते दोघे राहिले नाहींत. अस्वस्थ सहन न होऊन शिवाजी संतापानें वेष्टुद्ध झाला व भेटाचें काम त्यामुळें त्याभाविरीत्याच अपूर्ण राहिले. शिवाजीस त्याचे विन्हाडी पोहचविण्यांत आले, व पुनः भेटास त्यास आणू नये असे वादशहाकडून फर्माविण्यांत आले. औरंगजेबाचे चित्त थोड्या वेळानें अमळ स्वस्थ झालें तेव्हां दरवारांत आज एक विघ्न टंकलें असें त्यास वाटलें. नंतर औरंगजेबाने शहरच्या कोतवालास शिवाजीच्या विन्हाडाप पहावेवाल्यांच्या चौक्यांचा गराडा देण्यास व त्यावर सक्त देखरेख ठेवण्याचा हुकूम सोडिला. त्याप्रमाणें कोतवाडाने केले. पुढे कांहीं दिवसांनीं शिवाजीनें माझ्याबरोबर आलेल्या लोकांस तरी देशी परत जाण्याची परवानगी द्यावी, त्यानां उत्तरेची हवा सोसत नाही, ते त्यामुळे वारवार अजारी पडतात अशी पादशहाकडे तक्रार

केली. लोकांस जाऊं दिल्याने शिवाजी आपल्या तान्यांत पूर्ण येईल अशा विचाराने आरंगजेबाने त्यांना परत जाण्याकरितां परवाने दिले. शिवाजीनेहि संकटांतून पार पडण्याची युक्ति काढली. आपल्या पित्याने दिलेलें वचन स्मरून रामसिंह शिवाजीस या संकटातून पार पडण्याचे कांणी गुप्तपणे मदत करीत असे. व शिवाजीने योजलेल्या युक्तिकडे दृष्टी करीत असे. शिवाजीने सरदार, ब्राह्मण, फकीर वगैरे लोकांमध्ये पेटान्यांत घातून मेवामिठाई वाटण्याचा क्रम सुरू केला. पुढे काहीं दिवस अजारी पडल्याचा वहाणा केला. जरा बरे वाटू लागले म्हणून त्याने ब्राह्मणांस व मसीदींतील फकिरांस मेवामिठाई वाटण्याचा पुनः क्रम सुरू केला. पुढे एके दिवशी संभाजी व आपण निरनिराळ्या पेटान्यांत बसून शहराबाहेर नेमलेल्या जागी गेला. तेथे पूर्वी निघून गेलेले त्याचे लोक त्याची घोड्यासह वाट पाहत होते. तेथे घोड्यावर बसून त्यांनी मथुरेकटे कूच केले (चित्र नं. ११ पहा) महाराज निघून गेल्यावर सांगितल्याप्रमाणे हिरोजी फरजंद महाराजांचा पेहराव करून विछान्यांत निजून राहिला व दुसऱ्यादिवशी सकाळी संधि पाहून पहारेकऱ्यास महाराजांची प्रकृति रात्री फार बिघडली होती आतां अमळ डोळा लागला आहे तेव्हां गडबड करून नका, मी आपण आपण्यास जातो असे सांगून तेथून पोचारा केला. मथुरेपर्यंत घोड्यावरून जाऊन तेथून पुढे शिवाजी महाराजांनी गोसाव्याच्या वेशांत आड मार्गांनी बिहार, ओरिसा, गोंडवाणा या प्रांतांतून सुमारे २,००० मैलांचा प्रवास पायी केला. अशा प्रकारे नऊ महिन्यांनी ते रायगडास आले (चित्र नं. १२ पहा) व मातुश्रीच्या पायांशी दंडवत घातले व तिने मोठ्या प्रेमाने त्यांना आळिगून अश्रूंनी न्हाणिले.

श्री शिवछत्रपती

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ४.

—:0:—

इ. स. १६५७ में औरंगजेब (चित्र नं. १) अपने भाईसे विरोध कर और अपने पिताफौ जेलमें भेज दिल्लीका तख्त लेने-केलिये वापस दिल्ली आया तभीसे यहां अनेक राजकारण उपस्थित हुए और घर्षासे उसको दक्षिण हिंदुस्थानकी ओर देखनेकी जगहभी समय न मिला. शिवाजीभी विजापूरके बादशाहके साथ लड़ाईमें फँसा रहनेसे दिल्लीमें उपस्थित हुए २ राजकारणका फायदा हांसिल न कर सका और इ. स. १६६१ में मुगलोंने जब फिरसे कल्याणको जीता तबभी शिवाजी उनका प्रतीकार न कर सका. इ. स. १६६२ में जब शिवाजीने विजापूरके साथ संधि की तब नेताजी पालकरको कुछ थोड़ीसी फौज दे औरंगाबादकका सब मुल्क काबीज करवाया. इसी समय मोरोपंत पेशवाने जुन्नरके उत्तर दिशाके सब किले हस्तगत किये.

इस प्रकार शिवाजीने मुगलोंके हृदयमें धूमधाम मचाई. इसकी खबर औरंगजेबको होतेही उसने शाहिस्ताखान (चित्र नं. २) को शिवाजीका बंदोबस्त करनेको हुक्म दिया और राजा जसवंतसिंह (चित्र नं. ३) को बड़ी फौज दे शाहिस्ताखानके मददके लिये भेजा. शाहिस्ताखानने अपना मुकाम बहुतही बंदोबस्तके साथ पूनेको किया. परंतु शिवाजीने मध्यराजको खान जिस

कामिनियाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐसी सुविधि बालको प्राप्त होती है.

कमरेमें सोता था, प्रवेश कर एकदम चढ़ाई की, खान वारीसे भाग निकलनेका प्रयत्न कर रहा था कि शिवाजीने तुरन्तही धार किया जिससे उसकी उंगलिया कट गई (कहर परका चित्र देखिये) शिवाजीने खानके लोगोंकी खराबी की और अपने मुकाम सिंहगढको चल दिया मुगलोंने उसका पीछा किया परंतु नेताजी पालकरने उनकी खराबी की, इससे शाहिस्ताखान बहोत बेदिल हुआ, उसको राजा जसवंतसिंहका शिवाजीसे मिल जानेका शक हुआ और वैसा उसने औरंगजेबको कहला भेजा

औरंगजेबने यह सुन शाहिस्ताखानको वापस बुला सुलतान मुआजिम (चित्र नं. ६) को दक्षिणका सुभेदार बनाया और राजाको उसके मददके लिये हुक्म दिया,

इ स १६६४ में शिवाजी महाराजने सुरतपर हमला किया और छ दिनतक खूब लूट मचाई (चित्र नं. ६) वापस रायगढको लौटे, रायगढको पहुँचनेपर महाराजने अपने नामको राजाका रिताय लगाया और अपने नामका सिक्काभी चालू किया इसी समय शिवाजीके आरमारने उत्तर कोकन पुरा कब्ज किया इस बनावसे औरंगजेबको शिवाजीका बहुतही प्रोध तथा द्वेष उत्पन्न हुआ शिवाजीका पूर्ण नाश करनेके हेतुने उसने मिर्झाराजा जयसिंह (चित्र नं. ७) और दिलेरखान (चित्र नं. ८) को बड़ी फौजके सह रवाना किया जयसिंहने आतेही सिंहगढ और पुरंदर किल्लेको घेरा, मुरार बाजी देशपांडेने बहोत शौर्यसे पुरंदरका रक्षण किया महाराजनेभी जयसिंह के प्रचंड फौजका बल देख संधि करना ठीक माना, शिवाजीने अपना पुरंदरगत श्रीमयानांणी प्रार्थना की, श्रीमया नानेभी महाराजको स्वप्नमें दर्शन दे संधिको आज्ञा दी (चित्र नं. ९) महाराजने इस मुताबिक इ. स. १६६५ में संधि की,

आटे काम चाहते हो तो स्वामी आटे प्रीतिव वरगं
मायमल मंदिरों लिंगों

यात्रमें औरंगजेबके बुलानेमें तथा दिल्लीका जानेपर अपने जोरितको किसी प्रकार दगा न होगा इसकी धात्री कर लेनेपर शिवाजी अपना पुत्र संभाजी तथा १००० मराठे वीरको साथ ले दिल्लीको गये। शिवाजीका दिल्ली दरबारमें गमन यह एक अत्यन्त महत्त्वपूर्ण बात है, शिवाजी दिल्लीके पाम्र बानेकी खबर पातेही औरंगजेबने रामसिंह तथा मुसलिसपान एक कम दज्जेका सरदार-को स्वागतार्थ भेजा इस कम दज्जेके सरदारको देख शिवाजीको यहोतही क्रोध उत्पन्न हुआ और उन्होंने बहुतही वेदिलीके साथ दिल्लीमें प्रवेश किया।

औरंगजेबने शिवाजीको दिवानी आममें मुलाकातके लिये बुलाया तब बहुतसे सरदार नंगी शमशेरके साथ सडे हुए थे परंतु शिवाजीको निःशस्त्र दस आदमीकोही साथ ले मुलाकातको बानेका परवाना था दरबारमें आनेपर और रामसिंहने शिवाजीको औरंगजेबसे रजुवात करनेपर शिवाजीको ५००० की मनसबदार लोगोंमें खडा होनेको कहा गया, इससे शिवाजी सतप्त हुए उनका अपमान हुआ, औरंगजेबने रामसिंहसे पूछा 'रजुवात किया हुआ शरस्त्र शिवाजीहां है!' यह सुनतेही शिवाजीने क्रोधावेशमें कहा, 'हां, हां, मेही शिवाजी हूं।' (चिध नं १०) इस प्रकार थोड़ीसी गड़बड़ होतेही शिवाजीको अपने मुकामपर पहुंचा दिया और फिर कभी मुलाकातकेलिये न लानेका और शहर कोतवालको शिवाजीके रहनेके मकानको घेर लेनेका हुक्म फरमाया गया।

थोड़े दिनोंकेबाद शिवाजीने अपने साथ आये हुए लोगोंको दिल्लीका आवहवा माफक न होनेके बजहसे बादशाहसे परवाना ले दिल्लीसे खाना किये और इस संकटमेंसे निकल जानेकी कोशिश करने लगे, रामसिंहभी अपने पिताके चबनानुसार शिवाजीको मदद दे रहा था, शिवाजीने फकीर, ब्राह्मण आदिको पिटारेमें

कामिनीयाके उपयोगसे पुरातन कालसे प्रचलित ऐंगी सुस्थिति बालको प्राप्त होती है

मिठाई भेजना शुरू कर बीमार होनेका बहाना किया, थोड़े दिनोंके बाद अच्छा हो जानेका बहाना कर फिर मेवामिठाई बांटना शुरू किया और एक दिन संभाजी तथा स्वयं शिवाजी जुड़े २ पिटारोंमें घेठ शहरके बाहर निकल गये और घोड़ेपर सवार हो मथुराके आर चल दिये (चित्र नं. ११). शिवाजीके निकल जानेपर हिरोजी फरजंद महाराजके कपड़े पहन सो रहा और दुसरे दिन प्रात का लको औषधि लानेके बहानेसे बीभी चल निकला मथुरातक घोड़ेपर जा आगे महाराजने साधुका वेश ले बिहार, ओरिस्तासे २,००० मीलका प्रवास कर ९ महिनेके बाद रायगढ़को (चित्र नं. १२) वापस आये और पूज्य माता जिजाबाईका दर्शन किया,

सुवर्णें ७ ७ माला.

दक्षिणकों दावी करि बैठो आई सायिस्तखा ॥
 पुनामांहि दृढा गहि जोर करवारको ॥
 हिंदुवान खंभगदपति दलधंभ भने ॥
 भूपन भिगैया के यो सुजल अपारको ॥
 मनशवदार चौकीदारन गजाय जाय ॥
 महल मचाय महाभारतसो भारको ॥
 तौसोको शिवार्जी जेहि दोसो आदमीमों जित्यो ॥
 जंग सरदार सो हजार असवारों ॥

गनी रजवारनका दुकानों लगाई बैठो ॥
 तहां आय वादनाह राह देखे सपरकी ॥
 बेडीनके पार श्रीन पार लुगाईनको ॥
 गहनके भार दावादार गये धरनी ॥
 असी कीनी यात नोऊ कौऊ येन कीनी यात ॥
 भई है नादानी यंश छत्तोशमें करकी ॥
 दल्लतके नाथ ऐसी देखे धरे पूछ हाथ ॥
 शिवार्जी न होना नौ मुनन होत खरकी ॥

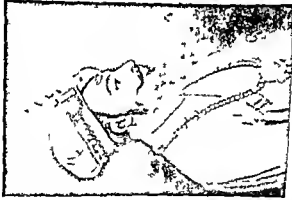

Raygadn palace ruins

रायगढ—राजमहाल खदेर

Venkaji (Shivaji's brother)

व्यंकाजा

Cenotaph of Shivaji.

शिवाजी—समाधा.

LIFE

OF

SHRI SHIVAJI MAHARAJ

PART V.

The tranquillity of the Deccan was again disturbed in 1670 by Aurangzeb's violation of the understanding. He ordered his son to apprehend Shivaji by force or stratagem. Prataprao who was at Aurangabad obtaining news of this intended treachery fled with his contingent of horse and safely reached Poona. Shivaji soon displayed wonted energy. His first object was to recapture Sinhgadh and Purandhar which were strongly garrisoned by Ryputs. Sinhgadh commanded by Udaybhan with choice body of men was supposed impregnable. Tanaji Maluare with his three hundred Mavalis led the famous attack and scaled the walls at midnight. A desperate conflict ensued (see picture No 1). The Mavalis though prematurely discovered and opposed by very superior numbers were gaining ground when Tanaji fell fighting bravely. They lost confidence and were retreating but by that time the reserve led by Tanaji's brother Suryaji had entered. Suryaji at once rallied the fugitives and completed the work with great bravery worthy of the great sacrifice his brother Tanaji had offered in his own person. Shivaji seeing the signal of success entered the fort but seeing Tanaji was killed he was deeply moved and mournfully said in allusion to the name he had given to the fort "The den is taken but

---

For high class Printing Works please refer to
The Lakshmi Art Byculla BOMBAY

the lion is slain we have gained a fort but alas! I have lost Tanaji Malusare! (see picture No 2) Purandhar Nihali Karnala and Lohagadh were captured. Now Shivaji again sacked Surat for a second time. On his return from Surat he was overtaken by the Moghul army and though greatly outnumbered the Maratha Horse succeeded not only in sending their plunder safe to Raygad but in routing the pursuers with heavy loss (see picture No 3)

Prataprao made incursion into Khandesh levying contributions and penetrated into the Berars. Moropant also took several forts including Solher in 1671. Aurangzeb being disappointed recalled Jivantsinh and sent Mahobatkhan. He besieged Solher. The Marathas stood the siege bravely. Moropant and Prataprao defeated the Moghul army completely in a pitched battle (see picture No 4) in 1672. Again a change took place. Mahobatkhan and Sultan Muazim were recalled and Khan Jahan Bahadur was appointed Viceroy of the Deccan. He adopted a scheme of blocking up the Ghats to prevent Maratha incursion. Shivaji let loose the greater part of his cavalry on the Moghul territory levying contributions. In 1673 Pinhala was retaken. Hubli was sacked and Raja of Bednur was made a tributary. Big armies of Bijapur were defeated by Prataprao and Mohite. Thus in four years Shivaji succeeded in regaining all his possessions and in extending his conquests in all directions.

After having defeated the armies of the three powerful Mahomedan Bidsahs and forced them to yield submission to his claims Shivaji and his Council thought of a formal Coronation ceremony which would fitly celebrate the greatness of the work accomplished by nearly thirty years incessant efforts. The Coronation ceremony was

---

The **Kaminia** hair oil renders the hair black and beautiful makes them soft and adds to the luxuriant growth of hair

performed with greatest pomp and festivities Shivaji was enthroned at Rajgadh on 13th day of the moon's increase in Jesht (June) 1674 (see picture No 5) The establishment of a powerful Hindu kingdom was proclaimed with due solemnity and every hill fort in the Maharashtra and Konkan proclaimed the great event by cannon salvos all over the country

In 1676 Shivaji marched towards Govalkonda with a very large army The approach of Shivaji occasioned astonishment and alarm at Hyderabad He made triumphant entry (see picture No 6) saw Kutubshah and an offensive and defensive alliance between them was established He remained there for a month and then marched southward against Karnatik Whilst his troops advanced slowly Shivaji with a body of cavalry struck off to the eastward for visiting the temple of Shri Shailya Mahika Arjun where he performed many penances At last he with great enthusiasm drew his sword for sacrificing himself to the Deity it is said he was saved by the direct interposition of the Goddess Bhawani (see picture on cover) He joined his army crossed Madras and attacked and captured Jinji and Vellore Shivaji penetrated as far as Tanjore Nearly the whole country was under Bijapur Shivaji endeavoured to prevail upon Venkoji (see picture No 7) his brother to give up half of Tanjore and to make an equal half division without quarrel Venkoji obstinately denied The Jahagir districts of Sholapur consisting of Kollur Bangalore Seera were all taken possession of by Shivaji and he levied contributions on the whole Karnatik subject to Bijapur and he returned establishing military posts all along the line of the road through Mysore

Bijapur was very hard pressed by the Moghals who laid siege to the capital Now Bijapur Government had

---

Always have **Otto Mohini (Red)** in your handkerchief and you will have garden of flowers with you

no resource left but to turn to Shivaji for help notwithstanding the memories of past wrongs Shivaji gave the timely help by devastating the Moghul territories from Surat to Burhanpur and attacked the flanks and rear of the invading army and thus forced the Moghuls to raise the siege and return to Aurangabad. The supremacy granted to Shivaji by Bijapur was considered by Venkoji as a death blow to his independence. He impatient of control resigned himself to melancholy, became careless neglected his affairs and assumed the conduct rather of a devotee than of an active chief. On this occasion Shivaji addressed a letter to him full of energy and good sense. This letter was amongst the last that Shivaji ever directed he was taken ill at Raygadli (see picture No 8) occasioned by painful swelling in his knee joint which at last threw him in a high fever and on the seventh day from its commencement the great hero breathed his last (see picture No 9) in 1680 in the 53rd year of his age (see picture No 10).

Such was the end of great Shivaji founder of the Maratha Empire. He was a most extraordinary person and his claim to high rank in the pages of history must be admitted. He was one of the greatest generals and military and civil administrators of Indian History. Shivaji began by annexing territory from Bijapur and before his death he had acquired a practical supremacy for his people over all Western India. But he had done much more. He had created the Maratha nation as the champion of Hinduism.

For high class Printing works please refer to
 'The Lakshmi Art Byculla BOMBAY'

શ્રી છત્રપતિ

શિવાજી મહારાજનું ચરિત્ર

ભાગ પ.

—*—

ઇ. સ. ૧૭૦૦ માં ચારગઢેમે કોન ગંગેનો ભગ ચાંથી પુન
દખગની નનીમા રિશેષ આયો એલે ગલામનાપર યુક્તિથી બળથી
શિવાજીને જો ના મખત મા માં મોડુ પ્રતાપ ૧૬ આ વખતે
આ ગાનામા તો તેો આ બળ મળતાજ તે છપી રીતે પોતાના ઘોડે
ચાગ માથે નામે આ પૂતે મહીસનામત જ પહોચ્યો શિવાજી
મદાજ ૨૬ પોતાનુ ખડ સામર્થ્ય પ્રગટ કર્યું સિદગઢ અને પુરધરા
જેના ૨૧ માટે મજશુન જપૂત સંન્ય રાખનામા આન્ય હવુ તે પહેલ
જો ના જગન પ્રયા સિદગઢમા ઉચ્ચભાણુ નામ ૥ પ્રસિદ્ધ સરદારની
મરદાની હદગ શુની મદેનુ સંય રાખવામા આ યુ હવુ અને તે મિદ્દો એથી
અઠમ્ય ધાગનામા આરતો તાના માનુસરે ત્રણે રીતે માનના સાથે આ
નાપર મુપ્રસિદ્ધ દ લો નઈ ગયો મખ્ય રાત્રિએ વિનાનોપર ચઢ્યો
ગુમન યુદ્ધ થયુ (જુઓ ચિત્ર ન ૧) માનનાઓ આન્યાનીભાણ વેલી
થઈ આ તેમની મામે દુશ્મનોની મ્હોટી સખ્યા થઈ જતા પણ લડતા
લ તા આગન વધના માડયા એગલામા તેમનો શુરો સરદાર તાનાજી પડ્યો
માનના હીમતદારી પાછળ હવના લાગ્યા એટલામા તાનાજીને ભાઈ મૂર્ખજી
તાજી નેન્ય મથે ત્યા આની પટોચ્યો સર્વ સમાચાર જાણતાજ નાસતા
માનનાઓને અગાડી ઉશ્કેરી પુન ત નો ચો અને તેના ભાઈ વીર તાના
જો પોતા ૥ હવના ભોગે આરજેનુ કાય પૂર્વ મ્યું મિ નો સર થયાની
નીશાનીઓ થતા મહારાજ પ્રિદનામા આવ્યા વખત થતા તાનાજી
મગયનો જોતા તેમને ધણ જ લાગી આ યુ સોડથી જોની ઉઠ્યા
જ લીધો પણ સિદ ગયો (જુઓ ચિત્ર ન ૨) પુરધર માહુલી

જો તમા નાગ ખરી પ તા હોય અને જો તે સદર તેજસ્વી ન ગે
તો પ્રામીનીઆ ઝોમલ વા

લોહગઢ વગેરે કિલ્લા એક પછી એક કબ્જે કર્યા. શિવાજીએ દહે બીજી વખત સુરતપર ચડાઈ કરી, લૂટી પાછા ફરતાં 'મઝેમાં મોટા મોગલ સૈન્યે તેમને અટકાવ્યા. તે દે મરાઠાઓ કરતાં મોગલો સંખ્યામાં ઘણાં વધારે હતાં છતાં શિવાજી મહારાજ સર્વે ગાંધ રાયગઢ સદી સલામત મોકલવામાં (જુઓ ચિત્ર નં. ૩) અને મોગલોને નસાવવામાં ફતેહમંદ થયા.

પ્રતાપરાય શુજાદે ખાનદેશપર દરોડા પાડ્યો અને વડોદા મુઘી ખંડણી ઉધરાપતો લૂટતો જઈ પહોંચ્યો. મોરોપતે સાફદેરના કિલ્લા સુદાં ધણી ગદો સર કર્યો. ઇ. સ. ૧૬૭૧ માં આરંગજેભે નીરાશ મુઘી જલ્લવંત-સિંદને પાછો બોલાવી લઈ તેની જગ્યાએ મહોબનખાનને મોટા સૈન્ય સાથે મોકલ્યો. તેણે સાફદેરને ઘેરા ધાર્યો. મરાઠાઓએ ધણી બહાદુરી ભરેલો ખ્યાલ કર્યો. મોરોપત અને પ્રતાપરાયે આ ઘેરા પાલનાર મોગલ સૈન્યનો પૂર્ણ પરાજય કર્યો. (જુઓ ચિત્ર નં. ૪) ઇ. સ. ૧૬૭૨ પુનઃ બાદશાહે મોઆઝીમ અને મહોબનખાનને પાછા બોલાવી ખાનગઢાન બહાદુરને ઢખણનો સુખો નીમી પાડ્યો. તેણે મરાઠા દલોએનો અટકાવ કરવાના હેતુથી ધારૂના માર્ગે રોક્યા. પણ શિવાજીએ ઘોડેસ્વાર પલટનોનો મોટો ભાગ મોગલ પરગણાઓમાં ફેટા મૂકી દીધો અને ખંડણી ઉધરાવી. ઇ. સ. ૧૬૭૩ માં પન્હાલા પુનઃ લીધું, દુબલીપર દલો કરી. દુબલી તારાજ કરી, - બેહતુરના રાજાને ખંડીયો બનાવ્યો અને મોટા બિબ્લપૂરી સૈન્યને દરોડ્યું. આ રીતે ચાર વર્ષમાં મહારાજે પોતાનો સર્વ મુલક પાછો લઈ લીધો એટલુંજ નહીં પણ ચોપાસ ફતેહમંદ અદાબો લઈ ગયા. મોગલ, બિબ્લપૂર અને મોગલકોટા ત્રણે બાદશાહતના સૈન્યોને દરોડા ત્રાહે ત્રાહે પોકડાવી પોતાના સર્વે દરકોટ કબ્જા કર્યા ફરજ પાડી શિવાજી મહારાજ અને તેના મંત્રિઓએ દહે સામ્રાજ્ય રીતે રાજ્યાભિષેક ક્રિયા કરી હિંદુ મહારાજ્યની શાસ્ત્ર રીતે સ્થાપના કરવા દરાવ કર્યો. ત્રીસત્રીસ વરસની સતત મહેનતથી ઉત્તમ યશ પ્રાપ્ત કરી સર્વજ્ઞ શિવાજીએ પોતાનો ઉજ્જવળ પ્રભાવ પ્રસાર્યો હતો, તેનો પૂર્ણ મજબૂત પાયો બેસાડ્યા રાજ્યાભિષેક ક્રિયાની આવશ્યકતા હતી.

શિવાજી મહારાજનો રાજ્યાભિષેક થયો (જુઓ ચિત્ર નં. ૫) અને મહારાજે છત્ર સિંહાસન વગેરે રાજ્યચિન્હો ધારણ કરી “ક્ષત્રિય કુળાવતંસ શ્રીરાજા શિવજીવંતિ” નો ખેતાળ ધારણ કર્યો. મહાન હિંદુ રાજ્યની સ્થાપના મહારાષ્ટ્રના અને કોંકણના સર્વ કિલ્લાઓ પરથી તોપોના અવાજો વચ્ચે સર્વ દેશમાં જાહેર થઈ.

ઈ. સ. ૧૬૭૬ માં શિવાજીએ મહાટા સંન્ય સાથે ગોવત્તકોંડાપર કુચ કરી. શિવાજીનું ગોવત્તકોંડાપર આવવું એ ખનાવથી દૈદરાખાદમાં ભય આશ્ચર્ય વર્તાઈ રહ્યો. વીજ્યવંત મરાઠાઓ ગોવત્તકોંડામાં પૂર્ણ હાકમાઈથી દાખલ થયા (જુઓ ચિત્ર નં. ૬) શિવાજી કુતુબશાહને મળ્યો. અને તેમની વચ્ચે મંત્રિનો તદ્દ થયો. એક માસ ત્યાં મુકામ કરી કર્ણાટકપર દિલ્હી તરફ ચઢાઈ કરી. મૈન્ય ધીમે ધીમે આગળ વધતું હતું ત્યારે શિવાજી થોડા સ્વારો સાથે પૂર્વ તરફ શ્રી મૈસમમિહાનુંતની યાત્રાએ વિદાય થયા. દેવ દર્શન કરતાં મહારાજના હૃદયમાં વિજ્ઞાણ ભક્તિભાવ પ્રજ્વલિત થયો. દેવસ્થાનમાં દેહ સમર્પણ કરી માર્ગક કરવા ઈચ્છા થઈ તત્તવાગ ખેંચી દેહઅર્પણ કરવા તૈયાર થયા ત્યાં શ્રીમવાનીએ પ્રત્યક્ષ તેનામાં પ્રવેશ કરી તેને અટકાવતાં બોધ આપી આશીર્વાદ આપ્યા (કન્દર ઉપરનું ચિત્ર જુઓ). પુનઃ સાંધી આપી મૈન્યમાં જોડાયા. મધરાસ વટાવી જીજી અને વેક્ષારના કિલ્લા કબ્જે કરી દિલ્હીમાં છેક તંબવર મુઘી જઈ પહોંચ્યા આ સર્વ પ્રદેશ ખિજપૂર તાંબે હતો. શિવાજીએ પોતાના ભાઈ ન્ય કોંજીને (જુઓ ચિત્ર નં. ૭) તંબવરનો અરધો ભાગ, પીતાની જહાગીરનો અરધો અરધ ભાગ સુતેહસ પથી વહેંચી લેવા સમન્તવ્યો પણ વ્યંકોજી કલુચ થયો નહી. સહાજની જહાગીરના બેંગલોર, કોન્દાર વગેરે પરગણાઓ છતી લીધા, પોતાનો પ્રભાવ જતાવી અતે વ્યંકોજીસાથે સુતેહ કરી તેને પાછા મુઘદ કરી સર્વ કર્ણાટકમાં ખંડપૂર્ણ ઉધરાવી પાદાકાત કરી પાછા ફર્યા.

ખિજપૂરને મોગનોએ આ વખતે જહુજ ન્યાચુ હતું અને ખુદ પાટનગરને ઘેરો ધાર્યો હતો હતાસ થઈ અને ખિજપૂરસગરે શિવાજીને મદદ માટે અરજ કરી. શિવાજીએ તરતજ વખત અરતી મદદ કરી. તેણે સુરતથી જહાણપૂર સુધીનો સર્વ મોગલ પ્રદેશ લઈ વેગન કર્યો એટલુંજ નહી.

જો તમારા વાળ ખરી પડતા હોય અને જો તે સુંદર, તેજસ્વી ન હોય તો કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો.

પણ ચાલ લઈ જતા મોગન મંચની માણુઓ અને પૃથ ભાગપર હરનાઓ કરી મોગને વેગે ઉઠતી ચૌરગામાદ પાળ ફગવા પ્રજા પાડી

યડોડની વૃત્તિ હવે દિવસે નિવે ઉદામીન બની તેણે હવે ગાજકાજ પર ધ્યાન આપવું ત્યજ દર્ધ વૈરાગ્ય વૃત્તિ ધાગણુ કરી આ અમાચાગ શિનાજી મહાગજને મળતા તેમણે તેનાપર એ અતિ ઉત્તમ બોધ પ્ર પત્ર પાઠ્યો આ પત્ર પ્રિયાડએ લખાવેલા છે આ પત્રોમાનો એ હતો (યગદમા મહાગજ હવે માદા પથા તેમને ગુહણની વ્યથા થઈ (જુઓ ચિત્ર ન ૮) ત્રીજા જગર આયો આ માદગીને સાનમે દીપમે ઈ સ ૧૬૮૦ મા આ મહાન નરે અગનાસ યો (જુઓ ચિત્રો ન ૮, ૧૦)

હાય કપામ પ્રિયગિનું મમ લેઈયુ દેલ તો ' લક્ષ્મી આદ '
 ભાવખગા નુ મરો લખો

श्री छत्रपती शिवाजी महाराजांचें चरित्र भाग ५.

—:—

महाराज रायगडास आल्याची आनंदाची माहिती एकदर राज्यांत हांहां म्हणतां रानांतल्या वणव्या सारखी पमगळी व पुनः मोठ्या दुरुपानें ओकांनीं उढाई मुग केळी. त्यांनीं किन्त्यामार्गे किह्या मर करून घेतला. पुरंदरच्या तहानं निवून दिलेले किल्ले दिल्लीहून आल्यावर ४ महिन्यांचे अवधीत पुनः कार्याज केलें. इकडे औरंगजेबानें जयसिंह व दिल्लीखान यांस दिल्लीस परत बोलाविलें व मुल्तान मांअशिन व जमश-
तसिंह यांस पुनः दक्षिणेंत पाठविलें. औरंगाबादेस येऊन पोहच-
ल्यावर मोअशिम यानें जमशतसिंह करवी शिवाजी महा-
राजाची तहाचें बोलणें लाविलें व औरंगजेबाचे संमतीने महाराजांशीं तह केल्या. त्या तहानें औरंगजेबानें शिवाजी महाराजांची राजा ही पदवी कबूल केली व संभाजीला मनसब व बकडांतांत जहागीर दिली, पुणे, चाकण, मुपे हे जिल्हे शिवाजीस परत दिले. फक्त पुरंदर व सिंहगड हे किल्ले परत दिले नव्हते. प्रतापराव घोडेस्वारानिशी औरंगा-
बादेस शहाजादाकडे ठेवण्यांत आला. ही व्यवस्था दोन वर्षे म्हणजे १६६९ पर्यंत टिकली. १६६९ मध्ये मोगलाचा व विजापूरकराचा आप्रा येथें तह झाल्या त्यावेळेस शिवाजीचा जसवंतसिंह व शहाजादा यांचे बरोबर चांगली मैत्री असल्यामुळें व त्यांचे वजन पडल्यामुळें गोव-

कामिनिया मेल्याचा उपयोग केल्यानें केस सुदर, काळेभोर, रेशमाप्रमाणें नरम आणि दाट लांब होऊन छियांच्या सौंदर्याची वृद्धि होते.

ळकडेंकरांनी व पिजापूरकरांनी शिवाजीचे चौथार्दचे व सरदेशमुखीचे हक्क कबूल केले व पाचलाख व तीनलाख रुपये अनुक्रमे वाफिक खडणी देण्याचे कबूल केले. या प्रमाणे शिवाजी महाराजांच्या राज्यास चागली वळकटा आली व तह होऊन स्थिरस्थानर जाल्यावर सुमारे दोनवर्षे (१६६८-६९) त्यांना विथाति मिळाली या विथातिचा उपयोग त्यांनी सपादिलेल्या राज्याची अंतरव्यवस्था नांद लावण्यास केला

इ. स. १६७० त औरंगजेबाने तहाचा भंग केल्यामुळे पुन दक्षिणेत अस्वस्थता उत्पन्न झाली त्याने शाहजाहानास शिवाजीस फक्त करण्याचे फरमान पाठविले. ही बातमी प्रतापराव गुजर यास कळताच तो औरंगजेबकडून गुप्त रीतीने आला शिवाजी महाराजांनी सिंहगड व पुढर-ज्याच्या तरक्षणाथ मुद्दाम रजपूत सैन्य ठेवण्यास आले होते प्रथम ताब्यात घेण्याचे ठरविले. तानाजीने फक्त तीनशे मान्ये वीर घेऊन ह्या प्रसिद्ध किल्यास गर्गाचे वेळी हल्ला केला भयकर रणवदन माजले (चित्र न १), मान्ये वीरापक्षा मोगल सैन्य सहायेने जास्त जमताहा ते माग हट्ट लागले इतक्यात तानाजी पडला मान्ये हट्ट लागले पण तानाजीचा भाऊ सूर्यानी नवीन मैन्वासह कुमकस आग सूर्यानी आल्याने मान्ये वीरान पुन स्फुरण चढले व किल्ला मर केला किल्ला मर केल्याची खूण होताच महाराज किल्ल्यात आले पण तानाजी पडल्या पाहून 'गड आला पण सिंह मला' म्हणून अत्यंत दुःखी झाले (चित्र न २ पहा) पुढर, माहुर, लोहगड, जंगर किहो एकामागून एक हस्तगत केले व सूरतवर पुन चढाई करून गहर सुटले व सर्व मान्यता रायगडास रवाना केले (चित्र न. ३ पहा)

इ. स. १६७१ त औरंगजेबाने निगम हाऊन जमवतसिंहान परत बोलाविले व मोडवतगावात मोठे सैन्य देऊन पाठविले त्या

वामिनीया तल वापरल्याने पुढतन काळ पासून थालून आली व अति-य सैन्यान् जमवली गेली अनी वेळीची सुल्लिखितरि प्रसिद्धात

येताच साल्हेरच्या दिव्यास वेढा दिला. मोरोपत व प्रतापरावगुजर नोंव्या
 मैऱ्याचा पराभव करून त्यास पळवून लाविलें (चित्र नं. ४. पृष्ठा) इ. स.
 १६७२ त पुन वादशासनं मोठ्ठयतग्यानास परत बोलावून खानजहान
 चहादूर यास दक्षिणेचा सुभेदार नेमलें त्यानें दक्षिणेंत येताच घाटाचें
 मार्ग अडवून ठेविले. पण शिनाजीनें मोंगळ परगण्यात व्हाट्ट करून
 ते मार्ग मुळें करून घेतलें. इ. स. १६७३ त पन्हाट्टा पुन कारीज
 केला. हुजुरीवर हला केला व रिजापूर, गोवळकोंड व मोंगळ ह्यातीन्हीं
 वादशाही सैन्याचा पराजय करून ग्राहि ग्राहि करून शिवाजी महाराजांनीं
 आपले सर्व हक्क त्यास कवूळ करायास लाविले व नंतर महाराज
 च त्याचे मंत्रीनन हानीं राज्याभिषेक क्रिया करून हिंदु महाराज्याची
 स्थापना (शास्त्रीय रीतीनें) करण्याचा ठराव केला. व त्याप्रमाणें
 शके १५९६ आनदनाम मयसर, ज्येष्ठ शु. १३ (जून १६७४)
 च्या शुभ दिवशीं मोठ्या धामधूमीनें रायगडावर महाराजाम राज्याभिषेक
 करण्यात आन (चित्र न ५ पृष्ठा) व छत्र मिहासनादि राज्य चिन्हे
 व क्षत्रिय कुळावतस श्रीराजा ' शिव उग्रवती' हा किताब वारण केला.
 महान् हिंदु राष्ट्राची स्थापना मगराष्ट्र व काकणपट्टीतील सर्व किल्ल्या-
 ऩरील तोफांच्या गडगडाटात सर्व दशात जाहिर करण्यात आली.

इ. स. १६७६ शिवाजी महाराजांनीं गोवळकोंड्यावर स्वारी
 केली. विजयपत मराठ्यांनीं मोठ्या वाटमाटानें गोवळकोंड्यात प्रवेश
 केला (चित्र न ६ पृष्ठा) बुतनशाह व शिवाजी यांची मैत्री झाली
 त्यानंतर महाराजांनीं आपल्या मैऱ्याची कर्नाटकावर खानगी करून
 आपण श्रावैल्यमट्टिकार्जुनाच्या यात्रेस गेले. देवदर्शनानें विलक्षण भक्ति
 भाव झाला व देवस्थानात देह समर्पण करून देहाचें सार्थक करावेंस वाटलें
 त्याबरोबर तत्वार म्यानातून काढून देह अर्पण कराय्यास लागतात तोंच

ओटोमोहिनी—आनददायक व मनमोहक अग्रतिम छंद

(पृष्ठे १११)

श्रीमयानीने प्रत्यक्ष प्रगट होऊन पुष्कळ बाध केला व आशिर्वाद दिले. (फव्हरावरचे रंगीत चित्र पहा) पुन महाराज सैन्यास येऊन मिळाले व जीजी वगेरे किल्ले हस्तगत करून तजावरपर्यंत जाऊन पोहचले. महा राजानी व्यकोजी (चित्र न. ७ पहा) स तजावरचा अर्वाभाग बशापर- परेच्या जहागिरीचा अर्वाभाग देऊन त्याची समजूत करण्याचा प्रयत्न केला पण त्याने ते मान्य केले नाही. तेव्हा गहाजी या जहागिरीतील बेगलोर, कोल्हार वगेरे प्रांत जिंकून आपला प्रभाव दाखविला व ते सर्व प्रांत पुन व्यकोजीस देऊन सर्व कर्नाटकावर खडणी बसविली.

पुढे काही दिवसांनी व्यकोजीची वृत्ति दिवसेंदिवस उदासीन हात गेली व त्याने रायाकड लक्ष देण्याचे मुळीच सोडून ब्राह्मणवृत्ति धारण केली ही बातमी महाराजास कळताच त्यानी त्यास एक बोधप्रद अर्भे पत्र पाठविले. महाराज आता रायगडावर गुडघीच्या रोगाने आजारी पडले व (चित्र न. ८ पहा) इ. स. १६८० त हे नश्वर जग सोडून चालने शाले (चित्र न. ९, १० पहा)

पि लक्ष्मी आर्ट प्रॉटींग वर्कस-शमशत एम्प्लूम व आर्ट ४ ।

भायल ० मबद

श्री शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

शिवाजी महाराजका जीवन चरित्र

भाग ५.

— 0 —

इ. स. १६७० में औरंगजेबने जयकौलकरागडा भंग किया तथा दक्षिणमें फिर अशान्ति हुई बादशाहने मुयेदारपर शिवाजीको किसी तन्हासे कैद करनेका फर्मान भेजा, प्रतापराव गुजर उस समय औरंगाबादमें होनेसे उसको इस बातकी खबर मिली, वह तुरन्तही पूने आया और महाराजने प्रथमतः सिंहगढ और पुरंदर किले-जिनके बंदोबस्तके लिये रजपुत सैन्य भेजा गया था-हस्तगत करनेका मनमुत्ता किया, उस भूताधिक तानाजी भावसुग्ने सिर्फ ३०० मावलखीरके साथ एक रात्रिको सिंहगढपर हमला किया, मृत्यु हुई हुआ, (चित्र नं. १) मंगल संख्यामें अधिक होनेपर मावलेवीर आगे बढ़े परंतु तानाजी इस युद्धमें गिरा मावले हिमत हारे, इतनेमें तानाजीका भाई सुर्याजी सैन्य सहित वहां मददकेलिये आ पहुंचनेमें उन्होंने फिर हिमन आई और थोड़ेही समयमें उन्होंने गढ कब्ज किया, महाराज किले में आनेपर तानाजीकी दुखद वार्ता सुन अत्यंत शोकमग्न हो घोल उठे 'गढ आया परंतु सिंह गया' (चित्र नं. २) पुरंधर, माहुली, कोहगढ आदि किले कब्ज कर महाराजने फिरसे मरतपर बहादुर का मृत्यु की और सत्र माल रायगढ सहित सलामत रवाना किया (चित्र नं. ३)

आई वान चाहते हो सो लक्ष्मी आई प्रोटींग कर्त
मावलखी बंधकों लिखा

इ. स. १६७१ में औरंगजेबने नीराश हो जन्मवंतासिंहके चापस बुला मोहवतखानको बहुतसा सैन्य के साथ दक्षिणपर भेजा। उसने जाते सादहेरको घेरा परंतु मोरोपंत तथा प्रतापराव गुजरने मोगलोंका पूरा पराजय किया (चित्र न ४) इ. स. १६७२ में फिर बादशाहने मोअशीम और मोहवतखानको वापस बुला खानजहान वहादुरको दक्षिणकासुवेदार किया, उसने आतेही घाटके सब मार्ग रोक दिये परंतु महाराजने मोगलोंके मुत्तममें अपना लष्कर भेज सब रके हुए मार्ग खोल दिये इ. स. १६७३ में पन्हाला फिर हस्तगत किया, हुवलीपर छढाई की और मोगल, गिजापूर और गोवलकोंडाके बादशाहके फौजका पराजय कर अपने हथकण्डू करवाये इस समय सर्व मनो जादिने शास्त्रोक्त रित्तसे हिंदु पदबादशाहीकी स्थापना करना मुनासिब समझ उसकी तयारीमें बेलगे आर शके १०९६ आनंदनाम मयारसर ज्येष्ठ शु १३ (जून इ. स. १६७४) के शुभ मुहूर्तपर पड़े धामधूमके साथ रायगढ़पर शिवाजी महाराजको राज्याभिषेक हुआ, (चित्र नं. ५) महाराजन छत्र सिंहासनादि राज्यचिन्ह और 'क्षत्रिय कुलावतस्य थाराजा शिवछत्रपती' ऐसा किताब धारण किया।

इ. स. १६७६ में महाराजने गोवलकोंडापर कूच किया और खूब ठाटमाटसे गोवलकोंडामें प्रवेश किया (चित्र न ६) शिवाजी और कतुबशाहमें मित्रत्व हुआ आगे सैन्यको कर्नाटकपर रवाना कर महाराज पूर्वके ओर आशैत्यमहिमार्जुनकी यात्राके लिये विदा हुए, देवदर्शनसे हृदयमें विलक्षण भक्तिभाव उत्पन्न होनेसे देवस्थानकी देह अर्पण करनेकी इच्छा हुई वैसाही तलवार म्यानसे बाहर निकाली इतनेहीमें प्रत्यक्ष श्रीभवानीमाता प्रगट हो उपदेश कर अनेक आशीर्ष दिये (कब्ररका रगीन

कामिनीयाके उपागमसे गुरातन कालसे प्रचलित ऐसी मुस्लिमि बालका प्राप्त हुआ है

ચોર અને ગોદરેજની તીજેરી

વચ્ચે

રસાકસી.

થોડા વખત ઉપર સરકારી ઓફીસોમાં ચોરોએ તીજેરીઓ તોડી ચોરી કરવા માંડ્યાથી ગોદરેજની તીજેરીઓ વીશે સરકારે પરપુછ કરી અને બનાવટ કેવી છે તે જોવા નમુના માગ્યા. ગોદરેજ નમુના મોકલાવતી વખતે પોતાની અને બીજા મેકરની તીજેરીઓની બનાવટના ફેરની સમજ આપી અને પરીણામમાં ગોદરેજને ૧૭૬ તીજેરીનો ચોરડર મળ્યો.

હીંદુસ્તાન અને બરમાની સેવીંગ બેંક મટિ સરકારે ગોદરેજનો ૩૭૨ તીજેરી ખરીદી તે પેદેલાં બીજા મેકરની તીજેરી સાથે આગમાં નાખી પરીક્ષા કરી હતી. બીજી તીજેરીમાં સવળાં કાગળો બળી ગયા હતાં જ્યારે ગોદરેજનીમાં સવળાં જ્વળને તેવાંજ રહ્યાં હતાં

ધારખાનું—ગેસ કંપની પાસે,

પરેલ-મુંબઈ.